

JOHN FREELY

ÎN SERAI

VIEȚILE PRIVATE ALE SULTANILOR DIN ISTANBUL

ISTORIE
TREI

„Capitolele care urmează nu sunt o istorie a Imperiului Otoman. Ele sunt, mai degrabă, o biografie a familiei și dinastiei Osmanlı, a Casei lui Osman, a celor treizeci și șase de sultani care au condus pe rând Imperiul Otoman timp de douăzeci și una de generații. Cartea deapănă povestea acestei familii, a sultanilor, femeilor și copiilor lor, și a celor care au format curtea lor la Topkapı Sarayı și, mai târziu, în celelalte palate imperiale de pe malul Bosforului, până la sfârșitul imperiului, în 1923. Aceste palate sunt acum muzee, dar camerele în care au trăit sultanii sunt în continuare îmbibate de prezența lor, revenind la viață pentru cei care știu povestea vieților lor private în Casa Fericirii.“ – John Freely

Colecție coordonată de
Livia Szász

JOHN FREELY

ÎN SERAI

Viețile private ale sultanilor din Istanbul

Traducere din engleză de
Alexandru Fotescu și Andrei Covaciu

TREI

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Ondine-Cristina Dascăliţa

Director producţie:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Gabriela Anghel

Corectură:
Irina Botezatu
Andreea-Lavinia Dădârlat

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FREELY, JOHN
În Serai: vieţile private ale sultanilor din Istanbul / John Freely; trad. din engleză de Alexandru Fotescu şi Andrei Covaciu. - Bucureşti: Editura Trei, 2021
Conţine bibliografie. - Index
ISBN 978-606-40-0767-4

I. Fotescu, Alexandru (trad.)
II. Covaciu, Andrei (trad.)

94

Titlul original: *INSIDE THE SERAGLIO. Private Lives of Sultans in Istanbul*
Autor: John Freely

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

Pentru Toots
Mai multe amintiri din Istanbul

Mulțumiri

Autorul dorește să-i mulțumească lui Anthony E. Baker pentru fotografiile destinate acestei cărți. Dorește, de asemenea, să-i mulțumească pentru sprijinul plin de amabilitate lui Anthony Greenwood, director al Centrului American de Cercetare din Istanbul; lui Köksal Seyhan, custode al cărților rare la Biblioteca Universității Bosforului; și lui Tunç Üstünel, pentru ajutorul la traducerile din limba turcă. Ar dori, de asemenea, să le mulțumească lui Eleo Gordon și lui Sarah Day pentru ajutorul lor în pregătirea manuscrisului pentru publicare.

Cuprins

Lista reproducerilor color și credite pentru ilustrații

Reproduceri color

18. „Femeie în harem“, pictură de califul Abdul-Medjid
19. Divanul sau Camera Consiliului Imperial
20. Arz Odası, Sala Tronului

Credite pentru ilustrații

Color: numerele 2, 5, 6, 9, 12, 13, 15, 16 și 17 sunt din Muzeul Topkapı Sarayı, Istanbul; nr. 1 este de la Galeria Națională, Londra; nr. 14 este de la Muzeul Naval, Istanbul; nr. 18 este din Arhiva Çelik Gülersoy; nr. 3, 4, 7, 8, 10 și 11 sunt din R.P. Koleksyion din Türk Kültürüne Hizmet Vakfi; nr. 19 și 20 sunt de Anthony E. Baker.

Alb-negru: paginile 25, 36, 42, 60, 75, 80, 128, 175, 217 și 235 gravuri de W.H. Bartlett din Julia Pardoe, *Beauties of the Bosphorus,* 1839; paginile 31, 45, 52, 70, 83, 93, 104, 106, 111, 116, 134, 137, 141, 143, 150, 169, 172, 183, 191, 197, 200, 202, 210, 214, 222, 225, 230 și 245 Muzeul Topkapı Sarayı; paginile 56, 86, 193 și 205 R.P. Koleksiyon din Türk Kültürüne Hizmet Vakfi; paginile 147, 317 și 319 fotografii de Anthony E. Baker; pagina 24, Institutul German de Arheologie; paginile 239, 249, 253, 271, 273, 281, 286, 288, 300, 308 și 310 Arhiva Çelik Gülersoy; pagina 153 Fazil Yildiz, *Zanan-name*, Biblioteca Universității din Istanbul; paginile 58, 123, 165, 196, 255 și 318 Thomas Allom și Robert Walsh, *Constantinopole and the Scenery of Asia Minor,* 1838; paginile 151, 173, 180 și 256 A.-I. Melling, *Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore*, 1839; paginile 89 și 127 *Les quatre premiers livres des navigations et pérégrinations orientales de Nicolas de Nicolay*, Lyon, 1567; pagina 113 Contele de Choiseul-Gouffier, *Voyage pittoresque de la Grèce*, Paris, 1782–1809; paginile 55 și 95 M.I. d'Ohsson, *Tableau général de l'empire Othoman*, Paris 1787–1824; pagina 48 S.H. Eldem și F. Akozan, *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, Istanbul, 1972; paginile 63 și 74 Lokman, *Hünername*, c. 1584–5, Muzeul Topkapı Sarayı; paginile 79 și 81 Lokman, *Tarih-i Sultan Süleyman*, 1579, Biblioteca Chester Beatty,

Dublin; pagina 84 Lokman, *Shahanshahname*, 1581–2; pagina 118 C. Vecellio, *Costumi antichi*, 1859, Biblioteca Nazionale Marciana din Veneția; paginile 29 și 161 *Foggie Diverse del Vestire de Turchi*, Biblioteca Nazionale Marciana din Veneția.

Istanbulul otoman

PERA

Eyüp
Mihrişah Küllıyesi
Palatul Blachernae
Tekfursarayı
Patriarhia greco-ortodoxă
Cornul de Aur
Nusretiye Camii
Turnul Galata
GALATA
BOSFOR
ZIDURILE TEODOSIENE
VI
Selim I Camii
V
Yavus Ersinan Camii
IV
Fatih Camii
Ahi Çelebi Camii
Saray Burnu
APEDUCTUL LUI VALENS
Rüstem Paşa Camii
Yeni Camii
Süleymaniye
Mısır Çarşişi (*Bazarul de Mirodenii*)
Haremul
Şehzade Camii
III
Bazarul Acoperit
Mahmud Paşa Camii
Çağaloğlu Hamami
I
Topkapı Sarayi
Beyazidiye
Pertevniyal Valide Camii
Nuruosmaniye Camii
Sfânta Irina
VII
Haseki Hürrem Camii
Laleli Camii
Türbe al lui Mahmud al II-lea
II
Sfânta Sofia
Ibrahim Paşa Sarayı
ZIDURI MARITIME
Hipodrom
Sultan Ahmed Camii (*Moscheea Albastră*)
ZIDURI MARITIME
Porta Aurea (*Poarta de Aur*)
Yedikule
MAREA MARMARA

0 ½ 1 milă
0 ½ 1 1½ km

I–VII Cele Şapte Coline

Bosforul

MAREA NEAGRĂ

PĂDUREA BELGRAD

Hünkar
Iskelesi

EUROPA

Bosfor

ASIA

Rumeli Hisarı

Anadolu Hisarı

Küçüksu

Sa'adabad *Apele Dulci ale Europei*

Apele Dulci ale Asiei

Kandilli

Yıldız Sarayı

Çirağan Sarayı

Beşiktaş

Dolmabahçe Sarayı

PERA

Beylerbey Sarayı

GALATA

Atik Valide Camii

Yeni Valide Camii

Ayazma Camii

STAMBUL
(*VECHIUL ISTANBUL*)

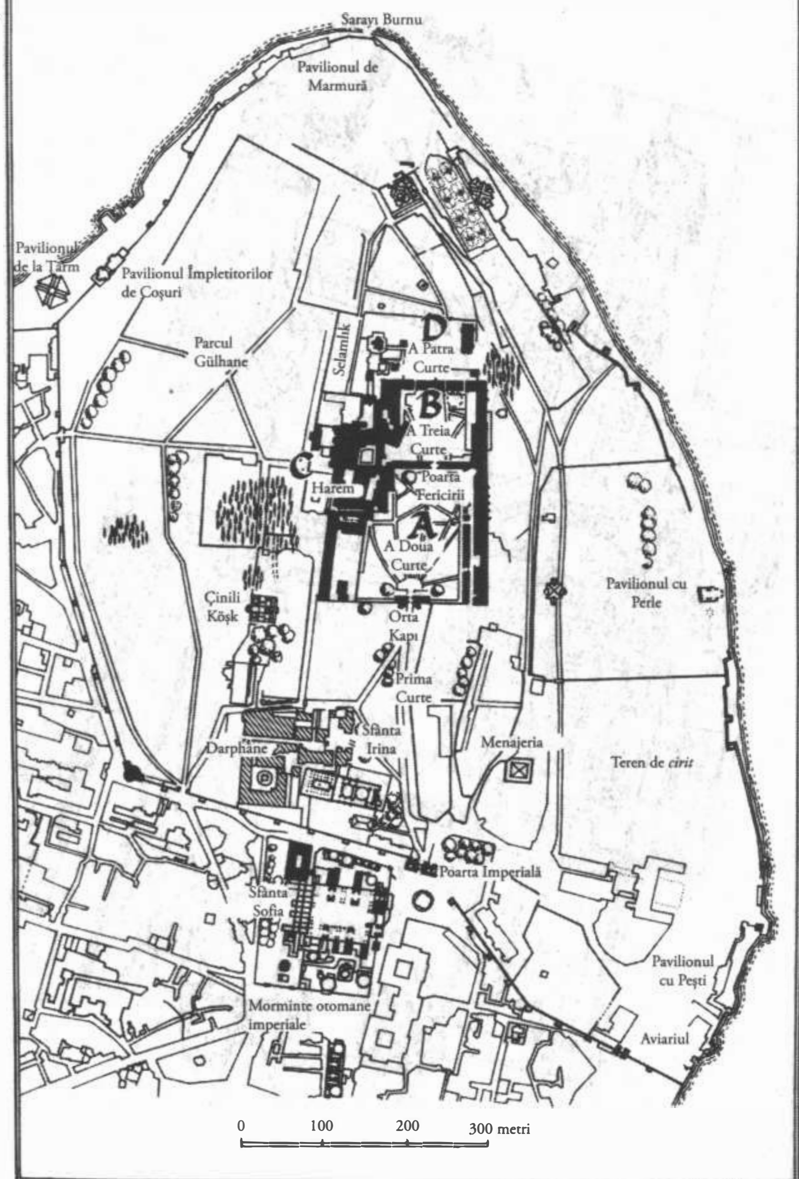
Üsküdar

MAREA MARMARA

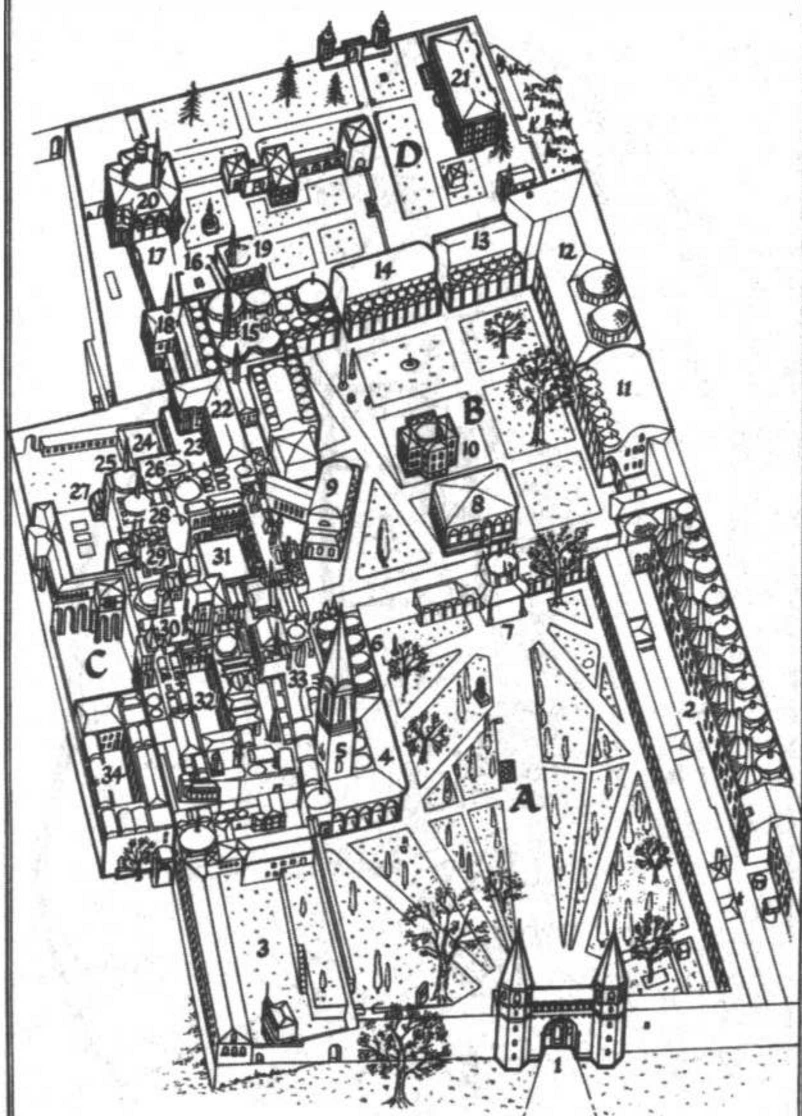
0 1 2 3 mile
0 1 2 3 4 5 km

Topkapı Sarayı și împrejurimile sale

Palatul Interior din Topkapı Sarayı

Legenda

(A) A Doua Curte
(B) A Treia Curte
(C) Harem
(D) A Patra Curte

(1) Orta Kapı (Poarta Salutului)
(2) Bucătăriile
(3) Grajdurile
(4) Divanul
(5) Turnul Divanului (Adalet Kulesi/Turnul Justiţiei)
(6) Tezaurul (Fatih Köşkü/Pavilionul Cuceritorului)
(7) Bab-üs Saadet (Poarta Fericirii)
(8) Arz Odasi (Sala de Audienţe)
(9) Moscheea Agilor
(10) Biblioteca lui Ahmed al III-lea
(11) Camera pajilor corpului expediţionar
(12) Tezaurul imperial
(13) Camera pajilor comisarilor
(14) Camera pajilor tezaurului
(15) Camera Privată şi Pavilionul Sfintei Mantii
(16) Bazin de marmură
(17) Terasă de marmură
(18) Sünnet Odası (Pavilionul Circumciziilor)
(19) Pavilionul Revanului
(20) Pavilionul Bagdadului
(21) Pavilionul lui Medjid
(22) Altın Yol (Calea de Aur)
(23) Terasa de marmură din faţa Sălii Favoritelor; locul de adunare al djinnilor duce în colţul său de sud-vest pe lângă Pavilioanele Gemene
(24) Bazin de marmură
(25) Salonul lui Murad al III-lea
(26) Pavilioanele Gemene, despre care se credea iniţial că ar fi Cuşca, care se găsea, probabil, în complexul nerestaurat de camere de la sud
(27) Biblioteca lui Ahmed I
(28) Sala Imperială
(29) Băile imperiale
(30) Apartamentele mamei sultanului
(31) Curtea mamei sultanului
(32) Curtea concubinelor
(33) Locuinţele eunucilor negri
(34) Spitalul Haremului

Prefață

Aceasta este povestea Casei lui Osman, dinastia imperială care a condus Imperiul Otoman timp de mai bine de șapte secole. Cunoscuți turcilor drept Osmanlı, aceștia au domnit peste un imperiu musulman care odată se întindea din Europa Centrală până în Africa de Nord și din Persia până la Adriatică. Capitala acestui imperiu în ultimii săi patru sute șaptezeci de ani de existență a fost Istanbulul, anticul Bizanț cunoscut grecilor drept Constantinopol, orașul imperial care se întinde pe malurile european și asiatic ale Bosforului. În timpul primelor patru secole de domnie otomană în Istanbul, sultanii au locuit acolo în marele palat Topkapı, ale cărui grădini și pavilioane împodobesc și astăzi colina care tronează deasupra confluenței Bosforului cu Cornul de Aur, locul unde apele lor se întâlnesc și de unde curg împreună în Marea Marmara. Acesta era amplasamentul domului plăcerilor unde sultanii se desfătau atunci când nu erau în campanii, izolați de lumea exterioară în Palatul Interior din Topkapı Sarayı, rezidența imperială cunoscută ca Dar-üs Saadet, Casa Fericirii.

Capitolele care urmează nu sunt o istorie a Imperiului Otoman. Ele sunt, mai degrabă, o biografie a familiei și dinastiei Osmanlı, a Casei lui Osman, a celor treizeci și șase de sultani care au condus pe rând Imperiul Otoman timp de douăzeci și una de generații. Cartea deapănă povestea acestei familii, a sultanilor, femeilor și copiilor lor, și a celor care au format curtea lor la Topkapı Sarayı și, mai târziu, în celelalte palate imperiale de pe malul Bosforului, până la sfârșitul imperiului, în 1923. Aceste palate sunt acum muzee, dar camerele în care au trăit sultanii sunt în continuare îmbibate de prezența lor, revenind la viață pentru cei care știu povestea vieților lor private în Casa Fericirii.

ORTOGRAFIA ȘI PRONUNȚIA TURCĂ*

Pe tot cuprinsul acestei cărți a fost folosită scrierea turcă modernă pentru numele proprii și pentru lucrurile care sunt specific turcești, cu excepția acelor nume sau cuvinte turcești care au intrat în uzul comun al limbii române. Turca modernă este riguros logică și fonetică, iar cele câteva litere care sunt pronunțate diferit sunt indicate mai jos. Turca este foarte ușor accentuată, cel mai adesea pe ultima silabă, dar toate silabele trebuie să fie clare și accentuate aproape egal.

Vocalele — a, e, i, o, u — se pronunță ca în română. În plus există:

ı (i fără punct) care se pronunță ca î/â din română

ö care se pronunță ca în germană, sau ca *eu* în franceză

ü care se pronunță ca în germană, sau ca *u* în franceză.

Consoanele se pronunță normal, cu excepția:

c se pronunță *dj*, ca în *ge*am, *gi*rafă, ex. *cami* (geamie, moschee)

ç se pronunță *tș*, ca în *ce*așcă, *ci*mpoi, ex. *çorba* (supă, ciorbă)

g se pronunță *g*, ca în *gh*ete, niciodată ca în *ge*m, gimnaziu

ğ este aproape mut și tinde să prelungească vocala precedentă

ş ca în română, ex. *çeşme* (fântână, cișmea).

---

* Textul cu privire la ortografie și pronunție a fost adaptat pentru a corespunde cerințelor limbii române. (*N.red.*)

1

Casa lui Osman

Istanbulul se întinde pe două continente, Asia și Europa, într-un echilibru precar între două lumi, Est și Vest. Cel mai bătrân dintre marile orașe ale lumii, cunoscut anticilor drept Bizanț și grecilor drept Constantinopol, a fost capitală pe rând a Imperiului Bizantin creștin și a Imperiului Otoman musulman. Monumentele acestor imperii ornează și astăzi cerul de deasupra Bosforului, Cornului de Aur și a Mării Marmara, apele care împart și înconjoară orașul.

Orașul se află la capătul sudic al Bosforului, strâmtoarea istorică, lungă de treizeci de kilometri, care desparte continentele, ale cărei ape curg de la Marea Neagră la Marea Marmara. Către capătul sudic i se alătură Cornul de Aur, un golf în formă de iatagan ale cărui ape se contopesc cu cele ale Bosforului și se varsă împreună în Marmara.

Cea mai veche parte a orașului, vechiul Bizanț, este situată pe partea europeană a Bosforului, un promontoriu triunghiular imens mărginit înspre nord de Cornul de Aur, înspre sud, de Marmara, și în partea vestică, de zidurile romane târzii ale Constantinopolului bizantin. Este un oraș compus din șapte coline, șase dintre ele ridicându-se în succesiune de-a lungul Cornului de Aur, a șaptea, aflată mai spre sud, înălțându-se deasupra malului Mării Marmara chiar în interiorul zidurilor terestre.

Prima dintre cele șapte coline se găsește la capătul dinspre mare al promontoriului.

Prima Colină a fost locul pe care se ridica Marele Palat al împăraților bizantini, din care s-au păstrat fragmente de ruine pe malul Mării Marmara. Unele dintre aceste ruine sunt încastrate în zidul exterior de apărare de la Topkapı Sarayı, rezidența imperială a sultanilor otomani, ale

Harta Istanbulului, finele secolului al XVI-lea

cărei grupuri de pavilioane încununate cu domuri domină vârful colinei, având vedere spre Marmara, Bosfor și Cornul de Aur.

Palatul Topkapı este acum muzeu, însă rămâne un loc separat de restul orașului în spatele zidurilor care-l înconjoară, succesiunea de curți încadrate de arcade deschizându-se spre un labirint de clădiri și coridoare ce rămân goale și tăcute în întunericul care se lasă după plecarea vizitatorilor și a personalului.

Intrarea principală în Topkapı Sarayı este Bab-ı Hümayun, Poarta Imperială, pe unde se intră în Prima Curte a palatului. Deasupra porticului se găsesc două inscripții aurite într-o scriere arabă, fiecare dintre ele având o *tuğra*, o monogramă imperială în caligrafie elaborată. *Tuğra* inferioară este a lui Mahmud al II-lea, ultimul sultan care și-a trăit viața la Topkapı Sarayı, care a fost abandonat la jumătatea secolului al XIX-lea în favoarea unor palate noi pe malul Bosforului. Inscripția sa atestă repararea porții în prima parte a acelui secol. *Tuğra* superioară aparține lui Mehmed al II-lea, cunoscut turcilor drept Fatih, sau Cuceritorul*, după ce acesta a cucerit Constantinopolul în 1453. Inscripția lui Fatih atestă încheierea lucrărilor de construcție ale palatului Topkapı în sfertul de secol de după cucerirea orașului:

* Cunoscut și drept Mahomed Cuceritorul, în română. (*N.t.*)

Vedere asupra Topkapı Sarayı pe Prima Colină, la confluența Bosforului și a Cornului de Aur

Acesta este un castel binecuvântat care a fost ridicat cu consimțământul lui Dumnezeu și este sigur și puternic. Fie ca Dumnezeul cel Înalt să facă etern sultanatul sultanului celor două mări, umbra lui Dumnezeu în aceste două lumi, servitorul lui Dumnezeu între cele două orizonturi, eroul mărilor și uscatului, cuceritorul fortăreței Constantinopolului, Sultanul Mehmed, fiul Sultanului Murad, fiul Sultanului Mehmed Han, și fie ca El să se pună deasupra stelei nordului. Încheiat în luna Ramazanului Sfânt în anul 883 [1478].

Fatih Mehmed a fost al șaptelea sultan al Casei lui Osman, dinastia Osmanlı, dintre care treizeci și șase au condus Imperiul Otoman, pe rând, timp de douăzeci și una de generații ale aceleiași familii, pe parcursul a mai mult de șase secole. Dinastia a fost numită după Osman Gazi, primul din familie care a luat titlul de sultan, domnind din 1282 până în 1326. Gazi, sau „războinic pentru Credință", a fost numele dat celor care s-au ridicat la arme pentru a cuceri în numele islamului. Osman a fost cunoscut istoricilor europeni timpurii drept Othoman, și așa a ajuns ca statul pe care l-a fondat să fie cunoscut în Occident drept Imperiul Otoman, deși în lumea musulmană era cunoscut sub numele de Osmanlı. Ținuturile inițiale ale lui Osman se puteau numi cu greu un imperiu, fiind compuse doar dintr-un mic principat în Bitinia, regiunea cea mai de

nord-vest din Asia Mică. Restul Bitiniei făcea parte din Imperiul Bizantin, care la vremea aceea se afla deja în declin, iar pe măsură ce Bizanțul se diminua, noul stat otoman se extindea cu rapiditate.

Fiul și succesorul lui Osman, Orhan Gazi, a capturat orașul bitinian Prusa de la bizantini în 1326. Cunoscut turcilor drept Bursa, acesta a devenit prima capitală otomană, iar Orhan l-a folosit ca bază pentru a cuceri restul Bitiniei și, dincolo de Dardanele, Europa. În mai puțin de o jumătate de secol, turcii au capturat Adrianopole, pe care l-au numit Edirne, iar în al treilea sfert al secolului al XIV-lea și-au mutat capitala acolo, creându-și o bază în Balcani pentru extinderea în Europa.

Otomanii au avut parte de primul lor eșec când nepotul lui Orhan, Baiazid I, a fost înfrânt de Timur Lenk la Ankara în 1402, murind la scurt timp după aceea în umilitoare captivitate. Asta a oprit expansiunea otomană până la ascensiunea nepotului lui Baiazid, Murad al II-lea, care a urcat pe tron în 1421 și la scurt timp după aceea a reluat marșul de cucerire al turcilor.

Devreme în domnia sa, Murad a ridicat un complex cu moschee numit Muradiye în vechea capitală otomană Bursa. Cam în aceeași perioadă a ridicat și un palat în noua capitală numit Edirne Sarayı, fiind compus dintr-un număr de pavilioane pe o insulă în mijlocul râului Tunca, unul dintre cele două râuri care aproape că încercuiesc orașul.

Al treilea fiu al lui Murad, viitorul Mehmed al II-lea, s-a născut la Edirne Sarayı în 30 martie 1432, având ca mamă o sclavă numită Hüma Hatun (Doamna Hüma). Se știu puține despre originile Hümei, căci ea nu era una dintre cele patru neveste ale lui Murad, ci doar o concubină, probabil o grecoaică de origini modeste. Murad pare să nu fi avut o preocupare deosebită față de ea sau Mehmed, preferându-l pe al doilea fiu al său, Alâeddin Ali, a cărui mamă, prințesa turkmenă Hadice Hatun, era soția sa favorită. Mama primului său născut, Ahmed, era probabil și ea o concubină, dar numele ei nu este consemnat în documentele genealogice otomane.

Primii ani din viața lui Mehmed au fost petrecuți în haremul din Edirne Sarayı alături de mama sa. Când Mehmed avea trei ani, a fost trimis la Amasya în Anatolia, unde fratele său vitreg, Ahmed, era guvernator al provinciei. Când în mai 1437 Ahmed moare brusc, Mehmed este numit să-i succeadă ca guvernator, deși avea doar patru ani. În același timp, fratele său vitreg Alâeddin Ali, care avea șapte ani, era numit guvernator în Manisa. Cei doi tineri prinți se aflau sub tutelajul sfetnicilor

numiți de Murad dintre apropiații săi cei mai de încredere. Doi ani mai târziu, numirile au fost schimbate între ele, Mehmed fiind transferat în Manisa și Alâeddin Ali în Amasya. Înainte să se prezinte în noile lor guvernorate, cei doi prinți au fost rechemați în Edirne, unde Murad a pus să fie amândoi circumciși, marcând evenimentul cu festivități prelungite la palat. Șeicul Seyyid Natta din Bagdad a pus la dispoziție fețe de masă din piele, pentru a fi folosite în sala de mese a sultanului pentru ospățul circumciziei, un rafinament necunoscut anterior otomanilor.

La începutul lui iunie 1443, Alâeddin Ali a fost ucis de către sfetnicul său Kara Hızır Pașa. În acest fel Mehmed a devenit moștenitor al tronului, fiind rechemat imediat în Edirne de către tatăl său. Se pare că Murad l-a dorit de asemenea pe Mehmed alături de el pentru a-l ajuta să înfrunte o amenințare serioasă la adresa imperiului, căci papa Eugeniu al IV-lea proclamase o nouă cruciadă împotriva turcilor. Prezența lui Mehmed la curtea tatălui său la acea vreme este menționată de către anticarul italian Cyriacus (Ciriaco) din Ancona, care avea să fie mai târziu profesorul lui Fatih de greacă și latină. Cyriacus, care însoțise o misiune comercială genoveză la curtea otomană din Edirne în 1443, raportează că Murad i-a primit pe vizitatori fiind așezat pe un covor „într-o splendoare regală de o natură barbară“, în timp ce tânărul prinț Mehmed stătea în spatele său în așteptare, alături de vizirii tatălui său.

Mehmed era, după toate aparențele, intempestiv și încăpățânat, nevrând să asculte de cei mai mari în rang sau să accepte critici ori sfaturi. Trăind despărțit de tatăl său primii unsprezece ani de viață, nu existase nimeni care să-l controleze sau disciplineze. Murad numise mai mulți institutori pentru Mehmed, dar acesta refuzase să asculte de vreunul dintre ei până la apariția lui Molla Ahmed Gürani, un respectat cleric kurd. Gürani primise o cravașă de la Murad și permisiunea să o folosească dacă învățăcelul său nu-l respecta. Când Gürani i-a spus acest lucru lui Mehmed, prințul i-a râs în nas, Gürani procedând la administrarea primei bătăi din viața băiatului. Mehmed a fost atât de impresionat de Gürani după această întâmplare, că a devenit un elev model, sau cel puțin așa susțin sursele turcești. Avea să studieze filosofia și științele, precum și istoria și literatura islamică, greacă și latină, pe care le-a aprofundat alături de Cyriacus din Ancona și de alți institutori atât din Europa, cât și din Asia.

O rebeliune condusă de către unul dintre vasalii turci din Anatolia, emirul karamanid Ibrahim, l-a forțat pe Murad să plece din Edirne cu o mare parte din armata sa în 12 iunie 1444. El l-a numit pe Mehmed

regent în absența sa, cu marele-vizir Halil Pașa Çandarlı ca sfătuitor al prințului. Aproape imediat după plecarea lui Murad, un derviș persan din secta Bektași a început să răspândească idei religioase eretice în rândurile trupelor din garnizoana din Edirne. Lui Mehmed i s-au părut interesante ideile acestuia și le-a oferit protecție lui și celor care l-au urmat. Acest lucru l-a scandalizat însă pe muftiul Fahreddin, clericul-șef al curții otomane. Speriat, Mehmed a bătut în retragere, moment în care Fahreddin a incitat o gloată să-l ardă pe rug pe derviș și pe adepții săi.

Mai târziu în iunie, a izbucnit o revoltă în rândurile ienicerilor, corpul de elită al armatei otomane, aceștia cerând ca Mehmed să le crească solda. Acest corp era compus din tineri creștini înrolați forțat prin sistemul cunoscut ca *devșirme*, fiind ulterior convertiți la islam și antrenați pentru a face parte din ierarhia militară musulmană, o parte dintre ei ridicându-se până la rangul de mare-vizir. Murad îi folosise cu mare succes în campaniile sale, dar acum fiind absent, aceștia și-au manifestat nemulțumirea, simțind că ar putea profita de tinerețea lui Mehmed. După ce ienicerii s-au revoltat și au ars *bedesten*-ul (piața acoperită) din Edirne, Mehmed a cedat și le-a crescut soldele, stabilind un precedent care avea să fie o sursă constantă de probleme până în ultimul secol al dinastiei otomane.

Între timp, amenințătoarea cruciadă s-a materializat și o mare armată creștină sub conducerea nobilului maghiar Ioan Huniade (Iancu de Hunedoara) a pornit în marș către sud prin Balcani. Când Halil Pașa a aflat despre asta, a trimis un sol pentru a-l informa pe Murad, care imediat și-a deplasat trupele înapoi în Europa. Armata lui Murad aproape că i-a anihilat pe cruciați în bătălia de la Varna în 10 noiembrie 1444, Huniade fiind unul dintre puținii creștini care au scăpat cu viață.

După această victorie, Murad s-a întors la Edirne, unde la scurt timp a uimit întreaga curte anunțând că abdică în favoarea fiului său, care la 1 decembrie 1444 i-a succedat la tron ca Mehmed al II-lea. Murad, care avea doar patruzeci de ani în acel moment, s-a retras la Manisa, lăsându-și fiul, care nu avea încă treisprezece ani, să conducă imperiul singur, cu Halil Pașa ca mare-vizir.

În lunile care au urmat, Halil Pașa a trimis numeroase mesaje rugându-l pe Murad să se întoarcă, insistând că Mehmed era prea tânăr și imatur pentru a conduce. La scurt timp după urcarea sa pe tron, impetuosul Mehmed a decis să atace Constantinopolul, dar a fost făcut să se răzgândească de către Halil Pașa, care i-a raportat incidentul lui Murad

Ienicer sergent în echipament de luptă complet

drept un alt exemplu al inadecvării fiului său pentru a conduce. Astfel, Murad a fost convins să revină și în septembrie 1446 s-a întors la Edirne. Halil Pașa l-a convins totodată pe Mehmed să abdice în favoarea tatălui său, care a fost imediat reinstaurat ca sultan, în timp ce fiul său s-a retras la Manisa.

Între timp, Ioan Huniade a organizat încă o cruciadă împotriva turcilor, iar în septembrie 1448 el și-a condus armata peste Dunăre. Murad l-a chemat pe Mehmed să i se alăture la Edirne și și-a adunat întreaga armată pentru confruntarea cu cruciații. Cele două armate s-au întâlnit în 23 octombrie al acelui an la Kosovopolje, pe același câmp unde Murad I îi înfrânsese pe sârbi în 1389. A doua bătălie de la Kosovopolje a avut același rezultat ca prima, turcii învingându-i pe creștini într-o bătălie care a durat trei zile și în care Mehmed a primit botezul focului, conducând trupele anatoliene de pe flancul drept al armatei tatălui său. Și de data aceasta Ioan Huniade a scăpat cu viață, trăind să se mai lupte cu turcii încă opt ani.

Mehmed devenise tată pentru prima oară în ianuarie 1448, când concubina sa Gülbahar a dat naștere unui fiu, viitorul Baiazid al II-lea. Nu se știu multe despre originile lui Gülbahar, dar probabil era grecoaică și creștină, precum cele mai multe concubine din haremul imperial, deși

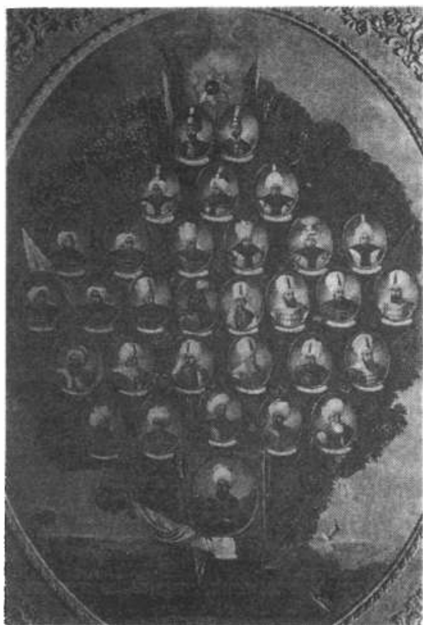
femei musulmane din familii nobile erau câteodată luate de neveste de către sultani în căsătorii dinastice. Murad a aranjat de altfel o astfel de căsătorie în anul următor, dar fără a-și consulta fiul, ceea ce l-a nemulțumit profund pe Mehmed. Mireasa aleasă de Murad era prințesa Sitti Hatun, fiica emirului Ibrahim, conducătorul tribului turkmen Dulkadırlı din estul Anatoliei. Nunta a avut loc în Edirne Sarayı în septembrie 1449, fiind urmată de festivități care au durat două luni, cu muzică, dans și competiții de poezie în care barzii anatolieni au cântat versuri de laudă la adresa miresei și a mirelui. Se pare că mireasa era foarte frumoasă, după cum reiese din portretul ei dintr-un codex grecesc păstrat la Veneția, precum și din mărturiile contemporanilor. Însă Mehmed pare să nu fi avut niciun sentiment pentru Sitti, care nu i-a făcut niciodată copii, lăsând-o în urmă la Edirne când el s-a mutat la Istanbul după cucerire. Sitti a murit la Edirne în 1467, singură și dată uitării, îngropată în grădina unei moschei ridicate în memoria ei de către nepoata ei de soră, Ayșe.

Mama lui Mehmed, Hüma Hatun, a murit în septembrie 1449, fiind îngropată în grădina moscheii Muradiye din Bursa. Inscripția de pe piatra ei funerară spune că mormântul a fost construit de fiul ei Mehmed „pentru mama sa decedată, regină între femei — fie ca pământul de pe mormântul ei să fie înmiresmat!"

În anul următor, concubina lui Mehmed, Gülșah, a dat naștere celui de-al doilea fiu al său, Mustafa, care avea să fie mereu favoritul său. Mai târziu în acel an Murad a devenit și el din nou tatăl unui fiu, Ahmed, poreclit Küçük, sau Cel Mic, pentru a-l diferenția de răposatul prinț Ahmed, primul fiu al sultanului. Mama lui Küçük Ahmed era prințesa Halima Hatun, fiica emirului Ibrahim al II-lea, conducătorul tribului turkmen Çandaroğlu din Anatolia. Prin această căsătorie dinastică, alături de cea a fiului său Mehmed, Murad și-a cimentat alianțele cu două triburi puternice împotriva celui mai redutabil inamic al său din Anatolia, turkmenii karamanizi, care blocau extinderea Imperiului Otoman spre est în Asia Mică.

La începutul următorului an, Murad a început munca de construcție la câteva pavilioane noi din Edirne Sarayı. Însă proiectul abia începuse, când acesta a murit în 8 februarie 1451, lovit de apoplexie după o beție. Avea patruzeci și șapte de ani și domnise timp de trei decenii, cea mai mare parte a acestora fiind plecat la război. Moartea lui Murad a fost ținută secretă de către marele-vizir Halil Pașa, astfel încât Mehmed să poată fi adus din Manisa. Acesta a ajuns cincisprezece zile mai târziu și

a fost imediat aclamat de către armată drept sultan, cu o lună înaintea aniversării de nouăsprezece ani.

Casa lui Osman, de la Osman Gazi până la Abdul-Medjid I

Când Mehmed a urcat pe tron pentru a doua oară, a fost încins cu sabia strămoșului său Osman Gazi, echivalentul otoman al unei încoronări, în prezența tuturor vizirilor și a nobililor de la curte. După ceremonie, Mehmed l-a numit din nou pe Halil ca mare-vizir, chiar dacă îl disprețuia pe bătrânul sfetnic al tatălui său. Mehmed considera că Halil îi sabotase prima încercare de a conduce ca sultan, și îl bănuia pe marele-vizir că luase mite de la bizantini și de la alți dușmani ai otomanilor. Cu toate acestea, el i-a permis lui Halil să continue pentru moment, așteptând ocazia propice pentru a-l elimina. Halil nutrea și el o ură la fel de adâncă pentru Mehmed, după cum dezvăluie istoricul grec Doukas, contemporan al vremii, în scrierile sale despre marele-vizir, pe care îl descrie ca pe un „prieten al bizantinilor și predispus la mită". Doukas îl citează pe Halil care îl numește pe Mehmed „insolent, violent și sălbatic", în comparație cu decedatul Murad, care fusese „un prieten sincer și un om cu verticalitate și conștiință".

Mehmed a mai păstrat pe unul dintre bătrânii viziri ai tatălui său, Ishak Pașa, pe care l-a numit *beylerbey* (guvernator) al Anatoliei, ordonându-i

să conducă trupul lui Murad la Bursa pentru înmormântare în Muradiye. Imediat după ascensiunea la tron, Mehmed s-a dus la haremul din Edirne Sarayı. Acolo a primit felicitările femeilor lui Murad, care i-au oferit și condoleanțe pentru moartea tatălui său. Soția cu rangul cel mai înalt dintre femeile lui Murad era Halima Hatun, care cu cincisprezece luni înainte dăduse naștere ultimului fiu al lui Murad, Küçük Ahmed. În timp ce Mehmed vorbea cu Halima Hatun, unul dintre oamenii lui îl ucidea pe fiul acesteia într-o baie. Mehmed a justificat uciderea fratelui său vitreg ca fiind conformă cu codul otoman al fratricidului, care fusese practicat în mai multe ocazii pentru a preveni războaiele de succesiune. Au fost recitate versurile adecvate din Coran, precum „Execuția unui prinț este preferabilă pierderii unei provincii" și „Moartea este preferabilă neliniștii". Mehmed a introdus ulterior codul în lege, după cum scria în edictul său imperial: „Oricare dintre fiii mei va moșteni tronul de sultan are datoria de a-și ucide frații în interesul ordinii lumii. Majoritatea juriștilor a aprobat această procedură. Să se ia măsuri în consecință."

Curând după ascensiune, Mehmed a avut de a face cu o nouă revoltă a ienicerilor, pe care i-a calmat din nou prin creșterea soldelor, deși cu mare strângere de inimă. Mehmed și-a vărsat furia pe comandantul corpului de ieniceri, Kazancı Doğan, punând să fie biciuit și înlăturându-l din funcție. Ulterior a reorganizat corpul de ieniceri, astfel încât să aibă controlul lor direct, având să-i folosească cu mare eficacitate în campaniile pe care avea să le ducă.

Anul următor, Mehmed a pus în mișcare planul său de asediere și cucerire a Constantinopolului, care la acel moment era deja complet izolat de restul lumii, cu excepția rutei maritime. În vara lui 1452 el a construit marea fortăreață Rumeli Hisarı, pe malul european al Bosforului, față în față cu Anadolu Hisarı, pe care o construise Baiazid I în 1397. Împăratul bizantin, Constantin al XI-lea Dragases, nu a avut puterea de a-l opri pe Mehmed din construirea fortăreței, care izola complet Constantinopolul de grânarele sale din Marea Neagră prevestind asediul care nu avea să întârzie.

Asediul a început în 6 aprilie 1453, când Mehmed și-a așezat cortul în fața Porții Sfântului Roman și a ordonat artileriei sale să înceapă bombardamentul asupra orașului. Bombardamentul a durat șapte săptămâni, fiind declanșat la intervale regulate și intercalat cu atacuri ale ienicerilor și infanteriei anatoliene, în timp ce Constantin conducea întraga populație civilă în efortul de reparare a zidurilor. Constantin i-a raliat pe greci și pe

aliații lor genovezi în apărarea disperată a orașului, sperând la ajutor din partea puterilor creștine ale Europei. Dar ajutorul nu a venit, și după o ultimă luptă îndârjită, turcii au reușit să intre în oraș dimineața devreme în ziua de marți, 29 mai 1453, împăratul Constantin murind în lupta finală, înainte ca apărătorii să fie forțați să se predea.

Constantinopolul fusese cucerit de turci și lumea Bizanțului dispărea, punând punct istoriei unui imperiu care existase mai mult de o mie de ani. Casa lui Osman i-a înlocuit pe Paleologi, ultima dinastie care a condus Bizanțul, al căror vechi tărâm creștin făcea acum parte dintr-un nou și puternic imperiu musulman.

2

Mehmed Cuceritorul

Mehmed și-a făcut intrarea triumfătoare în oraș devreme în acea după-amiază de mai, și în timp ce trecea prin Poarta Adrianopolului, a fost aclamat de trupele sale ca Fatih, Cuceritorul, numele după care avea să fie cunoscut de atunci înainte turcilor. Orașul pe care îl cucerise Fatih fusese cunoscut turcilor drept Kostantiniye, dar după cucerire, numele său în turca vorbită a devenit Istanbul, o corupere a grecescului *stin poli*, însemnând „în oraș" sau „către oraș".

Cea mai detaliată istorisire a cuceririi Constantinopolului ne-o furnizează istoricul grec Kritoboulos din Imbros, care a venit în oraș la scurt timp după cucerirea acestuia. În *Istoria lui Mehmed Cuceritorul* Kritoboulos descrie scena care l-a întâmpinat pe Fatih Mehmed când a intrat în orașul pe care îl lăsase pradă jafului soldațiilor săi, spre marele său regret:

> *După aceea, Sultanul a intrat în oraș și a privit în jur pentru a-i vedea întinderea, starea în care se afla, măreția și frumusețea, numeroșii locuitori, farmecul, dar și bogăția bisericilor și a clădirilor sale publice... Când a văzut cât de mulți fuseseră uciși și prăpădul din oraș, inima i s-a umplut de compasiune și nu mică i-a fost jalea la atâta distrugere și jaf. Lacrimile i se scurgeau din ochi în vreme ce suspina adânc și din toată inima: „Ce oraș am dat spre a fi prădat și distrus!"*

Fatih a intrat călare în oraș pe calea antică cunoscută ca Mese, sau Strada de Mijloc, care l-a dus de la Colina a Șasea la Prima, ajungând astfel la Sfânta Sofia, marea biserică ridicată între anii 532–537 de către

împăratul Iustinian. Acolo a descălecat și a căzut în genunchi, turnându-și un pumn de țărână peste turban în semn de umilință, căci Marea Biserică era la fel de venerată în islam pe cât era în creștinătate. După vizitarea clădirii a ordonat ca aceasta să fie imediat convertită pentru practica rugăciunii islamice, primind numele de Aya Sofya Camii Kabir, Marea Moschee a Sfintei Înțelepciuni. Asta a necesitat ridicarea unui minaret pentru ca muezinul să poată face chemarea la rugăciune, precum și alte amenajări interioare. Odată acestea încheiate, Fatih a participat la rugăciunea de prânz acolo în ziua de vineri, 1 iunie 1453.

După prima sa vizită la Sfânta Sofia, Fatih a inspectat și ruinele Marelui Palat al Bizanțului pe panta dinspre Marmara a Primei Coline. Acesta fusese de mult abandonat de către împărații bizantini în favoarea Palatului Blachernae de pe a Șasea Colină, care ajunsese și el în ruine, în urma asediului. Străbătând sălile părăginite ale palatului de pe țărmul Mării Marmara, Fatih a fost adânc întristat, recitând un distih melancolic al poetului persan Saadi:

Păianjenul țese acum perdeaua în Palatul Cezarilor.
Bufnița se tânguie în noapte de pe Turnurile lui Afrasiab.

Fatih nu putea folosi niciunul dintre palatele Bizanțului ca reședință, așa că după prima sa zi în oraș s-a întors în cortul său din fața porții Sfântului Roman. Curând după aceea a decis să construiască un nou palat imperial pe a Treia Colină, un loc descris de Kritoboulos ca fiind „cel mai frumos din tot centrul orașului". În același timp, a ordonat ca zidurile de apărare ale orașului să fie reparate în continuare și ca o fortăreață să fie construită chiar în interiorul zidurilor, lângă Poarta de Aur, fosta intrare triumfală a orașului bizantin de la țărmul Mării Marmara. Aceasta a ajuns să fie cunoscută drept Yedikule, Castelul celor Șapte Turnuri, pe care Fatih și succesorii săi au folosit-o ca temniță și ca fortificație pentru găzduirea tezaurului.

Istanbulul avea să fie noua capitală otomană, iar Fatih a ordonat facerea și repopularea orașului, aducând supuși atât din provinciile europene, cât și asiatice ale imperiului, incluzând creștini, evrei și turci musulmani. Non-musulmanii erau grupați în *millet*-uri, sau comunități confesionale, în funcție de religia lor, fiecare condusă de către propriul lor lider religios. Postul de patriarh grec ortodox era vacant în momentul cuceririi, așa că Fatih a pus la cale alegerea călugărului Ghenadie, căruia i-a fost dată vechea Biserică a Sfinților Apostoli ca sediu. Mai târziu, când Fatih a decis

Interior din moscheea Aya Sofya

demolarea bisericii pentru a face loc pentru moscheea sa, el i-a permis lui Ghenadie să se mute în mănăstirea Pammakaristos, trimițând unul dintre propriii cai pentru ca patriarhul să poată ajunge acolo în siguranță. Fatih a emis de asemenea un firman, prin care îi garanta că „nimeni nu avea să-l supere ori să-l tulbure; că nu va fi atins, supus vreunei dări sau oprimat de adversari și, împreună cu toți episcopii de sub el, scutit pe veci de orice bir".

Fatih a eliberat un număr de greci captivi care fuseseră înalți oficiali ai statului sau ai curții imperiale. Între aceștia se găsea și marele duce Lucas Notaras, care comandase trupele grecești în timpul asediului. Notaras fusese prins în timp ce încerca să ajungă înapoi la soția sa bolnavă și la copiii săi, pentru a-i proteja, și a fost ținut sub pază în propria casă până când Fatih a trimis după el. Notaras a confirmat suspiciunile sultanului despre marele-vizir, spunându-i că Halil Pașa primise mită de la bizantini. Fatih a poruncit imediat ca Halil să fie arestat și întemnițat, după care l-a supus torturilor timp de o lună înainte de a-l decapita. Între

timp, Fatih l-a tratat pe Notaras cu mare considerație, căci se gândea să-l numească comandant al orașului. Însă marele duce avea mulți inamici între prizonierii greci de rang înalt, aceștia denunțându-l pe Notaras lui Fatih, care a ordonat în final ca acesta și cei doi fii ai săi să fie decapitați.

Fatih l-a numit pe Karıştıran Soliman Bey să supravegheze munca de restaurare și repopulare a Istanbulului, după care s-a întors la Edirne, ajungând acolo la vremea recoltei, potrivit lui Kritoboulos. În timpul săptămânilor care au urmat, Fatih a primit o succesiune de trimiși străini la Edirne Sarayı, inclusiv reprezentanți ai venețienilor, sârbilor, albanezilor, grecilor, egiptenilor, persanilor și ai turkmenilor karamanizi, toți căutând să stabilească relații de prietenie cu tânărul cuceritor. Unul dintre emisarii venețieni, Giacomo Languschi, îl descrie astfel:

> *Suveranul, Marele Turc Mehmed Bey, este un tânăr de douăzeci și șase de ani [de fapt douăzeci și doi], bine făcut, de statură mai degrabă mare decât medie, expert în arme, cu o înfățișare mai degrabă înfricoșătoare decât venerabilă, care râde rar, este foarte circumspect, înzestrat cu mare generozitate, încăpățânat în îndeplinirea planurilor sale, îndrăzneț în tot ceea ce întreprinde, la fel de dornic de faimă precum Alexandru din Macedonia...*

Descrierile făcute de autorii turci lui Fatih sunt în general panegirice pline de înflorituri, deși cronicarul din secolul al VI-lea Mustafa Ali notează că la întoarcerea sultanului din campania din 1454 „Mehmed și-a petrecut multe nopți de dezmăț cu sclave frumoase ca niște zâne și cu ochi minunați, iar zilele bând cu paji care arătau ca îngerii". Dar continuă, tot el, relatând că „Mehmed era numai aparent dedat dezmățului și desfrâului; în realitate, el muncea, condus de iubirea de dreptate, pentru a ușura soarta supușilor săi din țară".

Fatih nu a numit un nou mare-vizir timp de un an după execuția lui Halil Pașa, încredințându-i lui Ishak Pașa rolul de prim-ministru. În sfârșit, în vara lui 1454, el l-a numit ca nou mare-vizir pe Mahmud Pașa, un nobil bizantin cu ascendență grecească și sârbă care se convertise la islam, și care l-a servit cu credință și pricepere timp de două decenii.

Fatih s-a întors la Istanbul pentru scurt timp în prima parte a anului 1454, înainte de a pleca în campanie în Serbia. După spusele lui Kritoboulos, a stat în oraș „abia cât să examineze clădirile construite și să dea ordine pentru noi lucrări de construcție la acestea și la altele, stipulând ca acestea să se efectueze cât de repede cu putință". A vizitat din nou

Istanbulul anul următor, anterior unei noi campanii sârbe, când, după cum scrie Kritoboulos, „a descoperit palatul terminat, iar castelul de la Poarta de Aur și zidurile orașului ridicate". Kritoboulos continuă prin a spune că Fatih „a ordonat să se construiască o foarte mare și frumoasă piață în centrul orașului, undeva lângă palat". Piața la care face referire Kritoboulos este Bedesten, clădirea cu multiple domuri care acum reprezintă nucleul faimosului Bazar Acoperit.

Campania sârbă a lui Fatih din 1456 l-a dus până la zidurile Belgradului, unde a fost înfrânt la jumătatea lui iulie de către Ioan Huniade și a fost nevoit să se retragă. Aceasta a fost prima înfrângere în ascensiunea meteorică a lui Fatih, când a pierdut 24 000 de soldați și a fost rănit el însuși la coapsă de o suliță. Vestea că Belgradul a fost salvat a fost prilej de bucurie pe tot cuprinsul Europei Occidentale, papa Callistus al III-lea numind-o „cea mai fericită zi a vieții sale", și se vorbea de organizarea unei noi cruciade împotriva turcilor. Însă Ioan Huniade a murit o lună mai târziu răpus de ciumă, iar planurile pentru o nouă cruciadă au fost curând abandonate.

După înfrângerea de la Belgrad, Fatih și-a condus armata în marș înapoi la Edirne, unde a rămas un an. Primăvara următoare a trimis mesageri în tot imperiul și în afara sa pentru a anunța circumcizia care avea să fie organizată pentru cei doi fii ai săi, Baiazid și Mustafa, oaspeții invitați incluzându-l pe dogele Veneției, Francesco Foscari, care însă și-a exprimat regretul că nu poate da curs invitației.

Serbarea prilejuită de circumcizie este descrisă de către cronicarul turc Așıkpașazade, care menționează că timp de patru zile încontinuu s-au ținut festivități la Edirne Sarayı, pe insula din mijlocul râului Tunca. Insula a fost acoperită de corturile oaspeților de vază care veniseră de pe tot cuprinsul imperiului la invitația sultanului. Fatih stătea pe tron în propriul cort imperial în centrul ansamblului, încadrat de patru clerici. În prima zi au avut loc recitări din Coran, care au fost comentate de cărturarii prezenți, urmate de recitări de poezii scrise pentru ocazie de către poeții curții. Cărturarii și poeții au fost recompensați cu daruri în bani și mantii de onoare, după care toată lumea s-a așezat la un ospăț îmbelșugat. A doua zi, săracii din Edirne au fost și ei tratați copios, iar în următoarea zi s-a ținut un ospăț pentru nobilii imperiului și pentru oaspeții de onoare, cu o demonstrație de exerciții marțiale, curse de cai și concursuri de tras cu arcul. În ultima zi, demnitarii prezenți au prezentat daruri sultanului, după care acesta a aruncat pumni de monede săracilor orașului care se adunaseră în jurul tronului său. Pe toată durata

festivităților, Mehmed a fost în cea mai bună dispoziție, fără a da vreun semn că suferise cea mai mare înfrângere a vieții lui cu niciun an înainte.

În ciuda înfrângerii umilitoare de la Belgrad, forțele lui Fatih și-au continuat marșul de cucerire. După ce armata sa a cucerit Atena, Fatih s-a deplasat acolo în 1459 pentru a vedea monumentele în ruină ale anticului oraș, căci studiile sale clasice îi sădiseră o uriașă admirație pentru cultura greacă clasică. Kritoboulos îl numește „filoelen" și scrie:

> *Era foarte îndrăgostit de oraș și de minunățiile din el, căci aflase foarte multe lucruri frumoase despre înțelepciunea și prudența vechilor săi locuitori, dar și despre curajul și virtuțile lor, și despre numeroasele și minunatele lor fapte din timpurile când luptaseră atât împotriva grecilor, cât și a barbarilor.*

Trei ani mai târziu Fatih a vizitat locul unde odinioară se înălțase Troia, cunoscută romanilor drept Ilium, despre care el știa din scrierile lui Homer. Kritoboulos scrie că prin cucerirea Bizanțului simțea că ar fi echilibrat scorul cu grecii pentru victoria lor contra „asiaticilor" din Troia, și că regreta numai că nu avea un poet precum Homer pentru a-i preamări faptele.

Palatul de pe a Treia Colină nu a fost terminat decât în 1458, dar între timp soțiile și copiii lui Fatih se mutaseră deja acolo împreună cu servitorii. Una dintre concubinele lui, o fată numită Çiçek, sau Floare, a dat naștere fiului său Cem la palat în 22 decembrie 1459, primul din dinastia otomană născut la Istanbul. Deja la acel moment cei doi fii mai mari ai lui Fatih fuseseră trimiși de acasă să fie guvernatori ai provinciilor din Anatolia, Baiazid în Amasya și Mustafa în Manisa, de unde avea să fie transferat mai târziu în Konya.

La începutul anului 1459, Fatih ordonase ridicarea unei vaste *külliye*, sau ansamblu religios, pe a Patra Colină, făcând loc pentru aceasta prin demolarea a ceea ce mai rămăsese din Biserica Sfinților Apostoli. Această *külliye*, care a ajuns să fie cunoscută ca Fatih Camii, Moscheea Cuceritorului, a luat mai mult de un deceniu pentru a fi terminată. Pe lângă marea moschee în sine, cea mai mare ridicată până atunci în Imperiul Otoman, ansamblul includea și opt medrese, sau școli teologice, alături de o școală medicală, un spital, un ospiciu, o școală primară, o cantină publică, un cămin-casă de oaspeți, un caravanserai, băi publice și un cimitir cu două *türbe*, sau mausolee, acoperite cu cupole, unul pentru Fatih și celălalt pentru soția sa Gülbahar, mama prințului Baiazid, moștenitorul oficial.

Mahmud Pașa a urmat exemplul lui Fatih și a construit o moschee mare pe cea de-a Doua Colină, împreună cu băi publice, o piață și un *türbe*.

Tot în 1459 s-au început lucrările la o nouă reședință imperială pe acropola Primei Coline, palatul ce avea să fie cunoscut ca Topkapı Sarayı. Deși palatul de pe a Treia Colină fusese terminat cu doar un an înainte, Fatih pare să fi simțit nevoia unui loc mai retras și a unui centru administrativ, pe care le-a creat construind un zid înalt cu turnuri de apărare în jurul promontoriului dintre Cornul de Aur și Marmara, pavilioanele și curțile palatului urmând a ocupa acropola, iar grădinile și livezile ce le înconjurau aveau să se întindă pe terenurile mai joase ale colinei. În timp ce era construit Topkapı Sarayı, Fatih și familia sa au continuat să trăiască în reședința lor originală de pe a Treia Colină, care în timp a ajuns să fie numită Eski Saray, sau Vechiul Palat.

În același an Fatih a comandat un complex religios cu moschee în afara orașului, la Eyüp, la capătul Cornului de Aur. Zona este numită după Eba Eyüp Ensari, prieten și purtător de stindard al Profetului Mohamed. Se spune că, la mult timp după moartea Profetului, Eyüp s-ar fi numărat printre conducătorii primului asediu arab al Constantinopolelui, din anii 674–678, în timpul căruia, conform tradiției islamice, el a fost ucis și înmormântat undeva în afara zidurilor orașului. În timpul asediului din 1453, Mehmed a inițiat o căutare a mormântului lui Eyüp, care a fost descoperit în mod miraculos de către *șeyhülislam*-ul Akșemseddin. Ca urmare a descoperirii, Fatih l-a reînmormântat pe Eyüp într-un *türbe* frumos decorat, pe care l-a reclădit în 1459 ca parte a noului complex cu moschee, Eyüp Camii. Mormântul lui Eyüp a devenit cel mai sacru sanctuar islamic din Turcia, iar după o vreme s-a instaurat tradiția ca noul sultan să fie încins acolo cu sabia lui Osman Gazi, într-o ceremonie echivalentă încoronării.

Devreme în primăvara lui 1460, Fatih a organizat o campanie majoră în Pelopones, unde Toma și Demetrios Palaeolog, cei doi frați ai răposatului împărat Constantin, conduceau în continuare ca despoți. Demetrios i s-a predat lui Fatih la Mistra, capitala sa, în 29 mai 1460, exact la șapte ani după căderea Constantinopolului, în timp ce Toma a fugit în Italia. Demetrios l-a acompaniat pe Fatih înapoi la Edirne și i s-a permis să se stabilească pe o proprietate în orașul Didymoteichion, unde a murit în 1470. Însă, încă înainte de moartea acestuia, ultima rămășiță a Bizanțului își găsise sfârșitul odată cu căderea Trapezuntului în mâinile lui Fatih în august 1461. Ultimul împărat al Trapezuntului, David

Comnenul, a fost întemnițat în Edirne împreună cu familia sa. Ulterior, la 1 noiembrie 1463, Fatih a ordonat execuția lui David și a doi fii ai săi mai vârstnici. El i-a cruțat pe Georgios, fiul cel mai mic al împăratului, și pe fiica sa Ana. Georgios a fost încredințat unei familii turce și a fost crescut ca musulman, dispărând din istorie, ultimul dintr-o dinastie imperială de Comneni. Ana a fost măritată succesiv cu doi pași turci, devenind musulmană, iar după moartea celui de-al doilea soț, a trăit până la moarte în haremul sultanului din Istanbul.

Toți ceilalți prizonieri de viță prinși la Trapezunt au fost executați, cu excepția familiei lui Georgios Amirutzes, o rudă a lui Mahmud Pașa, care fusese cruțată în urma intervenției marelui-vizir. Amirutzes era un recunoscut filosof și om de știință, și a devenit instructorul lui Fatih în geografie, astronomie și astrologie.

Noul palat, Topkapı, a fost terminat în 1465, după Kritoboulos, deși inscripțiile arată că lucrările au continuat încă treisprezece ani. Se pare că Fatih intenționase ca Topkapı Sarayı să fie preponderent centrul său administrativ, păstrându-și haremul în Vechiul Palat de pe a Treia Colină. Dar din descrierile oferite de Kritoboulos despre noul palat, s-ar părea că Fatih plănuise ca familia și servitorii săi să locuiască acolo măcar o parte din an:

În palat el a pus să fie construite turnuri de o înălțime, frumusețe și grandoare neobișnuite, și apartamente pentru bărbați și pentru femei, și dormitoare și camere de taifas, și foarte multe alte încăperi diverse. Existau, de asemenea, diferite anexe și vestibule și saloane și porticuri și verande, și brutării și băi cu un aspect deosebit.

Giovanni Maria Angiolello, un prizonier italian în serviciul otomanilor, spune că palatul avea trei curți și că era înconjurat de un zid înalt de 3 metri; el detaliază că între ziduri se găseau și grădini botanice și grădini zoologice, precum și un lac plin cu tot felul de păsări, unde sultanului îi plăcea să se ducă să vâneze:

Și aici în grădină erau multe feluri de pomi fructiferi plantați în șir, și, la fel, pergole cu multe varietăți de viță-de-vie, trandafiri, liliac, șofran, flori de tot felul, și peste tot există o abundență de ape din cele mai dulci, adică fântâni și piscine. Tot în grădină sunt unele locuri separate unde sunt ținute multe feluri de animale, precum căprioare, cerbi, vulpi, iepuri de câmp, oi,

A Treia Curte din Topkapı Sarayı

capre și vaci indiene, care sunt mult mai mari decât ale noastre, și multe alte feluri de animale. Grădina este populată cu multe specii de păsări, iar când e primăvară este o plăcere să le asculți cântând, și la fel există un lac mlăștinos unde sălășluiește un număr mare de rațe sălbatice și gâște, iar în acel loc Marele Turc are plăcerea de a vâna cu o armă de foc.

Fatih a fost mereu interesat de creștinism, poate datorită mamei sale, care pare să fi fost grecoaică, dar care se convertise la islam. Gülbahar, mama viitorului Baiazid al II-lea, a fost probabil și ea grecoaică, ca multe altele dintre femeile lui Fatih, toate devenind musulmance la intrarea în haremul său. Curiozitatea lui Fatih pentru creștinism a fost evidentă mai ales în momentul numirii lui Ghenadie ca patriarh grec ortodox. El l-a vizitat pe Ghenadie de trei ori la patriarhat, iar conversațiile lor despre teologia creștină au fost foarte ample. Ghenadie a redactat un sumar al lucrărilor sale pe care l-a tradus în turcă pentru studiul individual al lui Fatih. Contactele lui Fatih cu Ghenadie și cu alți clerici și învățați creștini au dat naștere zvonurilor că sultanul ar avea înclinații creștine. Teodoro Spandugino, un italian care locuia în Galata la începutul secolului al XVI-lea, afirmă că Fatih începuse să venereze relicve creștine și că păstra tot timpul candele aprinse în fața lor. Aceste zvonuri au fost întărite de incidente precum cel relatat de către fratele Georg din Mühlenbach, care scrie despre o vizită pe care a făcut-o Fatih la mănăstirea franciscană din

Pera, zona în care locuia majoritatea europenilor, pe înălțimile de deasupra Galatei:

> *Frații franciscani care locuiau în Pera m-au asigurat că a venit în biserica lor și că s-a așezat în corul lor pentru a participa la ceremoniile și la săvârșirea euharistiei din timpul liturghiei. Pentru a-i satisface curiozitatea, ei i-au oferit o prescură neînchinată la momentul slujbei, căci nu se cuvine a pune perle în fața porcilor.*

Însă interesul lui Fatih pentru creștinism trebuie să fi fost superficial, căci în realitate a fost mai degrabă nereligios, iar în felul în care practica islamul el respecta doar formele credinței islamice, după cum era necesar din partea sa ca șef al statului. Angiolello scrie că prințul Baiazid a fost auzit spunând că „tatăl său era dominator și că nu credea în Profetul Mahomed".

Otomanii erau musulmani sunniți ortodocși, spre deosebire de doctrina heterodoxă a persanilor șiiți. Fatih arătase o înclinație către credințele șiite încă de la primul său sultanat timpuriu din Edirne, când dervișul persan pe care încercase să-l protejeze a fost ars pe rug ca eretic. Fatih era de asemenea interesat de literatura persană, în special a misticilor sufiști. Aceasta a fost privită drept încă o dovadă a heterodoxiei sale, potrivit unui vechi proverb otoman care spunea că „un bărbat care citește persană pierde jumătate din religia sa". Fatih era recunoscut ca un mecena al literaturii, trimițând daruri poeților și prozatorilor de pe tot cuprinsul lumii islamice, susținând treizeci de scriitori otomani, conform surselor otomane contemporane. Persana era limba literaturii în vremea lui Fatih, la fel cum limba teologiei islamice era araba. Însă când Fatih însuși scria poezie, aceasta era mai ales în turca colocvială. Scriind sub pseudonimul Avni, el a lăsat o colecție, cunoscută ca *divan*, compusă din aproximativ 80 de poeme în turcă, intercalate cu câteva gazeluri persane, care erau doar parafraze ale lucrărilor marelui poet iranian Hafiz.

Curtea otomană din vremea lui Fatih era încă simplă în obiceiuri, neîmpovărată de ceremoniile ostentative și elaborate din jurul sultanului, care au fost dezvoltate abia în timpurile următoare. Fatih se plimba adesea pe jos pe străzile Istanbulului, însoțit doar de una sau două gărzi de corp când se ducea la moschee, unde ocupa un loc în rând cu toți ceilalți credincioși, după cum a observat fratele Georg din Mühlenbach în numeroase ocazii:

L-am văzut pe conducător [Fatih], urmat de doar doi bărbați tineri, în drumul său spre moschee, departe de palatul său. L-am văzut ducându-se la băi în același fel ... L-am văzut pe sultan la rugăciune în moschee. Nu era așezat nici pe un scaun, nici pe un tron, ci ca toți ceilalți și-a luat locul pe un covor întins pe podea.

Târziu în toamna lui 1473, Fatih l-a demis pe Mahmud Pașa din funcția de mare-vizir, înlocuindu-l cu Gedik Ahmed Pașa. Lui Mahmud i-au fost confiscate toate posesiunile, el însuși fiind întemnițat în Castelul celor Șapte Turnuri. Motivele acestor măsuri nu sunt clare, dar se presupune că Mahmud a fost victima dușmăniei prințului Mustafa, favoritul sultanului. Mustafa s-a îmbolnăvit mai târziu în acea toamnă și a fost dus în Karamania, murind în iunie 1474. Reacția la moartea sa este descrisă de către Angiolello, care s-a aflat în serviciul prințului Mustafa între anii 1470–1474, după care a servit la curtea lui Fatih. Când Fatih a primit vestea, a fost inconsolabil, plângând moartea fiului său iubit timp de trei zile și trei nopți. Angiolello scrie că „întregul oraș era plin de lamentații zgomotoase, pentru că Mustafa era deosebit de iubit de către tatăl său și de către cei care aveau treburi cu el".

Tragedia pare să-l fi stârnit și mai mult pe Fatih contra lui Mahmud Pașa, pe care se pare că îl considera responsabil pentru moartea fiului său. După înmormântarea lui Mustafa la Muradiye în Bursa, Fatih a ordonat ca fostul său mare-vizir să fie executat. După spusele poetului turc Meali, sultanul și-a justificat acțiunea spunând că „este imposibil ca dușmanul lui Mustafa să rămână în viață". Ordinele au fost îndeplinite de către Sinan Bey, administratorul Istanbulului, care, în 18 iulie 1474, și-a pus executorii să-l stranguleze pe Mahmud cu o coardă. Ziua următoare, acesta a fost îngropat în *türbe*-ul moscheei sale de pe a Doua Colină, în cartierul care continuă să fie cunoscut ca Mahmud Pașa. Este relevant pentru caracterul său complex faptul că Fatih a declarat ziua înmormântării lui Mahmud Pașa ca zi de doliu.

Fatih și-a petrecut tot anul 1479 în noul său palat Topkapı. Vara aceea el a trimis invitații pentru a sărbători ospățul de circumcizie al nepotului său, viitorul Selim I, fiul prințului Baiazid. Unul dintre șefii de stat pe care i-a invitat a fost dogele Veneției, Giovanni Mocenigo, care a refuzat politicos. Fatih l-a rugat de asemenea pe doge să-i trimită „un pictor bun", iar Senatul venețian l-a ales pe Gentile Bellini, care a ajuns în Istanbul în septembrie al acelui an, unde a rămas până la jumătatea

lui ianuarie 1481. Bellini a pictat faimosul portret al Cuceritorului care se află acum în National Gallery la Londra, care poartă o inscripție ce consemnează faptul că a fost încheiat în 25 noiembrie 1480. După spusele lui Angiolello, Bellini a decorat de asemenea apartamentele sultanului din Topkapı Sarayı cu picturi erotice pe care le descrie drept „*cosa i lussuria*", obiecte de desfrâu. Angiolello a fost la curtea sultanului în același timp cu Bellini, iar descrierea sa despre Fatih este în concordanță cu portretul sultanului:

> *Împăratul Mehmed care, după cum am spus, era cunoscut ca Marele Turc, era de înălțime medie, gras și cărnos; avea o frunte lată, ochi mari cu gene groase, un nas acvilin, o gură mică cu o bogată barbă rotundă ce bătea în roșu, un gât scurt și gros, un ten gălbeniu, umeri destul de înalți și o voce răsunătoare. Suferea de gută la picioare.*

Mehmed al II-lea (1451–1481) Cuceritorul,
portret de Constanza da Ferrara, cca. 1480

Aspectul lui Fatih la acea vreme este descris și de către diplomatul francez Philippe de Commynes în memoriile sale. Commynes l-a așezat pe Fatih în rând cu Ludovic al XI-lea și Matei Corvinul drept cei mai mari conducători ai secolului al XV-lea. Dar Mehmed se bucurase prea mult de „*les plaisirs du monde*"; nicio plăcere carnală nu îi rămăsese necunoscută acestui epicurian, scrie el, astfel că încă de la o vârstă

fragedă sultanul suferise de gută și de alte probleme cauzate de excesele sale. Mehmed suferea acum de o umflătură imensă și un abces la picior care apăruse pentru prima dată în 1480. Niciunul dintre medicii săi nu fusese capabil să vindece sau să explice maladia sa, însă o considerau ca o pedeapsă divină pentru marea sa lăcomie („*grande gourmandise*"). Commynes continuă a spune că boala sultanului l-a făcut să se izoleze în palat, căci nu suporta ideea de a se arăta în public într-o astfel de stare:

> *Bărbați care l-au văzut mi-au spus că o umflătură monstruoasă i-a apărut pe picioare; aproape de începutul verii crescuse la fel de mare ca trupul unui om și nu putea fi deschisă; după care a scăzut. Niciun chirurg nu a putut spune ce este, se crede însă că lăcomia sa animalică avea o mare legătură cu aceasta și că era vorba de o pedeapsă divină. Pentru ca oamenii să nu-i observe starea deplorabilă și pentru a nu atrage disprețul inamicilor săi, el permitea foarte rar să fie văzut și rămânea izolat în seraiul său.*

Dorința de izolare a lui Fatih din ultimii săi ani a fost codificată în al său *kanunname*, un set de reguli pentru protocolul și ceremoniile imperiale. Una dintre noile reguli elimina banchetele pe care Fatih le oferise anterior de patru ori pe săptămână vizirilor săi după întrunirile consiliului imperial, iar de la acel moment numai membrilor familiei li se mai permitea să se alăture sultanului în timpul meselor: „Este ordinul meu ca nimeni să nu mai ia masa cu nobila mea persoană, cu excepția membrilor familiei. Marii mei predecesori, se spune, luau masa cu vizirii lor; eu am anulat această practică".

În ciuda sănătății șubrede, Fatih a inițiat două campanii în 1480. A început, de asemenea, pregătirile pentru o nouă campanie devreme în primăvara lui 1481, posibil o invazie a Egiptului, fiind hotărât să o conducă el însuși. Marele-vizir Karamanlı Mehmed Pașa a primit ordinul să adune armata la Üsküdar, suburbia asiatică a Istanbulului, însă destinația expediției era necunoscută.

Fatih a traversat Bosforul către Üsküdar în 25 aprilie, iar marșul a început în aceeași zi. O oprire a fost făcută în Golful Nicomedia, lângă Gebze, unde Fatih a fost cuprins subit de dureri abdominale severe. Unul dintre doctorii săi, Hamiduddin al-Lari, pare să-i fi dat un tratament greșit, căci Fatih a început imediat să se simtă mai rău. Doctorul său evreu, Maestro Iacopo, care avusese grijă de Mehmed încă din copilărie, a preluat îngrijirea, dar nu a mai putut să facă nimic. Sultanul a murit în

ziua următoare, în 3 mai 1481, „în cea de-a douăzeci și doua oră", după spusele lui Angiolello.

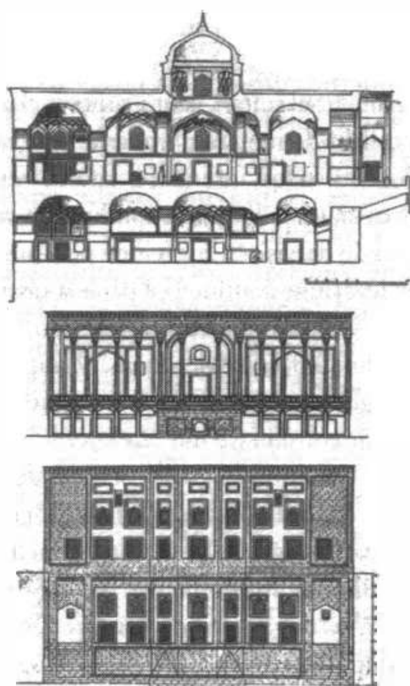
Mehmed Pașa a încercat să țină secretă moartea lui Fatih, pentru ca protectorul său, prințul Cem, să poată ajunge înaintea fratelui său mai mare Baiazid la Istanbul și să se urce pe tron. În momentul morții lui Fatih amândoi frații serveau ca guvernatori provinciali în Anatolia, Baiazid în Amasya, și Cem în Konya. Mehmed Pașa a pus corpul lui Fatih într-un car sigilat și a pornit în grabă spre Istanbul, spunându-le soldaților că sultanul se îmbolnăvise. Între timp a trimis însă un curier care să-l informeze pe Cem. Dar a trezit suspiciunea ienicerilor, care îl susțineau pe Baiazid, așa că aceștia au pornit în marș spre Topkapı Sarayı, cerând să-l vadă pe sultan. Când acesta nu s-a prezentat, ienicerii au forțat intrarea prin Poarta Imperială și au găsit corpul fără viață păzit de servitorii marelui-vizir. După aceea, în furia lor, ienicerii l-au ucis pe Mehmed Pașa, după care au străbătut străzile orașului cu capul său retezat pus în vârf de suliță și strigând „Trăiască Baiazid!"

Ishak Pașa trimisese vorbă lui Baiazid, care a ajuns în Istanbul în 20 mai, având parte de o întâmpinare tumultoasă din partea ienicerilor. Între timp, Ishak Pașa se aliase cu comandantul ienicerilor, Sinan Aga, iar cei doi, împreună, l-au proclamat pe Baiazid sultan, încingându-l cu sabia lui Osman. Ziua următoare, noul sultan, acum cunoscut ca Baiazid al II-lea, a purtat împreună cu ceilalți demnitari ai imperiului sicriul tatălui său până la Fatih Camii. Acolo, Fatih a fost înhumat în mormântul construit pentru el chiar lângă moscheea sa, unde Baiazid a condus douăzeci de mii de îndoliați, inclusiv două mii de derviși, în rugăciune pentru sufletul răposatului său tată, actul lor de devoțiune continuând până la răsăritul soarelui.

Nicolo Cocco, *bailo*-ul sau ambasadorul venețian, a trimis veste despre moartea lui Fatih dogelui Giovanni Mecenigo. Mesagerul a ajuns în Veneția în 19 mai, când dogele era în conferință cu Signoria, consiliul de stat, acesta năvălind în sala de consiliu țipând „*La grande aquila e morta!*" (Marele vultur este mort). Giovanni Sagredo, scriind despre acest moment două secole mai târziu, spunea că „A fost un noroc pentru creștinătate și pentru Italia că moartea l-a îngrădit pe fiorosul și neîmblânzitul barbar". Dogele a trimis un curier la Roma pentru a-l informa pe papa Sixtus al IV-lea, care a pus să se tragă salve de tun, iar clopotele bisericilor să vestească populația, după care a condus o procesiune solemnă la biserica Santa Maria del Popolo, urmat de colegiul cardinalilor și de către toți ambasadorii. Când s-a lăsat întunericul, jerbe de artificii au luminat cerul, iar

slujbe de mulțumire au fost ținute în toate bisericile orașului, o scenă care a fost repetată pe tot cuprinsul Italiei și după aceea în nordul Europei, pe măsură ce vestea s-a răspândit că Marele Turc trecuse în neființă. Mehmed Cuceritorul era mort și Europa creștină nu mai avea a se teme de el.

Çinili Köşk, Pavilionul cu Faianță

Fatih avea patruzeci și nouă de ani când a murit, conducând timp de treizeci de ani după moartea tatălui său, cea mai mare parte a acestui timp fiind petrecută în războaie. În calitate de secretar al lui Fatih, Tursun Bey a scris în biografia Cuceritorului: „Dincolo de mărinimosul dar al Cuceririi Constantinopolului, Fatih a smuls douăzeci și mai bine de tărâmuri independente de la inamicii Înaltei Sale Prezențe“.

Pe lângă zidurile de apărare și porțile de la Topkapı Sarayı, singura clădire din palat care supraviețuiește neschimbată din vremea lui Fatih este Çinili Köșk, Pavilionul cu Faianță, care a fost terminat în 1472. Pavilionul, care este în stil persan, este amplasat pe o terasă din a Doua Curte a palatului, orientat către vest. A fost conceput pentru ca Fatih să poată privi pajii palatului în timp ce aceștia jucau pe terasă *cirit*, un joc în care călăreți încearcă să se lovească unii pe alții cu sulițe. Unul dintre cronicari povestește cum sultanul se simțea foarte bine acolo, privindu-și pajii cum se băteau cu zăpadă pe terasă. Animale din menajeria sa erau de asemenea aduse pe terasă pentru ca el să le poată privi și îi plăcea în mod deosebit să-și vadă îmblânzitorii de lei cum își făceau meseria. Inscripția de închinare în persană compară cupola pavilionului, care era decorată cu stele, cu bolta cerului, iar pavilionul însuși cu palatul cerurilor care se ridică până la stele. Mulți dintre poeții pe care Fatih i-a susținut au scris gazeluri de laudă la adresa pavilionului, menționând adunări nocturne în timpul cărora sultanul bea vin sub stele cu pajii săi și seri când era delectat acolo de către femeile din haremul său, de „virginele paradisului“. Astfel și-a petrecut Mehmed ultimii ani în acest pavilion din Dar-üs Saadet, Casa Fericirii.

3

Casa Fericirii

Baiazid al II-lea avea treizeci și trei de ani când a succedat la tronul tatălui său, Fatih Mehmed. El era foarte diferit de tatăl său războinic, preferând pacea reședinței sale imperiale din Topkapı Sarayı rigorii și pericolelor campaniilor militare. Baiazid era cunoscut oamenilor săi drept Sufi, sau Misticul, în timp ce istoricii vestici din timpurile moderne l-au numit Sultanul Sedentar.

În momentul ascensiunii pe tron, *birinci kadın* a lui Baiazid, adică prima sa nevastă, era Șirin, mama primului fiu al sultanului, Abdullah. Când Abdullah a murit în 1483, titlul de primă nevastă a trecut la Bülbül (Privighetoarea), mama prințului Ahmed, al doilea fiu al lui Baiazid, care a devenit moștenitor. În afară de Abdullah și Ahmed, Baiazid a mai avut șase alți fii, inclusiv pe cel ce avea să fie într-un târziu succesorul său, Selim I, fiecare născut de o altă femeie. Mama lui Selim era Ayșe Hatun, fiica emirului din Dulkardırlı, Alaeddevlet Bozkurt. Baiazid a avut de asemenea cincisprezece fiice, ale căror mame sunt identificate după nume doar dacă au dat naștere și unui fiu.

În timpul primului an de domnie a lui Baiazid, acesta a fost implicat într-un război de succesiune cu fratele său, Cem, care se declarase sultan al Anatoliei și își adunase armata de susținători la Bursa. Cem a fost într-un final înfrânt de Baiazid și a fugit în Rodos, unde i-a fost acordat azil de către Cavalerii Ioaniți, începând astfel un exil care a durat până la moartea sa, la Napoli, în 25 februarie 1495. Patru ani mai târziu, Baiazid a organizat înmormântarea lui Cem în Bursa, unde a fost înmormântat în Muradiye alături de bunicul său, Murad al II-lea. O poveste ciudată despre înmormântarea lui Cem este descrisă de către cronicarul turc din

secolul al XVII-lea, Evliya Çelebi, care scrie în *Seyahatname* sau *Cronica Călătoriilor*:

Trupul neînsuflețit al lui Cem, împreună cu bunurile sale, între care se găsea și o cupă fermecată, care se umplea până la buză imediat ce era oferită goală în mâna cuiva, un papagal alb, o maimuță care juca șah și câteva mii de cărți splendide, au fost aduse ... Sultanului ... Baiazid a ordonat ca rămășițele lui Cem să fie îngropate în Bursa, alături de bunicul său, Murad al II-lea. Când îi săpau mormântul s-a iscat așa un tunet și tumult în capela sepulcrală, că toți cei prezenți au fugit și niciunul dintre ei nu a putut să-i treacă pragul până nu au trecut zece zile, iar atunci acestea au fost prezentate Sultanului, corpul lui Cem fiind îngropat în propriul său mausoleu, alături de cel al bunicului său.

După ce Baiazid a înfrânt rebeliunea lui Cem, el s-a apucat să consolideze imperiul pe care-l moștenise, dezvoltându-i comerțul. A construit un complex imperial cu moschee pe a Treia Colină a Istanbulului între 1501–1506. Cunoscut ca Beyazidiye, acesta a dat numele cartierului Beyazit de deasupra Bazarului Acoperit și Pieței Beyazit, fostul Forum Tauri.

Baiazid a lăsat conducerea activă a problemelor militare unei succesiuni de mari-viziri, eliberându-se astfel pentru a se bucura de Topkapı Sarayı, unde și-a petrecut ultima decadă a domniei izolat în spatele zidurilor palatului. Această perioadă din domnia lui Baiazid este descrisă astfel de către Richard Knolles în *Viețile regilor și împăraților otomani*, publicată în 1610, prima istorie a Imperiului Otoman în limba engleză:

După atât de multe tulburări, Baiazet s-a dedat unui mod de viață liniștit, petrecându-și cea mai mare parte a timpului în studiul filosofiei și în conversații cu oameni învățați, pentru care un mod pașnic de viață este dispoziția naturală mai mult decât războiul; cu toate acestea, situația sa și dorința sinceră de acțiune a oamenilor săi îl scoteau adesea pe câmp împotriva voinței lui.

Când Fatih și-a conceput pentru prima dată noul său palat, el l-a înconjurat cu un șir de ziduri de la Cornul de Aur la Marea Marmara, pe o distanță de aproximativ doi kilometri și jumătate. Această fortificație se unea cu zidurile medievale bizantine care străjuiau marea de-a lungul

Baiazid al II-lea (1481–1512)

Cornului de Aur și a Mării Marmara, încercuind Prima Colină. Principala intrare prin zidurile de pe malul mării era la Saray Burnu, unde Cornul de Aur se unește cu Bosforul și Marea Marmara. Acest punct era cunoscut ca Topkapı, Poarta Tunurilor, numită astfel pentru că era încununată cu tunuri (*top*), un nume care a ajuns să fie folosit și pentru palat.

Zidul terestru al lui Fatih avea douăzeci și opt de turnuri și era străpuns de trei porți, principala intrare fiind Bab-ı Hümayun, Poarta Imperială. Camerele din poartă erau destinate gărzilor, *kapıcı*, dintre care cincizeci erau permanent de strajă. Poarta Imperială duce în Prima Curte a palatului, o zonă care nu a fost închisă în ziduri decât după Fatih. În interiorul zidurilor, la stânga porții, este fosta biserică bizantină Hagia Eirene (Sfânta Irina), dedicată Păcii Divine. Biserica era folosită de către ieniceri ca depozit de arme, atunci când se adunau în Prima Curte. Clădirea mare de dincolo de Sfânta Irina este Darphane, fosta Monetărie otomană, care găzduia Tezaurul exterior al palatului. Celelalte clădiri din jurul curții, dintre care niciuna nu a supraviețuit, includeau depozite, ateliere, brutăria palatului, infirmeria, uzinele de apă ale palatului, latrinele, o mică

moschee și barăci pentru artizani și servitori ai Serviciului Exterior, ale căror îndatoriri nu îi duceau în Palatul Interior.

O poartă pe latura vestică a curții duce la Çinili Köşk și la Parcul Gülhane, care pe vremuri erau grădinile palatului, întinzându-se în jurul acropolei până jos, la țărmurile Cornului de Aur și ale Mării Marmara. Acestea au fost create și planificate de către Fatih, și au fost întreținute aproape încontinuu în cele patru secole cât timp Topkapı Sarayı a servit drept reședință imperială.

Un drum pe partea dreaptă a curții duce spre câmpurile unde pajii palatului jucau *cirit* și unde se antrenau în trasul cu arcul și alte sporturi, inclusiv în vânători orchestrate de către sultan. Menajeria palatului se afla în stânga acestui drum, la capătul său de sus; călătorii povestind că aceasta era populată de elefanți, girafe, lei, tigri, urși, mistreți, gazele, căprioare și capre. După spusele cronicarului turc din secolul al XVI-lea, Lokman, elefanții și girafele erau scoase la paradă în prima curte în timpul zilelor de sărbătoare, ca o „demonstrație de măreție“. Doi ambasadori ai împăratului Ferdinand I au raportat în 1530 că au văzut zece lei și doi tigri în Prima Curte, „legați cu lanțuri de aur și care răgeau teribil“. Călătorul francez Louis Deshayes de Courmenin povestește că mistreții din menajerie erau folosiți de către sultan la vânători pe care le organiza pe terenurile palatului, în care prada era numită după inamicii săi creștini: „El dă fiecărui mistreț numele câte unuia dintre inamicii săi, precum regele Spaniei, pe care el îl numește Signior de Spania, Ducele Florenței, Marele Maestru de Malta și alții în aceeași manieră“.

Casa păsărilor sau Aviariul era în colțul sud-estic al grădinilor inferioare, pe malul Mării Marmara, chiar lângă ziduri. Din spusele cronicarului armean din secolul al XVII-lea, Eremya Çelebi, păsările erau ținute într-o capelă bizantină care fusese dedicată Sfântului Ioan Botezătorul. Lebedele din acest aviariu furnizau penele pentru săgețile folosite de sultan în vânătorile sale.

Eremya spune de asemenea că pe malul imediat la nord de Aviariu se găsea un pavilion imperial cunoscut ca Balıkhane Kasrı sau Pavilionul Pescăriei, unde se ajungea printr-un mic portal, cunoscut drept Balıkhane Kapısı. Pescarul-șef al palatului își avea căminul aici, iar sultanul venea adesea la acest pavilion pentru a se uita la el și la oamenii săi pregătindu-și plasele pentru peștele ce avea să fie mai târziu servit la masă.

Mai existau și alte pavilioane regale pe malurile Mării Marmara și ale Cornului de Aur, inclusiv unul construit de Baiazid al II-lea. Acesta

era Pavilionul Yalı, sau Pavilionul de la Țărm, care se ridica pe țărmul Cornului de Aur, vizavi de Galata. Acest pavilion, care a fost reconstruit de două ori în decursul secolului al XVI-lea, a fost conceput pentru ca Baiazid să poată trece în revistă flota otomană atunci când aceasta pleca într-o expediție. Odată, Baiazid a văzut un coșciug cu corpul unei femei în el, care plutea pe lângă pavilion și a cerut să se investigheze dacă a fost o mână criminală la mijloc. Soțul femeii a fost arestat, dar acesta a arătat că soția sa murise după ce a mâncat miere dintr-un borcan în care se ascunsese un șarpe otrăvitor; demonstrând acestea, el a fost „eliberat de mânia sultanului", sau cel puțin așa afirmă povestea.

Poarta de la capătul din spate al Primei Curți este Bab-üs Selam, Poarta Salutului, în general cunoscută drept Orta Kapı, sau Poarta de Mijloc. Aceasta este intrarea către Palatul Interior, unde toată lumea trebuia să descalece, căci nimeni în afară de sultan nu avea voie să intre călare dincolo de acest punct. În zidul din dreapta porții se găsește Fântâna Călăului, unde călăul își spăla mâinile și sabia după o decapitare. Dincolo de poartă se găsesc două nișe de marmură cunoscute ca Pietrele Exemplului, deoarece erau folosite pentru expunerea capetelor ofensatorilor de vază. Câteodată, un cap era pus în vârf de țepușă deasupra porții, după cum descrie un călător anonim de la începutul secolului al XVI-lea, care a crezut din greșeală că aceasta era Poarta Fericirii: „Când te duci la Serai trebuie să treci printr-o poartă care este foarte bogat decorată și se numește Poarta Fericirii. Câteodată vezi deasupra ei, înfipt în vârful unei sulițe, capul unui mare-vizir care a fost decapitat în dimineața aceea, la capriciul Marelui Senior".

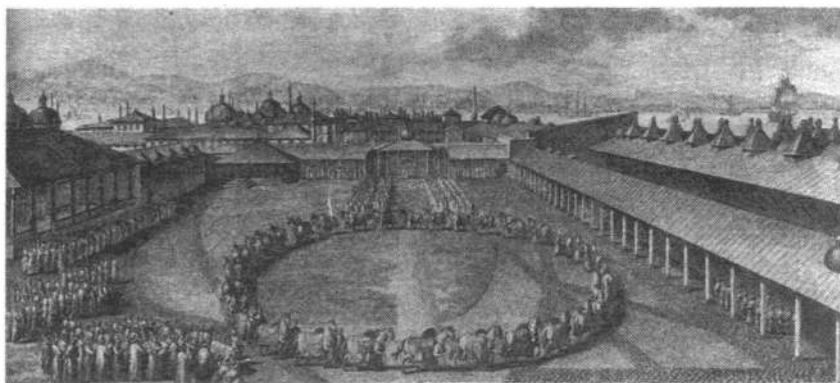
Încăperile din cadrul porții erau folosite pentru găzduirea șefului străjerilor și a oamenilor săi. Camera din stânga porții era rezervată călăului-șef, care era și grădinarul-șef. O cămăruță pătrată de lângă camera sa găzduia prizonierii care își așteptau execuția.

Poarta de Mijloc duce la a Doua Curte. Aceasta seamănă foarte mult cu ceea ce a gândit Fatih, un claustru liniștit, de dimensiuni impozante, cu chiparoși bătrâni și pajiști întinse; odinioară existau și câteva fântâni și gazele cu ochii blânzi care pășteau pe pajiști. Era de asemenea cunoscută și sub numele de Curtea Divanului, Consiliul Imperial, care se aduna în camera cu cupolă de sub turnul din colțul stâng îndepărtat. Divanul și Tezaurul de lângă acesta sunt singurele clădiri din curte, cu restul perimetrului grădinii constând din colonade și porticuri. Dincolo de colonade, toată partea dreaptă a grădinii este ocupată de bucătăriile palatului, în

timp ce dincolo de zidurile de pe partea stângă se găsesc grajdurile, o moschee și dormitoarele halebardierilor.

Curtea Divanului pare să fi fost concepută mai ales pentru spectacolul asociat desfășurării treburilor publice ale imperiului. Aici, se aduna de patru ori pe săptămână consiliul, Divanul, pentru a delibera asupra problemelor administrative sau pentru a se achita de îndatoririle juridice. În asemenea ocazii, întreaga curte se umplea cu o mulțime de oficiali îmbrăcați magnific și cu gărzile palatului și cu ieniceri, cel puțin cinci mii de oameni în zilele normale, dar cel puțin de două ori mai mult atunci când vreo ceremonie specială era organizată. Chiar și în asemenea ocazii, în curte domnea o liniște aproape totală, aspect remarcat de vizitatorii străinii. *Bailo*-ul venețian Andrea Gritti, care avea să devină mai târziu doge, descrie scena la care a asistat în 1503, atunci când a venit în audiență la Baiazid al II-lea:

> *Am intrat în curte, unde am găsit pe o parte toți ienicerii pedeștri, iar de partea cealaltă, toate persoanele de rang înalt și oficialii în solda Majestății Sale, care stăteau într-așa mare liniște și cu așa o ordine frumoasă, că era un lucru minunat și de necrezut pentru cineva care nu a văzut asta cu ochii săi.*

Spectacol ecvestru în a Doua Curte din Topkapı Sarayı

Divanul și-a luat numele de la canapeaua scundă (*divan*) care se întinde pe cele trei laturi de sub cupola camerei de consiliu. Marele-vizir stătea în centrul canapelei, cu fața spre ușă, cu ceilalți viziri de o parte și de alta, în ordinea strictă a rangului. În primii ani ai domniei lui Fatih, acesta se ducea cu regularitate la întâlnirile Divanului. Însă la una dintre sesiuni un țăran aspru și-a făcut drum până în cameră răstindu-se la membrii

consiliului, „Care dintre prețioși este sultanul?“, ceea ce l-a înfuriat așa de mult pe Fatih, că nu a mai participat niciodată în persoană. În schimb, a continuat să urmărească din când în când întâlnirile din spatele unui grilaj tras peste o deschizătură de deasupra locului marelui-vizir, o fereastră care a ajuns să fie cunoscută drept Ochiul Sultanului. Această fereastră se afla într-o încăpere de sub Turnul Divanului*, fiind, prin înălțimea sa, unul dintre reperele distinctive ale palatului. Intrarea principală în Harem, Poarta Trăsurilor, se află sub turn, lângă Camera Consiliului. Poarta își datorează numele faptului că femeile Haremului treceau prin ea în trăsuri închise cu ocazia rarelor excursii în afara palatului.

Dincolo de cele trei uși din porticul de est al celei de-a Doua Curți, se întinde o curte lungă și îngustă pe toată lungimea lui. Bucătăriile palatului se înșiră pe o latură a acestei curți, vizavi de cămările și moscheea personalului bucătăriilor aflate pe cealaltă latură. Cea mai timpurie descriere a bucătăriilor aparține lui Giovantonio Menavino, un genovez care a fost capturat de pirați și vândut ca sclav lui Baiazid al II-lea, după care a servit ca paj în Topkapı Sarayı între anii 1505–1514. Din spusele lui Menavino, în vremea lui Baiazid, bucătăriile erau separate în două secțiuni, una pentru sultan și una pentru cei care locuiau la palat și pentru cei

Marele clucer

* Cunoscut mai degrabă drept Turnul Justiției (Adalet Kulesi). (*N.red.*)

care participau la întâlnirile Divanului, dispunând de aproximativ 160 de bucătari, brutari și alți servitori. Numărul personalului din bucătării a crescut considerabil în secolul de după domnia lui Baiazid, când populația palatului și-a atins apogeul. Astfel, numai numărul cofetarilor ajunsese la șase sute în a doua parte a secolului al XVI-lea. Cofetarii formau o ramură aparte a serviciului bucătăriei, distingându-se de restul bucătarilor printr-o pălărie albă înaltă „ridicându-se până la o înălțime considerabilă și asemănându-se cumva cu un tort de zahăr", după spusele lui Jean-Baptiste Tavernier, care a făcut parte din ambasada franceză de la Istanbul între anii 1629–1637. Tavernier scrie despre poziția privilegiată pe care o aveau cofetarii și despre cum abuzau de ea:

> *Căci ei sunt singurele persoane care au libertatea de a intra și ieși din Serai, ei pun prețul dublu la tot ceea ce cumpără. Însă câștigul lor cel mai consistent vine din infamul comerț cu acei tineri băieți, pe care îi aduc stăpânilor lor și pe care cu șiretenie îi strecoară la infirmerie, după ce îi schimbă în haine asemănătoare cu ale lor.*

În mod normal, bucătăriile imperiale serveau două mese pe zi, dar în lunile de vară o cină târzie era pregătită pentru sultan și femeile din haremul său, care luau masa după ultima rugăciune, la aproximativ două ore după apus. O linie dublă de aproximativ două sute de ospătari se forma între bucătării și apartamentele sultanului, cu cei din primul rând dând din mână în mână bucatele pe măsură ce erau pregătite, iar rândul celălalt trecând înapoi vasele goale.

Poarta de la capătul îndepărtat al Curții a Doua, Bab-üs Saadet, Poarta Fericirii, este intrarea către cea de-a Treia Curte și către zonele strict private și rezidențiale ale Palatului Interior, inaccesibila Dar-üs Saadet, Casa Fericirii. Poarta era păzită de eunuci albi, ai căror șefi purtau titlul de *kapı ağası*, sau mai-marele porții. Sultanul ședea pe un tron sub un baldachin cu cupolă așezat în fața Porții Fericirii cu ocazia ascensiunii pe tron și a celor două mari *bayram*-uri, sau sărbători anuale, atunci când primea omagiul supușilor și oficialilor săi, o scenă înfățișată într-un număr de picturi și gravuri. Singurii străini cărora li se permitea să treacă prin Poarta Fericirii erau ambasadorii care aveau o audiență cu sultanul, fiind primiți în Sala de Audiențe, aflată imediat după poartă.

Majoritatea celorlalte clădiri din a Treia Curte erau dedicate școlii palatului, fondată de Fatih pentru a educa tinerii promițători pentru

Bab-üs Saadet, Poarta Fericirii

serviciile civil și militar otoman. Pajii care urmau școala proveneau inițial din rândul minorităților creștine, recrutați prin *devșirme* sau luați ca prizonieri de război și crescuți ca musulmani, deși cu vremea au început să fie primiți și tineri turci. Succesul strălucitor al statului turc în primele sale secole de existență s-a tras în mare parte din excelența școlii palatului, ai cărei absolvenți au ocupat cele mai înalte funcții în imperiu, incluzând un număr de mari-viziri. Baiazid al II-lea s-a interesat în mod deosebit de școală și a înființat o anexă în Pera, cunoscută ca Galatasaray, al cărei renume trăiește până astăzi în Galatasaray Lise*.

Pajii de la Școala Palatului erau supravegheați de eunucii albi, sub conducerea lui *kapı ağası*. Până în ultimul sfert al secolului al XVI-lea, marele-eunuc alb era cel mai puternic oficial din Serviciul Intern. Însă după aceea, marele-eunuc negru, cunoscut ca *kızlar ağası*, a devenit figura dominantă, o schimbare declanșată de mult sporita dimensiune și importanță a Haremului, în care femeile erau păzite de eunuci negri.

Clădirea din colțul sud-vestic al curții este Ağalar Camii, Moscheea Agilor, unde eunucii albi și pajii își făceau rugăciunile. Moscheea putea de asemenea să fie accesată dinspre Harem, iar zone îngrădite erau

* Liceul Galatasaray, înființat în 1481. (*N.t.*)

rezervate doar pentru sultan și favoritele sale, precum și pentru *valide sultan*, sau mama sultanului, și pentru marele-eunuc negru.

În colțul de sud-vest al curții, un portal cunoscut drept Kușhane Kapısı, Poarta Aviariului, duce la Harem. Aceasta și Poarta Trăsurilor din a Doua Curte erau singurele intrări ale Haremului, în afară de o intrare privată dinspre Camerele Private, apartamentele sultanului din *selamlık*, partea din palat rezervată bărbaților. Haremul ocupa zona de la vestul Curților a Doua și a Treia, extinzându-se spre nord de la Turnul Divanului până la Moscheea Agilor. Camerele Private și restul *selamlık*-ului se întindeau de acolo până la capătul nordic al palatului și la Curtea a Patra, care era mai mult o grădină cu pavilioane pe mai multe terase. Aproape toate clădirile din Harem și din *selamlık* datează de la cel puțin un secol după cucerirea Constantinopolului, căci Fatih și succesorii lui imediați aveau puține femei în gospodăria lor, și se pare că majoritatea lor a continuat să trăiască la Vechiul Palat. *Bailo*-ul venețian Alvise Sagundino povestește că în 1499 doar zece femei locuiau în Topkapı Sarayı, în vreme ce alte optzeci de femei trăiau altundeva, probabil în Vechiul Palat, numărul făcând referire doar la nevestele și concubinele sultanului, care aveau la rândul lor femei servitoare și doamne de curte. *Bailo*-ul Iacomo Contarini scria în 1507 despre gospodăria lui Baiazid: „Înăuntrul seraiului său el păstrează încontinuu patru agi (eunuci) pentru paza persoanei sale și a suitei sale, care numără trei sute de persoane, între care se găsesc optzeci de băieți și, după cum spun unii, și niște femei". Contarini adaugă că Baiazid vizita ocazional femeile de la Vechiul Palat. Mama lui Baiazid, *valide sultan* Gülbahar, a locuit în ultimii cinci ani de viață în Palatul Vechi, de unde i-a scris fiului său plângându-se:

> *Norocul meu, îmi este dor de tine. Chiar dacă ție nu ți-e dor de mine, mie îmi este... Vino și lasă-mă să te văd. Stăpânul meu, dacă te duci curând în campanie, vino o dată sau de două ori să-ți văd fața peste care a surâs norocul înainte de a pleca. Au trecut patruzeci de zile de când te-am văzut ultima dată. Sultanul meu, iartă-mi rogu-te îndrăzneala. Pe cine altcineva mai am în afară de tine?*

Gülbahar a murit în septembrie 1486, și după o perioadă de doliu, Baiazid a îngropat-o într-un *türbe* de lângă cel al soțului ei, Mehmed al II-lea, în grădina din spatele Moscheii Cuceritorului (Fatih Camii). Mormântul lui Gülbahar, spre deosebire de cel al lui Fatih, nu a fost

Curtea a Patra din Topkapı Sarayı

niciodată deschis publicului, iar acest fapt a dat naștere unui număr de povești și legende. Cea mai veche și persistentă dintre ele, cu siguranță apocrifă, spune că Gülbahar era fiica regelui Franței, trimisă de acesta ca mireasă împăratului Constantin al XI-lea Dragases și capturată de către turci când asediau Constantinopolul în 1453. Evliya Çelebi menționează o versiune a acestei legende în scrierea sa *Seyahatname*, unde insinuează că Gülbahar nu se împăcase niciodată cu islamul:

> *Eu însumi am băgat adesea de seamă, în timpul rugăciunii de dimineață, cum cei numiți să psalmodieze versete din Coran se întorceau toți cu spatele la mormântul acestei doamne, despre care nu se știa cu siguranță dacă plecase întru credința islamului. Am văzut adesea frânci sosind pe ascuns și dând câțiva bănuți paznicului mormântului ca să deschidă acel* türbe *pentru ei, căci poarta lui este ținută mereu încuiată.*

În ultimele decenii ale secolului al XV-lea, Baiazid a oferit refugiu unui număr mare de evrei care fuseseră alungați din Spania, așezându-i pe mulți dintre ei la Istanbul, unde au adus o contribuție semnificativă la dezvoltarea comercială a orașului. Mulți dintre acești evrei au servit ca doctori în Topkapı Sarayı, continuând o tradiție care data de la Maestro Iacopo, medicul personal al lui Fatih.

Baiazid s-a îmbolnăvit grav în 1508 și puțini credeau că va supraviețui, dar și-a revenit anul următor, deși a rămas imobilizat la pat. Mai târziu în cursul anului 1509, Istanbulul a fost zguduit de un puternic cutremur, supranumit popular „mica Zi de Apoi“, care a deteriorat zidurile exterioare ale palatului Topkapı și unele dintre clădiri. Baiazid a ordonat repararea stricăciunilor, printre clădirile restaurate fiind baia imperială. Una dintre camerele alipite băii era *meșkhane*, sau camera pentru muzică, unde pajii palatului erau învățați să cânte cu vocea și la instrumente muzicale. Albert Bobovi, un prizonier de război polonez, care a slujit ca paj al palatului la mijlocul secolului al XVII-lea, povestește că muzicienii palatului cântau în baia imperială în fiecare zi de marți în timp ce sultanul era bărbierit, un obicei care se spune că data din vremea lui Baiazid al II-lea.

Sănătatea lui Baiazid a început să se îmbunătățească în primăvara lui 1511, deși el era încă imobilizat la pat. Deja până la acel moment îi muriseră cinci fii: Abdullah și Alemșah din cauze naturale, Șahinșah de la băutură, iar Baiazid îi îndepărtase pe Mahmud și Mehmed, întemnițându-i pe amândoi în 1507 pentru insubordonare. Cei trei fii rămași, Ahmed, Korkut și Selim, serveau deja ca guvernatori provinciali în Anatolia, iar acum făceau manevre pentru a-și aduce forțele mai aproape de Istanbul pentru a pune mâna pe putere când tatăl lor avea să moară. Selim știa că Baiazid voia să abdice și să lase tronul lui Ahmed, fiul mai mare, iar pentru a preîntâmpina acest lucru, a traversat cu armata în Europa și și-a așezat tabăra lângă Edirne, crescând lefurile soldaților săi, atrăgând recruți și din forțele tatălui său.

Primăvara următoare, Baiazid a fost forțat să se supună lui Selim, care a intrat în Istanbul cu armata sa în 23 aprilie 1512 și a preluat controlul asupra orașului. Chiar în acea zi Selim s-a întâlnit cu tatăl său, pe care nu-l mai văzuse de douăzeci și șase de ani, și l-a forțat să abdice. Ziua următoare, Selim a fost încins cu sabia lui Osman și a devenit al nouălea sultan otoman, al treilea care să conducă din Istanbul.

Selim i-a permis lui Baiazid să se retragă la Demotika în Tracia, locul său de naștere, unde voia să-și petreacă zilele care-i mai rămăseseră. Baiazid a rămas la Topkapı Sarayı timp de douăzeci de zile, după care el și oamenii care-l însoțeau au format o caravană ce conținea toate bunurile și comorile personale. Selim l-a acompaniat pe tatăl său până la zidurile orașului, unde Baiazid cu lacrimi în ochi și-a binecuvântat fiul și i-a urat succes.

Caravana nu a ajuns niciodată la Demotika, căci la jumătatea drumului, într-un sat lângă Çorlu, starea de sănătate a lui Baiazid s-a înrăutățit

brusc, iar în 26 mai 1512 a murit în mari dureri. O parte dintre cei din anturajul său credeau că fusese otrăvit de către medicul său evreu, Hamon, la ordinele sultanului Selim.

Selim a făcut aranjamente pentru ca rămășițele tatălui său să fie aduse înapoi la Istanbul și să fie îngropate în *türbe*-ul de la Beyazidiye, complexul moscheii imperiale pe care Baiazid îl ridicase pe a Treia Colină. Evliya Çelebi scrie că mausoleul lui Baiazid a devenit un loc de pelerinaj: „Mormântul său este acum de obicei vizitat de către cei bolnavi, care aici își găsesc alinarea bolilor, căci Baiazid a fost un monarh sfânt".

Selim avea patruzeci și doi de ani când a devenit sultan, după ce servise ca guvernator provincial timp de optsprezece ani în Trabzon, Trapezuntul grecesc. Figura sa înspăimântătoare și cruzimea purtărilor sale i-au făcut pe turci să-l supranumească Yavuz, sau cel Groaznic. Numele pare să fi fost meritat, după cum reiese din scrierile despre Selim ale istoricului englez Richard Knolles:

> *Însă în Selymus, ținuta sa rigidă, ochii străpungători și aspri, paloarea ca de tătar, mustățile lungi de pe buza superioară, zburlite, întoarse în jos pe gât, cu barba tunsă aproape de bărbie, exprimau într-atât de puternic dispoziția sa marțială și natura neînduplecată, că, în ochii privitorului, părea să nu aibă nimic altceva în el decât nebunie și răutate...*
>
> *Selymus făcea toate lucrurile în secret, mâncând toate mesele singur și fără companie, ajutat doar de către paji și eunuci, și satisfăcându-și nevoile esențiale doar cu câteva bucăți de carne... Nevestele sale nu suferea să le vadă la curte, nici nu avea ce face cu compania lor decât cu scopul de a procrea, iar asta (se credea) fără prea multă apropiere sau familiaritate: căci nefiind foarte interesat de femei, era mai încântat de plăceri nenaturale...*

La scurt timp după succesiune, Selim s-a preocupat să rezolve situația cu rivalii săi la tron. În următorul an i-a înfrânt și omorât pe frații săi Ahmed și Korkut, după care și-a ucis șase dintre nepoții de frați. Campania lui Selim de a elimina toți concurenții la tron nu s-a oprit acolo, iar în 20 decembrie el și-a executat trei dintre propriii fii, Abdullah, Mahmud și Murad. Motivul pentru execuția lor este necunoscut, dar se presupune că Selim credea că aceștia complotau împotriva sa.

Execuția celor trei prinți l-a lăsat pe Selim cu un singur moștenitor masculin la tron, fiul său Süleyman (Soliman). Mama acestuia, Hafsa, a devenit atunci *birinci kadın* a lui Selim, mutându-și reședința în Haremul

din Topkapı Sarayi după ce Selim devenise sultan. Mama lui Selim, Ayşe, murise cu puțin timp înainte ca acesta să urce pe tron, așa că poziția de *valide sultan* a rămas vacantă în timpul domniei sale. Selim a avut de asemenea zece fiice, dintre care cinci au fost măritate cu diferiți pași, inclusiv trei mari-viziri.

Selim I practicând tirul cu arcul la Pavilionul de Marmură

Selim e posibil să mai fi avut un fiu — Üveys Pașa —, născut de una dintre concubine după ce o dăduse în căsătorie unuia dintre vizirii săi. Selim nu l-a recunoscut niciodată ca fiu al său, ceea ce probabil că i-a salvat viața lui Üveys Pașa, care a murit de cauze naturale în 1546.

Selim l-a învins pe șahul Ismail al Iranului la Çaldıran în 23 august 1514, adăugând Imperiului Otoman toată Anatolia de Est. După aceea i-a învins pe mamelucii Egiptului, cucerind Cairo la 20 ianuarie 1517, extinzând astfel granițele imperiului său în jurul jumătății estice a Mediteranei. Tradiția spune că în acel moment califul al-Mutawakkil a transferat drepturile califatului lui Selim și succesorilor săi din casa lui Osman. Această tradiție a fost reînviată mai târziu pentru a consacra drepturile sultanilor otomani la titlul de calif, pe care unii dintre ei l-au folosit

pentru a revendica titlul de conducători ai lumii musulmane. Selim a adus relicvele sacre ale profetului Mahomed înapoi la Istanbul, unde au fost puse în raclă într-o nouă sală a Camerei Private cunoscută ca Pavilionul Sfintei Mantii.

Selim a construit de asemenea în Topkapı Sarayı un pavilion pe malul mării cunoscut ca Pavilionul de Marmură. Lokman scrie că Pavilionul de Marmură era frumos decorat și împodobit cu picturi, inclusiv scene care reprezentau victoria lui Selim asupra șahului Ismail în bătălia de la Çaldıran. Cronicarul turc Sadeddin Hoca, în biografia dedicată lui Selim I, scrie că una dintre picturi era un portret al lui Fatih Mehmed. Când Selim a văzut prima dată pictura, el ar fi zis că nu semăna cu Fatih, dar îi evoca amintiri plăcute legate de bunicul său: „Decedatul (Fatih) ne făcea să-i stăm în poala binecuvântată când eram copii, imaginea sa nobilă este încă în memoria noastră căci avea un nas de șoim. Acest pictor nu i-a surprins defel asemănarea".

Selim era un poet cu ceva merit, scriind versuri în turcă, persană și arabă. Cel mai bine cunoscut cuplet al său deplânge dificultatea unui monarh atotputernic care este neajutorat atunci când este prins în mreje de dragoste:

Deși leii tremurau în laba mea zdrobitoare
Soarta m-a făcut să cad pradă unei drage cu ochi de căprioară.

Selim a plănuit o nouă campanie în 1520, dar cum pregătirile nu au fost gata până la jumătatea verii, a amânat expediția până anul următor și a decis să ia vacanță la Edirne Sarayı. Selim a plecat din Istanbul la jumătatea lui august 1520, însă la jumătatea drumului spre Edirne, într-un sat lângă Çorlu, el s-a îmbolnăvit așa de rău, că a trebuit să-și întrerupă călătoria. Acesta era locul unde tatăl său, Baiazid, murise cu puțin peste opt ani în urmă, iar acum Selim își găsea moartea tot aici. După o suferință de aproape șase săptămâni, a decedat și el într-un târziu, la 22 septembrie 1520. Ferhad Pașa a ascuns moartea lui Selim pentru ca Soliman, care servea ca guvernator provincial în Manisa, să poată ajunge la Istanbul pentru a prelua controlul guvernului și succesiunea la tron.

Cronicarul Kemalpașazade, care îl acompaniase pe Selim în campania în Egipt, a scris deplângând moartea marelui sultan că „într-o perioadă scurtă de timp a reușit multe și, asemenea soarelui la apus, a lăsat o umbră lungă peste fața pământului".

Vestea morții lui Selim a generat slujbe de recunoștință în toată Europa creștină, unde se temuseră de o nouă campanie de cucerire, posibil împotriva capitalei ungare de la Buda. Cum scria Paolo Giovio despre reacția papei Leon al X-lea la auzul veștii despre moartea lui Selim: „Când a aflat sigur că Selim era mort, a comandat ca litanii de rugăciuni comune să fie ținute în toată Roma, și ca oamenii să meargă desculți". Selim nu divulgase nimănui ce plănuia, căci el întotdeauna fusese propriul său consilier, după cum remarca *bailo*-ul Bartolomeo Contarini în unul dintre rapoartele sale: „Stă și chibzuiește; nimeni nu îndrăznește să spună nimic, nici măcar pașii care sunt acolo cu el; el guvernează singur, pe baza propriei gândiri". Iar acum Selim își luase ultimul secret cu el în mormânt, în timp ce Europa creștină se bucura. Un comentator anonim observa că „Selim cel Groaznic a murit dintr-un furuncul infectat și astfel Ungaria a fost salvată".

Curând după urcarea pe tron, Soliman a decis să construiască un complex imperial cu moschee în onoarea tatălui său pe a Cincea Colină. Selim a fost reînmormântat acolo într-un *türbe* în spatele moscheii, care a fost dedicată ca Selimiye. Uriașul catafalc al lui Selim cel Groaznic stă solitar în mijlocul monumentului cu cupolă, imensul turban purtat de sultan în timpul vieții fiind așezat la capul mormântului, așa cum descrie Evliya Çelebi:

> *Nu există sepultură regală care umple vizitatorul cu atâta admirație precum cea a lui Selim. Acolo stă el întins cu turbanul numit Selimiye pe coșciug ca un dragon cu șapte capete. Eu, umilul Evliya, am fost timp de trei ani cititorul de imnuri la mormântul său.*

4

Soliman Magnificul

Soliman avea aproape douăzeci și șase de ani când a urcat pe tron. Observatorii străini l-au considerat mai plăcut decât cruntul său tată și sperau că domnia sa va aduce vremuri mai bune, după cum scria Bartolomeo Contarini chiar înainte de înscăunare:

Are douăzeci și cinci de ani, e înalt, dar subțire și musculos, și cu trăsături delicate. Gâtul îi e puțin prea lung, fața îngustă și nasul acvilin. Are o umbră de mustăcioară și o barbă mică; chiar și așa, are o fizionomie plăcută, deși obrazul lui tinde spre paloare. Se spune că ar fi un domn înțelept, cu drag de învățătură, iar toată lumea nădăjduiește numai bine de la domnia sa.

Soliman se născuse în 6 noiembrie 1494 în Trabzon, fostul Trapezunt. Tatăl său, Selim I, tocmai își preluase acolo rolul de guvernator provincial. Mama lui Soliman, Hafsa Hatun, care avea șaptesprezece ani la momentul nașterii sale, e posibil să fi fost o fiică a lui Mengli Giray, han al tătarilor din Crimeea.

Soliman a servit de două ori ca guvernor provincial în timpul bunicului său Baiazid al II-lea, întâi la Bolu în vestul Anatoliei în 1509, și după aceea la Caffa în Crimeea între 1509–1512, după care a guvernat Manisa în timpul întregii domnii a lui Selim I, tatăl său. El a servit de asemenea pentru două perioade scurte ca regent al tatălui său la Edirne cât timp Selim fusese plecat în campanii.

Curțile prinților guvernatori otomani fuseseră modelate după curtea imperială, rivalizând în opulență. Registrele arată că în ultimii ani de guvernorat ai lui Soliman în Manisa, gospodăria sa număra 673 de persoane,

incluzând 17 femei în haremul său. Femeile o includeau pe mama sa, Hafsa, șase concubine, șase doamne de curte, două spălătorese, un scrib și un doctor. Singura concubină al cărei nume este cunoscut este Mahidevran, identificată fie ca albaneză, fie ca cercheză, care în 1515 a dat naștere unui fiu, Mustafa. La vremea respectivă Soliman avea deja un fiu, Mahmud, născut în 1512, iar în 1519 a mai avut un al treilea fiu, Murad, dar niciuna dintre celelalte două mame nu sunt cunoscute. Murad a murit în 1521, iar Mahmud a murit și el în anul următor. Registrele arată că o fiică a lui Soliman a murit în 1521, și că o alta dintre fiice s-a căsătorit cu amiralul Ali Pașa. Niciuna dintre aceste fiice, sau mamele lor, nu sunt identificate.

Când Soliman s-a urcat pe tron, mama sa, Hafsa, a devenit *valide sultan*. După moartea fratelui său Mahmud, prințul Mustafa a devenit posibilul moștenitor, iar mama sa, Mahidevran, a devenit *birinci kadın* și *haseki* a lui Soliman. Dar deja la momentul respectiv avea o rivală, căci înainte de urcarea sa pe tron sau imediat după, Soliman își alesese o nouă favorită, Haseki Hürrem (Cea Veselă), mai bine cunoscută Europei drept Roxelana.

Despre Roxelana se crede că se născuse în vestul Ucrainei, care la vremea aceea făcea parte din Polonia. Tradiția poloneză afirmă că ea era Aleksandra Lisowska, fiica unui preot rutean, și că fusese luată captivă de către tătari și vândută la piața de sclavi din Istanbul. Numele Roxelana însemna „femeia rusă", cel puțin așa credeau europenii, însă acum se consideră că ar fi un termen polonez care însemna „domniță ruteană". În timpul primilor cinci ani de domnie ai lui Soliman, Roxelana i-a născut cinci copii: un fiu, Mehmed, în 1521; o fiică, Mihrimah, în 1522; după care trei fii, Abdullah, Selim și Baiazid. Abdullah a murit în 1526, căzând pradă uneia dintre multele boli care pustiau haremul.

Curând după urcarea pe tron, Soliman și marele său vizir Piri Pașa au început pregătirile pentru o campanie în Europa. Obiectivul lui Soliman era Belgradul, poarta către toate tărâmurile de pe cursul mijlociu al Dunării, pe care l-a cucerit în 29 august 1521. Când vestea a ajuns la dogele Veneției, acesta i-a scris ambasadorului său în Anglia, spunând: „Această veste este lamentabilă, și de importanță pentru toți creștinii".

După cucerirea Belgradului, Soliman și-a lăsat barba să crească, un semn tradițional de maturitate la turci. Este înfățișat pentru prima dată cu barbă în *Süleymanname,* lucrarea lui Arifi, istoricul curții, ilustrată de către un maestru necunoscut, într-o pictură ce înfățișează întoarcerea sa triumfală la Istanbul după cucerirea Belgradului.

Soliman Magnificul (1520–1566) şi soţia sa Roxelana

Anul următor Soliman l-a înlocuit ca mare-vizir pe Piri Paşa cu Ibrahim Paşa, care era de mult timp prietenul său apropiat. Ibrahim, fiul unui pescar grec, fusese capturat de turci de mic copil și vândut ca sclav gospodăriei imperiale din Istanbul, unde fusese educat la școala palatului. A servit ca paj la Topkapı Sarayı, unde el și Soliman au devenit curând prieteni buni, cei doi fiind de aceeași vârstă. Când Soliman a devenit sultan, l-a făcut pe Ibrahim întâi șoimarul său șef, după care șef al dormitorului regal. După care, după ce l-a numit mare-vizir, Soliman i-a oferit un palat pe Hipodrom, un edificiu uriaș care era cu mult mai mare decât oricare dintre clădirile din Topkapı Sarayı. Anul următor, Ibrahim a fost căsătorit cu Hadice, sora lui Soliman. Cu ocazia acestei căsătorii au avut loc în Hipodrom sărbători care au durat cincisprezece zile, după cum relatează istoricul turc din secolul al XVI-lea Ibrahim Peçevi, care scrie că „întinsă înaintea ochilor era asemenea abundență și veselie, cum nu se mai văzuse înainte la căsătoria unei prințese".

Ibrahim era singura persoană în afara familiei imperiale care avea permisiunea să intre oricând în Palatul Interior de la Topkapı Sarayı, unde dormea adesea într-un dormitor păstrat special pentru el lângă cel al lui Soliman.

Devreme în primăvara lui 1526, Soliman a organizat o campanie în Ungaria, condusă de Ibrahim Pașa. Campania și-a atins punctul culminant în 29 august al acelui an în bătălia de la Mohács, unde otomanii i-au înfrânt pe unguri într-o bătălie care a durat mai puțin de două ore. Majoritatea soldaților unguri au murit fie în luptă, fie au fost executați de Soliman, care a ordonat să nu se ia prizonieri. După cum a notat chiar el în jurnalul său, în 31 august, scriind la persoana a treia: „Sultanul, așezat pe un tron de aur, primește omagiul vizirilor și beilor; uciderea a 200 de prizonieri, ploaia cade în rafale". După care într-o nouă însemnare din 2 septembrie: „Odihnă la Mohács; 20 000 de infanteriști unguri și 4 000 de cavaleri de-ai lor sunt îngropați".

Imediat după bătălie, Soliman și-a pus scribii să trimită scrisori anunțând victoria către toate capitalele provinciale ale imperiului. El însuși a scris o scrisoare prin care anunța vestea mamei sale, Hafsa, *valide sultan*, care la vremea respectivă era descrisă de către *bailo*-ul Pietro Bragadin ca fiind „o femeie foarte frumoasă de 48 de ani, pentru care sultanul arăta un foarte mare respect și o mare dragoste". El i-a scris și Roxelanei, care la vremea aceea nu știa să scrie și nici să citească, așa că a fost nevoită să-i răspundă lui Soliman folosindu-se de un scrib. Într-una dintre primele scrisori ale ei către el scrie: „Sultanul meu, ai scris că dacă aș putea citi ceea ce îmi scrii, mi-ai scrie mai pe larg despre dorul tău pentru mine". Mai târziu însă, a învățat să scrie și o făcea cu elocvență, după cum reiese dintr-un bilet prin care îi spunea lui Soliman cât de mult îi duceau dorul ea și copiii:

> *Sultanul meu, nu există limită pentru chinurile arzătoare ale despărțirii. Acum cruțați-o pe această mizerabilă și nu-i refuzați nobilele voastre scrisori. Trimiteți sufletului meu măcar un pic de mângâiere printr-o scrisoare... Când nobilele voastre scrisori sunt citite, servitorul și fiul vostru Mir Mehmed și sclava și fiica voastră Mihrimah plâng și se vaită de dorul vostru. Plânsetele lor m-au înnebunit, și e ca și cum am fi în doliu. Sultanul meu, fiul vostru Mir Mehmed și fiica voastră Mihrimah și Selim Han și Abdullah vă trimit multe salutări și își pun fața în colb la picioarele voastre.*

Multe dintre scrisorile lor erau scrise ca poeme, precum una de la Soliman către Roxelana care începe cu aceste versuri:

> *Regina mea și al meu tot,*
> *dragostea mea, luna mea strălucitoare;*

Scrib la Topkapı Sarayı

Companioana mea, tu și numai tu,
suverana tuturor frumuseților, sultana mea.

Unul dintre poemele scrise de Roxelana ca răspuns lui Soliman începe cu aceste rânduri, vorbind despre dorul pentru el:

Mergi, briză lină, și spune-i sultanului meu, „Ea lăcrimează și se stinge;
Fără chipul tău, ca o privighetoare, suspină de mâhnire.
Nu crede că puterea ta poate să-i aline durerea inimii în absența ta:
Nimeni nu a găsit un leac pentru suferința ei“, asta ar trebui să spui,
„Mâna amărăciunii îi străpunge inima cu săgeata ei dureroasă;
În absența ta, ea e bolnavă și jelește ca acel fluier, naiul.“

O descriere a lui Soliman la acea vreme este oferită de Bragadin într-o scrisoare datată 9 iunie 1526:

> *El are treizeci și doi de ani, de o paloare mortuară, cu un nas acvilin și un gât lung; aparent fără să fie prea puternic, dar mâna sa este foarte puternică, după cum am observat când i-am sărutat-o, și se spune că poate îndoi un arc rigid mai bine ca oricine altcineva. Are o fire melancolică, este dedat femeilor, liberal, mândru, grăbit, și totuși câteodată foarte blând.*

După victoria de la Mohács, Soliman și-a condus armata înapoi la Istanbul, unde a rămas timp de șase luni înainte de a pleca în următoarea campanie în Europa, cu Ibrahim Pașa din nou la comandă. Ținta expediției era Viena, pe care forțele lui Soliman au asediat-o fără succes. După pierderi grele, a fost nevoit să ridice asediul în 15 octombrie 1529 pentru a-și putea duce armata în marș înapoi până la Istanbul înainte de începerea iernii.

Aceasta a fost prima înfrângere suferită de Soliman, iar el a încercat să salveze aparențele pretinzând că invadase Austria doar pentru a-și proteja vasalul, pe regele maghiar Ioan Zápolya împotriva arhiducelui Ferdinand de Habsburg. Soliman a încercat, de asemenea, să deturneze atenția supușilor săi de la eșecul campaniei, celebrând în 27 iunie 1530 circumcizia a trei dintre fii săi — Mustafa, Mehmed și Selim — urmată de sărbători în Hipodrom care au durat trei săptămâni.

Mustafa, prințul moștenitor, avea atunci cincisprezece ani și era deja foarte promițător. Șase ani mai devreme Bragadin spusese despre el că „are un talent extraordinar, este foarte îndrăgit de către ieniceri și îndeplinește fapte extraordinare". *Bailo*-ul remarcase, de asemenea, că Mustafa era „toată bucuria" mamei sale, Mahidevran, care era în continuare *birinci kadın* a lui Soliman, deși fusese înlocuită ca *haseki* de către Roxelana. Bragadin scria în 1526 că Soliman nu-i mai acorda atenție lui Mahidevran și că își oferea toată afecțiunea Roxelanei, pe care o descria ca fiind „tânără, dar nu frumoasă, deși grațioasă și minionă". Niciodată până atunci nu se întâmplase ca un sultan să se oprească la o singură femeie, iar asta îi uimea pe supușii lui Soliman, care credeau că Roxelana îi făcuse vrăji, ceea ce îi făcea să o urască și să o numească vrăjitoare.

După care, în 1531, Roxelana i-a născut lui Soliman încă un fiu, Cihangir, care spre dezamăgirea ei a fost cocoșat. Cu toate acestea, Soliman a îndrăgit copilul, acesta devenindu-i un companion constant.

Preferința lui Soliman pentru Roxelana a făcut-o într-o zi pe Mahidevran să o atace în Harem, zgâriindu-i fața și smulgându-i smocuri de păr, un incident relatat de către *bailo*-ul Bernardo Navagero. Roxelana s-a retras în camera ei și a refuzat să iasă când marele-eunuc negru a venit să o cheme în apartamentul lui Soliman, spunând că atacul lui Mahidevran a lăsat-o într-o condiție neadecvată pentru a fi văzută de către sultanul ei. Aflând acest lucru, Soliman a izgonit-o pe Mahidevran în Eski Saray, lăsând-o pe Roxelana să fie supremă în Harem.

Un alt incident este relatat de către Bragadin. Când mama lui Soliman, Hafsa, i-a prezentat o nouă concubină pentru haremul său, o „frumoasă domniță rusoaică", Roxelana „a devenit extrem de nefericită și s-a aruncat la pământ plângând". Iar Soliman a îndepărtat-o pe acea fată, „căci soția sa ar fi pierit de durere dacă aceste domnițe — sau măcar una dintre ele — ar fi rămas în palat".

Raportul lui Navagero arată că Soliman s-a căsătorit cu Roxelana prin 1533, prima dată în istoria otomană când o concubină sclavă a devenit soția legală a unui sultan. Căsătoria dintre Soliman și Roxelana era cu atât mai remarcabilă cu cât el și-a dat la o parte toate celelalte femei pentru ea și nu a mai avut alte neveste pentru tot restul zilelor sale. Nunta lor a avut loc la Topkapı Sarayı și a fost urmată de festivități la Hipodrom care au durat o săptămână.

La acea dată, Roxelana se mutase deja din Vechiul Palat de pe a Treia Colină în Haremul de la Topkapı Sarayı. În primii ani ai domniei sale, Soliman a inițiat restaurări masive la Topkapı Sarayı, fără îndoială în legătură cu mutarea Roxelanei în Harem.

Devreme în 1532, Soliman a organizat o nouă expediție condusă de Ibrahim Pașa împotriva Vienei, însă armata sa a ajuns doar până la granița Austriei. După ce armata otomană s-a întors la Istanbul, Soliman a organizat din nou o sărbătoare pentru a marca ceea ce le-a fost expus supușilor săi drept o altă campanie de succes. După cum scria sultanul în jurnalul său la vremea respectivă: „Cinci zile de petreceri și artificii ... bazarurile rămân deschise toată noaptea, iar Soliman se duce să le viziteze incognito".

Mama lui Soliman, *valide sultan* Hafsa, a murit în martie 1534, așa că Roxelana era acum conducătoarea supremă între femeile din harem. Ea era, de asemenea, puterea din spatele tronului, după spusele lui Navagero, care remarca la vremea respectivă că Roxelana „are căpăstrul voinței Sultanului în mâinile ei".

Soliman și-a întors apoi atenția către frontierele estice ale imperiului său, iar în primăvara lui 1534 el și-a condus armata în Iran și Irak, cucerind Tabrizul și Bagdadul. Soliman și-a petrecut iarna în Bagdad, schimbând constant scrisori cu Roxelana, așa cum făcea întotdeauna când era în campanie. În timp ce era în Bagdad, el a primit de la Roxelana o scrisoare în care aceasta își plângea amarnic soarta:

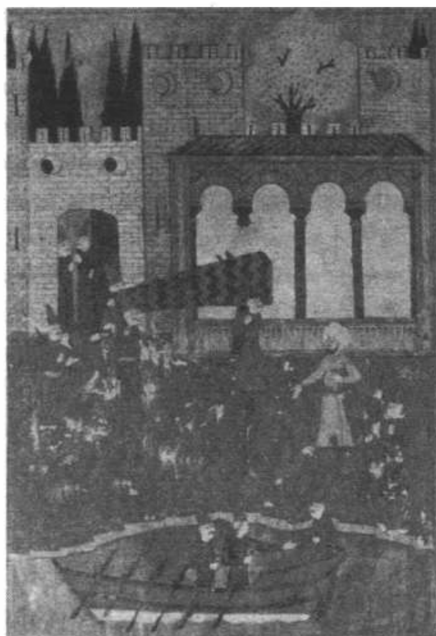
Stăpânul meu, absența voastră a stârnit un foc în mine ce nu se mai domolește. Fie-vă milă de acest suflet aflat în suferință și trimite-ți degrabă scrisoarea, pentru ca să aflu în ea măcar puțină consolare... Când am citit epistola voastră, fiul vostru Mehmed și fiica voastră Mihrimah se aflau alături de mine, iar lacrimile li se scurgeau din ochi. Lacrimile m-au făcut să-mi pierd mințile... Mă întrebați de ce sunt mânioasă pe Ibrahim Pașa. Când — cu voia lui Dumnezeu — vom fi din nou împreună, am să vă explic și veți afla cauza.

Ibrahim ajunsese atunci la apogeul puterii sale și fără îndoială că aceasta era sursa nefericirii Roxelanei. Cu doar un an înainte Ibrahim se lăudase unui trimis european în legătură cu autoritatea imensă de care se bucura, neegalată nici măcar de cea a lui Soliman. Interpretul venețian Ludovico Gritti, citând o afirmație similară făcută de marele-vizir, avea să remarce că „dacă Soliman și-ar fi trimis unul dintre bucătari să-l ucidă pe Ibrahim Pașa, nu ar fi fost nimic care să-i stea în cale".

Ibrahim a căzut pare-se în dizgrație după campania din 1534–1535, când Soliman l-a suspectat de neloialitate sau chiar de trădare. Ibrahim și-a cunoscut sfârșitul în noaptea din 14 spre 15 martie 1536, când a fost invitat de Soliman să ia cina împreună în apartamentele imperiale din Topkapı Sarayı. Ce s-a întâmplat în seara aceea este un mister, însă credința populară este că Soliman și-a trimis muții să-l stranguleze pe Ibrahim în timp ce acesta dormea. Ibrahim se pare că s-a luptat, căci la multă vreme după aceea pete de sânge se vedeau pe pereții camerei în care dormise.

După moartea lui Ibrahim, Soliman a ordonat ca toate posesiile sale să fie confiscate de către stat, inclusiv palatul marelui vizir de pe Hipodrom. După care l-a numit pe Ayas Pașa să-i fie mare-vizir.

Cu ocazia zilei de naștere a Roxelanei în 1538, Soliman i-a făcut o surpriză oferindu-i cadou o moschee construită în numele ei pe a Șaptea Colină. Aceasta era Haseki Hürrem Camii, concepută de arhitectul Sinan. Sinan fusese educat în școala palatului și servise ca inginer militar în

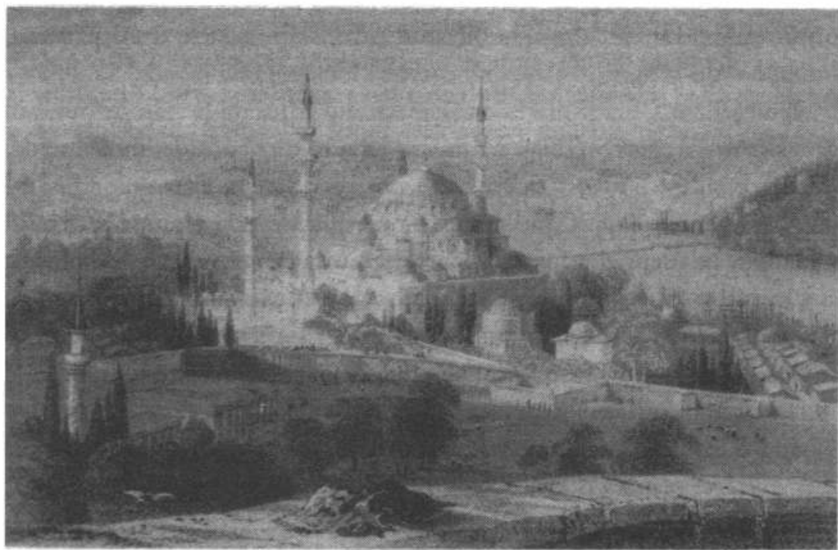
Coșciugul lui Ibrahim Pașa este scos din Topkapı Sarayı

patru dintre campaniile lui Soliman, după care fusese numit șeful arhitecților imperiali.

Târziu în toamna lui 1539, Soliman și Roxelana au marcat circumcizia a doi dintre fii lor, Baiazid și Cihangir, cu o sărbătoare la Hipodrom care a durat treisprezece zile. În același timp au sărbătorit și căsătoria fiicei lor, Mihrimah, cu Rüstem Pașa, care la vremea aceea era guvernator al provinciei Diyarbakır din sud-estul Anatoliei. Rüstem a ajuns să fie cunoscut drept Kehle-i-Ikbal, Păduchele Norocului, o poreclă pe care a căpătat-o când s-a căsătorit cu Mihrimah. Se pare că inamicii lui Rüstem încercaseră să împiedice căsătoria acestuia cu prințesa, răspândind zvonul că avea lepră. Însă când medicii palatului l-au examinat pe Rüstem, au descoperit că avea păduchi; în consecință, au declarat că nu era lepros, căci credința medicală acceptată era că păduchii nu trăiesc pe leproși. Așa că lui Rüstem i s-a permis să se căsătorească cu Mihrimah, Soliman numindu-l vizir. Cinci ani mai târziu el era numit mare-vizir, începându-și primul dintre cele două mandate sub domnia lui Soliman, timp în care a devenit cel mai bogat și cel mai puternic dintre supușii sultanului. Și așa s-a ajuns ca Rüstem Pașa să fie numit Kehle-i-Ikbal, de la vechiul proverb turc „Când un om are norocul de partea sa, chiar și un purice îi poate aduce bunăstare“.

O epidemie de variolă în 1543 a luat viața lui *șehzade* (prințul) Mehmed, fiul cel mare al lui Soliman și al Roxelanei, care avea douăzeci și unu de ani când a murit. Inima lui Soliman a fost frântă de moartea fiului său iubit și a stat lângă trupul neînsuflețit timp de trei zile înainte să permită înmormântarea sa. Soliman a decis să-l comemoreze pe Mehmed ridicând o moschee imensă pe a Treia Colină, numită Șehzade Camii, Moscheea Prințului, terminată de către Sinan în 1548.

Doi ani mai târziu, sultanul l-a însărcinat pe Sinan să construiască un vast complex cu moschee ce avea să fie cunoscut ca Süleymaniye. Moscheea lui Soliman, a cărei mare cupolă centrală este înconjurată de semicupole încadrate de patru minarete semețe, a fost ridicată pentru a domina coama orașului vechi de pe culmea celei de a Treia Coline, de deasupra Cornului de Aur. Complexul include moscheea imperială în sine, precum și patru medrese cu școala lor pregătitoare, o școală pentru citirea Coranului, o școală pentru tradițiile sacre, o școală primară, o școală medicală, un spital, un ospiciu, o cantină publică, o stradă comercială, o baie publică și două morminte, unul pentru Soliman și celălalt pentru Roxelana. Süleymaniye a fost terminată într-un târziu în 1557, iar în ziua dedicării ei, potrivit lui Evliya Çelebi, arhitectul Sinan i-ar fi spus lui Soliman: „Am construit pentru tine, O, Împărate, o moschee care va rămâne pe fața pământului până în ziua judecății de apoi".

Süleymaniye, ansamblul cu moschee al lui Soliman Magnificul

La acea dată toți cei patru fii ai lui Soliman care supraviețuiseră serveau ca guvernatori provinciali, Mustafa în Amasya, Selim în Manisa, Baiazid în Konya și Cihangir în Alep. Ogier Ghiselin de Busbecq, ambasador al lui Carol al V-lea, scrie că Roxelana urzea de mai mult timp împreună cu ginerele său Rüstem Pașa să-l elimine pe Mustafa, primul pe linia succesiunii, pentru ca unul dintre fii ei, fie Selim, fie Baiazid, să-i urmeze lui Soliman, Cihangir fiind considerat neeligibil. Mustafa, care era descris de către francezul Guillaume Postel ca „minunat de bine educat și prudent și la vârsta potrivită pentru a domni", era idolatrizat de către ieniceri și toată lumea se aștepta ca el să fie cel care-i va succeda într-un târziu tatălui său. Nevagero scria în 1553, când Mustafa avea treizeci și opt de ani, că „este imposibil de descris cât de mult este iubit și dorit de către toți ca succesor la tron". Busbecq scrie că Mustafa „era atunci în puterea vieții sale și se bucura de o reputație înaltă ca soldat".

Soliman a organizat o campanie împotriva safavizilor din Iran în primăvara anului 1553. În timp ce armata otomană era încă în Anatolia Centrală, marele-vizir Rüstem Pașa l-a convins pe Soliman că Mustafa conspira cu safavizii pentru a uzurpa tronul otoman, susținut de ienicerii pe care îi conducea ca guvernator provincial. Târziu în octombrie al acelui an, Soliman l-a chemat pe Mustafa în tabăra sa din Ereğli, în Karaman, unde prințul a ajuns în 6 noiembrie. După cum relatează Busbecq, când Mustafa a ajuns în cortul lui Soliman, a fost strangulat de către muții tatălui său, în timp ce sultanul privea din spatele unui paravan, îndemnându-și asasinii să se grăbească să termine mai repede.

Ienicerii au fost revoltați de asasinarea lui Mustafa și erau pe punctul de a se răscula, însă Soliman i-a liniștit cu o mărire considerabilă a soldei și înlăturându-l pe Rüstem Pașa din poziția de mare-vizir, înlocuindu-l cu Kara Ahmed Pașa. Când vestea morții lui Mustafa a ajuns la prințul Cihangir, în Alep, el a fost atât de copleșit de durere, că s-a îmbolnăvit și a murit în 27 decembrie al acelui an. Corpul său a fost adus înapoi la Istanbul pentru înmormântare, iar Soliman l-a însărcinat pe Sinan să construiască o moschee în amintirea lui Cihangir pe țărmul european al Bosforului, în cartierul care încă îi poartă numele.

După execuția lui Mustafa, Soliman și-a reluat campania. În noiembrie 1555 el și-a condus armata cu mare pompă în Alep, într-un spectacol pestriț al cărui martor a fost călătorul englez Anthony Jenkinson. După enumerarea diferitelor unități care l-au precedat pe sultan în paradă, incluzând 12 000 de „oameni înarmați... 16 000 de ieniceri... și

1 000 de paji de onoare...", Jenkinson descrie trecerea lui Soliman și a anturajului său:

Imediat după ei a venit Marele Turc însuși, cu mare pompă și măreție, demonstrând în felul în care se ținea și în gesturile sale o minunată majestate, având de fiecare parte a persoanei sale numai câte un paj îmbrăcat în aur: el însuși încălecase un frumos cal alb, purtând o mantie din pânză aurită, brodată cu cele mai prețioase pietre, iar pe cap un frumos turban alb, făcut din aproximativ cincisprezece metri de pânză din mătase și lână, semănând cu pânza de Calicut, dar mult mai fină și bogată, iar în vârful coroanei sale se afla o mică creastă din pene albe de struț, iar calul său purtând un harnașament pe măsura bogăției întregului.

După el veneau șase frumoase tinere doamne, urcate pe frumoși cai albi, îmbrăcate în pânze de argint, care erau la modă pentru îmbrăcămintea bărbaților, împodobite foarte bogat cu perle și pietre prețioase, purtând pe cap coronițe lucrate de aurari, în timp ce bucle lungi de păr le fluturau de o parte și de alta a capului, și fiecare dintre ele era însoțită de câte doi eunuci pe fiecare parte și purta mici funde în mâini, după o modă veche.

Roxelana s-a stins în 15 martie 1558, după care a fost pusă în mormântul care fusese construit pentru ea în spatele moscheii Süleymaniye. Cronicarii sunt neașteptat de tăcuți în privința morții ei și nu există nicio mărturie consemnată a reacțiilor lui Soliman la moartea iubitei sale soții. Dragostea sa ce a dăinuit pentru femeia pe care o numea Cea Veselă este vizibilă în poemul pe care l-a scris după moartea Roxelanei:

Mă ofilesc pe muntele durerii
unde zi și noapte oftez și gem:
Întrebându-mă ce soartă mă așteaptă
cu iubirea mea plecată.

După moartea Roxelanei, fiii ei, Selim și Baiazid, au început să se lupte între ei, fiecare încercând să-l elimine pe celălalt pentru a se putea poziționa ca moștenitor al tronului. Comportamentul rebel al lui Baiazid îl înstrăinase deja pe Soliman, care i-a trimis lui Selim o armată de ieniceri și spahii sub comanda lui Sokollu Mehmed Pașa. Selim și-a înfrânt fratele într-o bătălie lângă Konya în mai 1559, după care Baiazid a fost forțat să fugă la curtea șahului Tahmasp, în Persia. După îndelungate negocieri,

Soliman l-a convins pe Tahmasp să-l execute pe Baiazid și pe cei patru fii ai săi care-l acompaniaseră în exil. Baiazid a avut un al cincilea fiu, în vârstă de trei ani, care a rămas în urmă în Bursa cu mama sa, așa să Soliman a dat ordin ca și el să fie executat. Marcantonio Donini, secretarul *bailo*-ului venețian, descrie reacția lui Soliman la vestea că execuțiile au fost înfăptuite:

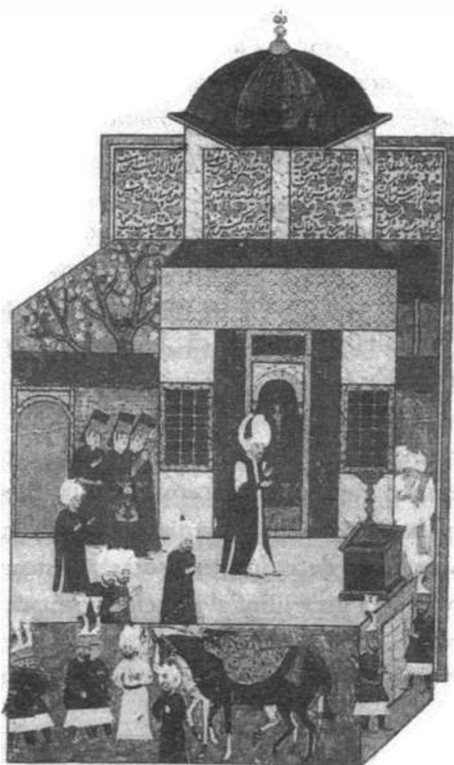
> *La auzul veștii morților lor, se spune, el a privit în sus către ceruri și cu mâinile unite în aer a vorbit în acest fel, „Doamne, fii lăudat că am trăit să văd musulmanii eliberați de necazurile care ar fi venit asupra lor dacă fiii mei s-ar fi luptat pentru tron; acum îmi pot petrece restul zilelor în liniște, în loc să trăiesc și să mor în disperare".*

Busbecq relatează că Soliman devenise din ce în ce mai religios și superstițios, preocupat de soarta care îl va aștepta dincolo de mormânt:

> *Sultanul devine în fiecare zi din ce în ce mai riguros în observarea obiceiurilor religioase, într-un cuvânt, mai superstițios. Înainte îi plăcea să asculte un cor de băieți care cântau cu vocea și instrumentele pentru el; însă acestea au fost curmate de către intervenția unei sibile (mai bine spus, unei femei bătrâne vestite pentru sanctitatea ei mărturisită), care declară că pedepse îl așteaptă într-o viață viitoare, dacă nu renunță la distracții. Așa că a fost convins să spargă și să pună pe foc toate instrumentele muzicale, chiar dacă acestea erau ornate cu lucrătură fină de aur și bătute cu nestemate. Înainte mânca de pe o tipsie din argint, însă cineva i-a găsit o vină pe seama asta, iar acum mănâncă doar din oale de lut.*

Felul în care arăta Soliman la acea vreme și sănătatea sa sunt descrise de Donini:

> *Majestatea sa, de-a lungul multor luni ale anului, a fost foarte slab la corp, așa că i-a lipsit puțin să moară, suferind de hidropizie, cu picioarele umflate, fără apetit și cu fața umflată și de o culoare bolnăvicioasă. În luna lui martie, el a avut patru sau cinci leșinuri, și a mai avut unul de atunci, în care servitorii săi nu erau siguri dacă e mort sau trăiește, și nici nu se prea așteptau că își va reveni. După opinia comună, moartea trebuie să îi vină curând, în ciuda remediilor puternice pe care le-a folosit medicul său...*

Soliman rugându-se la altarul lui Eyüp

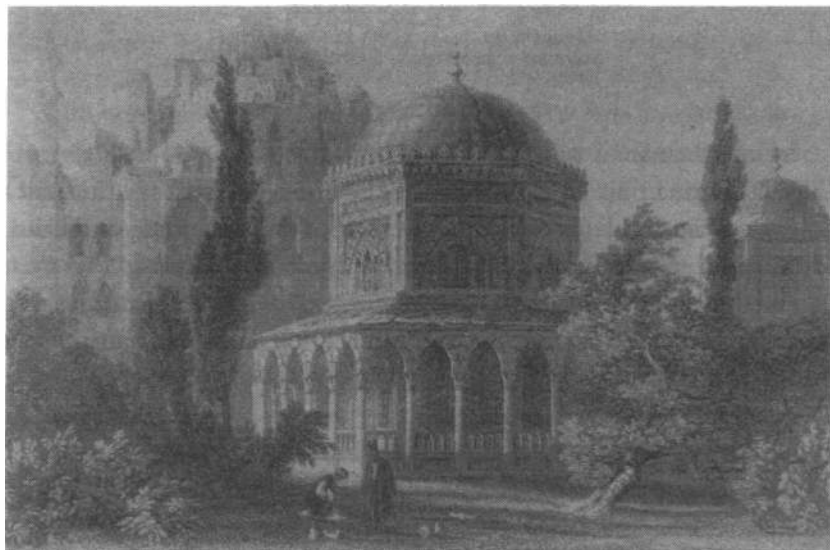
În ciuda sănătății șubrede, sultanul se afla încă la comandă și toată Europa creștină trăia cu spaima omului pe care ajunseseră să-l numească Soliman Magnificul. (El este cunoscut turcilor drept Kanuni, sau Legiuitorul, pentru că fost primul conducător al Imperiului Otoman care a dat un cod de drept civil și pe care l-a armonizat cu dreptul religios.) Busbecq remarca puterea incredibilă a lui Soliman la finele ultimei sale scrisori din Turcia, în toamna lui 1562:

Soleiman ni se înfățișează cu toată teroarea ce ne-o inspiră succesele sale și ale strămoșilor săi; se revarsă peste câmpia Ungariei cu 200 000 de călăreți; amenință Austria; amenință restul Germaniei; în trena sa vin toate națiile care locuiesc între aici și frontiera persană. Stă în fruntea unei armate echipate cu resursele mai multor regate; dintre cele trei continente între care emisfera noastră este împărțită, fiecare contribuie cu partea sa la distrugerea

noastră. Lovește ca un fulger, sparge și distruge tot ceea ce îi stă în cale; se află în fruntea unor trupe veterane și a unei armate foarte antrenate, care este obișnuită cu conducerea sa; răspândește departe și în toate direcțiile teroarea numelui său. Rage ca un leu de-a lungul frontierei noastre, căutând să o străpungă, când aici, când mai încolo...

În 1565, Soliman a lansat o expediție majoră împotriva fortăreței Cavalerilor Ioaniți din Malta, însă campania a fost un eșec catastrofal. Soliman a pus înfrângerea otomană pe seama faptului că nu a fost el cel care a comandat în Malta, remarcând că „Numai cu mine armatele mele sunt triumfătoare!"

Ali Pașa, care devenise mare-vizir după moartea lui Rüstem Pașa în iulie 1561, a murit mai târziu în 1565. El a fost succedat ca mare-vizir de către Sokollu Mehmed Pașa, care a început imediat pregătirile pentru o nouă campanie în Ungaria. Soliman nu mai condusese armata pe câmpul de luptă de mai bine de un deceniu și era hotărât să șteargă memoria eșecului din Malta prin încă un triumf al armelor otomane sub conducerea sa. Cum nu mai putea să se suie pe cal, la plecarea armatei din Istanbul pe 1 mai 1566, Soliman a trebuit să fie ajutat să se urce în trăsura sa.

Monumentul funerar al lui Soliman Magnificul (*stânga*) și cel al Roxelanei (*dreapta*) la Süleymaniye

Principalul obiectiv al campaniei a fost cucerirea Szigetvárului, în sudul Ungariei, controlat de contele Miklós Zrinyi. Armata otomană a ajuns la Szigetvár în 5 august și a început imediat asediul, forțând retragerea lui Zrinyi către citadelă. Fortăreața a căzut în sfârșit în 7 septembrie 1566, după ce Zrinyi și-a condus trupele care mai supraviețuiseră într-un atac disperat împotriva turcilor, care l-au capturat după care i-au zburat capul cu o ghiulea de tun.

Soliman nu a trăit să vadă ocuparea Szigetvárului, căci a murit în urma unui atac de cord în cortul său în noaptea dintre 5 și 6 septembrie. Singurii prezenți în acel moment erau medicul lui Soliman și Sokollu Mehmed Pașa, care a ascuns știrea morții lui Soliman. După îmbălsămarea corpului lui Soliman, Sokollu l-a omorât pe medic, de teamă că acesta va dezvălui secretul. Apoi a trimis un curier pentru a-i da de știre lui Selim la Kütahya în Anatolia, unde prințul servea ca guvernator provincial, sfătuindu-l să se întâlnească cu armata în drumul său către casă, pentru a putea prelua controlul cât se poate de repede. Între timp, Sokollu a mai dezvăluit vestea doar secretarului său de încredere, Feridun

Înmormântarea lui Soliman la Süleymaniye

Bey, și purtătorului sabiei sultanului, Cafer Aga. Tuturor celorlalți le-a fost interzis să intre în cortul regal, în timp ce operațiunile continuau prin instrucțiuni scrise, purtând semnătura lui Soliman falsificată de către Cafer Aga. Armata a primit ordin să-și înceapă marșul de întoarcere spre Istanbul prin Belgrad. Corpul lui Soliman a fost transportat într-un car, cu Sokollu Mehmed Pașa mergând călare imediat în spatele său, o scenă înfățișată în manuscrisul ilustrat al campaniei de la Szigetvár scris de către Feridun Bey. La fiecare loc de popas Soliman era purtat într-o lectică închisă până în cortul său, unde era întronat, după care Sokollu organiza spectacolul prezentării raportului zilnic și primirii de ordine de la sultan.

Selim s-a întâlnit în sfârșit cu armata lângă Belgrad și numai atunci au aflat soldații de moartea lui Soliman. Când armata a ajuns la Istanbul, ienicerii s-au răzvrătit, cerând plată mai mare și alte privilegii, cereri în fața cărora Selim a cedat. A doua zi, după întoarcerea la Topkapı Sarayı, Selim și-a îngropat tatăl la Süleymaniye.

Soliman își doarme somnul de veci în frumosul *türbe* pe care Sinan îl construise pentru el în spatele moscheii, alături de cel al soției sale, Roxelana, mama lui Selim. Un distih din una dintre poeziile de dragoste ale lui Soliman pentru Roxelana ne vine în minte în prezența celor două morminte, aflate unul lângă celălalt în umbra spectrală a chiparoșilor, Copacii Paradisului:

Dintr-odată, privirea mi-a căzut asupra ei:
Ca un chiparos stătea zveltă...

5

SULTANATUL FEMEILOR

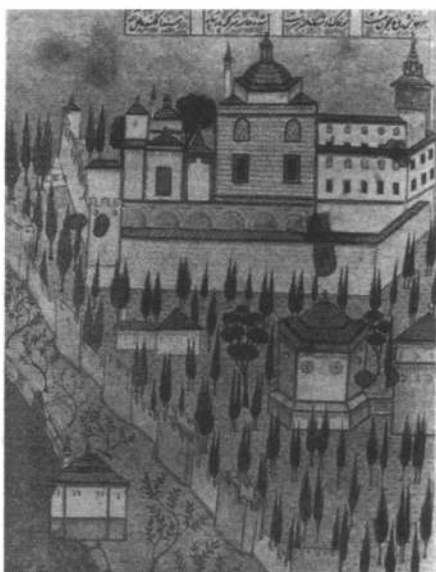
Selim al II-lea avea patruzeci și doi de ani când i-a succedat tatălui său Soliman la tron. Era al unsprezecelea sultan al casei lui Osman și al cincilea din linie care domnea din Istanbul.

Selim al II-lea Bețivul (1566–1574)

Când Selim și-a început mandatul ca guvernator în Manisa în 1534, la vârsta de nouăsprezece ani, el și-a stabilit haremul acolo, locuind cu favorita sa Nurbanu, care a devenit prima sa soție. Nurbanu se născuse Cecelia Venier-Baffo, fiica ilegitimă a două familii nobile greco-venețiene, capturată de către turci pe insula Paros din Marea Egee în 1537, când avea doisprezece ani. Apoi a fost adusă la Istanbul și a devenit sclavă în

Topkapı Sarayı, unde i s-a dat numele Nurbanu când a fost aleasă pentru haremul prințului Selim. Nurbanu i-a născut lui Selim patru copii în trei ani. Primii trei au fost fete — Hace Geveri, Esmahan și Șah Sultan — urmate de primul fiu al lui Selim, viitorul Murad al III-lea, născut în Manisa în 4 iulie 1546.

Haremul de la Topkapı Sarayı, cu grădinile și pavilioanele exterioare, incluzând și Pavilionul de la Țărm, 1581–1582

Selim era numit Bețivul (*Sarhoș*), numele după care este cunoscut și azi. Conform lui Knolles: „Era mijlociu de stat și avea o constituție greoaie; fața mai degrabă umflată decât grasă, semănând mult cu un bețiv".

Selim l-a renumit pe Sokollu Mehmed Pașa ca mare-vizir, oferindu-i controlul complet asupra guvernului. Sultanul considera că el trebuia să se bucure de plăcerile sale în harem fără să fie deranjat de vreo grijă legată de afacerile de stat, după cum notează *bailo*-ul Lorenzo Bernardo:

> *Sultanul Selim ... a susținut următoarea opinie: Că adevărata fericire a unui rege sau împărat nu constă în trude militare și în exerciții de curaj și glorie, ci în inactivitate și liniștea simțurilor, bucurându-se de confortul și plăcerile palatelor pline de femei și bufoni, și satisfăcându-și toate dorințele legate de bijuterii, palate, logii ori construcții monumentale.*

Philippe du Fresne-Canaye, un membru al ambasadei franceze în 1573, nota că în timpul celor trei luni cât a stat el în Istanbul, sultanul a părăsit palatul doar de două ori pentru a participa la rugăciunea de vineri de la prânz. Cu excepția unor călătorii ocazionale la Edirne Sarayı, Selim trăia în Topkapı Sarayı pe întreaga durată a anului, petrecându-și timpul în Harem. *Bailo*-ul Constantino Garzoni relatează că Selim obișnuia să intre în „acest serai de femei în fiecare noapte pentru plăcerea sa, printr-o poartă din grădinile sale". După spusele lui Garzoni, aproximativ o sută cincizeci de femei trăiau în acel harem, incluzând și servitoarele, precum și soțiile și concubinele sultanului și doamnele lor de onoare.

Femeile din Harem erau organizate în două clase distincte. Clasa inferioară era aceea a *cariyeler* sau a servitoarelor, care erau însărcinate cu majoritatea treburilor domestice zilnice ale haremului. În funcție de pricepere și vechime erau distribuite ca *çırak* (ucenice), *kalfa* (calfe) sau *usta* (supraveghetoare). Fetele sclave urcau de-a lungul anilor în rang și ieșeau adesea la pensie cu venituri confortabile. Aceste femei intrau rareori în contact personal intim cu sultanul, deși exista întotdeauna șansa să îi atragă privirea și să ajungă să-i împartă patul.

Clasa superioară de femei din Harem era aceea de *gedikiler* sau cele privilegiate. *Gedikiler* erau alese pentru frumusețea și talentul lor, de obicei ca muziciene, cântărețe sau dansatoare. Aceste fete erau mai întâi instruite de una dintre femeile mai în vârstă ale haremului, *kaya kadın*, care le învăța și le îmbrăca pentru a fi prezentate sultanului. Dacă una dintre ele îi atrăgea atenția sultanului, iar acesta o alegea ca posibilă concubină, fata devenea *gözde*, ceea ce înseamnă, la propriu, „în ochi". Din acel moment era instalată într-un apartament propriu și era pregătită de către Supraveghetoarea Băilor, Stăpâna Veșmintelor și de către Supraveghetoarea Visteriei pentru întâlnirea ei cu sultanul. Dacă după prima sa noapte cu sultanul rămânea în grațiile acestuia, devenea *ikbal* sau concubină regală, cunoscută în Vest ca odaliscă, de la turcescul *„oda"*, „cameră, odaie", cu referire aici la cea care ajungea în dormitorul sultanului. Dacă favorita sultanului, *haseki*, îi năștea un copil, iar acesta era fiul întâi născut al sultanului, ea devenea *birinci kadın*. Iar mama fiului ce-i succeda tatălui la tron devenea *valide sultan*, conducătoarea titulară a Haremului.

O relatare detaliată a vieții din Haremul de la Topkapı Sarayı este oferită de Ottaviano Bon, *bailo* venețian între anii 1605 și 1607. Bon povestește despre cum tinerele femei nonmusulmane luate pentru Haremul sultanului erau convertite la islam, după care „merg la școală, pentru

a învăța să vorbească și să scrie, dacă vor, în limba turcă, de asemenea să coasă și să cânte la diverse instrumente". El menționează că mai multe ore pe zi „le era permis pentru recreere, să se plimbe în grădini și să practice acele sporturi care le erau familiare tuturor".

Haremul lui Selim era condus de Nurbanu, care, ca mamă a celui mai în vârstă fiu și moștenitor, Murad, deținea titlul de primă nevastă. Ea era *haseki* a lui Selim, favorita sa, iar el o iubea mult, după cum scria *bailo*-ul Jacopo Soranzo în 1566: „Chassechi [...] se spune că este extrem de îndrăgită și onorată de Majestatea Sa, atât pentru frumusețea sa, cât și pentru inteligența neobișnuită". Nurbanu nu i-a mai dăruit alți copii lui Selim după fiica lor Fatma, născută în 1559. Selim a adăugat câteva concubine haremului său după ce a devenit sultan, iar acestea i-au mai născut încă opt copii, inclusiv șase fii. Cu toate acestea, Nurbanu era în continuare favorita lui, după cum remarca *bailo*-ul Andrea Badoara despre ea în 1573: „Ea este numită Chassechi și este mult iubită de către Majestatea Sa".

Vechiul Palat de pe a Treia Colină, Eski Saray, era cunoscut ca „palatul lacrimilor", întrucât găzduia femeile haremurilor sultanilor apuși, precum și pe copiii lor. Acele femei care fuseseră soțiile sau concubinele unui sultan rămâneau de obicei în Vechiul Palat pentru tot restul zilelor, deși altele, care nu fuseseră odalisce, erau câteodată măritate cu oficiali otomani.

Mut repartizat Palatului Interior

Bailo-ul Bon relatează că sultanul menținea un apartament acolo, pe care îl folosea când venea să viziteze femeile din familia sa care fuseseră consemnate la Vechiul Palat.

Femeile din haremul sultanului erau supravegheate îndeaproape, scrie Bon, descriind cum erau pedepsite dacă încălcau regulile:

> *Femeile din Serai sunt pedepsite foarte sever pentru greșeli și bătute de către supraveghetorii lor; iar dacă se arată nesupuse, incorijibile sau insolente, ele sunt îndepărtate, prin ordinul și comanda expresă a regelui și trimise în vechiul Serai, fiind definitiv respinse și alungate, iar ceea ce au mai bun le este luat: dacă însă se fac vinovate de vrăjitorie sau alte asemenea abominații, sunt legate de mâini și de picioare, puse într-un sac și aruncate în mare în timpul nopții.*

Bon își încheie capitolul despre femeile Haremului cu o secțiune intitulată „Prevenirea Dorinței“:

> *Nu este permis să aducă, orice ar fi într-însele, obiecte cu care ar putea comite fapte animalice și nenatural de necurate; iar dacă vor să mănânce ridichi, castraveți, dovlecei sau alte asemenea, acestea le sunt trimise feliate, pentru a le priva de mijloacele de a se deda plăcerilor promiscue: căci ele sunt toate tinere, pline de dorințe lascive și dornice de compania bărbaților [....]*

Femeile din haremul lui Selim al II-lea erau păzite de optsprezece eunuci negri. Din timpul lui Murad al III-lea, marele-eunuc negru, *kizlar ağası*, devine cel mai puternic oficial al Palatului Interior. Toți eunucii de sub comanda sa locuiau în barăci cu trei etaje imediat după Poarta Trăsurilor, principala intrare către Harem dinspre a Doua Curte. Marele-eunuc negru avea propriul apartament privat chiar în interiorul Kușhane Kapısı, Poarta Aviariului, intrarea către Harem din a Treia Curte. Tinerii prinți erau educați aici de el înainte de a fi trimiși la Școala Palatului, când ajungeau la vârsta pubertății.

Eunucii erau luați la palat de foarte tineri, castrați după ce erau cumpărați din piețele de sclavi, negrii venind de obicei din Nubia și albii, din Cerchezia, în Caucazul de Nord. Bon scrie că atât eunucii negrii cât și cei albi erau educați în Școala Palatului împreună cu ceilalți elevi. El menționează și numele date eunucilor negri: „Ei sunt numiți cu nume de flori, precum Zambilă, Narcisă, Trandafir, Micsandră și altele asemenea.

Căci, servind femeile și fiind mereu în apropierea lor, numele lor puteau fi asemuite virginității, dulceții și stării lor nepângărite“.

Există referințe ocazionale la câțiva eunuci negri care au păstrat ceva potență sexuală după castrare. O poveste în acest sens este spusă de către cronicarul turc din secolul al XVIII-lea Ali Seydi Bey, care afirmă că ar fi auzit-o de la unul dintre companionii de arme dintr-o unitate de gărzi ale palatului:

Sunt martor la faptul că acești infideli negri sunt atât de perfizi că se pot îndrăgosti de una dintre odalisce și își cheltuie tot avutul pe ele. Cu fiecare ocazie se întâlnesc în secret și fac dragoste cu ele. Ai putea întreba dacă odaliscele care stabilesc relații cu acești eunuci negri află plăcere în asta? În Istanbul se știe că odaliscele află această plăcere. Doi halebardieri din unitatea noastră, care se căsătoriseră cu odalisce de la palatul imperial, au divorțat de ele după o săptămână când acestea le-au spus soților: „Nu ne plac relațiile cu tine la fel cum ne plăceau cele cu eunucii negri“.

Sultanul angaja de asemenea „persoane inferioare, precum bufoni, muți și muzicieni“, după cum îi descrie Bon:

Există de asemenea bufoni și magicieni, muzicieni, luptători și mulți muți tineri și bătrâni, care au libertatea să intre și să iasă pe ușa Regelui, cu permisiune numai de la Capee Agha [marele-eunuc negru]. Merită observat că în Serai atât Marele Senior, cât și cei care-l înconjoară, se pot face înțeleși și comunica cu muții despre orice, la fel de bine și distinct ... prin gesturi și semne, la fel ca prin cuvinte; un lucru care se potrivește foarte bine seriozității sortului mai bun de turci, care nu suportă prea multă vorbărie. De asemenea, Sultanele și multe altele dintre femeile Regelui o practică și au multe femei și fete mute în jurul lor pentru acest scop.

Bon continuă prin a spune că sultanul se folosea câteodată de acești muți pentru a se descotorosi de oricare dintre vizirii care căzuseră în dizgrație, caz în care „le face doar un semn, iar aceștia sar imediat asupra lui, îl sugrumă și îl târăsc de călcâie afară pe ușă“.

Domnia lui Selim al II-lea a deschis o perioadă în istoria otomană cunoscută drept Kadınlar Sultanatı, Sultanatul Femeilor, în care o serie de femei puternice și hotărâte din Harem au exercitat o influență considerabilă asupra afacerilor de stat. Nurbanu a fost prima dintre aceste femei

cu voință puternică ce au dominat Haremul, acționând ca puterea din spatele tronului pe toată durata domniei lui Selim și în prima perioadă a domniei fiului ei, Murad. Ea a purtat o corespondență cu Caterina de Medici, regina mamă și regentă a regelui Henri al III-lea al Franței, promovând relații bune între curtea franceză și cea otomană.

Valide sultan sau regina mamă

Principalul rival la curte al lui Sokollu Mehmed Pașa era Joseph Nasi, cunoscut inițial ca Joao Miquez, un evreu bogat care a sosit prima dată la Istanbul în ultimii ani de domnie ai lui Soliman. Nasi a devenit curând un prieten apropiat al lui Selim, care pe atunci servea ca guvernator provincial în Kütahya, oferindu-i o avere în bijuterii și aur. De îndată ce a ajuns sultan, Selim i-a oferit lui Nasi titlul de Duce de Naxos, una dintre insulele Egee pe care turcii le luaseră de la venețieni. Nasi nu a călătorit niciodată în Naxos pentru a-și prelua ducatul, căci avea lucruri mult mai importante de rezolvat în Istanbul, unde datorită apropierii de Selim deținea monopolul asupra comerțului cu vin al imperiului. Nasi îi

prezenta lui Selim cele mai bune vinuri ale sale, după cum scria un *bailo* venețian neidentificat: „Înălțimea Sa bea mult vin și [...] Don Joseph îi trimite din timp în timp multe sticle din acesta, împreună cu tot felul de alte delicatese".

Chiar și înainte ca Selim să fi devenit sultan, Nasi îl convinsese că otomanii ar trebui să cucerească Ciprul de la venețieni, căci bogățiile insulei includeau și vestitele sale vinuri. Selim i-a promis lui Nasi că dacă va cuceri insula, îl va face rege al Ciprului.

Devreme în primăvara anului 1571, Selim a ordonat forțelor sale să atace Ciprul, deși Sokollu Mehmed Pașa se opunea total ideii. Expediția a fost un succes și ultima fortăreață venețiană de pe insulă s-a predat pe 1 august 1571, începând o ocupație otomană care avea să dureze mai mult de trei secole. Însă speranțele lui Nasi de a deveni rege al Ciprului nu s-au materializat niciodată, căci într-un târziu Sokollu l-a câștigat pe Selim de partea sa și l-a convins să-l abandoneze pe favoritul evreu, care a murit dezamăgit în 1579.

Selim și-a petrecut mare parte din timp în ultimii săi ani în compania fostei sale doici, sau *daye hatun*, mama lui Șemsi Ahmed Pașa. După cum scria *bailo*-ul Garzoni în 1573: „Sultanul își petrece mare parte din timp jucând șah cu mama lui Ahmed Pașa, o femeie bătrână care a fost înainte doica sa".

Doica imperială, cunoscută și ca *süt anne* sau mamă de lapte, deținea adesea o poziție respectată în harem. Doica lui Fatih, cunoscută doar ca Daye Hatun, a devenit foarte bogată după ce acesta a ajuns pe tron și a înzestrat câteva moschei. Ea i-a supraviețuit lui Mehmed cu aproape cinci ani, murind la Istanbul în 14 februarie 1486.

Lui Selim îi făcea o plăcere deosebită să planteze flori în grădinile palatului. După cum îi scria în 1574 unui oficial otoman din Alep: „Am nevoie de aproximativ 50 000 de lalele pentru grădinile mele regale. Pentru a aduce acești bulbi îți trimit pe unul dintre șefii servitorilor mei. Îți ordon să nu întârzii în niciun fel".

Selim a fost și poet cu oarecare înzestrare și câteva dintre gazelurile sale au supraviețuit. Majoritatea lor celebrează plăcerile dragostei și ale vinului, precum în versurile de încheiere ale celui mai bun gazel al său:

O, cea dragă, dă-i lui Selim buzița ta de nuanța vinului,
După care prin absența ta, iubire, transformă-mi lacrimile în vin.
Fă-mi lacrimile roșii, precum vinul, și preschimbă-le în lacrimi de sânge.

Selim a murit în Haremul de la Topkapı Sarayı în 15 decembrie 1574, beat fiind și căzând în cadă. Era în cel de-al cincizeci și unulea an al vieții și domnise opt ani și trei luni. Evliya Çelebi, scriind despre trecerea lui Selim Bețivul, notează că „a fost un suveran cu o fire blajină, dar dedat plăcerilor și vinului".

Nurbanu, ajutată de Sokollu Mehmed Pașa, a ținut trupul lui Selim într-o cutie cu gheață pentru a-i ascunde moartea până când fiul ei Murad putea fi rechemat din Manisa, unde servea ca guvernator provincial. Murad a ajuns la Istanbul la douăsprezece zile după moartea lui Selim. El s-a dus întâi în camera tronului în a Treia Curte a palatului, unde a fost proclamat sultan de către Sokollu, pe care l-a renumit imediat ca mare-vizir.

În aceeași noapte, Murad a ordonat uciderea celor cinci frați mai tineri pentru a elimina rivalii la tron, justificându-și crima prin codul otoman al fratricidului. Ziua următoare și-a înmormântat tatăl în grădina de lângă Aya Sofia, însărcinându-l pe arhitectul Sinan să construiască un *türbe* splendid peste mormânt. Catafalcul imens al lui Selim stă acum sub cupola mausoleului, înconjurat de coșciugele mai mici ale celor cinci fii ai săi uciși, prinții Abdullah, Cihangir, Mustafa, Osman și Soliman. Soliman era doar un copil când a fost executat, luat de la sânul mamei sale, care s-a sinucis când acesta a fost sugrumat de către călăul-șef.

Murad era la jumătatea celui de-al douăzeci și nouălea an al vieții când a devenit sultan, după ce servise ca guvernator provincial în Akșehir timp de trei ani, după care în Manisa timp de treisprezece.

În timpul primilor ani de domnie, Murad l-a însărcinat pe arhitectul Sinan să construiască o serie de clădiri în Topkapı Sarayı, incluzând bucătăriile palatului, care fuseseră afectate grav de un incendiu în 1574. Între noile camere construite de către Sinan se află două dintre cele mai splendide din Topkapı Sarayı, Sala Imperială, care a servit drept cameră a tronului în Palatul Interior, și Salonul lui Murad al III-lea, unde sultanul se retrăgea cu concubinele și pajii săi favoriți.

Murad a construit de asemenea băi noi în Harem, care în timpul domniei lui a crescut mult în număr. Hamamul era centrul vieții sociale a Haremului, iar ritualurile îmbăierii acolo ar fi fost aceleași ca în băile publice ale femeilor din Istanbul. Aceste băi sunt descrise de către Luigi Bassano da Zara, un italian care a servit ca paj în Topkapı Sarayı la mijlocul secolului al XVI-lea:

Majoritatea femeilor se duc la băi în grupuri de câte douăzeci odată și se spală una pe alta de o manieră prietenoasă — o vecină cu alta și o soră pe cealaltă. Dar e bine cunoscut că rezultatul acestei familiarități cu spălatul și masatul altor femei le face să se îndrăgostească una de cealaltă. Și adesea pot fi văzute femei îndrăgostite de alte femei exact ca un bărbat și o femeie. Și am cunoscut femei turce sau grecoaice care, văzând o minunată tânără fată, au căutat să se spele cu ea ca să o poată vedea goală și să pună mâna pe ea...

Murad a lăsat toate treburile statului în mâinile capabile ale lui Sokollu Mehmed Pașa, care servea acum ca mare-vizir sub al treilea sultan al său. Sokollu Mehmed Pașa și-a aflat sfârșitul în 12 decembrie 1579 la o întâlnire a consiliului imperial, când a fost asasinat de către un spahiu pe care îl destituise din poziția sa. După moartea acestuia, Murad a schimbat zece mari-viziri în șaisprezece ani. Schimbările frecvente ale guvernului erau parte a instabilității generale a guvernului otoman care a urmat morții lui Sokollu Mehmed Pașa, dovadă a decăderii imperiului pe care el îl ținuse în mână cât timp el a condus guvernul. După cum remarca *bailo*-ul Maffeo Venier într-un raport către doge: „Odată cu Sokollu Mehmed, a coborât în mormânt și virtutea turcă".

Când a urcat pe tron Murad avea o singură nevastă, o femeie albaneză pe nume Safiye, cu care se însurase în 1563. Ea era mama primului său fiu, viitorul Mehmed al III-lea, născut în 26 mai 1566 și a primei sale fiice, Ayșe. Safiye era considerată o rivală de către *valide sultan* Nurbanu, mama lui Murad, care până atunci fusese puterea supremă în Harem. Nurbanu, ajutată de fiicele ei, a încercat să diminueze influența lui Safiye asupra lui Murad, încurajându-l pe acesta să își ia și alte femei în harem, însă fără a reuși, după cum scrie *bailo*-ul Gianfrancesco Morosini: „Deși înconjurat de femei minunate, prezentate drept cadouri de către diferitele popoare, el și-a ignorat mama și surorile când l-au încurajat să își ia alte femei consoarte ... El o iubea [pe Safiye] atât de mult, că nu l-au putut face să se răzgândească".

În vara anului 1582 Murad a sărbătorit circumcizia celui mai mare fiu al său, prințul Mehmed, cu spectacole la Hipodrom care au durat cincizeci și două de zile. Circumcizia în sine a fost efectuată în privat în Harem în cea de-a treizeci și șaptea zi a sărbătoririlor. Sub privirile tatălui său, Mehmed a fost circumcis de către *Cerrah* („Chirurgul") Mehmed Pașa, care după aceea a prezentat lui *valide sultan* Nurbanu cuțitul cu care fusese efectuată operația, în timp ce mama prințului, *haseki* Safiye, a primit prepuțul pe o tavă de aur.

Murad al III-lea (1574–1595)

Nurbanu a continuat să domnească în harem ca *valide sultan* până la moartea ei în decembrie 1583. Paolo Contarini, într-un raport către doge scris cu puțin înaintea morții ei, scria că Nurbanu era persoana de la curtea otomană pe care Murad se baza cel mai mult pentru îndrumare: „El își bazează politicile în principal pe sfaturile mamei sale, simțind că nu poate avea un alt sfat mai iubitor și loial decât al ei, de unde și reverența pe care i-o arată și stima pe care o poartă calităților ei neobișnuite și multelor virtuți“. Chiar înainte să moară, Nurbanu i-a oferit fiului ei câteva cuvinte finale de înțelepciune, care au fost, din spusele lui Gianfranco Morosini, „cele mai riguroase și perspicace avertizări cu privire la guvern care ar fi putut veni de la o persoană de stat bună, inteligentă și rafinată“. Sfaturile ei către Murad priveau trei lucruri: ca el să împartă dreptatea cu rapiditate și imparțialitate, să-și restrângă lăcomia naturală față de aur și, mai presus de toate, să vegheze îndeaproape asupra fiului său Mehmed. Când Nurbanu a murit, Morosini a consemnat dispariția ei într-o misivă către Veneția, conchizând cu afirmația că „Toată lumea recunoaște că a fost o femeie de o mare bunătate, mult curaj și înțelepciune“.

Murad a fost distrus de moartea mamei sale și a onorat-o cu o înmormântare fără precedent ca pompă și ceremonii. După funeralii el i-a

ordonat lui Sinan să construiască un complex cu moschee în onoarea lui Nurbanu. Cunoscută ca Atik Valide Camii, moscheea a fost ridicată pe cea mai înaltă colină din Üsküdar, un monument care rivaliza cu Süleymaniye în splendoare.

Morosini, într-un raport scris în 1585, descrie felul în care arăta Murad la acea vreme și spune cu ce se ocupa sultanul la palat:

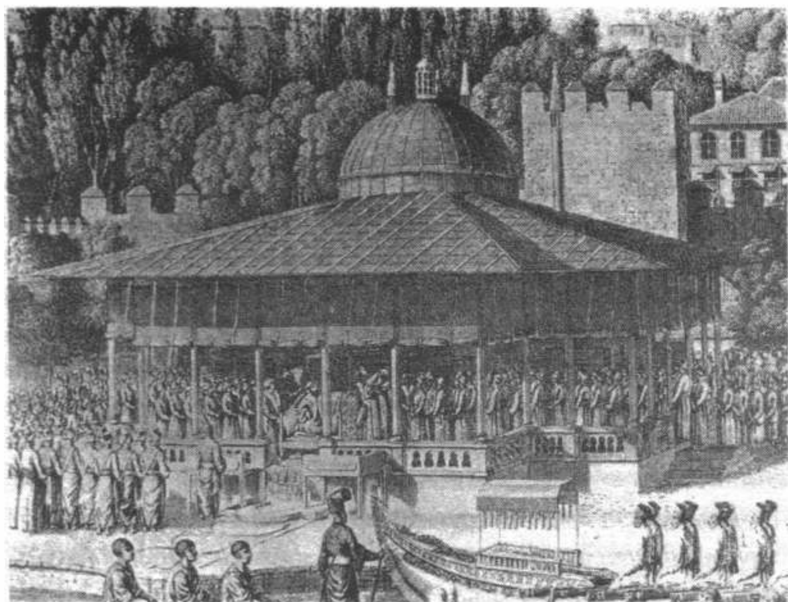
Sultanul este foarte mic, dar bine făcut — poate un pic gras. Are ochi mari, pali, un nas acvilin, o bună culoare a pielii și o mare barbă blondă. Arată bine călare, purtând turbanul, căci atunci înălțimea redusă nu mai este atât de vizibilă, dar atunci când este văzut stând pe propriile două picioare pare aproape pitic. Expresiile sale faciale nu trădează un caracter rău. Sănătatea sa este mai degrabă fragilă și e puțin probabil ca viața sa să fie lungă ... Stă mai tot timpul închis în seraiul său în compania eunucilor, pajilor, piticilor, muților și fetelor sclave ... Dacă este zi de consiliu acordă o audiență agăi ienicerilor, cadi-askeri-*lor* și într-un final pașalelor ... Când vizirii pleacă și ei după un timp, în majoritatea cazurilor se întoarce la femei, a căror conversație îl încântă în mod deosebit, iar când rămâne afară, se îndreaptă spre acea parte a grădinii unde poate exersa trasul cu arcul și unde se poate juca cu muții și bufonii săi. El pune adesea să se cânte din instrumente muzicale zgomotoase și îi plac focurile de artificii foarte mult ... Cere de asemenea adesea să se joace comedii ... Iar când se apropie noaptea, intră din nou în harem, pentru cină, atât iarna, cât și vara.*

Morosini continuă prin a povesti cum Murad, după două decenii când singura sa soție fusese Safiye, a început să-și sporească haremul. Se pare că se lăsase subjugat de o tânără sclavă prezentată de către sora sa Hüma, ceea ce l-a făcut ca apoi să ia tot mai multe femei în harem. Safiye a încercat să-l împiedice folosind „tot felul de farmece și vrăji pentru a-l ține legat de ea cu dragoste și a-l face neputincios cu alte femei". Când Murad a aflat toate acestea și-a pierdut tot respectul pentru Safiye și a devenit tot mai promiscuu, după cum scrie Morosini:

El a încercat multe alte frumoase tinere fete, care i-au fost aduse de te miri cine, iar în acest fel și-a început viața pe care o duce acum. Aceasta este foarte diferită față de vechile sale obiceiuri; acum nu mai este satisfăcut cu

* Sau *kazasker*, judecători militari otomani, fiind cei mai înalți judecători ai imperiului pentru că sub autoritatea lor se aflau armatele imperiului. (*N.t.*)

una sau două, ci are relații cu mai mult de douăzeci. În fiecare noapte el doarme cu două și adesea cu trei femei. Cum legea lor religioasă cere ca un bărbat care a fost cu o femeie să se spele înainte să fie cu o alta, el se îmbăiază de două sau trei ori pe noapte. Acesta este un pericol real pentru viața sa, căci are sănătatea șubredă și suferă de epilepsie; ar putea cu ușurință să pice mort din picioare fără nicio avertizare.

Sultanul prezidând o recepție în Pavilionul de la Țărm

Arhivele Haremului îl creditează pe Murad cu douăzeci și patru de fii și treizeci și două de fiice, un record pentru dinastia Osmanlı. Recordul este cu atât mai impresionant cu cât cincizeci și patru dintre acești copii s-au născut în ultimii doisprezece ani ai vieții lui Murad, când pare să nu fi făcut altceva în afară de a îndeplini rolul de armăsar regal.

Safiye și-a menținut poziția de *birinci kadın*, funcționând ca puterea din spatele tronului soțului ei. După cum relatează în 1590 *bailo*-ul Giovanni Moro, „cu autoritatea de care se bucură în calitate de mamă a prințului [moștenitor], ea intervine ocazional în afacerile de stat, fiind foarte respectată în aceste privințe și ascultată de către Majestatea Sa, care o consideră ponderată și înțeleaptă". Safiye a continuat politica pro-venețiană a lui Nurbanu, dar se aștepta să fie recompensată pentru eforturile

ei. *Bailo*-ul Lorenzo Bernardo remarca despre Safiye într-un raport din 1592 că „E întotdeauna prudent să îi păstrez bunăvoința oferindu-i din când în când câte un lucru frumos, care i-ar putea trezi recunoștința".

Ca și Nurbanu, Safiye a întreținut o vastă corespondență străină, chiar și cu regina Elisabeta a Angliei. Aceasta s-a născut din schimburile diplomatice legate de înființarea Companiei Levantului de către comercianții-aventurieri englezi, cărora în 1580 le-a fost acordată o cartă de șapte ani de către Murad al III-lea, permițându-le să înființeze misiuni comerciale în Istanbul și Izmir.

Murad a ieșit rareori din Topkapı Sarayı în ultimii ani de domnie. Lorenzo Bernardo, care îl citase pe Selim al II-lea potrivit căruia palatul este locul unde regele trebuie să-și petreacă timpul și nu câmpul de bătălie, a ținut să sublinieze că Murad al III-lea își depășise tatăl din acest punct de vedere. „În aceste gânduri ale Sultanului Selim, Sultanul actual, Murad, fiul său, l-a urmat, dar cu asupra de măsură, căci predecesorul obișnuia să iasă din palat până la Edirne, din când în când, pentru a vâna, însă actualul Mare Senior [...] nu iese aproape niciodată." Bernardo continuă prin a descrie vânătorile organizate de Murad în grădinile din Topkapı Sarayı:

> *Organizează vânători în grădină, după ce întâi o umple nu numai cu căprioare și capre, dar și cu mistreți, urși și lei și stând la o fereastră privește cum vânează novicii săi. El pune să fie aduse aici și păsări de toate soiurile și călărind un cal prin grădină le privește cum zboară; pe scurt, toate plăcerile vânătorii pe care alți prinți le găsesc în afara orașului, el le are în interiorul seraiului său și se bucură de ele când poftește.*

În ultima perioadă a domniei sale, timp de doi ani, Murad nu a mai părăsit Topkapı Sarayı nici măcar pentru a participa la rugăciunile de vineri, după cum reiese din rapoartele diplomatice venețiene. Giovanni Marco observa în 1590 că Murad a mers la rugăciunea de vineri doar pentru că marele-vizir îl sfătuise să „calmeze cu apariția sa masele ignorante care, deși sunt nemulțumite de el, se adună totuși în număr mare să-l vadă".

Producțiile muzicale și alte amuzamente erau organizate în Salonul Imperial, camera magnifică ce fusese construită pentru Murad de către arhitectul Sinan. Femeile Haremului se adunau și ele aici de sărbători, pentru a fi salutate de către sultan. Ceremonia este descrisă de către

Domenico Hierosolimitano, un medic evreu care servea la curtea lui Murad al III-lea:

> *După care Marele Senior se ridică și merge să ofere felicitări de sărbători femeilor sultane, care sunt toate adunate într-o cameră mare și îl așteaptă, iar când acesta ajunge la ele se ridică toate și îi fac plecăciune; salutându-l cu o expresie veselă, ele îi urează sărbători fericite, iar el, fără să răspundă, se uită la ele cu un zâmbet și se întoarce către eunuc, care are asupra lui tot atâtea bijuterii câte femei sunt, toate la fel, și îi oferă fiecăreia dintre ele câte una cu mâna lui, împreună cu o pungă de monede de aur, pentru ca ele să aibă bani să le dea sclavelor lor.*

Deși izolate în Palatul Interior, femeile Haremului lui Murad puteau să iasă la aer în grădinile vaste care se întindeau în jos până la țărmurile Cornului de Aur, Bosforului și ale Mării Marmara. Diplomatul englez John Sanderson scrie despre un incident dramatic care s-a întâmplat într-o zi când Nurbanu și Safiye se plimbau prin grădini cu doamnele lor din Harem. Acestea au văzut câteva bărci pe Bosfor pline cu femei care boceau, iar când Nurbanu a întrebat de ele, i s-a spus că acestea erau prostituate care urmau să fie înecate de către marele-eunuc negru. Aflând acestea, Nurbanu a dat ordine ca eunucul să înceteze, amenințând că altfel i se va plânge lui Murad și va pune să fie executat.

Marele-vizir Koca Sinan Pașa a construit un pavilion pentru Murad numit Incili Köșk, Pavilionul cu Perle, poziționat deasupra zidurilor maritime de la țărmul Mării Marmara. În ultimii cinci ani ai vieții lui, Murad avea obiceiul să viziteze Incili Köșk de câteva ori pe săptămână pentru a urmări navele, care îl salutau de fiecare dată când treceau prin față.

În toamna anului 1594, Murad s-a îmbolnăvit din ce în ce mai rău din cauza unei boli de rinichi de care suferea de multă vreme, suprapunându-se peste crizele epileptice, iar la începutul anului 1595 a simțit că sfârșitul îi e aproape. Conștient de iminența morții, a cerut să fie dus la Incili Köșk, pentru a putea privi pentru o ultimă dată navele care trec. A chemat muzicienii palatului să-i cânte, iar în timp ce ei cântau o melancolică melodie persană, Murad a rostit cuvintele „O, vino și veghează cu mine la noapte, tu, moarte“. Două galere ale flotei otomane au trecut pe lângă pavilion și știind că sultanul se află înăuntru, l-au salutat cu o salvă de tun, al cărei suflu a spart ferestrele pavilionului, împrăștiind

sticla peste tot prin încăpere și făcându-l pe Murad să izbucnească în lacrimi. „Pe vremuri, salvele întregii mele flote nu ar fi spart geamuri, dar acum...“, a gemut el, cu un suspin adânc. „Acesta este pavilionul vieții mele.“ Servitorii l-au dus apoi înapoi în apartamentul său din Palatul Interior, unde a murit trei zile mai târziu, în 16 ianuarie 1595, în al patruzeci și nouălea an al vieții.

Vestea morții lui Murad a fost ținută secret de către văduva sa Safiye, care a dorit să ofere fiului ei Mehmed timp să se întoarcă în capitală de la Manisa. Safiye s-a confesat doar marelui-vizir Ferhad Pașa, care a propus trimiterea unui alt vizir pentru a-l aduce pe Mehmed. Din spusele trimisului venețian Marco Venier, Safiye și celelalte văduve regale nu au fost de acord, căci „Sultanele au declarat că plecarea sa subită ar stârni suspiciune. În consecință, ele au căzut de acord să-l trimită pe grădinarul-șef, în caicul său de dimensiuni obișnuite, așa cum făcea în fiecare zi, pentru a aduce apă proaspătă pentru uzul sultanului“.

Însă înainte ca Mehmed să fie informat și să fie adus înapoi la Istanbul, vestea morții lui Murad a răsuflat, generând o mare îngrijorare în rândul populației, care se temea că ienicerii și alți nelegiuiți ar putea profita de situație pentru a prăda orașul, așa cum o mai făcuseră de câteva ori în trecut. Marco Venier descrie situația la unsprezece zile după moartea lui Murad:

> *Zvonurile despre moartea Sultanului s-au răspândit până și la copii; și se așteaptă o răscoală, urmată de jefuirea magazinelor și a caselor, ca de obicei [...] În cele unsprezece zile care au trecut de la moartea Sultanului Murad, câteva execuții au avut loc pentru a ține populația la respect. În interiorul seraiului a fost o mare neliniște și în fiecare noapte auzim focuri de armă — semn că în acel moment cineva este aruncat în mare.*

Mehmed a ajuns la Istanbul în 28 ianuarie și s-a îndreptat direct spre Topkapı Sarayı. După cum povestește Rabi Salomone, autor al unui raport pregătit pentru ambasadorul englez, Mehmed a mers direct la Harem pentru a-și chema mama, pe Safiye, pe care nu o mai văzuse de doisprezece ani, de când plecase din Istanbul. Ea l-a dus să vadă trupul neînsuflețit al tatălui său, despre care putem presupune că fusese păstrat în aceeași ladă cu gheață în care fusese păstrat și corpul lui Selim al II-lea cu douăzeci și unu de ani în urmă. După aceea el a mers în Camera Tronului, unde Ferhad Pașa și toți ceilalți viziri și notabili s-au aliniat

pentru a-și oferi obediența și a-i săruta mâna, după care a urcat pe tron ca Mehmed al III-lea.

Ziua următoare, Murad a fost îngropat lângă mormântul tatălui său, Selim, în grădinile de la Hagia Sophia, unde Mehmed a ordonat ca un splendid *türbe* să fie construit de către arhitectul Davud Ağa. Salomone scrie că „Mormântul său va fi construit și împodobit cu cea mai bogată marmură, precum cea a altor regi". După care descrie felul în care a procedat Mehmed cu fiii supraviețuitori ai lui Murad al III-lea, frații săi vitregi:

În noaptea aceea, cei nouăsprezece frați mai mici ai săi au fost conduși la rege, Sultanul Mehmed. Aceștia erau copiii de parte bărbătească ai tatălui său proveniți de la mai multe soții; au fost aduși pentru a-i săruta mâna, pentru ca el să-i poată vedea în viață, cel mai în vârstă având unsprezece ani. Fratele lor rege le-a spus să nu se teamă, căci nu dorea să le facă niciun rău; ci numai să-i taie împrejur, așa cum era obiceiul. Iar acesta era un lucru pe care niciunul dintre strămoșii săi nu-l mai făcuse și de cum îl țineau de mână erau tăiați împrejur, luați deoparte și sugrumați degrabă cu o batistă. Acesta a părut a fi un lucru teribil și crud, dar acesta este obiceiul și oamenii sunt obișnuiți.

Shakespeare menționează acest fratricid în Henric al IV-lea, Partea a II-a, actul V, scena 2, referindu-se la Murad ca Amurat, în care nou încoronatul Henric al V-lea îi întâmpină pe mai tinerii săi frați astfel:

Văd, frații mei, că întristarea voastră
E-amestecată oarecum cu teamă.
E-o curte englezească, nu turcească!
Nu Amurat lui Amurat, ci Henric
Lui Henric îi urmează. *

Salomone continuă cu descrierea funeraliilor celor nouăsprezece prinți, care au fost îngropați în grădina de la Hagia Sophia în jurul tatălui lor:

Sâmbătă, acești prinți inocenți au fost spălați și pregătiți conform obiceiului, unul după celălalt în ordinea vârstei, și au fost așezați în coșciuge de chiparos și duși în piața Divanului pentru a fi arătați morți regelui. Căci

* *Henric al IV-lea*, Partea a II-a, traducere de Leon Levițchi, Editura Univers, 1985, București. (*N.red.*)

obiceiul este ca acesta să-i vadă întâi vii și după aceea morți și cu sângele fraților săi să pună bazele regatului său. Din acel loc, cu aceeași întristare de cu o zi înainte și cu de două ori mai mulți oameni, rămășițele sărmanilor prinți au fost duse [...] Ei au fost îngropați în funcție de vârstă, în jurul tatălui lor, în mijlocul lacrimilor tuturor oamenilor.

Salomone scrie că la moartea lui Murad unele dintre soțiile sale erau însărcinate și că „doi copii de parte masculină s-au născut de atunci și au fost repede înecați". Knolles descrie masacrarea de către Mehmed a fraților săi, iar apoi arată și cum s-a debarasat de concubinele răposatului său tată care ar fi putut fi însărcinate: „ [...] și imediat, pentru a se elibera de frica de orice posibil pretendent (cea mai mare teroare a măritului), el a făcut ca în aceeași zi (așa se spune) zece dintre soțiile și concubinele tatălui său, din partea cărora putea exista vreun fel de suspiciune, să fie înecate în mare".

După funeraliile fraților săi, Mehmed s-a mutat în apartamentul imperial de la Topkapı Sarayı, unde mama sa, Safiye, a preluat rolul de *valide sultan*. Soțiile și concubinele lui Murad al III-lea care supraviețuiseră au fost trimise la Eski Saray, Vechiul Palat, împreună cu cele douăzeci și șapte de fiice rămase în viață, cu doicile și alte servitoare, precum și cu eunucii, piticii și muții răposatului sultan, o scenă patetică descrisă de Salomone:

Imediat după ce acești sărmani prinți, despre care oamenii ziceau că erau de o mare frumusețe, au fost îngropați, populația a așteptat la poartă pentru a fi martori la plecarea din Serai a mamelor acestora și a tuturor celorlalte neveste ale regelui [Murad al III-lea], cu copiii și bunurile lor. Toate trăsurile, carele, măgarii și caii curții au fost întrebuințați pentru acest scop. Pe lângă soțiile regelui și cele 27 de fiice, mai erau 200 de alte persoane, acestea fiind îngrijitoare și sclave, și au fost duse la Eschi Seraglio, unde soțiile și fiicele regelui [răposat] locuiesc, cu ai lor agi, adică eunuci, care le păzesc și le servesc ca la curtea regală. Acolo ele pot boci cât doresc după fiii lor morți, un lucru care le era interzis la celălalt, în Marele Seraglio, sub amenințarea pedepsei capitale [...] Toate îngrijitoarele și tutorii fraților săi morți au fost de asemenea îndepărtați, împreună cu un număr mare de eunuci și o gloată mare de muți și pitici care erau acolo pentru divertismentul tatălui Sultanului. Se spune că au fost trimiși de la Seraglio pentru că regele nu avea o mare apreciere pentru acest fel de oameni.

Fynes Moryson, care a ajuns în Istanbul la doi ani după ascensiunea lui Mehmed al III-lea, scria că soțiile și, concubinele și fiicele răposatului Murad al III-lea continuau să locuiască la Eski Saray, „Palatul Lacrimilor“. Lui i s-a spus că cele mai frumoase dintre femeile curții imperiale erau în Haremul de la Topkapı Sarayı, cu Mehmed al III-lea, „căci cele mai frumoase și dragi lui au fost aduse să trăiască la curtea sa“.

6

O ORGĂ PENTRU SULTAN

Mehmed al III-lea avea douăzeci și nouă de ani când a succedat la tron, înainte de asta fiind guvernator provincial timp de doisprezece ani în Manisa, locul unde se născuse. A fost ultimul sultan care să servească drept guvernator, căci după vremea sa, prinții au rămas la Topkapı Sarayı.

Când Mehmed al III-lea a fost numit guvernator provincial în 1583, el a plecat de la Istanbul spre Manisa cu un anturaj de două mii de persoane. Și-a instalat haremul în palatul regal din Manisa, unde în următorii patru ani concubinele sale au dat naștere la patru fii: Mahmud, Selim, Ahmed și Mustafa. După ce a devenit sultan, Mehmed a mai avut doi fii, Soliman și Cihangir, amândoi murind tineri. Mehmed a fost de asemenea tatăl a șapte fiice, prima fiind Sevgilim, singura al cărei nume este cunoscut.

Imediat după ascensiunea lui Mehmed ienicerii s-au răsculat și au cerut plată mai mare și alte privilegii. Mehmed a cedat acestor cereri, însă la scurt timp după aceea a izbucnit o revoltă generalizată a populației din Istanbul, care a fost înăbușită numai după ce vizirul Ferhad Pașa a pus tunurile pe răzvrătiți.

În anul după ascensiunea la tron, Mehmed a decis că va conduce personal armata într-o campanie împotriva Habsburgilor. Mehmed fusese împins în a se antrena pe terenul de luptă de către institutorul său, Sadeddin Hoca, care l-a convins, cu dificultate, de „necesitatea cuceririlor de către sultani și de virtuțile războiului sfânt“, mai ales în condițiile în care armata otomană fusese de mai multe ori înfrântă de armatele creștinilor.

Valide sultan Safiye s-a opus vehement ca fiul ei să plece la război și a convins-o pe concubina favorită a lui Mehmed să îl implore să se răzgândească. Dar asta a costat-o viața pe fată, după cum a scris Marco Venier într-un raport datat 6 iunie 1596:

> *S-a considerat ca fiind imposibilă amânarea în continuare a plecării sultanului la război. Mama sultanului, înfuriată de această plecare, a convins o fată de o frumusețe unică, de care el este îndrăgostit cu disperare, să-l implore ca o favoare să nu plece. Ea a făcut asta într-o zi în care erau împreună în grădină, însă dragostea sultanului s-a schimbat subit în furie și, scoțându-și pumnalul, el a răpus-o pe fată. De atunci nimeni nu a mai îndrăznit să abordeze acest subiect.*

Mehmed a fost acompaniat în campanie de către Edward Barton, ambasadorul englez pe lângă Înalta Poartă, numele care era folosit în cercurile diplomatice pentru curtea otomană. Barton, prin intervenția lui Safiye, stabilise o relație apropiată cu sultanul, care l-a luat cu el în campanie pentru a putea fi folosit la nevoie ca negociator cu Habsburgii.

Armata otomană a cucerit fortăreața Erlau din nordul Ungariei în 12 octombrie 1596, iar două săptămâni mai târziu, s-au întâlnit cu grosul armatei habsburgice, strategic așezată în tranșee pe câmpia de la Mezo Keresztes. În acel moment, Mehmed, descurajat, era pe cale de a-și părăsi armata și de a se întoarce la Istanbul, însă vizirul Sinan Pașa l-a convins să rămână. Când cele două armate s-au întâlnit a doua zi, în 26 octombrie, Mehmed, înfricoșat, se pregătea să fugă. Însă Sadeddin Hoca a înfășurat mantaua sacră a Profetului Mahomed în jurul sultanului și l-a convins să se alăture bătăliei, care avea să se transforme într-o victorie neașteptată pentru otomani. În acest fel, Mehmed a câștigat titlul de *Gazi*, iar cronicarul Hasan Kafi el-Akhisarı l-a lăudat drept „împăratul cuceritor de lumi, Sultanul Gazi Mehmet Khan".

După întoarcerea triumfală Mehmed nu avea să-și mai conducă niciodată armata în luptă. *Bailo*-ul Girolamo Capello scria că „doctorii au declarat că sultanul nu poate pleca la război din pricina sănătății șubrede, cauzată de excesele de mâncare și băutură".

Primăvara următoare Mehmed a ordonat uciderea celui de-al doilea fiu, prințul Selim, poate pentru rebeliune, deși sursele otomane sunt bizar de tăcute în legătură cu acest incident. Singura menționare a morții prințului provine de la Capello, într-un raport datat 10 mai 1597, unde

Mehmed al III-lea (1595–1603)

se referă din greșeală la Selim drept fiul cel mai mare al sultanului: „Fiul cel mai mare al sultanului este mort, iar sultanul a devenit atât de gras, că se zice că nu va mai face alți fii".

Un alt incident din 1597 este menționat de cronicarul Selaniki, care scrie că în octombrie al acelui an, Mehmed s-a mutat la Eski Saray pe cea de-a Treia Colină. El spune că sultanul s-a dus acolo „în deplină splendoare și măreție", petrecând mai bine de o lună în căutarea „liniștii și odihnei", după un impresionant spectacol de artificii în care „ecoul răsunător ale îngrozitoarelor explozii a cauzat zarvă până în cele mai îndepărtate ceruri"

Ambasadorul Barton expediase nenumărate cereri superiorilor din Anglia în legătură cu un cadou pentru Mehmed care să marcheze succesiunea acestuia la tron. Scriindu-i în 27 iulie 1595 lui sir Thomas Heneage, vice-cancelar și consilier privat, Barton sugera că regina ar trebui să trimită „un ceas în formă de cocoș, despre care aud că Majestatea Sa l-ar deține într-unul dintre palatele sale sau orice alt cadou de valoare".

Însă până la finele lui 1597 cadoul încă nu ajunsese, deși Barton făcuse cereri repetate și către Compania Levantului, ai cărei comercianți ar fi fost principalii beneficiari ai bunăvoinței sultanului. În 28 septembrie 1597 el i-a scris secretarului său, John Sanderson, care fusese rechemat în Anglia, vorbindu-i despre această frustrare legată de cadoul regal: „Auzim vești liniștitoare atât de puține legate de cadou „... Nu mai pot scrie Companiei mai mult decât am făcut-o până acum... Trei luni mai târziu, Barton era mort, sucombând unui atac subit de dizenterie în cel de-al treizeci și cincilea an al vieții.

Comercianții Companiei Levantului fuseseră deja de acord să aducă un cadou din partea reginei Elisabeta pentru sultanul Mehmed. Influențați de opiniile lui Barton, ei s-au decis pentru o orgă cu un ingenios mecanism. Aceasta este descrisă într-un document publicat prima dată în *The Illustrated London News* din 20 octombrie 1860 ca „un nou instrument cu totul ieșit din comun și înzestrat cu diferite mecanisme, atât muzicale, cât și pentru alte uzuri, astfel încât, datorită rarității și artei cu care a fost realizat, este demn de a fi trimis din partea Majestății Sale oricărui prinț sau potentat".

Thomas Dallam, un membru al Companiei Fierarilor din Londra, a fost mandatat să construiască orga. Dallam a lucrat la ea mai mult de un an, iar în seara lui 14 noiembrie 1598 el a făcut o demonstrație în fața reginei Elisabeta la palatul Whitehall. Elisabeta a fost, se pare, impresionată, căci în documentele ei există o scrisoare datată 31 ianuarie 1599 cu propoziția: „Iată un însemnat și curios cadou care merge la Marele Turc despre care nu este nicio îndoială că se va vorbi mult și va da naștere la multă iritare între celelalte națiuni, mai ales în rândul germanilor".

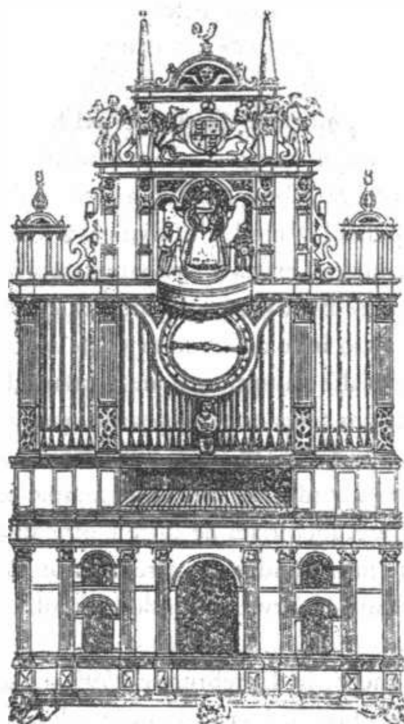
Mandatul lui Dallam cerea ca el să meargă la Istanbul cu orga și să o instaleze în palatul sultanului. El și cei trei asistenți ai săi au demontat orga și au încărcat-o la bordul lui *Hector*, o corabie comercială înzestrată cu tunuri de apărare, închiriată de către Compania Levantului. Erau acompaniați de către John Sanderson, care se întorcea la Istanbul pentru a servi drept consul sub Henry Lello, înlocuitorul lui Barton ca ambasador.

Hector a ridicat ancora în 13 februarie 1599 și a ajuns la Istanbul în 15 august, ancorând chiar în fața Castelului celor Șapte Turnuri. Lada care conținea orga a fost descărcată și dusă în curtea casei lui Lello din Pera, unde Dallam și asistenții săi au despachetat-o. Orga suferise însă stricăciuni în timpul călătoriei, așa că Dallam a petrecut două săptămâni

reparând-o, notând într-un târziu în jurnalul său pe 30 august 1599 că „în cea de-a treizecea zi munca mea a fost încheiată și făcută perfect în casa ambasadorului“.

Orga a fost demontată din nou pentru transport peste Cornul de Aur până la Topkapı Sarayı în 11 septembrie. Dallam scrie despre cum el și oamenii săi au fost escortați prin Poarta Imperială și în continuare până în a Treia Curte, unde trebuiau să instaleze orga, o zonă care în mod normal ar fi fost interzisă străinilor. Povestirea lui Dallam arată că a instalat orga în grădina cu portic a Camerei Private.

În acest punct Dallam își întrerupe povestirea pentru a nota că pentru *valide sultan* Safiye regina Elisabeta trimisese o caleașcă somptuoasă care costase de fapt mai mult decât orga și fusese livrată în acea zi de către secretarul ambasadorului, Paul Pindar, un chipeș și fermecător tânăr bărbat care se pare să fi avut mare succes pe lângă regina mamă.

Orga construită de Thomas Dallam pentru sultan, reproducere după *Illustrated London News* din 20 octombrie 1860 care menţionează că a fost preluată din specificaţiile originale

Dallam și oamenii săi au început apoi să instaleze orga, păziți de către doi *acemoğlan*-i, sau ucenici de gărzi, cu care au devenit curând prieteni, conversând cu ei prin dragomanii lor, adică prin interpreți. La finele zilei ei s-au întors în Pera, iar după aceea, timp de o lună, Dallam a revenit zilnic la Topkapı Sarayı pentru a verifica orga, după cum scrie: „În data de 15 am terminat munca în Serai, și am mers zilnic să o văd, și am cinat acolo aproape în fiecare zi pe durata unei luni; ceea ce niciun creștin nu a mai făcut în memoria oricui a plecat de acolo creștin".

Ziua aleasă pentru a prezenta orga sultanului a fost marți, 25 septembrie, când Mehmed s-a întors de la palatul de vară al mamei sale de pe Bosfor. La nouă și jumătate dimineața, în timp ce Dallam și suita sa priveau din grădina cu portic a Camerei Private, sultanul a descins din al său caic, sau barjă regală, ce utiliza optzeci de vâslași. Dallam a făcut ultimele ajustări la orgă, programând-o să cânte la orele zece, iar pe măsură ce timpul se apropia el putea să audă vocile mulțimii care se adunase în încăperea alăturată pentru a aștepta sosirea sultanului. Dallam a fost nevoit să aștepte într-o altă cameră, în timp ce sultanul a intrat și s-a așezat pe un tron în fața orgii, după care mulțimea de curteni și-a luat locurile pe celelalte trei laturi ale sălii. Dallam scrie că „Marele Senior așezat în scaunul său de demnitate a cerut să se facă liniște", moment în care orga, pe care el o numește „cadoul", a început să cânte, cu două figurine de pe nivelul al doilea care suflau în două trompete de argint:

> *Apoi muzica a încetat și orga a cântat un cântec în 5 părți de două ori la rând. În vârful orgii, care era înaltă de 16 picioare, se afla un tufiș plin de mierle și sturzi cântători, care la sfârșitul muzicii au înălțat triluri și și-au scuturat aripile. Au existat și alte mișcări de care Marele Senior s-a uimit.*

Sultanul l-a întrebat pe *kapıcıbașı*, sau mai-marele porții, dacă orga va cânta din nou. Dallam a fost chemat înapoi pentru a repune orga în funcțiune și a fost dintr-odată confruntat cu imaginea sultanului și a curții sale, care, spune el, avea 200 de paji, 100 de pitici și 100 de muți, cei din urmă făcând tot felul de semne către el pentru a indica mișcările pe care le văzuseră la orgă. După ce Dallam a făcut orga să cânte pentru a doua oară, el s-a înclinat în fața sultanului și s-a pregătit să plece, escortat de către *kapıcıbașı*:

> *Când cei adunați m-au văzut trebăluind, au părut bucuroși și au râs. Atunci l-am văzut pe Marele Senior ducându-și la spate mâna plină de aur,*

pe care l-a primit garda, care mi-a adus mie patruzeci și cinci piese de aur numite țechini și abia după aceea am fost scos afară din nou pe unde venisem, fiind nu puțin bucuros de bunul meu succes.

Cinci zile mai târziu Dallam a fost convocat la Topkapı Sarayı pentru a face niște ajustări la orgă. El spune că în timp ce era acolo, cei doi *acemoğlan*-i cu care se împrietenise l-au rugat să stea permanent la palat, spunând că sultanul l-ar instala împreună cu două femei, pentru a-și începe propriul harem.

Acei jemoglani, vechile mele cunoștințe care țineau acea casă și care fuseseră puși de către Marele Senior să mă convingă să rămân acolo pentru totdeauna, așa cum mai încercaseră de câteva ori și în diferite feluri, acum credeau că într-adevăr voi rămâne, m-au îmbrățișat cu drag și m-au sărutat de multe ori ...

Dallam a refuzat politicos, după cum notează în jurnalul său:

Le-am răspuns că aveam o nevastă și copii în Anglia, care-mi așteptau întoarcerea. Atunci ei m-au întrebat de cât timp eram însurat și câți copii aveam. Deși în adevăr nu aveam nici nevastă, nici copii, pentru a mă scuza le-am inventat acel răspuns.

Dallam a fost din nou chemat la Topkapı Sarayı, vineri, 12 noiembrie, de data aceasta pentru a i se face un tur al apartamentului sultanului și ale altor părți ale *selamlıkului*, care a continuat și duminica, și lunea următoare. În cursul vizitei, care a fost condusă de către unul dintre *acemoğlan*-i, lui Dallam i s-a oferit ocazia să arunce o scurtă privire în Haremul sultanului, iar povestirea sa despre ceea ce a văzut este una dintre foarte rarele descrieri ale unui martor ocular despre concubinele regale din Casa Fericirii:

După ce mi-a arătat multe alte lucruri de care m-am minunat, traversând o curticică pătrată pavată cu marmură, mi-a făcut semn să mă duc la un grilaj dintr-un zid, dar mi-a făcut semn că el însuși nu se va apropia. Când am ajuns la grilaj am văzut că zidul era foarte gros și zăbrelit pe amândouă părțile cu bare groase de fier; însă prin acel grilaj am văzut treizeci din Concubinele Marelui Senior care se jucau cu o minge într-o altă

curte. La prima vedere am crezut că sunt băieți, dar când le-am văzut părul de pe creștet atârnându-le pe spate, împletit cu un ciucure de perle atârnând la capăt, precum și alte semne vădite, am știut imediat că sunt femei și cu adevărat foarte frumoase.

Purtau pe capete nimic altceva decât o capelină din pânză aurie, care le acoperea doar creștetul capului; nicio panglică în jurul gâturilor, nici nimic altceva decât strălucitoare șiraguri de perle și bijuterii care le atârnau pe piept și bijuterii în urechi; hainele lor erau precum mantiile soldaților, unele roșii și unele albastre și unele de alte culori și împletite ca o dantelă de culoare contrară; purtau șalvari legați sub genunchi dintr-o pânză din bumbac și lână, albă ca zăpada și fină ca muselina; căci le-am putut discerne pielea coapselor prin ea. Acești pantaloni veneau jos până la jumătatea piciorului; unele dintre ele purtau coturni de piele fină, iar unele aveau picioarele goale, cu un inel de aur în jurul gleznei; în picior un pantof de catifea înalt de 4 sau 5 țoli. Am stat atât de mult uitându-mă la ele că cel care îmi arătase atâta bunătate a început să fie foarte furios pe mine. El a făcut o față acră și a bătut din picior pentru a mă face să renunț la a mai privi; ceea ce am fost foarte nefericit să fac, căci priveliștea mă încânta foarte bine.

Marțea următoare Dallam a fost informat că sultanul dorea ca orga să fie mutată în alt loc, care s-a dovedit a fi Incili Köșk. Acompaniat de interpretul său, Dallam a fost dus acolo de cei doi *acemoğlan*-i. Dallam continuă prin a povesti cum a asamblat orga în Incili Köșk, însă o pagină din jurnalul său descriind acest moment lipsește, iar când manuscrisul continuă, el povestește cum *acemoğlan*-ii au luat-o brusc la fugă:

Întâmplător mi-am chemat dragomanul și l-am întrebat cauza fugii lor; atunci el mi-a spus că Marele Senior și Concubinele sale urmau să sosească, iar noi trebuia să dispărem sub amenințarea pedepsei cu moartea; și au fugit cu toții și m-au lăsat pe mine în urmă, iar până să ies din casă, ei străbătuseră toată grădina și erau deja la poartă, și eu am luat-o după ei cât de repede m-au dus picioarele, și 4 negri sau mauri negri s-au îndreptat către mine în fugă cu iataganele scoase; dacă ar fi reușit să mă prindă m-ar fi tăiat în bucăți cu săbiile lor... Acum, în timp ce alergam să-mi salvez viața, am reușit să văd o frântură dintr-un spectacol uimitor, anume pe Marele Senior însuși călare, multe dintre concubinele sale, unele călare și unele pe jos, și bărbați impresionanți în urma lor, care erau castrați și păzitori ai

concubinelor; negri care erau negri ca cerneala, dar foarte curajoși; la șoldul lor iatagane mari; tecile păreau a fi în întregime din aur etc.

Dallam, terminându-și treaba, a plecat din Istanbul în 28 noiembrie 1599 și nu a mai revenit niciodată. Nu s-a mai auzit nimic despre orga lui Dallam în ultimii ani de domnie ai lui Mehmed al III-lea. Însă caleașca trimisă de Elisabeta lui Safiye era văzută adesea, căci *valide sultan* mergea cu ea prin oraș în deplasările ei în afara palatului. Safiye era foarte populară în rândurile oamenilor de rând din Istanbul, dar armata și *ulema*, corpul legiuitorilor, îi purtau pică din cauza puterii pe care o avea asupra sultanului, după cum scria Henry Lello într-un raport de la acea vreme: „Ea (Safiye) a rămas în grațiile fiului ei, pe care îl controla întru totul: nețінând cont de asta, muftiul și soldații s-au plâns adesea de ea regelui, că l-ar înșela și manipula".

Puterea lui Safiye era evidentă în complexul cu moschee pe care îl comandase în 1597, edificiul cunoscut acum ca Yeni Cami. Locul ales pentru moschee era pe malul Cornului de Aur în cartierul evreilor karaiți, o sectă schismatică ce se separase de evreii ortodocși în timpurile bizantine. Safiye i-a relocat pe karaiți de cealaltă parte a Cornului de Aur, după care a pus să fie demolate casele lor pentru a face loc moscheii.

Adesea o *valide sultan* își desfășura tranzacțiile financiare prin intermediul unor femei evreice cunoscute colectiv drept *kira*, care acționau ca agenți comerciali pentru femeile sechestrate în Harem. *Kira* lui Safiye era Esperanza Malchi, care a acumulat o avere imensă acționând pentru *valide sultan*. Paul Rycaut, secretar al ambasadei engleze în anii 1660, scrie despre marea putere deținută de *kira*, pe care el o numește Mulki Kadın, atribuind influența ei asupra lui Safiye faptului că ea și *valide* erau amante:

Căci în vremea Sultanului Mahomed [Mehmed al III-lea]... când întregul guvern al imperiului stătea în mâinile unei anume Mulki Kadın, o tânără și îndrăzneață femeie, prin favorul extraordinar și dragostea Reginei Mamă (femeia, după cum s-a aflat, întreținea o carnalitate de tip nenatural cu zisa Regină), astfel încât nimic nu mai era lăsat în seama consiliului și ordinelor Vizirului și ale Seniorilor importanți, ci trebuia întâi să primească aprobarea și autoritatea de la ea; eunucii negri și negrii dădeau legi tuturor, iar consiliile cabinetului erau ținute în apartamentele secrete ale femeilor; și se dădeau indicații, unii ofițeri erau eliberați din funcții sau întemnițați, după cum era necesar pentru a avansa interesele acestui Guvern Feminin ...

Trăsura reginei-mamă

Sănătatea lui Mehmed se deteriora vizibil. Trecuse de mai multe ori prin leșinuri și amețeli în care a părut să-și fi pierdut orientarea, precum într-un incident descris de *bailo*-ul Capello în 29 iulie 1600: „Marele Senior s-a retras la Scutari, iar bârfa publică spune că timp de trei zile a fost cuprins de unul dintre episoadele sale de idioțenie, cu perioade de luciditate".

Cavaleria imperială, spahiii, s-au revoltat în 1600 datorită devaluării monedelor cu care erau plătiți. Furia lor a fost orientată împotriva Esperanzei Malchi, pe care o considerau vinovată de inflație, așa că i-au ucis cu brutalitate pe ea și pe fiul ei cel mai mare, care fusese numit șef al vămilor. Mehmed i-a liniștit pe spahiii rebeli spunându-le, conform lui Selaniki, că „își va consilia mama și va corecta servitorii".

Ienicerii s-au revoltat la rândul lor la începutul anului 1603, iar când s-au apropiat de Topkapı Sarayı au fost întâmpinați și s-au luptat cu spahiii. Ordinea avea să fie restaurată numai după ce mulți, din ambele tabere, aveau să moară. Knolles scrie că această întâmplare l-a făcut pe sultan să interzică vinul în Istanbul, atribuind revolta ienicerilor consumului lor excesiv de alcool:

Muftiul a ordonat ca toți cei care aveau vreun fel de vin în case în Constantinopol sau Pera, sub pedeapsa cu moartea, să vină cu el și să spargă butoaiele,

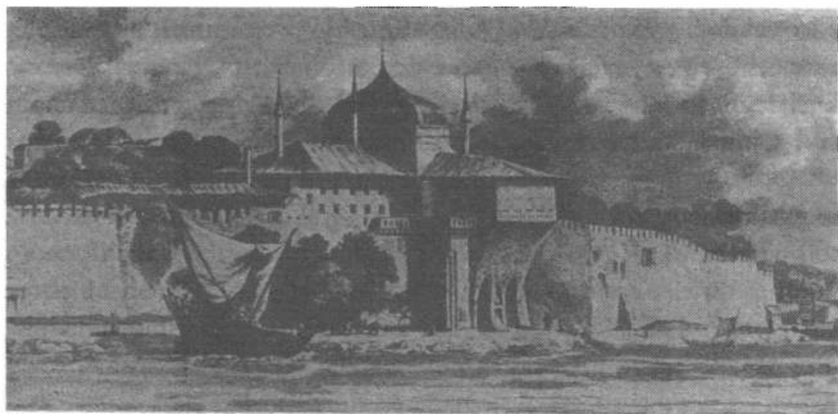
cu excepția ambasadorilor Reginei Angliei, Regelui Francez și ai Statului Venețian; astfel că (după cum spun unii) vinul ajunsese să curgă pe canalele străzilor din Constantinopol ca și cum ar fi fost apă după o mare ploaie.

Ienicerii s-au răzvrătit din nou mai târziu în acel an. Îi supăra dezordinea din imperiu pe care o puneau pe seama faptului că sultanul era sub influența mamei sale și a lui *kapı ağası*, marele-eunuc alb, al cărui cap îl cereau, amenințând că altfel aveau să-l dea jos pe Mehmed și să-l pună în locul lui pe fiul său cel mai mare, Mahmud. Mehmed a cedat cererilor lor și le-a permis ienicerilor să-l decapiteze pe marele-eunuc alb și pe alți oficiali ai palatului. A trimis-o de asemenea pe mama sa, Safiye, la Vechiul Palat. Safiye avea însă să se întoarcă curând în Haremul de la Topkapı Sarayı, după cum scria *bailo*-ul Agostino Nani într-unul dintre rapoartele sale, menționând că *valide sultan* a fost forțată să oprească lucrările la noua moschee. Cu toate acestea, Safiye a reușit până la urmă să se impună, cel puțin pentru moment, căci John Sanderson scria câteva luni mai târziu, referindu-se la moscheea lui Safiye drept biserică, că „Biserica Marii Sultane se ridică susținut, căci ea domnește la fel ca înainte“.

Amenințarea ienicerilor că îl vor înlătura de pe tron pe sultan în favoarea fiului său Mahmud l-a alarmat pe Mehmed. Mahmud, care avea la acea vreme cam douăzeci și unu de ani, era foarte popular în rândul ienicerilor, din spusele lui Peçevi. Pe când Mehmed era dezgustător de gras și atât de inapt fizic, că medicul său l-a avertizat în privința plecării într-o nouă campanie, după cum scrie *bailo*-ul Capello într-unul dintre rapoartele sale. Mehmed a fost încă mai alarmat când Safiye a interceptat o scrisoare a unui lider religios către mama lui Mahmud, în care acesta prezicea că sultanul avea să moară în următoarele șase luni și că va fi succedat de fiul ei. Acest lucru l-a determinat pe Mehmed să-i lichideze pe Mahmud și pe mama sa, care au fost executați în 7 iunie 1603. Incidentul a fost consemnat de către Henry Lello în raportul său către Coroană, în care scrie că prințul Mahmud a fost „strangulat și îngropat cât se poate de simplu și pe ascuns“.

Prima parte a predicției clarvăzătorului a fost corectă, la o distanță de două săptămâni, căci Mehmed al III-lea a murit în 12 decembrie 1603, aparent din cauza unui atac de cord. Era în acel moment la jumătatea celui de-al treizeci și optulea an al vieții, domnind aproape nouă ani. Knolles scrie despre moartea lui Mehmed, după care își exprimă opinia nefavorabilă despre caracterul răposatului sultan:

[...] marele Sultan Mahomed, în mijlocul tuturor plăcerilor și încântărilor, a murit în palatul său imperial din Constantinopol [...] El nu prea era un om cu spirit, dar cu toate acestea, foarte mândru, ceea ce a făcut ca el să fie cel mai puțin iubit și temut de către supușii săi în general, dar mai ales de către ieniceri, de către alți soldați, precum și de către toți cei aflați sub arme, care, desconsiderând guvernarea destrăbălată și îndurerați fiind să vadă cum și cele mai importante afaceri de stat nu numai că erau încredințate femeilor, dar și conduse și judecate de acestea (ca de exemplu de mama sa sau de către Sultana, soția sa, și altele), s-au ridicat împotriva lui, ba au fost atât de mânioși, încât au fost aproape de a-l alunga de pe tron. El era cu totul dedat plăcerilor senzuale și voluptoase, semnele acestora purtându-le constant cu el, un corp respingător, umflat, dezghiocat și revărsat, cu totul nepotrivit pentru orice fel de funcție sau rol de prinț; și o minte pe măsura acelui corp, dedată în întregime la lâncezeală, plăceri și excese, care nu au avut un rol mic în scurtarea zilelor sale, atrăgându-i oprobriul și lipsa de respect a supușilor săi, dintre care prea puțini ori niciunul nu l-au plâns.

Incili Köșk, Pavilionul cu Perle

Mehmed a fost succedat la tron de către fiul său Ahmed I, care avea la vremea aceea treisprezece ani și opt luni. În ciuda vârstei fragede, Ahmed era foarte stăpân pe sine, iar când a fost întronat a insistat să se încingă singur cu sabia strămoșului său Osman Gazi, în loc ca acest gest să fie făcut de către *șeyhülislam*. Și nici nu a așteptat să fie întronat de către viziri, ci s-a așezat singur pe tron fără nicio ezitare. La scurtă vreme după urcarea pe tron, Ahmed s-a consultat cu vizirii săi și a plătit ienicerilor și

celorlalți soldați din Istanbul o sumă mare de bani, așa cum se aștepta de la un nou *padișah* sau sultan, după care a ieșit călare pe străzile orașului pentru a primi uralele supușilor săi.

Singurul fiu rămas în viață a lui Mehmed al III-lea era Mustafa, în vârstă de nouă ani. Mustafa era alienat mental, ceea ce explică de ce a fost cruțat de către fratele său Ahmed, astfel că pentru prima dată în trei generații ale dinastiei otomane nu a existat niciun măcel al prinților odată cu urcarea pe tron a unui sultan. Dar Mustafa se poate să fi fost cruțat și pentru că el era ultimul mascul rămas din linia lui Osman în afară de fratele său, Ahmed, care în acel moment era încă prea tânăr pentru a-și fi demonstrat abilitatea de a procrea un fiu și succesor.

În ziua de după urcarea sa pe tron, Ahmed a prezidat funeraliile tatălui său, care a fost îngropat în grădina de lângă Hagia Sophia. Ahmed a comandat un splendid *türbe* pentru tatăl său, al treilea dintre cele trei mausolee imperiale de lângă Hagia Sophia, ultimul loc de odihnă al celor trei sultani care i-au urmat lui Soliman Magnificul, toți înmormântați acolo cu neveste, concubine și numeroșii copii.

În al doilea an al domniei sale, Ahmed s-a descotorosit de o moștenire nedorită de la tatăl său, minunata orgă mecanică pe care Thomas Dallam o instalase în Incili Köșk. Ca și tatăl său, Ahmed I mergea adesea acolo pentru a-și face rugăciunile la *namazgah*, locul de rugăciune în aer liber, din pavilion. *Imamul* sultanului, Mustafa Safi, scrie în cronica sa că Ahmed, care era mult mai pios decât tatăl său, era ofensat de către toate figurinele de pe orgă, care erau mult mai potrivite unui templu păgân și care „nu puteau fi tolerate într-un loc de rugăciune și o casă a califatului". Astfel, în 1605, Ahmed a ordonat ca orga să fie demontată și scoasă din palat.

7

Regicid

Când Ahmed a succedat la tron, el și-a trimis bunica, Safiye, la Eski Saray de pe a Treia Colină, unde ea a rămas până la moarte, cincisprezece ani mai târziu. Safiye a fost totodată nevoită să sisteze lucrările la moscheea pe care o construia pe malurile Cornului de Aur, iar clădirea pe jumătate terminată a început curând să cadă în ruină.

Mama lui Ahmed, Handan, acum *valide sultan*, nu a atins niciodată importanța și puterea predecesoarelor ei, căci ea avea o influență mică asupra fiului ei plin de personalitate. Handan a murit în 26 noiembrie 1605, în ajunul plecării lui Ahmed într-o campanie pentru suprimarea unei revolte în Anatolia. A doua zi Handan a fost înmormântată alături de soțul ei Mehmed al III-lea în *türbe*-ul lui de lângă Hagia Sophia. Ahmed a refuzat să-și amâne plecarea din Istanbul pentru cele șapte zile de doliu și a pornit în marș cu armata imediat după funeraliile mamei sale. Plecarea lui precipitată a dat naștere unor zvonuri, precum că Ahmed s-ar fi debarasat de Handan fiindcă se amesteca în treburile lui. Sir Thomas Sherley, un călător englez care fusese întemnițat la Istanbul între anii 1602–1605, scrie că Ahmed, dorind să scape de sfaturile nedorite ale lui Handan, „nu și-a iertat nici propria mamă și a otrăvit-o în august 1605".

Ahmed l-a îndepărtat și pe fratele său mai tânăr Mustafa, trimițându-l pe el și pe mama sa (numele ei este necunoscut) să trăiască la Vechiul Palat. Curând după urcarea pe tron, Ahmed s-a îmbolnăvit de variolă și aproape a murit, moment în care unii dintre viziri au sugerat ca Mustafa să fie adus de la Eski Saray pentru a-i succeda fratelui său. Acest lucru nu a mai fost necesar când Ahmed și-a revenit, după care și-a eliberat din funcție vizirii care sugeraseră că Mustafa ar fi putut să-i urmeze la tron.

Ahmed I (1603–1617)

În afară de Mehmed al II-lea în timpul primei sale perioade de domnie, Ahmed a fost primul sultan care să succeadă la tronul otoman fără să fi procreat deja un moștenitor masculin. Însă nu după mult timp a și căpătat acel moștenitor, căci primul său fiu, viitorul Osman al II-lea, s-a născut în 3 noiembrie 1604, la zece luni și jumătate după urcarea pe tron a lui Ahmed. Mama băiatului era Mahfiruz, cunoscută și ca Hadice, o concubină care se poate să fi fost de origine greacă.

În anul care a urmat, încă două concubine, ale căror nume nu sunt cunoscute, au dat naștere încă unui fiu al lui Ahmed, Mehmed și primei sale fiice, Geverhan. În deceniul care a urmat Ahmed a mai devenit tată a cel puțin încă cincisprezece copii, incluzând zece fii și cinci fiice.

În al doilea an al domniei lui Ahmed, o nouă concubină a intrat în Harem, o tânără grecoaică numită Anastasia, fiica unui preot ortodox de pe insula Tinos din Marea Egee, care fusese capturată de către turci și vândută în Istanbul la piața de sclavi. Ea a fost prima dintr-un grup de noi concubine care au fost aduse în Harem la acea vreme, așa că Ahmed i-a spus Kösem, Conducătoarea Turmei. Mai târziu a devenit cunoscută și ca Mahpeyker. Kösem a devenit curând favorita lui Ahmed, iar în 1605 ea a dat naștere celei de-a doua fiice a lui, Ayșe. În următorii zece

ani Kösem i-a mai născut lui Ahmed încă două fiice și patru fii, inclusiv pe viitorii sultani Murad al IV-lea, născut în 29 august 1609 și Ibrahim, născut în 9 noiembrie 1615.

Kösem a devenit *haseki* a lui Ahmed, înlocuind-o pe Mahfiruz, care pare să fi fost mutată în Vechiul Palat, în timp ce fiul ei, Osman, a rămas la Topkapı Sarayı. Kösem a avut grijă de Osman și adesea îl lua pe tânărul prinț în caleașca ei când se deplasa prin Istanbul. Rapoartele trimișilor venețieni consemnau că în acele drumuri lui Osman îi făcea plăcere să arunce mâini de monede trecătorilor care se îngrămădeau să-l vadă pe tânărul prinț, în timp ce mama sa vitregă, Kösem, rămânea ascunsă în spatele unei cortine. Aceștia relatează de asemenea că Ahmed era în întregime devotat lui Kösem, care a devenit puterea din spatele tronului. Cristoforo Valier a scris că „ea poate face ce dorește cu regele și îi posedă inima în mod absolut, și nimic nu îi este vreodată refuzat". Simone Contarini o descrie ca pe o femeie:

> *frumoasă și isteață și mai mult ... de multe talente, ea cântă excelent și de aceea rămâne foarte iubită de către rege ... Nu că ar fi respectată de toți, dar este ascultată în unele privințe și este favorita regelui, care o dorește lângă el constant ... Ea se abține cu mare înțelepciune să vorbească prea frecvent despre chestiuni serioase și afacerile de stat.*

Acum că toate îndoielile despre potența sa fuseseră înlăturate, Ahmed părea să regrete decizia sa de a-l cruța pe Mustafa, care continua să fie închis în Vechiul Palat împreună cu mama sa. După Simone Contarini, care scria în 1612, sultanul a dat de două ori ordin ca fratele său să fie strangulat, însă în ambele ocazii s-a răzgândit, prima dată pentru că a fost lovit brusc de o acută durere de stomac, a doua oară pentru că o violentă furtună cu fulgere l-a înfricoșat. Contarini este de părere că, de fapt, Kösem a fost cea care îl salvase pe Mustafa, motivul ei fiind „să vadă dacă era posibil ca această milă pe care o arăta în prezent pentru frate (Mustafa) ar putea fi folosită și mai târziu pentru fiul ei (Murad)".

În toamna lui 1606, cartierul evreiesc din Istanbul a fost distrus de foc. Sultanul Ahmed a preluat conducerea în lupta contra flăcărilor, din spusele lui Knolles, care scrie că sultanul a fost rănit cu această ocazie: „În tumultul și zgomotul oamenilor care alergau de colo-colo și în potolirea setei focului, marele Sultan, căzând de pe cal, a fost după aceea pentru o vreme bolnav".

Ahmed și-a revenit repede după accidentare. În același an, el a decis construirea unui ansamblu imperial cu moschee pe Prima Colină, desemnându-l pe arhitectul Mehmed Ağa să îl conceapă și să îl construiască pe latura estică a vechiului Hipodrom. Legenda spune că Ahmed era atât de entuziasmat de munca la moscheea sa, că adesea sosea la fața locului și lucra și alături de muncitori și meșteri, pe care îi plătea el însuși în ziua de salariu, răsplătindu-i pe cei care făcuseră eforturi în plus.

Ahmed a comandat un număr de îmbunătățiri în Topkapı, incluzând două băi, una în selamlık și o alta în Harem și o frumoasă mică bibliotecă alături de Salonul lui Murad al III-lea din apartamentele imperiale. Diplomatul francez Henry de Beauvau, care a vizitat palatul în 1605, descrie baia bărbaților, remarcând că „zilele acestea regele nu o mai folosește, folosind-o în loc pe cea a femeilor".

Ahmed a construit și un pavilion în grădina terasată a ceea ce este acum cunoscută ca a Patra Curte. Pavilionul, care între timp a dispărut, era folosit de sultan pentru distracția doamnelor haremului său, cu „comedii ale vocii și instrumentelor", conform diplomatului francez Julien Bordier, care remarcă faptul că reprezentațiile erau susținute de evreii și evreicele care erau cântăreții zilei la curte.

Una dintre favoritele sultanului

Diplomatul francez Gilles Fermanel scria că Ahmed ridicase „o mică și cochetă clădire“ în Prima Curte. Aceasta găzduia o brutărie specială, acum dispărută, care era folosită, conform inscripției de deasupra intrării, „pentru coacerea celei mai pure pâini din palat“. Făina pentru această pâine era făcută din grâne crescute în Bitinia, în nord-estul Asiei Mici, amestecată cu laptele ce provenea de la o turmă de capre ținute pe un crâng din grădinile palatului. Această superfină pâine albă era rezervată pentru sultanul Ahmed și pentru cei câțiva favoriți cărora le-o oferea. Unul dintre aceștia era medicul palatului, Domenico Hierosolimitano, care scrie despre pâine în memoriile sale:

O fină făină albă era păstrată și în fiecare zi erau făcute 120 de pâini de câte 2 kg fiecare, care erau oferite doar favoriților Marelui Turc sau unuia dintre cei șase doctori ai persoanei sale, așa cum era al treilea doctor Domenico Hierosolimitano, care prin grația lui Dumnezeu, trăiește acum ca un Creștin la Roma, îndurând o mare sărăcie pentru iubirea Mântuitorului.

Ottaviano Bon, care a vizitat palatul în timpurile lui Hierosolimitano, explică felul în care erau examinate de către medicii sultanului femeile din Harem atunci când se îmbolnăveau:

Dar dacă aceea care este bolnavă este Regina sau una dintre Sultanele cu care se culcase Marele Senior, atunci brațul și mâna ei, pe care le ține în afara patului pentru ca medicul să-i ia pulsul, sunt acoperite cu o bucată de fină mătase albă sau tafta, căci carnea ei nu poate fi atinsă sau văzută goală; nici nu poate medicul să zică ceva ce ea să audă, dar, deîndată ce a ieșit din cameră, el prescrie ce leacuri consideră că ar fi potrivite; care în cea mai mare parte, potrivit cunoașterii și tradițiilor turcilor, este doar vreun șerbet relaxant și răcoritor, căci ei rareori folosesc alt remediu fizic; nici nu consideră că au priceperea necesară pentru a pregăti leacuri pentru fiecare maladie. Însă dacă partea bolnavă ar avea nevoie de un chirurg, atunci aceasta trebuie să se descurce și să sufere fără crâcnire. Căci nu există remediu de a-și ascunde pielea și carnea de el.

Bon a fost unul dintre puținii străini care să vadă Palatul Interior din Topkapı Sarayı. Profitând de absența sultanului Ahmed, care plecase la vânătoare, a făcut un tur alături de asistentul *bostancıbașı*-ului, adică al grădinarului-șef. Prima parte a palatului pe care a văzut-o Bon a fost

grădina înconjurată de un portic al Camerei Private, unde exista un lac folosit de către sultanul Ahmed pentru a se juca cu muții și bufonii săi:

> *Iar pe lac se găsește o mică barcă, cu care (după cum am fost informat) Marele Senior se plimbă adesea cu muții și cu bufonii săi, pe care îi face să vâslească în sus și în jos pe lac și pe care îi pune să sară în apă; și de multe ori, mergând cu ei pe marginile lacului, îi aruncă în apă și îi scufundă până peste cap și urechi.*

Knolles își încheie istoria despre Imperiul Otoman în 1610, în al șaptelea an al domniei lui Ahmed, cu o descriere a caracterului și a judecății sultanului:

> *Acest mare Sultan Achmat, despre care vorbim acum și care acum domnește, avea, după cum am zis anterior, doar cincisprezece ani când a venit la conducerea imperiului și are acum doi și douăzeci ani, este rotund și plin la față și favorizat în toate cele, însă semnele vărsatului sunt încă vizibile pe fața sa. Barba sa fiind încă mică, de un castaniu închis, îi crește în mici tuleie în câteva locuri, pe fiecare obraz și de o parte și de alta a bărbiei [...] Este de o statură bună și potrivită, cu un aspect bun al pielii, cu înclinația de a fi gras, așa cum fusese și tatăl său, Mahomet: puternic și bine legat, și în general activ [...] Dedat plăcerilor trupești, există speranța că în cele din urmă se va afunda în acestea, așa cum a făcut și tatăl său înaintea lui [...] A avut prin concubinele sale patru copii, doi fii și două fiice, cel mai în vârstă fiu având acum cinci ani. Este de asemenea din ce în ce mai atras de plăcerile câmpiei, precum ținerea șoimilor sau vânătoarea.*

Knolles continuă să scrie despre pasiunea lui Ahmed de a face inele din coarne, meșteșug pe care și l-a însușit potrivit tradiției otomane ca fiecare tânăr prinț să învețe o meserie:

> *Fiecare dintre Împărații Turci este legat prin legile religiei lor să folosească și să practice în fiecare zi câte un meșteșug sau meserie manuală: și de aceea Sultanul Mahomet, ultimul Mare Senior, s-a dat facerii de săgeți: iar acesta, fiul său Achmat, facerii de inele de corn, pe care toți turcii le poartă pe policar, pentru a putea întinde arcul atunci când vânează. Care obicei al facerii acestor inele de corn, acest Mare Sultan îl respectă cu religiozitate mai mult sau mai puțin în fiecare dimineață după terminarea rugăciunilor.*

În timpul celui de-al nouălea an al domniei sale, Ahmed a organizat serbări extravagante pentru a celebra nunta fiicei sale celei mai mari, Geverhan Sultan, la acel moment de doar opt ani, cu căpitanul Kara Mehmed Paşa, care avea 55 de ani. Festivităţile sunt descrise de către Paul Rycaut în a sa istorie a Imperiului Otoman, publicată în 1680:

Ziua căsătoriei fiind venită, mireasa a fost condusă la locuinţele soţului său: întâi mergeau ienicerii, ca înainte, după aceea veneau Marele Rector şi alţi ofiţeri, Emiri în număr de optzeci au venit apoi, după care Judecătorii, după care Vizirii şi Marele-Vizir, cu Muftiul de-a stânga sa, muzica, care consta în treizeci de tobe şi suflători, a venit după aceea, fiind urmată de opt egipteni care duceau tamburi şi făceau o mie de trucuri hazlii; aceştia au fost urmaţi de patruzeci de muzicieni, mărşăluind doi câte doi, unii cântând la chitare, alţii, la harpe şi alţii, la cobze; după maniera turcească, un nebun (considerat a fi un sfânt printre ei), cu pălărie pe cap şi înfăşurat într-o mantie, acoperit cu oase de oaie, cânta şi dansa după aceste instrumente; ofiţerii şefi ai arsenalului mărşăluiau după ei şi 30 de bărbaţi cu ciocane şi alte instrumente de fier, care să sfarme orice ar fi intrat prea mult pe străzi şi care ar fi putut sta în calea trecerii a doi copaci de o înălţime imensă, împodobiţi cu diverse sortimente de fructe, toate de ceară, căraţi de mulţi bărbaţi şi susţinuţi de la mijloc şi coroană cu frânghii. După aceea veneau douăzeci de ofiţeri care aparţineau lui Ackmet Basha, Marele-Trezorier, naş al miresei, şi el însuşi foarte bogat îmbrăcat şi urcat pe un cal, după care veneau două torţe mari, cărate de mulţi sclavi şi o a treia torţă de o mărime copleşitoare, toate acoperite cu plăcuţe de aur şi cu pietre preţioase strălucind mai puternic chiar decât flacăra ce ardea. Kaisler Aga [marele-eunuc negru] cu cincizeci dintre ofiţerii prinţesei urmau în spatele luminilor, iar după ei era adus un mare baldachin de catifea purpurie şi după aceea, încă unul mare acoperit în foiţă de aur, ale căror draperii fiind închise pe toate părţile atârnau până la pământ. Sub aceste baldachine se găsea prinţesa călare, alături de câţiva dintre eunucii săi negri, caleaşca ei urmând, acoperită de pânză de aur şi trasă de patru mari cai albi de o frumuseţe extraordinară. După aceea mai veneau încă opt caleşti, în care se aflau o mulţime de domnişoare de onoare, cu diverşi negri castraţi; şi la final, douăzeci şi cinci de sclave virgine, alese dintre cele mai frumoase, toate călare pe cal, cu părul despletit atârnându-le pe umeri [...]

În ziua de după nuntă, sultanul Ahmed a atacat-o pe mama miresei, bătând-o și înjunghiind-o în furia sa pentru că o sugrumase pe una dintre favorite. Paul Rycaut face o descriere vie a incidentului:

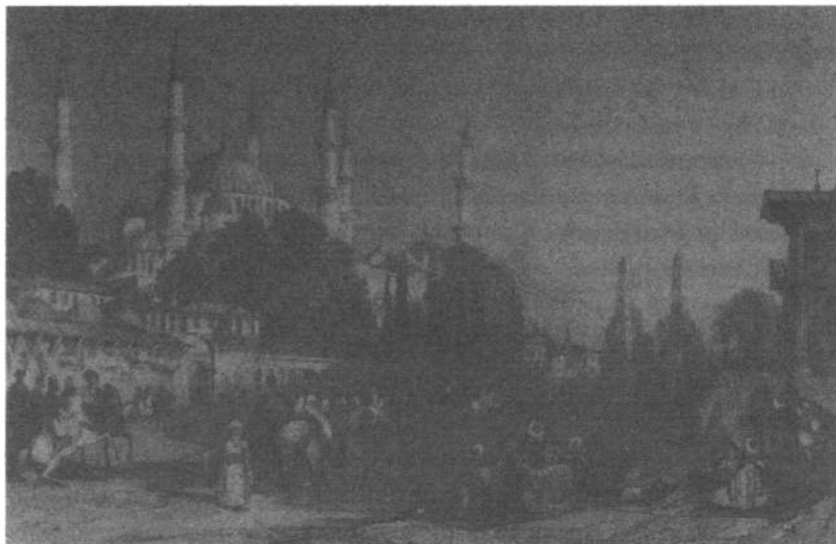
> *Însă cu toată ceremonia și măreția aceasta, sultanul, în ziua de după căsătorie, și-a bătut crunt sultana, mama acestei fiice acum căsătorite cu Căpitanul Basha, și a înjunghiat-o cu pumnalul său prin obraz, și a călcat-o în picioare, căci o strânsese de gât pe una dintre favoritele sale, care era una dintre sclavele surorii sale, și de care se îndrăgostise, și după care trimisese. Iar dacă aceasta îl adusese într-o stare de neliniște, ciuma care făcea ravagii în Constantinopol l-a forțat să se retragă în palatul său de la țară, numit Seraiul lui Dorut [Davud] Basha, pentru a se feri de pericol; însă în timp ce era acolo, când a mers la impunătoarea moschee ce fusese ridicată acolo la ordinele sale, un derviș a aruncat o mare piatră spre el.*

Cinci luni mai târziu Ahmed o căsătorea pe prințesa Ayșe Sultan, prima sa fiică de la Kösem, cu marele-vizir Nasuh Pașa. Ayșe avea doar șapte ani, în timp ce soțul său era de vârstă mijlocie. Doi ani mai târziu sultanul Ahmed îl executa pe Nasuh Pașa, lăsând-o pe prințesa Ayșe văduvă la vârsta de nouă ani. Ayșe s-a mai căsătorit cu încă cinci pașa, doi dintre ei uciși în luptă, unul asasinat și doi murind de cauze naturale. Ultimul dintre soții săi a fost Haleb Ahmed Pașa, care a murit în 1644, lăsând-o pe Ayșe văduvă pentru a șasea oară la vârsta de treizeci și nouă de ani.

Asemenea serii de căsătorii ale prințeselor regale s-au întâmplat frecvent în dinastia Osmanlı în secolul de după Soliman, permițând familiei regale să stabilească o rețea de alianțe cu cei mai puternici dintre pași. Kösem, în mod deosebit, și-a folosit fiicele pentru a se menține la putere pentru aproape o jumătate de secol. După cum îi scria marelui-vizir Hafiz Ahmed Pașa în 1626, câteva luni înainte să devină al treilea soț al fiicei sale Ayșe, „când ești gata, anunță-mă, pentru a acționa în consecință. Ne vom ocupa de tine imediat. Am o prințesă pregătită. Voi face la fel ca atunci când am trimis-o pe Fatma".

În anul al treisprezecelea al domniei, Ahmed a închinat moscheea imperială pe care o construise lângă Hipodrom. Tradiția spune că la închinarea moscheii, Ahmed purta un turban cu forma piciorului Profetului Mahomed, în semn de umilință.

Ahmed n-a avut mult timp să se bucure de moscheea sa, căci a murit în anul de după terminarea acesteia, în 22 noiembrie 1617, la vârsta de

Moscheea lui Ahmed I de la Hipodrom

douăzeci și șapte de ani și opt luni. Cauza morții sale se crede că a fost tifosul. Sultanul Ahmed a fost îngropat în marele *türbe* de lângă moscheea care îi poartă numele.

Moartea lui Ahmed a dus la o criză datorită întrebării legate de succesorul său, căci fiul său cel mai în vârstă, prințul Osman, abia împlinise treisprezece ani. În primele trei secole ale dinastiei Osmanlı, succesiunea se făcuse de la tată la fiu, tronul trecând întotdeauna la cel mai vârstnic fiu, timp de paisprezece generații. Dar acum, datorită tinereții lui Osman, consiliul imperial a decis ca tronul să meargă la fratele lui Ahmed, Mustafa, în vârstă atunci de douăzeci și șase de ani, care fusese sechestrat în Vechiul Palat în timpul celor paisprezece ani de domnie ai fratelui său. Peçevi, care era un observator contemporan al evenimentului, ne oferă explicația pentru această schimbare în succesiune:

> *Fiul său [al lui Ahmed] fiind încă tânăr, fratele său sultanul Mustafa, fiind mai mare și ajuns la vârsta bărbăției, a urcat pe tronul imperial [...] Punând la socoteală că aducerea unui prinț copil pe tron când exista un prinț adult disponibil ar fi iscat neliniști în rândul publicului și ar fi creat numeroase potențiale pericole, s-a considerat că timpurile cereau ca tronul*

sultanatului, prin succesiune, să fie al Sultanului Mustafa. Dacă nu, ei ar fi devenit ținta tuturor criticilor și nemulțumirilor oamenilor.

Peçevi insinuează că schimbarea în legea succesiunii a fost aranjată de către marele-eunuc negru Mustafa Ağa, „în a cărui grijă fuseseră trecute toate afacerile de stat pe timpul domniei lui Ahmed Khan". După cum sugerează *bailo*-ul Simone Contarini, este posibil ca Kösem să se fi folosit de influența sa pentru ca prințul Mustafa să fie ales ca succesor al lui Ahmed, sperând că acesta ar fi mai înclinat să-i cruțe pe fiii ei Murad și Ibrahim decât ar fi Osman, de care ea se temea că ar tinde să se folosească de codul sângeros al fratricidului pentru a-și elimina frații mai tineri.

După succesiunea lui Mustafa, femeile și copiii lui Ahmed I au fost trimiși la Vechiul Palat, inclusiv Kösem și cei patru fii ai săi, cel mai mare dintre aceștia fiind Murad. Kösem a continuat să-și primească renta normală de 1 000 de piaștri pe zi în timpul cât a fost în Eski Saray, păstrându-și statutul de *haseki*, chiar dacă soțul său murise.

Condiția mentală a lui Mustafa nu fusese cunoscută la scară largă până când a devenit sultan, însă după aceea a devenit clar tuturor celor cu care venea în contact că era nebun și că nu era capabil să conducă singur. Mama sa, care acum asumase rolul de *valide sultan*, a fost numită regentă, după cum scrie învățatul Kâtip Çelebi în a sa *Fezleke*: „Când semnele de boală mentală și fizică au devenit vizibile la ilustrul sultan, el a fost dat în grija doctorilor [...] iar conducerea guvernului a fost acordată onoratei sale mame". *Valide* a fost îndemnată de către liderii *ulema* să-l înlăture pe Mustafa Ağa, care începuse să-i câștige de partea lui pe viziri pentru a-l detrona pe sultanul Mustafa. Dar, după cum scrie Naima, *valide* „a fost păcălită de către ochii plângători și de către limba sa dulce" și i-a permis să rămână ca mare-eunuc negru. Însă Mustafa Ağa i-a convins după aceea pe membrii *ulema* să dea o *fetva*, o opinie oficială, prin care să declare că incapacitatea mentală a sultanului Mustafa îl făcea inapt să conducă. Acestea fiind îndeplinite, Mustafa a fost înlăturat de pe tron în 26 februarie 1618, curmând o domnie care durase doar nouăzeci și șase de zile. El a fost după aceea închis într-un apartament din Palatul Interior din Topkapı Sarayı cunoscut drept Kafes, sau Cușca, care avea să-și câștige o tristă faimă în istoria dinastiei Osmanlı.

În aceeași zi în care Mustafa a fost dat jos de pe tron, nepotul său i-a succedat ca Osman al II-lea, la vârsta de treisprezece ani și patru luni. Mama sa, Mahfiruz, pare să fi rămas la Vechiul Palat, căci nu

există nicio menţiune că şi-ar fi luat locul de *valide sultan* în Topkapı Sarayı. Ea a murit în 1620, la doi ani după ascensiunea lui Osman şi a fost înmormântată fără ceremonie la Eyüp. În momentul ascensiunii lui Osman, mama lui Mustafa a fost trimisă la Vechiul Palat. Acolo, renta pe care o primise în calitate de *valide sultan* i-a fost redusă de la 3 000 la 2 000 de piaştri pe zi. Bătrâna *valide sultan* Safiye, mama lui Mehmed al III-lea, locuia încă în Vechiul Palat, unde a continuat să primească 3 000 de piaştri pe zi. Safiye a murit în 1618, după care a fost înmormântată alături de soţul său în *türbe*-ul acestuia de lângă Sfânta Sofia. Kösem, care a continuat să-şi primească renta de 1 000 de piaştri pe zi ca *haseki* a răposatului Ahmed I, a rămas în Vechiul Palat cu fiii ei Murad şi Ibrahim. Prin eforturile sale, aceştia fuseseră cruţaţi de la sângerosul cod fratricid de către Osman, alături de încă şapte fii ai lui Ahmed I, cel mai în vârstă dintre aceştia fiind prinţul Mehmed, care avea aproape treisprezece ani.

La trei luni după ascensiunea pe tron, sultanul Osman i-a scris lui James I al Angliei, explicând de ce regula succesiunii dinastiei Osmanlı fusese modificată când unchiul său, Mustafa, urcase pe tron:

> *Acest imperiu paternalist şi Regat Monarhic a fost aproape până în prezentul binecuvântat întotdeauna ereditar, de la bunic la tată şi de la tată la fiu şi mereu cursiv în această manieră; însă ţinând cont de vârsta şi anii Marelui şi Nobilului nostru Unchi, Sultanul Mustafa, el a fost preferat şi onorat pentru a sta pe tronul otoman.*

Deja la acel moment Osman îi înlăturase pe cei care fuseseră responsabili cu schimbarea regulii de succesiune pentru a-l înscăuna pe Mustafa în locul său, iar într-un decret către armată el s-a referit la scurta domnie a unchiului său ca la o întrerupere nefericită a unei „tradiţii vechi".

În timpul celui de-al treilea an al domniei lui Osman, o strălucitoare cometă în formă de sabie şi-a făcut apariţia pe cerul serii, iar astrologii curţii au căzut de acord, conform lui Dimitrie Cantemir, că aceasta „prezice izbânda Othmanilor asupra duşmanilor şi lăţirea Împărăţiei".* Un an mai târziu, Bosforul avea să îngheţe, iar Cantemir scrie că aceiaşi astrologi au considerat că acesta ar fi un semn rău.

---

* Acestea şi următoarele citate din Dimitrie Cantemir sunt preluate din *Istoria creşterilor şi a descreşterilor curţii othmanice*, ed. a II-a, traducere de Dan Sluşanschi, Editura Paideia, Bucureşti, 2012. (*N. red.*)

Era imperativ necesar ca Osman să producă un moștenitor la tron, iar în 20 octombrie 1621 concubina sa Meylișah a dat în sfârșit naștere unui fiu, Emir, însă băiatul a murit în ianuarie următor. Alte concubine au dat naștere curând după aceea celui de-al doilea fiu al său, Mustafa, și fiicei sale, Zeynep, însă ambii au murit de asemenea în pruncie. Eșecul său în a produce un moștenitor l-a făcut pe Osman să se teamă că ar putea fi dat jos de pe tron în favoarea fratelui său Mehmed, pe care a decis să-l elimine înaintea unei campanii în Polonia. Mehmed a fost executat în 12 ianuarie 1621, fratricidul fiind aprobat printr-o *fetva* dată de judecătorul-șef al Rumeliei, care a spus că este necesar pentru a preveni un posibil război de succesiune.

Anul următor Osman a făcut pasul deosebit de neobișnuit de a se căsători cu o frumoasă turcoaică de viță distinsă, o rupere a tradiției de a avea concubine sclave de origine non-turcă. Mireasa sa era Ukayle, fiica muftiului Esat Efendi, și strănepoată a lui Soliman Magnificul. Căsătoria, care a avut loc în 7 februarie 1622, nu era privită cu ochi buni nici de populația musulmană civilă, nici de armată. Acestea sunt menționate într-o scrisoare a lui sir Thomas Roe, ambasadorul englez pe lângă Înalta Poartă:

> *Aproximativ 12 zile mai târziu, contrar sfatului și vrerii tuturor miniștrilor săi, Marele Senior s-a căsătorit cu nepoata unei sultane, soția lui Pertav Bassa, numai pentru frumusețea sa, fără niciun fel de ceremonial, ceea ce este văzut rău aici; succesorii săi din ultimii ani de obicei neluând neveste, mai ales de rasă turcă, din respect pentru semeni. Asta și alte inconsecvențe, combinate cu avariția extremă, l-au făcut să fie urât de soldați; și obiceiul de a bântui străzile orașului zilnic, pe jos, câteodată deghizat, cu un paj sau doi, uitându-se prin case și taverne, precum un pârlit de soldat, crește dezgustul la adresa sa chiar și în oraș.*

Aversiunea față de Osman a dus la o revoltă în 18 mai 1622, în care soldaților Istanbulului li s-a alăturat cea mai mare parte a populației orașului. Această rebeliune a fost aprobată de către *șeyhülislam*, care a dat o *fetva* condamnând pe marele-vizir Dilaver Pașa și pe alții care-l corup pe sultan. Mulțimile au străbătut după aceea străzile Istanbulului și au pătruns cu forța până în Prima Curte a palatului, unde au pus mâna pe marele-vizir și l-au sfârtecat. Sfătuitorii lui Osman l-au convins că singura lui speranță era să facă un apel personal către rebeli, care erau conduși,

deși în secret, de către Kara Davud Pașa, cumnatul sultanului descăunat Mustafa. Osman a călărit până la moscheea ienicerilor de lângă sediul lor din Beyazit, acompaniat de către consilieri și a cerut îndurare rebelilor, însă aceștia nu au ascultat și i-au masacrat pe toți cei care-l acompaniau. Astfel că Osman a rămas singur să-și cunoască soarta, rebelii ducându-l cu un car la Yedikule, Castelul celor Șapte Turnuri, unde a fost întemnițat. Cum Davud Pașa se temea acum că o contra-revoluție l-ar putea reinstaura, a dat ordin ca Osman să fie executat imediat.

Ienicer sub arme

Evliya Çelebi descrie execuția în relatarea pe care o face ultimelor ore ale lui Osman:

> *De la moschee l-au dus într-un car la cele Șapte Turnuri, unde a fost tratat cu sălbăticie și într-un târziu omorât cu cruzime de către Pehlevan (Luptătorul). Kafir Agha i-a tăiat urechea dreaptă, iar un ienicer, unul dintre degete, pentru inelul care era pe el. Primul a dus urechea și degetul lui Davut Pașa, care l-a răsplătit pe aducătorul unor astfel de vești mulțumitoare cu o sumă de bani.*

Ziua următoare Osman a fost îngropat fără ceremonial lângă tatăl său în *türbe*-ul moscheii Sultan Ahmed. El este cunoscut turcilor drept Genç (Tânărul) Osman, pentru că avea doar șaptesprezece ani și jumătate când a murit. Osman a fost primul sultan otoman care a fost asasinat de către propriii săi oameni, ceea ce unii observatori străini au interpretat ca fiind un semn al declinului Imperiului Otoman. După cum scria sir Thomas Roe într-o scrisoare către Anglia când a auzit vestea execuției lui Osman:

Intrarea la Yedikule, Castelul celor Șapte Turnuri

În momentul acesta mi se spune că noul mare-vizir Daout bassa, din ordinul noului împărat, a pus să fie strangulat Osman, trimis la închisoare doar în urmă cu câteva ore. Primul împărat de care s-au atins cu violență; un semn fatal, cred, al declinului lor.

8

Procesiunea breslelor

În timpul insurecției care l-a detronat pe Osman al II-lea, unchiul lui, Mustafa, a fost luat din Topkapı Sarayı de către rebeli, aceștia ducându-l mai întâi la Vechiul Palat, iar apoi la sediul ienicerilor, pentru a i se asigura protecția. Mai apoi Mustafa a fost readus la Topkapı Sarayı și întronat, începându-și a doua domnie ca sultan în data de 19 mai 1622.

În ziua următoare, mama lui Mustafa a primit din partea lui Davud Pașa urechea retezată a lui Osman, dovadă că sultanul îndepărtat era mort și că acum domnia fiului acesteia era asigurată. În felul acesta, ea a început a doua etapă din viața ei ca *valide sultan,* jucând din nou rolul de regentă a fiului ei cel nebun și răsplătindu-l pe Davud Pașa pentru execuția lui Osman cu funcția de mare-vizir.

Davud Pașa se însurase cu fiica acestei *valide sultan,* sora lui Mustafa, care ulterior i-a dăruit un fiu pe nume Soliman. Potrivit lui sir Thomas Roe, *valide sultan* și ginerele ei au pus la cale un complot prin care urmăreau să-i ucidă pe toți fiii lui Ahmed I care supraviețuiseră, astfel ca fiul lui Davud, Soliman, să rămână singurul bărbat în viață din linia Osmanlı, cu excepția sultanului Mustafa, care nu avea niciun fiu și care se opusese tuturor încercărilor de a i se strecura concubine în harem. Astfel, nepotul lui *valide sultan* urma să moștenească tronul sau cel puțin așa sperau ea și Davud Pașa.

Omul de încredere al lui *valide sultan,* marele-eunuc alb, a intrat în fruntea unui grup de oameni în Vechiul Palat pentru a-i ucide pe tinerii prinți, însă au fost opriți de pajii palatului. Aceștia i-au alertat pe ienicerii

și pe spahiii aflați de gardă în palat, care i-au înhățat pe presupușii asasini și l-au spânzurat pe marele-eunuc alb în Hipodrom, în cadrul unui eveniment public. Soldații au cerut să se facă dreptate, așa că lui Davud Pașa i-a fost retrasă funcția de mare-vizir, iar *valide sultan* a scăpat de pedeapsă mulțumită poziției ei privilegiate, de mamă a sultanului Mustafa, a cărui nebunie l-a făcut să pară a fi, în ochii mulțimii, un sfânt. La scurtă vreme după aceasta, ienicerii s-au descotorosit de Davud Pașa, sugrumându-l în aceeași încăpere a Castelului celor Șapte Turnuri în care, la ordinele lui, ienicerii îl uciseseră pe Osman.

Imperiul era acum cufundat în haos, răscoale izbucnind în Anatolia, în vreme ce trupele din Istanbul se aflau în pragul revoltei deoarece se întârziase cu plata soldelor, vistieria imperială fiind goală. De-a lungul anului, mama sultanului Mustafa, ca regentă a propriului fiu, a schimbat șase marii-viziri. Niciunul dintre aceștia însă nu a putut pune ordine în regimul acela haotic, în cele din urmă toți cei implicați căzând de acord că Mustafa trebuia îndepărtat și înlocuit cu nepotul lui, Murad, fiul cel mare al lui Kösem. Deznodământul s-a produs în data de 10 septembrie 1623, când reprezentanți ai tuturor facțiunilor l-au înfruntat pe Mustafa, convingându-l să cedeze tronul în favoarea propriului nepot, care a fost prin urmare întronat ca Murad al IV-lea.

În ziua în care a urcat pe tron, Murad avea paisprezece ani și douăsprezece zile, iar după moartea tatălui său, Ahmed I, petrecută cu aproape șase ani în urmă, fusese consemnat să trăiască în Vechiul Palat. În ziua următoare accederii la tron, Murad l-a trimis pe unchiul său, Mustafa, în Vechiul Palat, acolo unde fostul sultan a fost consemnat, la rândul său, să-și trăiască restul zilelor. Se pare că și mama lui Mustafa a fost trimisă tot acolo, însă soarta ei rămâne incertă. A fost înlocuită ca *valide sultan* de către Kösem, care acum revenise la Haremul din Topkapı Sarayı, acolo unde urma să joace rolul de regentă a propriului ei fiu, în primii ani de domnie ai acestuia. Ceilalți fii ai ei, Soliman, Kasım și Ibrahim, având vârste cuprinse între opt și doisprezece ani la momentul întronării fratelui lor Murad, au rămas cu mama lor în Haremul de la Topkapı Sarayı, până când au atins vârsta pubertății. Rând pe rând, ei s-au mutat în *selamlık* împreună cu prințul Baiazid, unicul supraviețuitor dintre fiii lui Ahmed I, născut de altă concubină, unde au fost educați împreună cu pajii regali. Mai târziu, când au crescut suficient ca să poată constitui o amenințare pentru tron, au fost consemnați în Cușcă la ordinul lui Murad, care în cele din urmă i-a ucis pe toți, cu excepția unuia.

După urcarea pe tron, Murad și-a ales propriile femei pentru Haremul din Topkapı Sarayı. În 1627, prima lui *haseki*, Ayșe, a dat naștere unui fiu, Ahmed, în următorii opt ani alte concubine născându-i încă patru fii. Niciunul dintre cei cinci fii ai lui Murad nu au supraviețuit copilăriei, patru dintre aceștia murind în timpul ciumei din 1640. Murad a mai avut și douăsprezece fiice, dintre care șase au murit în fragedă pruncie, celelalte șase fiind măritate de timpuriu cu diverși pași, dintre care câțiva au devenit mari-viziri, toate măritișurile fiind puse la cale de mama sa, Kösem.

În primii ani ai domniei lui Murad, Kösem, ca regentă, a corespondat adesea cu marii-viziri, pe niciunul dintre aceștia nenumindu-i ca atare în cele șase scrisori nedatate care au supraviețuit până în zilele noastre. Într-una dintre acestea, ea dă glas îngrijorărilor referitoare la situația din Yemen și la sănătatea fiului ei:

> *Au sosit scrisori din Egipt — se pare că și pe adresa voastră — care descriu situația de acolo. Trebuie neapărat făcut ceva cu privire la Yemen — doar este poarta către Mecca. Trebuie să faceți orice va fi nevoie. Veți vorbi cu fiul meu despre acest subiect. Vă mărturisesc faptul că mă simt complet zăpăcită din această pricină... Vor fi mari probleme, însă veți binemerita mila lui Dumnezeu făcând un serviciu poporului lui Mahomed. Cum vă descurcați cu plata salariilor? A mai rămas ceva? Prin milosârdia lui Dumnezeu, vă veți achita de obligații, apoi vă veți ocupa de situația din Yemen. Fiul meu pleacă în zori și se întoarce noaptea, nu îl văd niciodată. Nu se ferește de frig, se va îmbolnăvi din nou... Vă mărturisesc: mâhnirea pe care mi-o produce fiul meu mă distruge. Vorbiți cu el dacă se va ivi ocazia. Trebuie să-și poarte de grijă. Ce pot face eu dacă nu mă ascultă? Tocmai ce s-a sculat din pat după boală și umblă din nou prin frig. Toate acestea mi-au zdruncinat liniștea interioară. Tot ce-mi doresc pentru el este să rămână în viață. Încercați măcar să faceți ceva cu privire la Yemen. Să ne ajute Dumnezeu cu toată această situație în care ne aflăm...*

De-a lungul întregii sale domnii, Murad a trăit sub continua amenințare a ienicerilor, care acum deveniseră aproape incontrolabili și l-ar fi putut detrona, aceștia purtându-i ranchiună pentru faptul că le retrăsese soldele obișnuite de cum devenise sultan. În vreme ce marele-vizir era plecat într-o expediție militară, guvernul se afla în realitate sub controlul a patru cumnați ai sultanului, trei dintre aceștia fiind însurați cu fetele

lui Kösem. Rycaut comentează această situație într-un capitol intitulat „Neorânduielile Statului Otoman":

> *În acea perioadă, Guvernul se afla în principal în mâinile celor patru cumnați, care se însuraseră cu patru dintre surorile Marelui Senior, tocmai din acest motiv căpătând o asemenea putere, fiind angajați ca înalți demnitari ai Statului [...] În afara violențelor de care Frații se făceau zi de zi vinovați, extravagantele toane ale Sultanului însuși contribuiau la neorânduiala statală, sporind nemulțumirile și supărarea poporului [...]*

Rycaut continuă descriind excesele lui Murad, care își neglija cu totul responsabilitățile de sultan, petrecându-și timpul chefuind în compania curtenilor, inclusiv cu „bufoni, chitariști și eunuci", năruindu-și sănătatea și făcându-se de râs în public, în vreme ce, în absența autorității, imperiul se apropia de colaps. Apoi, în septembrie 1631, s-a speriat atât de mult de un fulger care fusese cât pe ce să-l ucidă, încât s-a decis să nu mai bea vin o vreme și să-și revizuiască comportamentul ca mulțumire adusă lui Dumnezeu că îi cruțase viața.

Ienicerii și spahiii s-au răsculat în ziua de 18 noiembrie 1631, amenințând să îl detroneze pe Murad în favoarea fratelui acestuia, dacă sultanul nu îl preda pe marele-vizir Hafız Ahmed Pașa, ginerele lui Kösem, pentru ca ei să se poată răzbuna. Murad a fost obligat să-l dea pe Hafız Ahmed, alături de alți cincisprezece curteni, printre care se număra și pajul lui preferat, Musa, cu toții fiind trecuți prin sabie de către soldați. Murad s-a înarmat însă cu răbdare, iar în anul următor s-a răzbunat pe rebeli, executându-i în număr mare, așa că „multe leșuri au fost găsite plutind în Bosfor", după cum comentează Rycaut.

În anul următor, Murad a închis toate cafenelele din Istanbul, pretextând că acestea sunt niște focare de nesupunere (cafenelele au fost închise cu nenumărate ocazii, fiind de obicei redeschise la scurtă vreme), ba chiar a mers până acolo încât a interzis fumatul tutunului și al opiumului. În același timp însă, a emis un edict care legaliza vânzarea băuturilor alcoolice, chiar și pentru musulmani, o lege surprinzătoare, fără precedent în istoria islamului. Cantemir face referire la această lege atunci când scrie despre dependența de băutură a lui Murad, pe care o deprinsese în urma prieteniei cu un alcoolic pe nume Bekri Mustafa (Mustafa Bețivul).

[...] dar cu mult mai mult l-a supus infamiei învinuirea de beție, prin care i-a întrecut pe toți care s-au dedat dintre împărații Othmanilor. Prihănit cu acest viciu de către Becri Mustafa, nu s-a mulțumit să bea vin între pereții săi de-acasă, ci i-a mai silit și pe înainte-stătătorii ritului Musliman, pe Muftiu și pe Cadiulaskieri [kadıasker sau judecător-șef], să bea cu el vin curat, ba chiar, prin porunca publică despre care am pomenit mai sus, a îngăduit să se vândă vin cu tot curajul, iar tuturor oamenilor, de orice fel de rang și de credință, să-l și beie. Pe cât era el de necumpătat băutor de vin, tot pe atâta se arăta dușman de moarte al opiului și al nicotinei, iar amândurora le-a pus opreliște, sub pedeapsa cu moartea, și pe mulți pe care îi prinsese fie înghițind opiu, fie fumând tabac, i-a răpus cu mâna lui.

Cantemir povestește cum Bekri Mustafa l-a determinat pe sultanul Murad să bea vin. Se zice că, într-o zi, Murad se plimba deghizat prin zona pieței, când a dat peste Bekri Mustafa, care „se tăvălea prin praf, beat mort". Murad s-a mirat văzându-l pe bețiv, așa că l-a adus cu el la palat, acolo unde Mustafa i-a prezentat sultanului bucuriile vinului, explicându-i că mahmureala trece cel mai repede bând și mai mult. La scurtă vreme, Bekri Mustafa a murit din pricina băuturii, lăsându-l pe Murad neconsolat, după cum scrie Cantemir:

Iar după ce a murit, întregii Curți i-a poruncit să se îmbrace în straie de doliu, iar rămășițele lui s-a îngrijit să fie îngropate, cu mare alai, în cârciumă, printre butoaie. După moartea lui, Împăratul însuși dădea mărturie că n-a mai petrecut nicio zi cu veselie și, prea adesea, când îl pomenea, a fost văzut vărsând lacrimi și scoțând suspine din adâncul rărunchilor.

Dependența lui Murad l-a făcut în cele din urmă să își dea seama cât de periculoasă era de fapt patima băutului pentru stabilitatea statului, așa că în 1634 a interzis vânzarea și consumul de alcool, închizând toate tavernele din Istanbul și din restul imperiului. Despre aceasta pomenește și Rycaut, descriind domnia tot mai tiranică a lui Murad, al cărui alcoolism îi provoca puseuri de furie, de o cruzime nebună, care îi făcea pe cei din jur să se teamă de el.

Murad, foarte împătimit fiind după vin, și-a dat seama de efectele nefaste pe care acesta le avea asupra lui și că fierbințeala depravării îl înclina către violență și cruzime — astfel înțelegând cât de periculoasă putea fi această

Murad al IV-lea (1623–1640)

patimă în rândul supușilor lui, în special în rândul soldățimii și cum ultimele răzvrătiri puteau fi puse pe seama băuturii, a dat un edict dintre cele mai aspre împotriva vinului, poruncind ca toate tavernele să fie dărâmate, ca toate butiile să fie sparte și tot vinul vărsat. Era în obiceiul Marelui Senior să se plimbe deghizat pe străzi, iar atunci când întâlnea vreun om beat, îl lega și îl bătea până îl lăsa aproape mort. Într-o zi a întâlnit pe străzi un surd care, neauzind larma făcută de oameni și neprinzând de veste că sultanul se apropie, nu s-a grăbit să se dea la o parte din cale, așa cum s-ar fi cuvenit pentru orice cuprins de spaimă și groază în fața cumplitului Împărat, așa că a fost sugrumat pe loc, trupul fiindu-i lepădat pe stradă.

În 1635, Murad a condus personal expediția militară din Persia îndreptată împotriva safavizilor, cucerind orașul Revan (Erevan). Murad a transmis vestea succesului său la Istanbul, împreună cu ordinul ca frații lui, Baiazid și Soliman, să fie executați în timpul sărbătoririi victoriei, pentru ca moartea lor să treacă neobservată.

Murad a revenit la Istanbul în fruntea armatei victorioase în data de 29 decembrie 1635. Era primul sultan după Soliman care și-a condus personal oștirea într-o campanie încununată de victorie, dacă ignorăm triumful accidental al lui Mehmed al III-lea, de la Mezo Keresztes, din anul 1596. Astfel, întreaga populație a orașului a ieșit pe străzi ca să-l întâmpine pe Murad ca pe un erou, scenă descrisă de Evliya Çelebi:

În a 19-a zi a lui rajab 1045 [29 decembrie 1635], ilustrul împărat și-a făcut intrarea în Istanbul cu atâta fast și măreție că nicio limbă nu o poate descrie și nicio pană nu o poate reda... Ferestrele și acoperișurile caselor, cât cuprindeai cu ochii, erau pline de oameni care aclamau „Binecuvântarea Domnului fie cu tine, o, cuceritorule! Fii bine venit, Murad! Fie ca victoriile tale să fie de bun augur!" [...] Sultanul era înveșmântat în armură de oțel și avea pe turban un panaș triplu, înfipt oblic pe o parte, după moda persană. Călărea un armăsar nogai și era urmat de șapte cai arabi pursânge duși de căpăstru, acoperiți cu valtrapuri brodate, încrustate cu pietre prețioase. Emirgüneh, hanul Erevanului, Yusuf Han și ceilalți hani persani mergeau înaintea lui, pe jos, în vreme ce muzicanții cântau din chimvale, flaute, tobe și fluiere intonând cântări lui Afrasiab. Sultanul privea în jur cu demnitate, asemenea unui leu care și-a înhățat prada, salutând mulțimea pe măsură ce înainta, urmat de trei mii de paji îmbrăcați în armură. Mulțimea striga „Lăudat fie Domnul!" în timp ce el trecea. Negutătorii și meșteșugarii înălțaseră de-o parte și de alta a drumului pavilioane confecționate din satin, fir de aur, pânzeturi fine și alte materiale scumpe, care mai târziu au fost împărțite... servitorilor sultanului... În timpul acestei triumfale procesiuni către serai, toate corăbiile de la Saray Burnu, Kiz Kule și Tophane au tras salve de salut, încât marea toată părea să fi luat foc. Vestitorii publici anunțau că șapte zile și șapte nopți aveau să fie dedicate festivităților și veseliei generale.*

Evliya, care la data aceea avea douăzeci și patru de ani, fusese de față la cucerirea Erevanului, participând la expediție alături de propriul său tată, Derviș Mehmed Ağa, conducătorul breslei aurarilor. Unchiul matern al lui Evliya, Melek Ahmed Ağa (mai târziu Pașa) era la vremea aceea spătarul lui Murad, numărându-se printre apropiații acestuia, iar la scurtă vreme după întoarcerea din campania de la Erevan a aranjat

* Afrasiab, denumirea unei vechi așezări aflate în nordul actualului oraș Samarkand (Uzbekistan); de asemenea, numele unui rege din mitologia iraniană, fiind, potrivit epopeii *Șah-Namé*, dușmanul de moarte al persanilor; identificat cu *Alp Er Tunga*, erou al mitologiei turce. (*N.t.*)

în așa fel ca nepotul lui să îl întâlnească pe sultan. Întrevederea a avut loc în 1635 de Kadır Gecesi, Noaptea Puterii, care comemorează vizita Profetului Mahomed în rai. În seara aceea, Evliya slujea ca muezin în Hagia Sophia când, în prezența sultanului, a recitat întregul Coran din memorie. Aceasta l-a impresionat pe Murad în asemenea măsură, încât i-a trimis pe Melek Ahmed și pe un alt însoțitor să îl aducă pe Evliya în loja regală. Acolo, în fața întregii adunări, au așezat o coroană de aur pe creștetul lui Evliya și, ducându-l de mână, l-au înfățișat sultanului, așa cum consemnează însuși Evliya:

În fața chipului plin de demnitate al sultanului Murad, m-am plecat și am sărutat pământul. Sultanul m-a primit cu multă bunăvoință, iar după salutări, m-a întrebat în câte ore aș putea să recit Coranul. I-am răspuns că purcedând într-un ritm mai iute, și cu voia Domnului, aș putea să-l recit în șapte ore, dar dacă o fac măsurat, fără mare schimbare a vocii, aș izbândi în opt ore. Atunci Sultanul a zis: „Te rog, Doamne, îngăduie să fie primit printre cei care îmi sunt slujitori apropiați în încăperea răposatului Musa". Apoi mi-a dăruit doi sau trei pumni de galbeni, care în total ajungeau la 623 de piese.

În seara aceleiași zile, Evliya a fost dus la Topkapı Sarayı, acolo unde Murad l-a înrolat în corpul de paji ai Serviciului Intern — cei care se îngrijeau de sultanul însuși. A fost apoi îmbrăcat în costum de paj și escortat până la Has Oda, marea sală boltită cunoscută drept Camera Tronului, acolo unde Murad și-a făcut la scurtă vreme apariția, așa cum scrie Evliya însuși:

Acum împăratul și-a făcut apariția, asemenea unui soare înălțându-se pe boltă, prin ușa care dă către Haremul interior. I-a salutat pe cei patruzeci de paji ai camerei interioare și pe toți müsahib-*ii [pajii favoriți], care i-au întors salutul cu rugăciuni pentru prosperitatea sa. După ce împăratul s-a așezat cu mare ceremonie pe unul dintre tronuri, am sărutat pământul de la picioarele lui, tremurând din toate mădularele. Cu toate acestea, în clipa următoare, i-am adus cuvinte de laudă cu câteva versuri care din fericire tocmai îmi veniseră în minte. Apoi el și-a dorit ca eu să citesc ceva. Am spus: „Sunt priceput în șaptezeci și două de științe. Majestatea voastră dorește să audă ceva în persană, arabă, romaică, ebraică, siriacă, elină ori turcă? Ceva pus pe muzică sau câteva poezii?*

Evliya a recitat câteva versuri, după care și-a măsurat inteligența cu sultanul și cu favoriții acestuia, a cântat la tamburină, a dansat asemenea unui derviș în fața tronului și a intonat un cântec trist de dragoste despre răposatul Musa, cântec care l-a făcut pe Murad să izbucnească în lacrimi. De cum acesta și-a revenit, a și poruncit ca Evliya să se numere printre *musahib*-ii săi. Adunarea s-a încheiat când s-a auzit chemarea pentru rugăciunea de seară, moment în care, scrie Evliya, „împăratul cerându-mi să-l ajut pe muezin, am zburat asemenea unui păun pe scări în sus, strigând «Fii ager la fapte bune!»".

Sultanul cu scribul său

La scurtă vreme după aceasta, Evliya a început să studieze în cadrul Școlii Palatului, luând lecții în limbile persană și arabă, pe lângă cursurile obișnuite de muzică, scriere, gramatică sau de citire și recitare a Coranului. În timpul studiilor, Evliya s-a mai întâlnit doar ocazional cu Murad, așa cum remarcă el însuși povestind despre perioada petrecută la Școala

Palatului, acolo unde unul dintre învățătorii lui a fost vechiul lui mentor și tiz Evliya Efendi:

În felul acesta, de trei ori pe săptămână, studiez Coranul împreună cu Evliya Efendi, și iau de asemenea lecții de arabă, persană și caligrafie. Prin urmare, arareori mă puteam afla în slujba împăratului, însă ori de câte ori mă nimeream în prezența lui, acesta se arăta încântat, tratându-mă cu atâta bunăvoință, încât niciodată nu uitam să-mi manifest istețimea și voioșia... priceput cum eram în toate domeniile, m-am bucurat de îngăduința Sultanului căruia îi plăcea să audă o glumă și să râdă asemenea unui derviș de rând...

Evliya continuă povestind despre forța și condiția fizică a lui Murad, pe care le-a demonstrat cu prisosință într-o zi, în sala de sport aflată lângă baia sultanului:

Într-o bună zi, plin de transpirație, și-a făcut apariția din baia din Has Oda, i-a salutat pe cei de față și a spus: „Tocmai ce am făcut o baie". „Să fie în sănătatea voastră", s-a auzit răspunsul celorlalți. Iar eu am spus: „Împărate, acum ești curat și tihnit, de aceea nu te mai unge cu ulei pentru luptele de azi, mai ales că te-ai înfruntat deja cu alții, iar acum puterile îți sunt mult slăbite". „Oare să nu mai am putere?" s-a mirat el. „Haideți să vedem", după care m-a înhățat asemenea unui vultur de cingătoare, m-a ridicat deasupra capului său și m-a învârtit așa cum fac copiii cu sfârleaza. La care eu am exclamat: „Nu mă lăsa să cad, Înălțimea Ta, ține-mă bine!". Iar el mi-a răspuns: „Ține-te singur bine", continuând să mă învârtă până când am țipat: „Pentru numele lui Dumnezeu, Domnia Ta, încetează că am amețit de tot". Atunci el a început să râdă, mi-a dat drumul și mi-a dăruit patruzeci și opt de galbeni pentru distracția pe care i-am prilejuit-o.

În perioada petrecută la palat, Evliya a observat cum își organiza Murad diversele activități în timpul lunilor de iarnă, atunci când nu se afla în vreo expediție militară:

În timpul iernii, el organiza întrunirile în felul următor: în seara de vineri îi convoca pe toți clericii, șeicii și pe cei care studiau Coranul, împreună cu aceștia dezbătând până în zori subiecte științifice. Seara de sâmbătă

era dedicată cântăreților care interpretau Ilahi *și* Na`at* *-uri, precum și alte cântece religioase. Seara de duminică era a poeților și recitatorilor de poezii romanțioase... În seara de luni îi chema pe băieții dansatori... și pe muzicanții egipteni... Cei prezenți rămâneau acolo până în zori, ca la o serbare muzicală a [dervișului și savantului] Hüseyin din Buhara. În seara de marți îi primea pe bătrânii cu experiență, trecuți de șaptezeci de ani, cu care purta discuții într-o manieră cât se poate de familiară. Miercurea oferea audiențe sfinților pioși, iar joia dervișilor. Dimineața și-o petrecea administrând problemele musulmanilor. Cu atâta atenție se îngrijea de țările Imperiului Otoman, încât nici măcar o pasăre nu putea zbura peste acestea fără ca el să prindă de știre. Dar dacă ar trebui să-i descriu toate minunatele lui calități ar trebui să umplu un volum întreg.*

Persanii au recucerit Revanul în 1636, drept pentru care Murad a început pregătirile pentru o nouă campanie militară împotriva safavizilor. Dar mai întâi a poruncit tuturor breslelor din Istanbul să participe la o paradă prin fața Pavilionului pentru Procesiuni, Alay Köşkü, construit lângă zidul exterior de apărare al palatului Topkapı.

Evliya dedică acestei procesiuni mai mult de o treime dintr-un volum din *Seyahatname,* relatând „Despre toate breslele și profesiunile, negustorii și meșteșugarii, atelierele și ocupațiile din acest întins oraș al Constantinopolului, cu Regulamente ce le-au fost lăsate de șeici sau de strămoși". Parada a durat trei zile, sultanul și membrii curții urmărind-o din Alay Köşkü. Evliya mai scrie despre cei aflați în procesiune care „erau împărțiți în cincizeci și șapte de secțiuni și făceau parte din o mie una de bresle", cu toate că numărul breslelor pe care el le descrie efectiv este de șapte sute treizeci și cinci. Reprezentanții fiecărei bresle participau îmbrăcați în uniforme proprii sau în niște costumații bizare, etalând fie în care alegorice, fie pedeștri, diversele meserii și profesiuni, străduindu-se să se depășească unii pe alții distrându-i sau uimindu-i pe sultan și pe ceilalți spectatori, restul populației orașului care nu participa efectiv la paradă. Evliya îi descrie pe măsură ce trec prin fața lui, menționând numărul de oameni aparținând fiecărei bresle, câte magazine deține fiecare dintre acestea, transcriind scandările și numindu-i pe șeici și pe sfinții lor protectori.

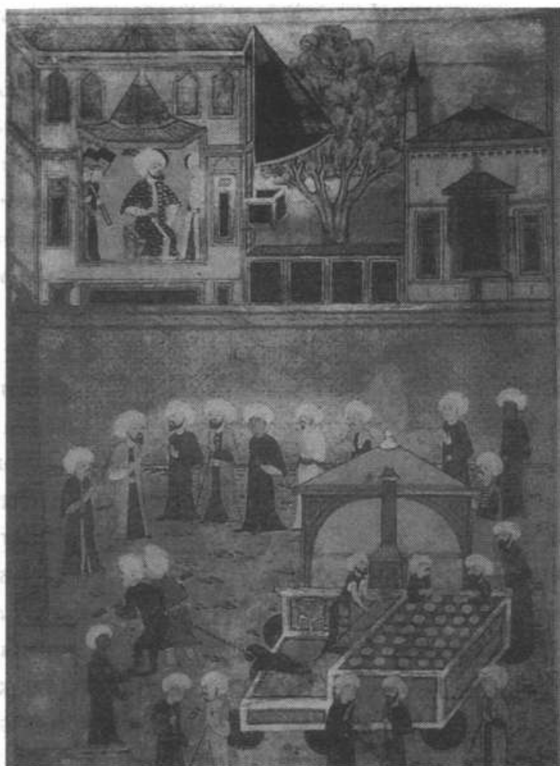
* Imnuri închinate lui Allah cel atotputernic (*ilah*) și poezii de proslăvire a Profetului Mahomed (*Na`at*). (*N.t.*)

Toate aceste bresle trec în care sau mărșăluind la pas, etalând ustensilele meseriilor lor și făcând larmă multă în timp ce își văd de îndeletnicirile lor... Brutarii îl consideră pe Adam ca fiind primul lor patron... Gabriel l-a învățat pe Adam cum să macine grâul ca să facă făină, din care să facă pâine, din care Adam a mâncat cât aceasta a mai fost caldă — iată circumstanțele în care Adam a devenit patronul brutarilor... Cum brutarii au foarte multe ajutoare, prezența lor a fost numeroasă. Ei dețin nu mai puțin de nouă sute nouăzeci și nouă de brutării. La procesiunile publice își fac apariția în care, arătând care le este meseria, unii frământă aluat, alții coc și aruncă chifle către mulțime. Cu această ocazie au copt și niște pâini uriașe, cât cupola unui hamam, pe care au presărat susan și chimen dulce; aceste pâini sunt transportate cu ajutorul unor litiere și al unor căruțe, fiecare cântărind câte cincizeci de chintale, sau pe plute confecționate din prăjini care sunt trase de câte șaptezeci-optzeci de perechi de boi. Cum niciun cuptor nu poate să cuprindă pâini de asemenea mărime, brutarii le coc în niște gropi făcute în acest scop, în care pâinea este acoperită cu tăciuni și apoi coaptă domol, din patru părți, la foc potrivit...

Dulgherii confecționează niște căsuțe din lemn, Zidarii înalță ziduri, Tăietorii de Lemne mărșăluiesc cu trunchiuri de copaci, Tăietorii cu Fierăstraie au venit în urma lor tăindu-le, Zugravii își văruiesc dughenele, Pietrarii pisează calcarul și își albesc fețele, făcând o mie de giumbușlucuri... Constructorii de Jucării din Eyüp aduc pe cărucioare mii de flecuștețe și de jucării cu care să se poată juca copiii. În rândul lor vezi oameni cu bărbi și bărbați de treizeci de ani, unii îmbrăcați ca niște copii, cu bonete și bavețici, alții ca dădace purtându-le de grijă celor dintâi, în vreme ce bebelușii cu barbă se smiorcăie cerând jucării ori se distrează cu sfârleze ori suflând în mici trompete...

Așa cum menționează Evliya, au existat dispute privind ordinea în care urma să se desfășoare parada imperială, toate acestea fiind rezolvate prin intervenția sultanului Murad însuși. Prima dispută a avut loc între măcelari și căpitanii Mării Albe (Akdeniz, Mediterana). Murad a înclinat balanța în favoarea căpitanilor, emițând un edict imperial:

De bunăseamă, în afara faptului că aceștia aprovizionează capitala cu marfă, l-au mai ales și pe Noe ca protector. Aceasta este o breaslă respectabilă compusă din bărbați care urmează căile Domnului în lupta împotriva ghiaurilor și care sunt pricepuți în nenumărate domenii. Prin urmare, li se îngăduie să mărșăluiască cu multă pompă, fiind urmați de măcelari.

Procesiunea breslelor: brutarii

În felul acesta, căpitanii Mării Albe au fost mutați mai în față în procesiunea imperială, motiv pentru care au ticluit unul dintre cele mai reușite spectacole ale festivităților, așa cum ne povestește Evliya:

Căpitanii caravelelor, ai galioanelor și ai altor vase, ajungând la Saray Burnu au tras trei salve de tun, după care și-au trimis toți oamenii pe țărm, acolo unde au pus pe platforme câteva sute de mici ambarcațiuni, trăgându-le cu odgoane și scandând „Aya Mola!". În toate aceste vase puteau fi zăriți cei mai chipeși muși, înveșmântați în costume aurite și slujindu-și stăpânii care în acest timp se dedau la băutură. Muzica răsună din toate părțile, catargele și vâslele sunt decorate cu perle și bătute cu nestemate, velele sunt confecționate din pânzeturi scumpe și brodate cu muselină, iar în vârful fiecărui catarg se află câte doi băieți fluierând melodii din Silistria. Ajungând la Alay Köşkü, se întâlnesc cu cinci-zece corăbii de-ale ghiaurilor,

cu care s-au încleștat într-o bătălie la care a asistat însuși împăratul. Astfel, este prezentat spectacolul unei mari bătălii navale, cu tunuri ce bubuie și fum gros ce acoperă cerul. În cele din urmă, cum musulmanii ieșiseră victorioși, aceștia dau năvală pe puntea corăbiilor ghiaurilor, le jefuiesc și îi pun pe fugă pe chipeșii franci, îndepărtându-i de creștinii bătrâni și bărboși, pe care îi pun în lanțuri. Întorc în jos crucile flamurilor creștine și, luând la pupa propriilor corăbii navele capturate, slobozesc strigătul musulman „Allah, Allah!". Nicicând înaintea domniei lui Murad al IV-lea nu s-a mai văzut o adunare atât de strălucită a marinarilor.

De cum căpitanii Mării Albe au trecut de Alay Köşkü, măcelarii au dat să le calce pe urme, însă locul lor era disputat de breasla comercianților egipteni. Cele două grupuri s-au adunat în fața pavilionului, acolo unde încă o dată Murad i-a amânat pe măcelari „spre marea satisfacție a negustorilor egipteni care, sărind în sus de bucurie, au pornit în urma căpitanilor Mării Albe". Egiptenii erau organizați în opt bresle distincte, dintre care cea mai populară în rândul publicului era cea a negustorilor de șerbet de mosc. Așa cum îi descrie Evliya, „Aceștia trec etalând în vase și căni de porțelan tot felul de șerbeturi, făcute din rubarbă, ambră cenușie, petale de trandafiri, lămâi, fructe de tamarind și altele, având culori și arome diferite, pe care le împart mulțimii".

În cele din urmă și măcelarii au fost lăsați să se încoloneze în paradă, defilând în fruntea celei de a zecea secțiuni, înaintea casapilor de la abator și a negustorilor evrei de carne:

Măcelarii, care erau aproape cu toții ieniceri, trec îmbrăcați în armură, suiți pe care, etalându-și în dughenele pavoazate cu podoabe și cu flori, oi grase de Karamania, care cântăresc între patruzeci și cincizeci de ocale. Desenează pe carnea lor albă modele cu șofran, le poleiesc coarnele, apoi le tranșează cu cuțitele lor mari și, drămuindu-le pe niște talgere galbene, strigă: „Ia o oca la un aspru, ia-o, pe sufletul meu, va fi cea mai bună friptură!"

Evliya mai descrie și o altă ceartă, pe care Murad s-a văzut dator să o stingă, privind ordinea de defilare a breslelor — o dispută între bucătarii de pește și halvagii (sau cofetari), cei din urmă fiind lăsați să treacă primii. Halvagiii erau împărțiți în cinci bresle distincte, cei care urmau să pășească în față fiind cofetarii imperiali, iar ultimii halvagiii din Galata, care au etalat cel mai frumos car alegoric, după cum scrie Evliya:

Doi membri ai marinei otomane

Au pregătit pentru această paradă copaci de zahăr, cu fructe atârnate de crengi — ce spectacol admirabil! În spatele acestora vine cofetarul-șef al seraiului și al orașului, urmat de corpul de cofetari având pe cap scufii ascuțite și pășind în ritmul unei muzici turcești în opt timpi.

Bucătarii de pește au urmat în cea de a cincisprezecea secțiune, împreună cu alte treisprezece bresle de pescari și vânzători de pește, cei mai mulți dintre membrii acestora fiind greci, după cum scrie Evliya:

Pescarii și-au decorat dughenele puse pe litiere cu mii de pești, printre care puteau fi zăriți mai mulți monștri marini. Au etalat delfini înlănțuiți, cai-de-mare, vidre, balene și alți pești de mari dimensiuni, pe care i-au prins cu două zile înaintea procesiunii, umplând cu ei căruțe trase de șaptezeci și opt de bivoli. Foarte mulți dintre acești pescari sunt greci... Ei înaintează scandând „Hai!" și „Hui!" spre marele amuzament al privitorilor... Bucătarii de pește numără nouă sute de bărbați reprezentând cinci sute de ateliere. Cu toții sunt niște ghiauri greci care prind pește în fel și chip... În timpul procesiunii publice, ei defilează cântând și făcând giumbușlucuri. Sunt niște oameni haioși, făcându-l pe împărat să râdă îndelung, acesta având un temperament vesel.

Evliya mai descrie și o altă altercație privind ordinea breslelor la paradă, care a avut loc în cea de a douăzeci și opta secțiune, Murad fiind și de data aceasta chemat să arbitreze — între blănari și tăbăcari:

A avut loc o minunată întrecere între blănari și tăbăcari, privind ordinea participării la paradă. După ce a cumpănit îndelung, împăratul a decis în favoarea celor dintâi, pentru că toți mai-marii statului se îmbracă în blănuri... Blănarii greci din piața Mahmud Pașa au format o procesiune separată, purtând căciuli confecționate din blană de urs și pantaloni din blană. Unii sunt îmbrăcați din cap până-n picioare în piei de lei, leoparzi și lupi, având pe cap calpace din samur. Alții își schimbă pieile, preschimbându-se în sălbatici, înfricoșându-i pe cei de pe margine, fiecare astfel de ființă fiind ținută în câte șase sau șapte lanțuri și mânată mai departe de șase-șapte oameni. Sălbaticii se reped la conducătorii lor, stârnind o larmă și o tulburare de nedescris. Unii întruchipează niște personaje cu totul ieșite din comun, părând că au picioarele îndreptate către cer, deși pășesc cu picioarele lor adevărate. Alții, îmbrăcați în piele de leu, leopard sau urs, reprezintă aceste animale mergând în patru labe și lăsându-se trași cu niște lanțuri. Ori de câte ori arată nesupunere, aceste animale sunt bătute de paznicii lor. Alții întruchipează porci, maimuțe și alte animale nepericuloase, mărșăluind neînlănțuite. Alții îi atacă cu câini și hăitași, întruchipând o partidă de vânătoare cu halebarde.

Parada s-a încheiat în clipa în care ultimii mărșăluitori au trecut prin fața Alay Köșkü, în a treia zi, pe înserat, „după care breslele i-au însoțit pe mai-marii lor către locuințele acestora, apoi toți participanții retrăgându-se pe la casele lor". Iată cum descrie Evliya sfârșitul paradei:

Procesiunea imperială începea în zori și continua de-a lungul întregii zile, până la apus. Din pricina defilării, orice muncă și orice comerț din Constantinopol au încetat vreme de trei zile, timp în care tulburarea și dezordinea au domnit peste oraș într-o măsură care nu poate fi descrisă în cuvinte și pe care eu, umilul Evliya, am îndrăznit totuși să o redau. Nicăieri nu s-a mai văzut o asemenea paradă, și nici nu se va mai vedea vreodată, pentru că nu poate avea loc decât la porunca imperială a unui sultan precum Murad al IV-lea... Amin! În numele Stăpânului tuturor Profeților: Lăudat fie Domnul că am izbutit să îmi duc sarcina la îndeplinire, descriind breslele și asociațiile din Constantinopol!

9

Trei sultani nebuni

Murad s-a pregătit vreme de aproape doi ani pentru noua lui campanie din Persia, scopul lui fiind recucerirea Bagdadului. În vreme ce pregătirile erau în toi, domnia lui a devenit tot mai tiranică, iar în timpul bețiilor se deda la acte de o cruzime atât de înfiorătoare, încât lumea începuse să se teamă că sultanul înnebunise. Cei oprimați sperau că toate aceste excese îi vor aduce curând moartea, așa cum notează și Rycaut, descriind comportamentul lui Murad din acea perioadă:

> *A trimis la moarte pași de rang înalt, dintre cei mai avuți, confiscându-le proprietățile și transferându-le vistieriei — și cum avariția și cruzimea îi caracterizau deopotrivă felul de a fi, arareori trecea o zi fără ca vreuna dintre aceste trăsături să nu se manifeste... Avea obiceiul să se distreze stând într-un pavilion aflat pe malul mării și de acolo să tragă în oameni, folosind arcul și săgețile, în vreme ce aceștia vâsleau în apropierea malului seraiului, ceea ce a făcut ca ulterior barcagiii să se țină departe de zidurile seraiului. În același fel, cum îi făcea plăcere să se plimbe dintr-o grădină a Bosforului într-alta, iar dacă observa că vreo persoană are îndrăzneala să-și ridice capul atunci când trecea, obișnuia să o pedepsească împușcând-o cu carabina.*

O altă poveste referitoare la comportamentul psihotic al lui Murad este consemnată de Evliya Çelebi. Descriind pavilionul de vară din Dolmabahçe, aflat pe malul european al Bosforului de Jos, acesta scrie că: „Într-o bună zi, Sultanul Murad al IV-lea se întâmpla să citească acolo lucrarea satirică *Sohami* a lui Nefi Efendi, moment în care un fulger a izbit pământul undeva în apropierea lui. Înspăimântat, Murad a aruncat

cartea în apa mării, apoi i-a poruncit lui Bayram Pașa să-l sugrume pe autor".

Pregătirile lui Murad pentru campania militară s-au încheiat la începutul anului 1638. Acestea fuseseră întârziate de răspândirea ciumei în vara lui 1637 care, conform lui Rycaut, „l-a răpit pe singurul fiu al Marelui Senior, în vârstă de doi sau trei ani".

Moartea unicului fiu rămas în viață a lăsat în urmă numai doi bărbați din linia Osmanlı, în afara lui Murad însuși — și anume frații acestuia, Kasım și Ibrahim, ambii fiind consemnați în Cușcă. Kasım, cel mai în vârstă dintre cei doi, devenise astfel moștenitor al tronului, în afara cazului în care Murad nu mai făcea un băiat. Kasım era îngrozit să nu stârnească vreo bănuială că ar fi avut vreo pretenție la domnie. De aceea, în momentul în care s-a înfățișat în fața lui Murad ca să-i prezinte acestuia propriile omagii și să-i ureze succes în expediția de recucerire a Bagdadului, Kasım părea umilința întruchipată. Murad a acceptat urările fratelui său, iar mai târziu, în aceeași zi, a poruncit ca acesta să fie sugrumat.

Bagdadul s-a predat în fața oștilor lui Murad în 22 decembrie, după un asediu care a durat cinci săptămâni și în care turcii au pierdut o sută de mii de oameni. După ce apărătorii au depus armele, Murad a poruncit ca toți supraviețuitorii garnizoanei să fie măcelăriți, laolaltă cu toată populația orașului. Apoi și-a condus armata înapoi la Istanbul, făcându-și intrarea triumfală în data de 12 iunie 1639, scenă descrisă de Rycaut:

> *Marele Senior și-a făcut apariția în persoană, după obiceiul persan, purtând o piele de leopard peste umeri... având legați de scărița șeii douăzeci și doi de nobili dintre cei mai răsăriți, pe care i-a adus dinadins de la Bagdad ca să-și facă intrarea cât mai triumfală.*

În vreme ce Murad se afla în campanie, unchiul lui, detronatul sultan Mustafa, a decedat din cauze necunoscute în data de 20 ianuarie 1693 la Vechiul Palat, acolo unde fusese consemnat după cea de-a doua detronare, petrecută cu mai mult de cincisprezece ani în urmă. Conform lui Evliya Çelebi, Mustafa a fost înmormântat în fostul baptisteriu al bisericii Hagia Sophia, de vreme ce „toate monumentele funerare erau ticsite cu sultani și prinți".

Moartea lui Mustafa a făcut ca Ibrahim să rămână singurul prinț captiv din Kafes (sau Cușca), apartamentul din Palatul Interior care, începând cu anul 1618, fusese folosit pentru consemnarea fraților mai mici

Pavilionul Bagdadului, înălţat de Murad al IV-lea în anul 1638

ai sultanului aflat pe tron. Kafes-ul era probabil o clădire cu două caturi, construită într-un loc retras al *selamlık*-ului. Iniţial a fost împrejmuită cu un zid înalt, care a fost însă demolat la mijlocul secolului al XVIII-lea, atunci când s-au mai adăugat câteva ferestre. Singurii companioni ai prinţilor ţinuţi captivi erau muţii care îi serveau şi cele câteva femei sterpe care formau haremul. Singura educaţie cu care se puteau lăuda era cea pe care o dobândiseră în harem sau în Şcoala Palatului, înainte de a fi consemnaţi în Cuşcă, după care deveneau complet rupţi de lumea exterioară, ceea ce făcea ca prinţii care ar fi putut urma la tron să fie slab pregătiţi pentru o eventuală domnie.

După cucerirea Bagdadului, Murad şi-a petrecut tot timpul chefuind cu protejaţii lui, printre care acum se număra şi prinţul persan capturat Emirgüneh. Dimitrie Cantemir scrie despre cum băutura îl transforma pe Murad într-un nebun ucigaş care îşi umplea supuşii de groază:

> *Poftea din greu după sânge nevinovat, nu respira decât omoruri, de parcă părea a se hrăni cu ele. Ieşea prea adesea, în picioarele goale, din Harem, pe uşi mai ascunse ale Palatului, îmbrăcat doar în cămaşă, fără vreun însoţitor, ca un nebun, cu sabia trasă, şi, rătăcind pe uliţi, ucidea pe cine-i ieşea în cale, iar, crăpându-se de ziuă, abia dacă se întorcea în pat. Nu arareori, ca să se distreze şi să-şi răcorească sufletul, îi străpungea cu săgeata, pe ferestre,*

din cele mai înalte încăperi ale edificiului, pe unde obișnuia să bea vin, pe trecătorii pe care-i împinsese pe acolo soarta lor. Câteodată, schimbându-și straiele, rătăcea pe ici, pe colo și nu se întorcea, până să nu fi ucis niște amărâți, fie dintr-o oarece măruntă pricină, fie fără niciuna. Și a vârât în întregul oraș o asemenea groază, încât de-abia dacă mai cuteza careva, fie și între pereții săi, să-i mai pomenească numele.

În cele din urmă, băutura a distrus complet sănătatea lui Murad. Descrierea pe care o face Rycaut sultanului arată că acesta suferea de o formă avansată de ciroză a ficatului, iar în februarie 1640 un banchet stropit cu băutură, la care a participat și Emirgüneh, i-a adus în cele din urmă sfârșitul:

Acest ospăț dezmățat i-a fost fatal Marelui Senior, pentru că deodată un foc i s-a aprins în vine și în măruntaie, făcându-l să cadă într-o fierbințeală puternică, îndelungată. Au fost chemați doctori, cărora le-a fost frică să-i administreze leacuri, de teamă să nu aibă efect, caz în care viețile lor ar fi fost în primejdie ca urmare a zadarnicului tratament. În cele din urmă au acceptat să-i verse puțin sânge, însă aceasta nu a făcut altceva decât să-i grăbească sfârșitul, pentru că a murit în cea de a patra zi de fierbințeală, pe 8 [de fapt pe 9] februarie, în cel de al șaptesprezecelea an al domniei, având el vârsta de unu și treizeci de ani. Moartea i-a venit din pricina vieții neorânduite și a exceselor pe care anii tinereții i-au îngăduit să le facă.

În vreme ce suferea de ultima boală a vieții sale, Murad s-a hotărât să-l ucidă pe fratele lui, Ibrahim, astfel încât linia succesorală a dinastiei Osmanlı să se încheie odată cu propria moarte, caz în care sultanatul ar fi trecut la hanii tătari. Rycaut scrie despre ultima dorință a lui Murad:

Nu a lăsat în urmă niciun fiu, pentru că deși a avut mai mulți, aceștia au murit de mici, nemaipunând la socoteală faptul că își ura atât de mult rudele, dorindu-și ca el să rămână ultimul din linia succesorală otomană, ca imperiul acestei familii să se sfârșească odată cu el și să cadă în sarcina tătarilor.

Ibrahim a fost salvat de mama lui, Kösem, care i-a convins pe marele-vizir Mustafa Pașa și pe ceilalți membri ai consiliului imperial că acesta era succesorul potrivit. Ibrahim își petrecuse ultimii patru ani închis în

Cușcă, trăind în permanență cu groaza că poate fi ucis în orice clipă de criminalul lui frate. Astfel, atunci când vizirii au venit să-i anunțe moartea fratelui și faptul că îi va urma acestuia la tron, Ibrahim a fost inițial într-atât de speriat, încât a refuzat să deschidă ușa. Abia în clipa în care Kösem a pus ca trupul neînsuflețit al lui Murad să fie adus în fața ușii Cuștii a crezut Ibrahim că fratele lui e mort de-adevăratelea, moment în care în sfârșit a ieșit din încăperea în care se afla, strigând vesel: „Măcelarul e mort, măcelarul e mort!“.

În aceeași zi de 9 februarie 1640, Ibrahim a fost pus pe tron, iar în ziua următoare Murad a fost înmormântat alături de tatăl lui în *türbe*-ul Moscheii Sultanului Ahmed. Evliya Çelebi descrie moartea protectorului său în felul următor:

> *Sultanul Murad, respectând chemarea „Revino la Stăpânul tău“, și-a luat rămas-bun de la lumea aceasta vremelnică, pornind în călătoria către regatul veșnic. Toți mahomedanii s-au cufundat într-o jale adâncă, deplângând pierderea suferită. Cai drapați în negru au fost lăsați liberi în Hipodrom, acolo unde Majestatea Sa a fost înmormântată în apropierea Sultanului Ahmed [...] Mai târziu am auzit de pe buzele de perle izvoditoare ale stăpânului meu Kara Mustafa că dacă Cel de Sus l-ar fi lăsat pe Murad să mai trăiască numai șase luni în plus, toți necredincioșii ar fi devenit niște simple cifre în registrele cu haraciuri.*

La scurtă vreme după aceasta, Ibrahim fost încins cu sabia lui Osman la Eyüp, primind felicitările mulțimii în vreme ce străbătea călare orașul, cu toate că, așa cum remarca Rycaut, „fie din lipsa antrenamentului, fie din pricina posturii tipice nătărăilor, ședea cu atâta stângăcie în șa, încât poporul mai degrabă râdea de el, în loc să-l aclame“.

Rycaut îl descrie pe noul sultan, poreclit Deli (Nebunul) Ibrahim în termeni nu prea măgulitori:

> *Ibrahim avea o fire calmă și delicată, o frunte mare, o privire aprigă și vie, obraji îmbujorați, precum și niște trăsături ale feței bine proporționate — cu toate acestea era ceva în expresia lui care trăda faptul că mintea nu îi era prea ascuțită.*

Atunci când a urcat pe tron, Ibrahim avea douăzeci și patru de ani, și trăise în prizonierat de la vârsta de doi ani, mai întâi în Vechiul Palat,

Sultanul Ibrahim Nebunul (1640–1648)

iar apoi în Haremul de la Topkapı Sarayı, acolo unde în ultimii patru ani fusese închis în Cușcă. Lunga detenție, adăugată problemelor lui mintale, îl făceau complet nepotrivit pentru domnie. Astfel, puterea a ajuns în mâinile mamei lui, Kösem, redevenită *valide sultan* și care colabora cu Kara Mustafa Pașa, renumit în funcția de mare-vizir. *Bailo*-ul Alvise Contarini notează faptul că *valide* și marele-vizir se contraziceau adesea, fiecare încercând să se descotorosească de celălalt.

Puterea deținută de Kösem a ajutat-o să adune o avere uriașă pe care a folosit-o ca să întrețină mai multe organizații caritabile, una dintre acestea având grijă de soarta fetelor orfane, cărora le era asigurată dota necesară pentru a se putea mărita. De asemenea, a înzestrat cu cele necesare și o moschee din Üsküdar, cunoscută sub numele de Çinili Camii, precum și un imens caravanserai — Valide Hanı — aflat în cartierul piețelor din Istanbul.

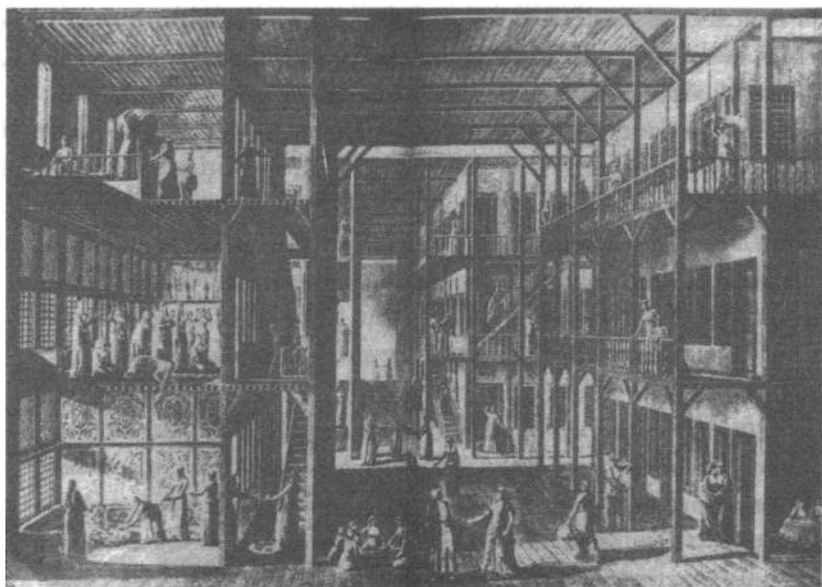
Atunci când Ibrahim a urcat pe tron, se credea despre el că era impotent. Cum rămăsese singurul bărbat din linia imperială otomană, au existat temeri că dinastia se apropia de sfârșit, așa cum notează și Rycaut:

> *Temerile continue că ar fi urmat să fie ucis, pe care le trăise în timpul prizonieratului, îl făcuseră să manifeste față de femei o stranie frigiditate,*

atât de puternică, încât toate avansurile și îmbrățișările pline de căldură ale doamnelor din Serai nu ar fi reușit, nici măcar într-un an întreg, să-i alunge răceala. În felul acesta s-a răspândit la început zvonul că ar fi fost impotent.

Kösem s-a însărcinat să remedieze ea însăși această situație găsind pentru haremul lui Ibrahim niște concubine frumoase, care îi erau furnizate din piața de sclavi prin intermediul unui om de încredere pe nume Pezevenk (Codoșul). Văzând însă că, inițial, fiul ei nu manifestă niciun fel de interes pentru aceste femei, ea s-a sfătuit cu institutorul și confidentul sultanului, Cinci Hoca, acesta strecurându-i lui Ibrahim afrodiziace și cumpărându-i cărți pornografice bogat ilustrate, ca să-i stimuleze acestuia poftele trupești și imaginația. Metoda a funcționat și în curând Ibrahim a început să se bucure de compania propriilor concubine, precum și de alte plăceri ale vieții care îi fuseseră interzise în anii în care fusese izolat sau închis. Făcând referire la primul an de domnie al lui Ibrahim, Rycaut notează:

Sultanul, în tot acest timp, se interesa prea puțin de treburile guvernării, neavând capacitatea necesară și fiind prea ocupat cu propria destrăbălare,

Haremul din Topkapı Sarayı

dedându-se la nenumărate excese. Fiind el obișnuit cu închisoarea și cu înfrânarea, nu știa cum să se bucure mai bine de libertatea redobândită, altfel decât lăsându-se pradă poftelor. Vizirul și marii miniștri îi întrețineau acest apetit organizându-i banchete, petreceri și distracții nesfârșite, de care el se bucura întotdeauna peste măsură. Alte distracții ale sultanului erau cursele de cai și tragerile cu arcul, la cele din urmă răsplătindu-i el însuși pe cei mai iscusiți dintre arcași [...] Cum anul era deja 1641, sultanul se bucura de o viață plină de lux în Serai, risipindu-și imensa avere cu femeile sale...

Rycaut continuă descriind cum, mai târziu în același an, Ibrahim a fost lovit de o boală gravă. Noile temeri că linia succesorală otomană avea să se sfârșească, de vreme ce el încă nu produsese un urmaș la tron, în pofida redeșteptatului său interes pentru femei, au fost însoțite de zvonul că sultanul era în continuare impotent.

Toate aceste temeri au încetat în ziua de 2 ianuarie 1624, când concubina lui Ibrahim, Hadice Turhan, a dat naștere unui fiu: viitorul sultan Mehmed al IV-lea. În următoarele paisprezece luni, alte două concubine i-au născut lui Ibrahim câte un fiu: viitorii sultani Soliman al II-lea și Ahmed al II-lea. În cele din urmă, într-un interval de mai puțin de șapte ani, concubinele lui Ibrahim i-au zămislit optsprezece copii, nouă fete și nouă băieți. Tot în această perioadă el a avut nouă *haseki,* rămânând consemnate până în ziua de azi numele a patru dintre ele: Hadice Turhan, Saliha Dilașub, Hadice Muazzez și Hümașah. Primele trei sunt cunoscute pentru că au devenit mamele unor viitori sultani: Hadice Turhan a fost mama lui Mehmed al IV-lea, Saliha Dilașub, a lui Soliman al II-lea, iar Hadice Muazzez, a lui Ahmed al II-lea. Hümașah a fost ultima *haseki* a lui Ibrahim, favorita din ultimii lui ani. Era poreclită „Telli Haseki" din pricina firelor *(tel)* de argint și de aur care împodobeau în mod tradițional părul mireselor. Cronicarul Naima scrie despre ciudatele circumstanțe legate de căsătoria dintre Ibrahim și Hümașah, sărbătorită printr-o fastuoasă ceremonie statală:

În conformitate cu porunca imperială, vizirii consiliului au oferit fiecare câte o fată cu fața rotundă ca o lună plină, împodobită toată cu nestemate. Apoi au însoțit-o [pe mireasă] într-o procesiune bine ordonată de la grădinile lui Davud Pașa la palatul imperial. Ceremonialul s-a desfășurat în felul următor: marele-eunuc negru a slujit ca delegat al miresei, iar marele-vizir, ca delegat al sultanului. Vizirii și ulema au primit veșminte de ceremonie, iar ceilalți participanți au fost onorați conform obiceiului.

Naștere în harem

În Topkapı Sarayı, Ibrahim a înălțat câteva edificii care încă mai supraviețuiesc. Unul dintre acestea este Pavilionul Circumciziilor, o clădire frumos mozaicată pe care a construit-o la capătul sudic al terasei de marmură de lângă Camera Privată. Pavilionul își datorează numele faptului că, în mod obișnuit, aici se petrecea circumcizia fiilor lui Ibrahim. Acesta a mai reconstruit bazinul și havuzul din partea interioară a terasei, iar în cea exterioară a înălțat o filigorie din bronz, cunoscută sub numele de Kasrı Iftariye, care domină grădinile de jos ale palatului. Filigoria își datorează numele faptului că Ibrahim își lua acolo *iftar*-ul, masa de după apus din perioada Ramazanului. Tot acolo își urmărea preferatele cum înoată în bazin și cum se joacă pe terasă. Adesea participa el însuși la distracție, aruncându-le în apă atât pe ele, cât și pe bufoni, muți și pitici, după cum consemnează diplomatul francez François de le Croix: „spectacole de comedie, de marionete și alte distracții se petreceau în fața acestui bazin".

Marele-vizir Kara Mustafa Pașa și Kösem au continuat să administreze treburile guvernului de-a lungul primilor patru ani ai domniei lui Ibrahim. Rivalitatea dintre *valide sultan* și marele-vizir a sporit continuu, iar la începutul anului 1644 Kösem a reușit în cele din urmă să îl determine pe Ibrahim să-l execute pe Kara Mustafa.

Funcția de mare-vizir a fost ocupată de Sultanzade Mehmed Pașa, un strănepot al lui Soliman Magnificul. Numirea acestuia s-a datorat în bună măsură influenței favoritului sultanului, Cinci Hoca, fost institutor al lui Ibrahim și singurul companion al acestuia în anii în care viitorul sultan fusese consemnat în Cușcă. Astfel, noul mare-vizir a devenit marioneta lui Cinci Hoca, a cărui puternică influență asupra lui Ibrahim a dus la marginalizarea lui Kösem, care a încetat să mai reprezinte puterea din umbra tronului.

După ce Hadice Turhan i-a dăruit lui Ibrahim un moștenitor, marele-eunuc negru, Sümbül Ağa, s-a îngrijit ca una dintre sclavele lui să devină doica micului prinț. Sümbül Ağa o cumpărase pe această fată de la un negușător persan de sclavi, încredințat că era virgină, însă în momentul în care s-a vădit că era gravidă, a trimis-o la casa intendentului său, acolo unde a dat naștere unui băiat. Sümbül a îndrăgit atât de mult pruncul, încât l-a adoptat și l-a dat să fie crescut în haremul imperial de cum sclava a devenit doica prințului Mehmed. Și Ibrahim l-a îndrăgit nespus pe băiatul acesta, care era mult mai frumușel decât propriul său fiu, făcându-i mare plăcere să se joace cu el și ignorându-l pe prințul Mehmed. Aceasta a stârnit gelozia lui Hadice Turhan, care într-o bună zi și-a vărsat furia asupra doicii și a fiului acesteia. Auzind aceasta, Ibrahim s-a înfuriat atât de tare, încât l-a smuls pe Mehmed din brațele lui Hadice Turhan și l-a aruncat într-un bazin, acolo unde copilul s-ar fi putut îneca dacă servitorii din Harem nu i-ar fi sărit în ajutor. Mehmed s-a rănit la cap, rămânând pentru tot restul vieții cu o cicatrice.

Întâmplarea l-a neliniștit pe Sümbül Ağa într-o asemenea măsură, încât l-a implorat pe Ibrahim să-i permită să se retragă, iar atunci când cererea i-a fost aprobată i-a luat atât pe sclavă, cât și pe fiul acesteia și s-a îmbarcat la Istanbul spunând că dorește să facă un pelerinaj la Mecca. Vânturi potrivnice i-au obligat pe mateloți să se refugieze în Rodos, acolo unde au fost atacați de niște pirați maltezi, care l-au ucis pe Sümbül Ağa, capturându-i sclava și pe băiatul acesteia. Pirații au dus prada și pe cei capturați în insula Creta, care încă se afla în mâinile venețienilor. La început au crezut că băiatul era fiul sultanului Ibrahim și că ar fi putut

obține pe seama lui o răscumpărare considerabilă, însă în zadar. Băiatul a fost crescut în credința creștină și mai târziu a devenit călugăr dominican, cunoscut de toți cei din jur ca Padre Ottomano, pentru că despre el se credea că ar fi fost moștenitorul tronului otoman.

De cum a aflat vestea uciderii lui Sümbül Ağa, Ibrahim s-a mâniat până peste poate, iar primul lui gând a fost să lanseze un atac asupra Maltei. Sfetnicii lui l-au convins însă că insula era inexpugnabilă, așa că în cele din urmă atacată a fost Creta, în felul acesta venețienii fiind pedepsiți pentru că le permiseseră piraților să se refugieze acolo. Expediția militară împotriva Cretei a fost lansată în 1654, pretextându-se un atac asupra Maltei, pentru ca venețienii să poată fi luați prin surprindere de către forțele otomane.

Cu mici excepții, Ibrahim își petrecea tot timpul în Harem, acolo unde orgiile pe care le organiza aveau proporții epice, așa cum consemnează Cantemir:

[Dacă Murad] se dedulcise la vin, [Ibrahim] se lăsa în voia plăcerilor și poftelor trupului. Ei spun că li se dedase acestora cu totul, ziua și noaptea, și că a încercat să-și refacă, prin meșteșug și leacuri, puterile firii, doborâte de înfruntările, prea des repetate, cu Venus, în fiecare zi de Vineri, care la ei e sfântă și închinată acestui fel de luptă. El îi poruncea Marelui-Vizir sau vreunuia dintre fruntași să-i aducă o fecioară frumoasă, îmbrăcată de mama sa în veșminte de preț, ca să o siluiască. Pereții încăperilor îi acoperise, peste tot, cu geamuri și oglinzi, încât să pară că mai mulți își împlineau poftele, în același timp, în mai multe locuri. Pernele poruncea să i le umple cu ghemuri de zibelină, ca patul hărăzit desfătării împărătești să fie mai de preț. Iar dedesubt așternea tot blăni de zibelină, susținând că îi creștea avântul poftei, dacă truda îi era mai grea, alunecându-i genunchii. În grădina Palatului care se numește Chas aduna adesea toate fecioarele, le dezbrăca și se zbenguia printre ele, gol și el, ca un armăsar, nechezând și alergând, iar pe câte una sau pe alta, care, din porunca lui, bătea din călcâie și nu se lăsa, parcă de-abia o putea încăleca. Odată, când văzuse, din întâmplare, rușinea unei bivolițe, a trimis prin toată Împărăția modelul ei, făcut din aur și a cerut să se caute dacă se putea găsi, pentru poftele lui, vreo femeie înzestrată cu asemenea parte firescă; ei spun că, până la urmă, a fost găsită o asemenea armeancă și că a fost luată în harem. A mai strâns și cărți mari și voluminoase, pline de picturi în care se arătau diferite feluri de împreunare, și, asupra lor, a născocit mereu câte ceva nou și necunoscut încă războinicilor închinați lui Venus.

Armeanca amintită de Cantemir provenea din satul Arnavutköy, de pe malul Bosforului și se spunea despre ea că avea o sută cincizeci de kilograme. Rycaut spune că Ibrahim s-a îndrăgostit atât de mult de noua lui preferată, încât nu îi putea refuza absolut nimic, ceea ce i-a atras femeii sfârșitul, deoarece aceasta i-a atras antipatia lui Kösem: „Astfel regina mamă a devenit geloasă. Într-o zi a invitat-o la cină, poruncind ca femeia să fie sugrumată și spunându-i apoi lui Ibrahim că de fapt armeanca murise subit, ceea ce a cauzat o adâncă mâhnire în sufletul bietului bărbat".

Evliya Çelebi descrie felul discreționar în care sultanul îi numea pe preferații lui dintre cei mai umili în demnități înalte.

> *Era unul dintre cei mai cheltuitori suverani, risipindu-și bogățiile pe seama unor oameni de duzină și a favoritelor. A înălțat un băieș la gradul de general al ienicerilor, având rang de pașă cu trei tuiuri [echivalentul unui general-colonel]; apoi, ca să o mulțumească pe Șeker Para, favorita lui, a făcut din fiul unui comerciant de orez agă al ienicerilor. Același rang i l-a oferit lui Ahmed Kuli, un celebru luptător și jongler țigan, de ale cărui talente Ibrahim se arătase încântat. Jonglerul i-a spus: „Preamărite suveran, de pe vremea faraonilor care i-au alungat pe țiganii nomazi din Egipt, niciunul dintre strămoșii mei nu au fost nici miniștri, nici viziri, iar o astfel de idee i-a trecut faraonului prin cap numai către sfârșitul domniei". Spunând acestea, a refuzat cu prudență rangul oferit, după care a cerut voie să poată merge la Mecca în pelerinaj.*

Preferata menționată de Evlyia era Șeker Para („Bucățica de zahăr"). După spusele lui Rycaut, aceasta se îndeletnicea cu găsirea unor femei frumoase pentru haremul lui Ibrahim. De asemenea, a făcut pe curiera atunci când sultanul s-a îndrăgostit de una dintre văduvele fratelui său, Murad. Doar că aceasta l-a respins, iar în momentul în care Ibrahim a încercat să o siluiască, femeia a scos un pumnal și l-a amenințat că-l va înjunghia dacă nu se va potoli. Kösem însă a auzit zgomotele care se petreceau în iatac, așa că a dat buzna, mustrându-l pe Ibrahim și permițându-i văduvei să plece. Aceasta l-a înfuriat pe Ibrahim într-o asemenea măsură, încât a alungat-o pe propria mamă din Harem, consemnând-o în Vechiul Palat.

În același timp, Ibrahim și-a umilit surorile, Ayșe, Fatma și Hanzade, precum și pe nepoata lui, Kaya, subordonându-le pe toate concubinelor lui, cărora le-a oferit pământuri și bijuterii. De asemenea, le-a obligat pe

cele patru să o slujească pe soția lui, Hümașah. Aceasta a înfuriat-o pe Kösem, dragostea maternă a acesteia preschimbându-se într-o ură care îi va pecetlui soarta sultanului. Iată ce îi scria ea, în acea perioadă, marelui-vizir Ahmed-Pașa, referindu-se la Ibrahim: „În cele din urmă nu ne va lăsa în viață nici pe mine, nici pe tine. Vom pierde controlul asupra guvernului. Detronează-l cât mai degrabă".

Ibrahim s-a îndrăgostit apoi de fata unui muftiu, farmecele acesteia fiindu-i descrise sultanului de Șeker Para. Muftiul cunoștea prea bine caracterul depravat al lui Ibrahim și nu dorea să-și lase preaiubita fiică pe mâna acestuia. Temându-se însă pentru propria soartă, și-a ascuns adevăratele sentimente și a spus că nu și-ar dori să-și oblige copila să se mărite, însă va încerca să o convingă să devină soția sultanului. Ibrahim s-a arătat mulțumit de acest răspuns, însă muftiul a revenit în ziua următoare spunând că fiica lui nu dorește să se mărite. Șeker Para a fost trimisă să încerce și ea să o convingă pe fata muftiului, ducându-i un diamant uriaș ca dar din partea sultanului, însă tânăra a repetat refuzul. Pierzându-și răbdarea, Ibrahim i-a poruncit marelui-vizir Ahmed Pașa să o ia pe fată și să i-o aducă la Harem. S-a bucurat de nurii ei vreme de câteva zile, însă lacrimile și dezgustul fetei l-au făcut să îi piară pofta, așa că în cele din urmă a trimis-o, nemulțumit, înapoi la tatăl ei. Indignat la culme, muftiul i s-a plâns lui Sofu Mehmed Pașa, membru al Divanului, precum și lui Murad Ağa, comandantul ienicerilor, care au convenit că sosise vremea ca Ibrahim să fie detronat și ca marele său vizir să fie, de asemenea, eliminat — conspirație la care s-a alăturat și Kösem. La scurtă vreme, grupul s-a lărgit cu cei doi *kadıasker*-i, judecătorii șefi ai Rumeliei și ai Anatoliei, moment în care conspiratorii s-au decis să treacă la acțiune.

Revolta a început în 7 august 1648, atunci când Murad Ağa, însoțit de cei doi *kadıasker*-i și de alți miniștri, i-au călăuzit pe ieniceri la Topkapı Sarayi, obligându-l pe Ibrahim să stea de vorbă cu ei și cerându-i acestuia să îl destituie pe Ahmed Pașa, înlocuindu-l cu Sofu Mehmed Pașa. Ibrahim s-a văzut nevoit să accepte și astfel Sofu Mehmed Pașa a fost numit mare-vizir, în vreme ce Ahmed Pașa s-a refugiat în casa muftiului, crezând că acolo va găsi adăpost. Ienicerii însă l-au scos de acolo, l-au ucis și au aruncat trupul în fața Moscheii Sultanului Ahmed. Leșul marelui-vizir a fost ulterior hăcuit de gloată pe Hipodrom, fostul demnitar rămânând în istoria orală ca Hezarpara Ahmed, adică „Ahmed cel dintr-o mie de bucăți". Cinci Hoca și Pezevenk au împărtășit aceeași

soartă, conform mărturiei lui Evliya Çelebi, care consemnează și faptul că Șeker Para a fost exilată în Egipt.

În ziua următoare, ienicerii s-au strâns în fața muftiului și au primit din partea acestuia o *fetva* prin care Ibrahim era detronat, întrucât „este un nebun și un tiran nepotrivit pentru guvernare". În momentul în care *fetva* i-a fost prezentată lui Ibrahim însuși, acesta a rupt-o cu dispreț și l-a amenințat pe muftiul care, pe cale de consecință, a emis o nouă *fetva*, prin care declara că orice persoană care nu se supune legii lui Dumnezeu „este un necredincios care va părăsi degrabă tronul pe care se află". De cum Ibrahim a primit cea de a doua *fetva*, a rupt-o și a poruncit ca muftiul să fie executat. Doar că în momentul acela Ibrahim își pierduse aproape toată autoritatea, iar porunca lui a fost ignorată. Ienicerii au început să manifesteze în fața Porții Salutului, cerându-i să renunțe la tron. În clipa aceea, Ibrahim și-a pierdut cumpătul și s-a repezit în brațele mamei lui, Kösem, pe care a readmis-o, fără prea multă tragere de inimă, în Harem, implorând-o să-l protejeze. Kösem l-a convins să abdice, ienicerii înlocuindu-l pe Ibrahim cu fiul cel mare al acestuia, care astfel a devenit sultanul Mehmed al IV-lea.

Ibrahim a fost consemnat într-un iatac aflat la capătul de sus al scărilor de deasupra Sălii Favoritelor. În următoarele nouă zile, concubinele lui l-au putut auzi plângând neconsolat. Halul în care ajunsese Ibrahim i-a atras acestuia simpatia poporului, ceea ce i-a făcut pe cei care îl detronaseră să se teamă de o contrarevoluție care să îl înscăuneze la loc. Din această pricină, consiliul imperial a obținut o *fetva* prin care se autoriza execuția lui Ibrahim, iar în 17 august 1648, călăul-șef Kara Ali a fost trimis să-l sugrume. Evliya Çelebi oferă propria lui versiune pentru momentul în care Kara Ali pătrunde în iatacul lui Ibrahim:

> *Ibrahim a întrebat: „Maestre Ali, de unde ai pogorât?". Iar călăul a răspuns: „Împărate, am venit să îți organizez funeraliile". Auzind aceasta, Ibrahim i-a spus: „Vom vedea". Apoi Ali s-a repezit la el și, în vreme ce se luptau, unul dintre ajutoarele lui Ali a pătruns în iatac, iar Ibrahim a fost în cele din urmă sugrumat cu ajutorul unei jartiere. Kara Ali a primit o recompensă de cinci sute de ducați și a fost sfătuit să părăsească degrabă Constantinopolul și să plece într-un pelerinaj la Mecca.*

Evliya continuă descriind funeraliile și înmormântarea lui Ibrahim, care a fost înhumat alături de unchiul său Mustafa I, în fostul baptisteriu

de la Hagia Sophia, doi sultani nebuni puşi unul lângă celălalt, sub cupola edificiului:

> *Trupul împăratului a fost spălat în fața Sălii Tronului (Has Oda), apoi s-au rostit ultimele rugăciuni sub chiparoşii din fața Sălii Divanului, în prezența tuturor vizirilor şi a Sultanului Mohamed însuşi,* Şeihülislam-*ul îndeplinind rolul Imamului. Vizirii purtau văluri cernite, iar caii drapați în negru au fost aduşi în fața sicriului care în cele din urmă a fost depus în mausoleul Sultanului Mustafa I, unchiul Sultanului Ibrahim... Pe vremea acestuia nu zăreai pe nicăieri cerşetor, iar averi erau irosite la tot pasul. Câteva sute de poeți au rostit din adâncul inimilor lor îndurerate cronografele în versuri descriind moartea sultanului. Acesta se odihneşte acum în curtea de la Aya Sofya, alături de Sultanul Mustafa. Mormântul lui este mereu vizitat de femei — acestea fiind marea patimă a răposatului...*

Iată, aşadar, cum a sfârşit Deli Ibrahim, cel de al treilea sultan nebun mort pe cuprinsul unei singure decade.

10

Vânătorul întemnițat

Când Mehmed al IV-lea s-a urcat pe tron, el nu avea decât puțin peste șase ani și jumătate — cel mai tânăr sultan din istoria Imperiului Otoman. Mama lui, Hadice Turhan, devenită acum *valide sultan,* ar fi trebuit să devină regenta propriului fiu, așa cum se petrecuse deja de trei ori în prima jumătate a secolului al XVII-lea. Doar că Turhan avea numai douăzeci și trei de ani, cea mai tânără femeie devenită vreodată *valide* și, din pricina faptului că era într-atât de neexperimentată, consiliul imperial a numit-o pe Kösem regentă, conferindu-i titlul de *büyük* (mare) *valide sultan.*

În următorii trei ani, Hadice Turhan a adunat sprijin pentru îndepărtarea lui Kösem, mama sultanului fiind hotărâtă să își asume atât poziția de *valide sultan,* cât și pe cea de regentă a propriului fiu. Turhan a primit ajutorul marelui-eunuc negru Soliman Ağa, care a jucat rolul de curier, recrutând susținători din rândurile conducătorilor spahiilor și ale altor pași influenți.

Spahiii s-au revoltat în Üsküdar, însă mișcarea lor a fost înăbușită cu ajutorul ienicerilor. Cu toate acestea, la scurtă vreme, nesupunerea s-a răspândit printre locuitorii Istanbulului, care au început să se răscoale, mărșăluind către Topkapı Sarayı. Kösem s-a gândit că, pentru a-și proteja poziția, ar trebui să îl detroneze pe Mehmed al IV-lea și să îl pună pe tron pe Soliman [viitorul Soliman al II-lea], fratele mai mic al acestuia. Prințul Soliman, care era mai mic decât sultanul cu numai trei luni, era fiul Saliahei Dilașub, *haseki* lui Ibrahim, despre care Kösem credea că ar fi mult mai cooperantă și „nedornică să exercite autoritatea unei *valide sultan*", după cum consemnează Naima. Kösem se bucura de sprijinul lui

Bektaș Ağa, comandant al ienicerilor, căruia i-a dezvăluit planul ei. Doar că acesta a fost dejucat de Soliman Ağa și de marele-vizir Siyavuș Pașa, care au obținut o *fetva* prin care se ordona execuția lui Kösem.

Spahiu purtător de stindard

Soliman Ağa a luat cu sine un grup de douăzeci de paji și i-a condus până la apartamentul lui Kösem, eunucii negri aflați de serviciu lăsându-i să intre. Singura persoană pe care au găsit-o în apartament a fost o bătrână care slujea ca bufon al lui Kösem. Aceasta era înarmată cu un pistol, pe care l-a ținut îndreptat către eunuci în vreme ce era întrebată unde se afla Kösem. Femeia a răspuns că ea este Bătrâna Regină, după care a apucat să apese pe trăgaci înainte ca pajii să o ucidă. Aceștia au pătruns apoi în dormitor, acolo unde un paj pe nume Deli (Nebunul) Doğancı a reușit să o găsească pe Kösem, ascunsă într-un dulap de haine.

Kösem a încercat să-i mituiască pe paji, însă aceștia i-au luat pur și simplu banii și i-au smuls cu brutalitate bijuteriile, confiscându-i și alte lucruri de valoare. Soliman Ağa a pus apoi ca Kösem să fie trasă de picioare până la Kușhane Kapısı, poarta care desparte Haremul de cea de-a

Treia Curte, acolo unde le-a poruncit oamenilor din subordine să o ucidă. Kösem s-a luptat, așa că a fost nevoie de patru bărbați ca să o țină și să o sugrume, crezând că au reușit să o omoare. Doar că femeia încă trăia și, de cum pajii s-au îndepărtat, s-a ridicat în picioare și a încercat să fugă prin Kușhane Kapısı. Cei care fuseseră puși să o ucidă au fost chemați înapoi și de data aceasta nu i-au mai dat drumul până când au fost absolut siguri că femeia este moartă. Apoi, așa cum consemnează Paul Rycaut:

> *Imediat, eunucii negri au luat trupul și, într-o manieră respectuoasă, l-au depus în Moscheea Regală, acolo unde aproximativ 400 de sclave ale reginei s-au adunat de jur împrejurul răposatei, clătinându-se și jelindu-se, smulgându-și părul din cap după obiceiul lor cel barbar și trezind compasiunea întregii Curți.*

Îndată după moartea lui Kösem, Siyavuș Pașa a poruncit ca steagul sfânt al Profetului Mahomed să fie luat din Pavilionul Sfintei Mantii și arborat deasupra porții principale de la Topkapı Sarayı, vederea acestuia răspândind prin oraș un val de fervoare religioasă, chiar și în rândurile ienicerilor răsculați. Bektaș Ağa a fost părăsit de acoliții săi, după care atât el, cât și alți conducători ai rebelilor au fost căutați și executați.

Kösem a fost înmormântată fără fast chiar în ziua morții ei, în 2 septembrie 1651. A fost înhumată în *türbe,* lângă Moscheea Sultanului Ahmed I, alături de soțul și de fiul ei, Murad al IV-lea.

Mama sultanului Mehmed, *valide sultan* Hadice Turhan, a devenit regentă, exercitându-și puterea prin intermediul celor doisprezece mari-viziri pe care i-a schimbat de-a lungul următorilor cinci ani.

Turhan s-a dedicat cu toată seriozitatea responsabilităților ei de regent, străduindu-se să compenseze propria lipsă de experiență învățând tot ceea ce era de învățat ca să-și poată duce misiunea la îndeplinire. În momentul în care s-a ridicat problema obținerii de fonduri pentru marină, ea i-a scris marelui-vizir rugându-l să o informeze cu privire la toate detaliile relevante: „Adu-mi toate registrele. Am aflat că există reglementări privitoare la toate aspectele, până la pânza folosită pentru vele. Trebuie să cunosc totul în detaliu". Într-o altă scrisoare adresată marelui-vizir îl ia la rost pe acesta pentru că nu s-a ocupat de aprovizionarea Vechiului Palat: „În Vechiul Serai nu există lemne suficiente pentru fierberea supei! Care este motivul pentru toate acestea? Nu este un palat regal?" Turhan era prezentă la toate audiențele fiului ei și, cu toate că stătea

ascunsă îndărătul unei draperii, intervenea ori de câte ori simțea nevoia să îl sfătuiască pe Mehmed. La una dintre întâlniri, Mesut Efendi, judecătorul-șef al Anatoliei, a dat glas părerii sale, iar Mehmed s-a întors către mama lui întrebând-o: „Ai auzit asta?“, la care ea a răspuns: „El grăiește adevărul, ceea ce spune este just“.

Principala problemă cu care se confrunta Turhan era insuficiența fondurilor, ceea ce se remarcă în tumultuoasa corespondență pe care o purta cu marii-viziri. Iată cum răspunde Turhan într-una dintre scrisori, după ce marele-vizir îi ceruse să plătească soldele militarilor:

> *Ați cerut cincizeci de pungi cu bani până mâine. Eu sunt înglodată în datorii. Cu toate acestea, să presupunem că voi împrumuta cincizeci de pungi și vi le voi da duminică sau marți. Voi cu ce puteți contribui? Ați reușit să strângeți ceva sau nu? Unde ar trebui să găsesc banii ca să vi-i dau? Nu mă veți crede, însă jur pe Dumnezeu că sunt datoare cu mai mult de trei-patru sute de pungi. Și eu sunt consternată... nici nu mai simt pământul sub picioare.*

Turhan a reușit în cele din urmă să împrumute o sută de pungi de la fundațiile religioase din Mecca și Medina, transferul fiind probabil mijlocit de marele-eunuc negru, care era epitropul imperial al orașelor sfinte.

Între timp, ajungând la vârsta pubertății, tânărul sultan Mehmed al IV-lea se mutase din Harem în *selamlık*. În timpul anilor tinereții, practicase împreună cu pajii diverse sporturi în școala palatului, devenind de timpuriu interesat în arta vânătorii, aceasta devenind principala lui activitate de-a lungul întregii sale domnii.

Cel de-al unsprezecelea dintre vizirii numiți de Turhan pentru scurte perioade de timp a fost Boyuniğri („Nas Coroiat“) Mehmed Pașa, care a fost dat jos din funcție în timpul unei revolte a ienicerilor și a spahiilor, în anul 1656. Soldații au ales un purtător de cuvânt care l-a îndemnat pe sultanul Mehmed, atunci în vârstă de paisprezece ani, să vină și să stea de vorbă cu ei în persoană, spunând că este suficient de matur ca să se comporte precum un sultan independent. Mehmed însă nu s-a dus la acea întâlnire cu rebelii care în cele din urmă s-au dispersat fără să mai provoace vărsare de sânge. Cuprinsă de neliniște, Turhan l-a numit în funcția de mare-vizir pe Köprülü Mehmed Pașa, un albanez needucat care avea la data aceea șaptezeci și unu de ani, însă a cărui experiență din trecut, de guvernator provincial, dovedea că poseda un remarcabil talent

administrativ. Köprülü Mehmed a rămas în funcție până la moartea sa, survenită în anul 1661, dovedindu-se a fi cel mai capabil mare-vizir după Sokollu Mehmed Pașa. Și-a atins scopurile implementând o justiție aspră, executând un număr mare de rebeli și de oameni care nu se supuneau legilor sultanului.

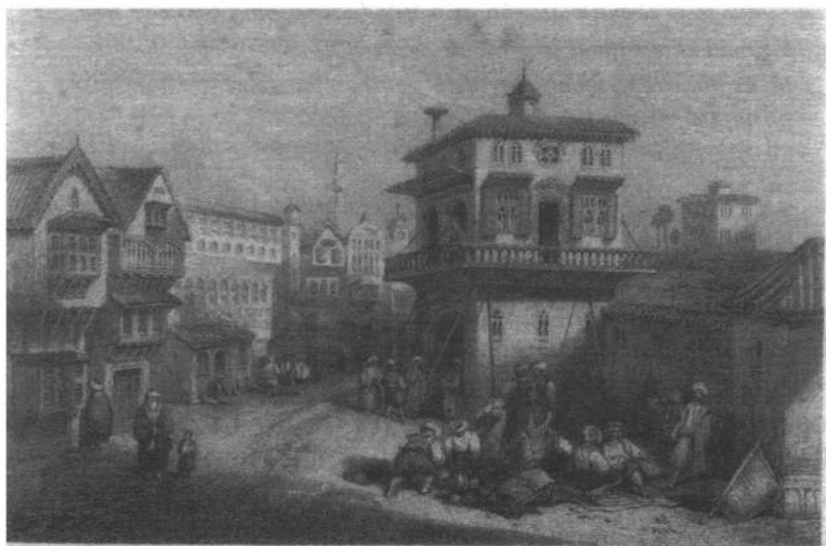
Regența lui Turhan s-a încheiat la sfârșitul anului 1656, atunci când s-a considerat că fiul ei, Mehmed al IV-lea, a ajuns la vârsta majoratului. Doar că Mehmed nu a început să se implice în treburile guvernării într-o mai mare măsură decât o făcuse înainte, pentru că Köprülü Mehmed Pașa preluase toate frâiele puterii în mâinile sale atât de îndemânatice. Cu puțină vreme înaintea morții, Köprülü i-a transmis tânărului sultan, care în momentul acela avea douăzeci de ani, câteva sfaturi: „Nu urma niciodată sfatul unei femei; nu-i permite niciunui supus să devină din cale-afară de bogat; îngrijește-te ca vistieria să fie mereu plină; fii mereu în șa și ține armata permanent în mișcare".

După Köprülü Pașa, următorul mare-vizir a fost fiul acestuia, Fazil Ahmed Pașa, care s-a dovedit a fi la fel de capabil ca tatăl lui, ușurându-l pe tânărul sultan de povara administrării treburilor statului. Aceasta i-a permis sultanului să își petreacă tot timpul la vânătoare, activitate în urma căreia s-a ales cu porecla de Mehmed Vânătorul. Entuziasmul lui pentru vânătoare a fost rezumat într-un cântecel popular în care pasiunea lui Mehmed era comparată cu cea a tatălui său, Ibrahim Nebunul: „Tatăl după pizdă era-nnebunit / Fiul de la vânătoare nu poate fi oprit".

Partidele de vânătoare îl făceau pe Mehmed să-și îndrepte adesea pașii către Edirne, oraș pe care el îl prefera Istanbulului, iar vizitele pe care le făcea la Edirne Sarayı au devenit, cu trecerea timpului, mai dese și mai îndelungate. Apoi, în 1661, o ciumă cumplită a lovit Istanbulul și, ca să se pună la adăpost, Mehmed a mutat întreaga curte la Edirne, acolo unde a rămas până în primăvara anului următor. Acolo și-a petrecut tot timpul vânând. Așa cum consemnează Rycaut, extravagantele partide cinegetice ale sultanului au reușit să epuizeze toate resursele împrejurimilor orașului:

> *niciun alt prinț nu a mai fost un Nimrod atât de măreț, un vânător atât de neobosit precum acesta. Nu avea niciodată liniște, petrecându-și toată vremea în șa, pe câmpuri, călărind uneori în toiul nopții, prin munți, pentru a zări primul soarele cum răsare în zori. Cu această viață extravagantă a reușit să îi obosească pe toți slujitorii de la curte, care au început să*

Scene stradale din Imperiul Otoman

creadă că înclinațiile amoroase ale tatălui său fuseseră mai suportabile decât excentricele expediții ale fiului cel neastâmpărat din fire. Nu doar partidele de vânătoare îi îngrijorau pe curteni, ci și costurile și necazurile cauzate de acestea întregii zone, pentru că oamenii locului erau mereu chemați, uneori treizeci-patruzeci de mii de bărbați fiind puși să bată pădurile vreme de

trei-patru zile, ca hăitași, aducându-i sultanului în bătaia puștii toate jivinele din zonă, iar în ziua Marii Vânători, Marele Senior le ucidea cu câini, arme de foc și prin orișice altă cale, provocând mare tărăboi și învălmășeală. Această activitate, legitimă de altfel, și chiar demnă de laudă pentru un Prinț atât de măreț, devenind o patimă, s-a preschimbat într-o povară și într-un temei de asuprire a supușilor. Adesea aceștia erau nevoiți să-și petreacă nenumărate nopți reci de iarnă prin păduri și, cum nu erau obișnuiți cu astfel de nevoințe, mulți dintre ei au plătit distracția împărătească cu propriile vieți.

Cum epidemia de ciumă trecuse, marele-vizir l-a convins pe sultanul Mehmed să revină la Istanbul, ceea ce s-a și întâmplat în 30 martie 1662, la aproape trei luni după ce acesta împlinise douăzeci de ani. Evliya descrie felul în care arăta Mehmed în perioada aceea: un sultan din cap până-n picioare, cu excepția înclinației de a domni numai de formă:

Cu toate că fusese deosebit de plăpând atunci când urcase pe tron, s-a întremat atunci când, la vârsta de douăzeci de ani, s-a apucat de sporturi în aer liber. Avea acum umeri lați, picioare musculoase și statura înaltă a tatălui său, Ibrahim; un pumn puternic, asemenea unchiului său, Murad, o frunte boltită, ochi cenușii, o față rumenă și o voce plăcută, iar purtarea îi era princiară sau, mai bine spus, împărătească [...] Purta bărbuță, niște mustăți lungi și era un împătimit al sporturilor în aer liber.

Hadice Turhan încetase deja să se mai implice în treburile guvernării. Își folosea acum uriașa avere punându-l pe arhitectul Mustafa Ağa să reclădească moscheea imperială de lângă Cornul de Aur, lucrare începută în anul 1597 din inițiativa lui *valide sultan* Safiye, mama lui Mehmed al III-lea. Complexul pe care îl comandase includea, pe lângă moschee, un spital, o medresă, un mausoleu, o baie publică, două havuzuri și o mare piață acoperită, cunoscută sub numele de Bazarul Egiptean sau Bazarul de Mirodenii. Edificiul a primit în cele din urmă denumirea de Yeni Cami, Noua Moschee, sau, în varianta oficială, Noua Moschee a lui *Valide Sultan.* Aceasta a fost inaugurată în 6 noiembrie 1663 de Turhan Sultan, în prezența fiului ei, Mehmed al IV-lea, și a curții imperiale.

La începutul anului 1663, Fazıl Ahmed Pașa a inițiat o campanie militară împotriva Habsburgilor, sultanul Mehmed însuși aflându-se în fruntea trupelor de avangardă la ieșirea din Istanbul. Mehmed s-a oprit însă

la Edirne, acolo unde și-a petrecut toată vara vânând, în vreme ce marele-vizir a condus oștirea în expediție. În vara aceea, consemnează Rycaut, sultanul s-a îndrăgostit de „un oarecare Asan Ağa, un tânăr vioi din propriul serai, leș de origine, atașându-se de acesta atât de năprasnic, încât ai fi zis că pasiunea nu ar putea fi nici întemeiată, nici de durată...". În cele din urmă, vizirii l-au convins pe Mehmed să renunțe la acest Asan Ağa, drept urmare „Sultanul, a cărui pasiune amoroasă se răcise cu timpul... l-a îndepărtat pe favoritul său, creându-i o slujbă de capugi-bașa sau cap al portarilor seraiului, cu un salariu zilnic de o sută cincizeci de piaștri".

În momentul acela Mehmed își orânduise deja propriul său harem, pe care îl purta cu el în preumblările dintre Topkapı Sarayı și Edirne Sarayı. Favorita lui era Rabia Gülnuș Emetullah, o grecoaică cretană din orașul Rethymno, capturată pe vremea când era copilă, la începutul invaziei turcești a insulei. În ziua de 5 iunie 1664, în vreme ce curtea se afla la Edirne, Gülnuș i-a născut lui Mehmed un fiu, viitorul sultan Mustafa al II-lea. Mustafa era primul bărbat al liniei imperiale a dinastiei Osmanlı născut în ultimii douăzeci de ani, apariția lui pe lume prilejuind o sărbătoare lungă de o săptămână întreagă, atât în Edirne, cât și la Istanbul. Bucuria nașterii unui fiu l-a făcut pe Mehmed să își sporească dragostea pe care i-o purta lui *haseki* Gülnuș, așa cum scrie Rycault:

> *Între timp Marele Senior, cu toate că a continuat să se îndeletnicească cu sportul și cu vânătoarea, nepăsându-i de vipia verii, a început să manifeste mai multă afecțiune pentru femeile sale și să își dea seama că sexul — mai ales acum că micuțul lui fiu începuse deja să se joace și să se zbenguiască — îi oferea desfătare în apartamentele femeilor lui. Așa că s-a ocupat personal ca regina lui să aibă de toate, i-a crescut renta și i-a sporit numărul de servitori, tocmindu-i pe cei mai buni artizani din Adrianopole să confecționeze o coroană bătută cu nestemate scumpe, cu care să-i împodobească creștetul favoritei [...]*

Frații mai mici ai lui Mehmed — Selim, Ahmed și Soliman — rămași în viață, erau consemnați în Cușca de la Topkapı Sarayı încă de la moartea tatălui lor, Ibrahim. După nașterea propriului fiu, Mehmed a dorit să facă uz de codul otoman al fraticidului și să se descotorosească de frații lui, însă mama lui, Turhan, i-a luat sub protecție cu toate că nu era vorba despre fiii ei. I-a vegheat în permanență pe prinții captivi, iar atunci când Mehmed a chemat-o la Edirne, i-a luat cu ea temându-se că aceștia

ar putea fi executați în absența ei. În pofida precauțiilor ei, Mehmed a reușit să se descotorosească de Selim, cel mai vârstnic dintre cei trei, însă ceilalți au supraviețuit.

Mehmed a rămas la Edirne Sarayı cât de mult a putut, ura pe care o nutrea el față de Istanbul și față de Topkapı Sarayı fiind atât de intensă, încât se transformase într-o adevărată obsesie, așa cum observă și Rycaut:

Marele Senior și-a petrecut tot acest timp la Adrianopole, delectându-se acolo împreună cu propria curte, aversiunea lui pentru Constantinopol sporind atât de mult, încât nu mai suporta nici măcar să audă pronunțat numele orașului. Dacă, întâmplător, în timpul vânătorii (cel puțin așa se spune) se întâmpla să ajungă pe drumul care ducea într-acolo, el își amintea de aceasta și făcea imediat cale întoarsă, de parcă ar fi încercat să îndrepte vreo greșeală cumplită, să evite drumul către o nenorocire inevitabilă.

Mehmed s-a decis să se întoarcă de la Edirne la Istanbul la sfârșitul verii anului 1665, însă înainte de a ajunge la destinație, o mare parte a Haremului de la Topkapı Sarayı a fost distrusă de un incendiu. Lucrările de reconstrucție au început imediat, iar Haremul a devenit locuibil în numai câteva luni. Între timp, Mehmed a locuit în afara zidurilor Istanbulului, în palatul lui Davud Pașa, de unde venea din când în când călare ca să verifice reparațiile de la Topkapı Sarayı, însă a ales să nu își petreacă nici măcar o singură noapte în palatul imperial, din pricina înspăimântătoarelor amintiri din copilărie pe care locul acesta i le evoca.

Mehmed a petrecut vara anului 1673 în micul palat pe care și l-a construit la nord de Edirne, acolo unde s-a bucurat de câteva săptămâni de distracție în compania noii lui favorite. Dar Mehmed s-a îndepărtat de noua lui *haseki*, cel puțin temporar, atunci când în ultima zi a anului 1673 Gülnuș i-a dăruit un alt fiu, pe viitorul sultan Ahmed al III-lea. Nașterea prințului Ahmed și sărbătoririle ulterioare sunt descrise în jurnalul doctorului Covel, capelan al ambasadei britanice din Pera între anii 1669–1677:

S-a întâmplat că Sultana [Gülnuș] i-a dăruit un al doilea fiu în ultima zi de Ramas [Ramazan], în decembrie 1673. Veselia a fost amânată până de Biram [sfârșitul Ramazanului], când sărbătoarea a fost dublă. Cu toții au chefuit ca niște nebuni vreme de trei nopți și trei zile, toate magazinele fiind deschise și decorate cu flori de leandru etc., s-au aprins lumânări frumos

ornamentate, s-au organizat spectacole cu marionete, dansuri și altele; defilarea ienicerilor a fost cea mai plăcută ochiului.

Nota din jurnalul doctorului Covel din 17 iulie 1674 consemnează pasiunea sultanului Mehmed pentru o frumoasă prostituată care lucrase pentru rău famata Sultană Sporca. Covel povestește cum căpitanul gărzilor marelui-vizir s-a îndrăgostit și el de această fată, pe care o lua cu el, amândoi dedându-se orgiilor. Furioasă, Sultana Sporca l-a contactat pe sultan, care a pus ca șeful gărzilor să fie strangulat, după care a luat-o pe fată în propriul său harem.

În total, Mehmed a avut unsprezece copii — patru fii și șapte fiice. În afara lui Gülnuș, care a rămas mereu favorita lui, se mai cunosc numele altor cinci concubine. Cu toate acestea, în 1675 el a înălțat la rangul de *haseki* o concubină poloneză, după ce aceasta i-a dăruit un fiu.

Selim al II-lea, întronat, primește urările de bine ale pașilor

Rycaut notează că în primăvara anului 1675 Mehmed a lăsat deoparte orice altă activitate pentru a participa la o serie de momente festive prilejuite de circumcizia fiului său, Mustafa, sărbătorirea evenimentului durând unsprezece zile. Mult apreciate cu ocazia acestor festivități erau *nahil*-e, niște decorații uriașe purtate pe care alegorice, așa cum consemnează și Rycaut:

În ziua aceasta, Marele Senior, împreună cu fiul lui, Prințul, au pășit în corturile înălțate cu mare fast pe câmpul de lângă oraș, care într-adevăr erau deosebit de impunătoare, de magnifice. Toți oamenii de frunte, vizirul, muftiul și alții aveau propriile pavilioane înălțate, printre care au așezat un tron maiestuos, cu un umbrar făcut din pânză aurită întins sub frunzișul bogat al unor ulmi care, decorați fiind cu nenumărate lampioane, alcătuiau noaptea o scenă impresionantă, deosebit de plăcută ochiului [...] Peste drum de corturi se aflau mai multe prăjini înfipte în pământ, între care noaptea stăteau agățate lampioane de diverse forme, care, fiind schimbate în fiecare zi, constituiau de asemenea ceva deosebit de magnific. La lumina acestora se desfășurau felurite activități: lupte, dansuri, cântări, uneori jucându-se și niște comedii turcești care sunt compuse numai din farse și din niște dialoguri ridicole. Distracțiile nocturne s-au încheiat cu focuri de artificii, atât de multe, încât (s-a spus) trebuiseră să fie tocmiți 240 de oameni vreme de patru luni, ca să le pregătească. Cu toate acestea, artificiile fabricate în creștinătate sunt mai bune. Numai unul a părut să le depășească pe celelalte, acesta fiind un fel de rachetă care a urcat foarte sus fără să lase în urmă vreo coadă de foc, asemenea celor obișnuite, și a dus în înalt numai un glob compact de foc roșu, asemănător unei stele, nefăcând niciun zgomot în vreme ce urca, explodând numai la sfârșit. Acestea au fost distracțiile nopții. Ziua au urmat Artele și Meseriile, într-o zi una, în următoarea cealaltă. Reprezentanții acestora au trecut prin fața corturilor, oferind daruri și etalând în care alegorice diversitatea meșteșugurilor cu care se îndeletnicesc. Toate acestea au continuat vreme de cincisprezece zile. În ziua de 25 mai, anul curent, s-a organizat o cavalcadă solemnă, în care au mărșăluit ienicerii, cu toți ofițerii lor superiori, cu toate chehaiele și mutafaracalele și alții. Urmau mai marii imperiului: vizirul, muftiul, kul-ogli-*ul [favoritul], primul pe dreapta, iar al doilea în mijloc. După aceștia a urmat tânărul prinț tocmai circumcis, purtat de un cal drapat cu scumpeturi, și având turbanul și pieptul înzorzonate cu diamante mari. În această procesiune călare au mai fost purtate patru* nahıl-*e mici și două mari, înalte cât catargul unei corăbii, acestea fiind cărate de o sută de sclavi până*

în fața Seraiului. Toate aveau forma unor piramide semețe și erau împodobite cu beteală împletită din treisprezece fire [...]

În 27, fiind ziua de naștere a lui Mahomed, Marele Senior s-a îndreptat călare, în văzul mulțimii, către moscheea Sultanului Selim, nefiind însoțit decât de alaiul membrilor propriei curți. Pajii lui erau înveșmântați în haine aurite, fiecare purtând pe cap câte o pană bătută cu giuvaiericale. În urma Marelui Senior venea pus pe cal tânărul prinț, care în noaptea aceea a fost circumcis. În timpul acestor festivități, mulți oameni au fost hrăniți pe cheltuiala Marelui Senior, iar alți două mii de copii au fost de asemenea circumciși, fiecare dintre aceștia primind câte un mindir și câte o mică rentă de trei piaștri pe zi, pe durata întregii vieți.

Doctorul Covel a urmărit această procesiune până la moscheea lui Selim I, iar în consemnările lui îl descrie și pe sultanul călare:

Acesta este un bărbat deosebit de oacheș, fața îi lucește și are niște ochi mari, negri, scânteietori. Nasul îi este puțin cam lung și cârn la capăt, are o frunte bombată, înaltă, niște sprâncene încruntate, păr negru, cu firele subțiri, nu prea lung [...] Expresia de pe chipul lui este impunătoare, putând deveni cumplită dacă este cazul. Mai demult fusese mlădios și subțiratic, însă acum este din cale-afară de dolofan și de voinic...

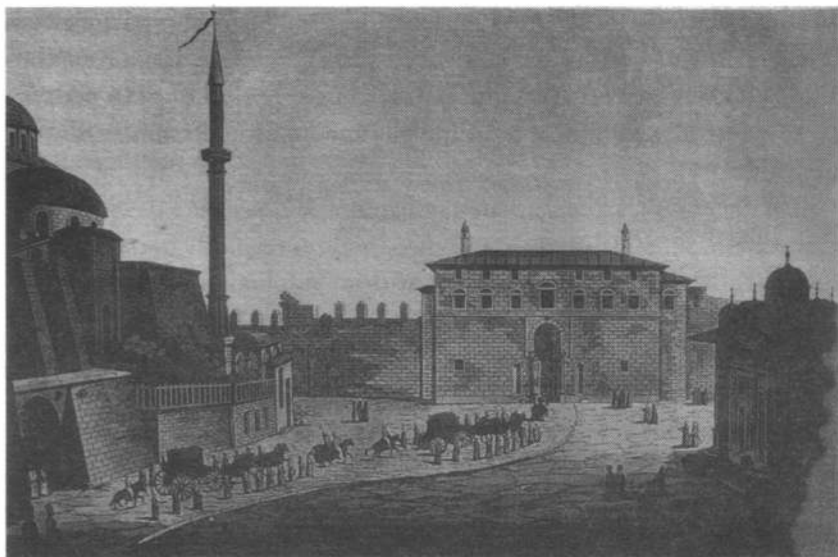
La numai două săptămâni după circumcizie a început o altă festivitate, atunci când Mehmed și-a măritat fiica, pe Hadice, cu Damad Hasan Pașa, unul dintre favoriți. Hadice era prea tânără pentru ca unirea lor să se consume, așa cum notează Rycaut atunci când descrie ultimele zile ale festivităților care au durat două săptămâni:

După ce au fost oferite darurile mirelui către mireasă, au urmat darurile Marelui Senior către fiică, în loc de zestre, după cum este obiceiul în țările din Orient. Pe data de 19, luna curentă, darurile au fost trimise într-un convoi fastuos compus din toți mai-marii curții către locuința mirelui: două grădini butaforice făcute din zahăr, patruzeci de mici nahıl-e, *optzeci și șase de catâri împovărați cu obiecte casnice, zece bărbați cărând haine, încălțăminte etc. cusute cu perle. Apoi urmau cei care purtau giuvaiericalele miresei: cingători, brățări etc., puse de-a valma unele peste altele și nu în ordinea celor trimise de mire. Obiectele casnice cuprindeau lenjerii de pat, unele dintre acestea fiind lăsate deschise și la vedere pentru a arăta că pernele erau decorate cu perle,*

Mehmed al IV-lea, Vânătorul (1648–1687)

iar altele, din catifea, brodate cu fir de aur. La urmă au defilat douăsprezece căruțe pline cu sclavi și treizeci și șase de eunuci negri. În cea de-a douăzeci și treia zi, mireasa a fost călăuzită către palatul mirelui, însoțită fiind de un convoi fastuos, purtând două nahıl-*e mari, la fel ca acelea purtate de convoiul prințului, plus două mai mici, argintii. Mireasa stătea așezată într-o caleașcă frumoasă trasă de șase cai și acoperită cu foițe de argint, în vreme ce laturile îi erau împodobite cu fire lungi de beteală. În fața caleștii pășea Kuzlir Aga, marele-eunuc negru al femeilor. După acesta urmau patru calești trase fiecare de câte șase cai și încă douăzeci cu câte patru cai, fiecare dintre acestea ducând câte doi eunuci. Apoi, la o oarecare distanță, urma* haseki *sau mama miresei, într-o caleașcă toată acoperită cu foițe de argint însoțită de alte zece căruțe. În noaptea următoare, în cadrul unei ceremonii, mireasa a fost condusă către Camera Nupțială și atât, ea nefiind coaptă pentru consumarea măritișului. La acest ritual solemn a participat toată curtea mirelui, momentul fiind celebrat tot cu demonstrații sportive și cu focuri de artificii urmărite din corturi, la acestea adăugându-se numere de dans executate pe funii întinse și coborârea prin alunecare pe una dintre acestea, prinsă de vârful minaretului Moscheii Sultanului Selim, demonstrație care a fost cât pe ce să curme viața unuia dintre acrobați, care a căzut pe spate de la o înălțime de circa optsprezece metri pentru că funia s-a rupt, însă băiatul a avut noroc,*

Procesiune la Poarta Imperială

căzând mai întâi pe un copac, apoi pe un om, așa că a scăpat doar cu câteva răni. Cea mai impresionantă dintre aceste demonstrații a fost cea a unui bărbat care a mers pe o funie întinsă la înălțimea celui de-al doilea balcon al minaretului Moscheii Sultanului Selim, care măsoară în înălțime cam cât clopotnițele cu scări în spirală din Anglia. Altul, prinzându-se cu mâinile de funie și ținându-și trupul întins, s-a răsucit de douăsprezece ori — toate acestea sub privirile Marelui Senior, care nu a ratat niciuna dintre demonstrații. Iată, așadar, cum s-au încheiat aceste festivități, musahibul sau favoritul bucurându-se de toată stima Prințului său, cu toate că un anumit lucru era în măsură să-i tempereze toată această bucurie: cum prințesa nu era deocamdată coaptă pentru consumarea căsătoriei, în caz că ar fi murit de timpuriu, toate giuvaiericalele și bunurile ar fi trebuit să fie returnate Marelui Senior, nemaipunând la socoteală dota ei, care a fost stabilită să echivaleze haraciul pe doi ani primit din Mărețul Cairo. Oricum însă el ar fi fost falit, fiind deja dator, după cum se spune, cu trei sute de pungi de galbeni.

Mehmed a continuat să locuiască mai degrabă la Edirne Sarayı până în anul 1676 când, pe nepusă masă, a anunțat că avea intenția să își mute din nou curtea la Topkapı Sarayı. Doar că atunci când Mehmed s-a apropiat de Istanbul, s-a cazat inițial în palatul lui Davud Pașa, în afara

zidurilor orașului, loc de unde a efectuat mai multe vizite la palatele înșirate de-a lungul Bosforului. În tot acest timp a evitat cu dinadinsul Topkapı Sarayı, vechea lui aversiune față de Harem oprindu-l să își petreacă fie și măcar o singură noapte în mult-urâtul labirint al coșmarurilor lui din tinerețe.

Valide sultan Hadice Turhan a murit în 1682, la vârsta de cincizeci și cinci de ani, supraviețuindu-i soțului ei Ibrahim vreme de treizeci și patru de ani. Sultanul Mehmed a condus cortegiul îndoliat, însoțind rămășițele pământești ale mamei sale la marele *türbe* pe care aceasta îl înălțase la Yeni Cami, complexul imperial cu moschee construit la ordinul ei lângă Cornul de Aur. Călătorul francez Grelot, scriind despre sultana Turhan cu numai doi ani înaintea morții ei, spune că aceasta era „cea mai măreață și mai spirituală doamnă care a pășit vreodată pe porțile Seraiului" și că s-a priceput „să lase posterității o bijuterie a arhitecturii otomane, care va reprezenta un monument etern închinat generoaselor ei inițiative".

În anul următor, marele-vizir Merzifonlu Kara Mustafa Pașa l-a convins pe sultan să organizeze o mare expediție militară împotriva Vienei, spunându-i că, de cum capitala Austriei va cădea în mâna turcilor, „toți creștinii se vor supune otomanilor". Încercarea otomanilor de a cuceri Viena a fost un eșec dezastruos, iar după un asediu care a durat două luni, în vara anului 1683, armata turcă, înfrântă, s-a retras în dezordine, Mustafa Pașa aflându-se în fruntea trupelor puse pe fugă. Marele-vizir le-a călăuzit până la Belgrad, acolo unde, la porunca sultanului, a fost decapitat.

Înfrângerea suferită de otomani a încurajat puterile creștine din Europa să formeze o Ligă Sfântă care să pornească o nouă cruciadă împotriva turcilor. Trimiși din Austria, Polonia și Veneția s-au întâlnit în martie 1684 și, cu sprijinul papei Inocențiu al XI-lea, în anul următor au invadat teritorii aflate sub dominație otomană, pe mai multe fronturi, declanșând un război care avea să dureze treizeci de ani. O serie de înfrângeri i-au făcut pe otomani să se teamă că Istanbulul însuși va ajunge să fie atacat. Astfel s-a ajuns că atât *ulema*, cât și locuitorii orașului au cerut detronarea sultanului care părea să nu bage în seamă toate aceste evenimente, ocupat fiind cu nesfârșitele lui partide de vânătoare.

Muftiul Mehmed Efendi l-a avertizat pe sultan că, de nu va renunța la vânătoare, dedicându-se treburilor statului, domnia lui s-ar putea afla în pericol. Mehmed a ascultat de acest sfat și a renunțat la vânătoare vreme de o lună, însă nemulțumirea și insomniile care au urmat l-au determinat

Yeni Cami, Noua Moschee ctitorită de *valide sultan* Hadice Turhan

să revină la vechile lui preocupări cinegetice. Apoi, la începutul lunii noiembrie 1687, trupele din Istanbul s-au revoltat, acestora alăturându-li-se o mare parte a populației, orașul căzând în mâinile acestora. Rebelii s-au adunat la Hagia Sophia și au cerut ca sultanul să fie detronat și înlocuit cu fratele lui, prințul Soliman, care era mult admirat pentru pioșenia de care dădea dovadă.

În momentul acela a sosit vestea că sultanul Mehmed îi trimisese pe câțiva dintre apropiații săi pentru a-i ucide pe prinții Soliman și Ahmed, pentru ca aceștia să nu-i poată succeda la tron. Doar că *bostancıbașı,* căpetenia gărzilor palatului, a prins de veste și a întărit apărarea Cuștii din Topkapı Sarayı, pentru a-i proteja pe cei doi prinți. Mulțimea adunată în Hagia Sophia a cerut încă o dată detronarea sultanului Mehmed. Și l-ar fi executat pe acesta dacă nu ar fi intervenit, calm, Köprülü Mustafa Pașa, care i-a convins pe rebeli să trimită la sultan o delegație cerându-i acestuia să renunțe la tron în favoarea fratelui său Soliman.

La început, sultanul a refuzat să accepte ideea că era terminat, însă delegații i-au spus verde-n față că, în cazul în care nu va abdica de bunăvoie, rebelii l-ar fi detronat cu forța. În cele din urmă, Mehmed a cedat, spunând „de vreme ce constat indignarea de natură divină cauzată de păcatele musulmanilor și abătută asupra mea, duceți-vă și spuneți-i fratelui

meu că voia lui Dumnezeu s-a făcut auzită prin gura poporului, el fiind numit de acum înainte cârmuitor al Imperiului Otoman".

Mehmed al IV-lea a fost detronat în 8 noiembrie 1687, după care a fost condus în Cușcă, acolo unde frații lui Soliman și Ahmed stătuseră întemnițați de-a lungul întregii lui domnii, cu excepția unor mici excursii la Edirne. Mehmed și-a petrecut ultimii cinci ani din viață închis în Kafes, fără să mai aibă parte vreodată de o partidă de vânătoare care constituise pentru el, încă din fragedă tinerețe, marea bucurie a vieții. Vânătoarea regală se încheiase, iar vânătorul zăcea întemnițat.

11

O cuşcă pentru prinţi

Atunci când Mehmed al IV-lea a fost detronat, după o domnie care a durat treizeci şi nouă de ani, fiul lui cel mai în vârstă, Mustafa, avea douăzeci şi trei de ani, iar în secolele trecute el ar fi moştenit tronul ca fiind fiul cel mai mare al sultanului detronat. Doar că, după mai multe discuţii, Mustafa a fost ignorat, tronul revenindu-i lui Soliman, fratele lui Mehmed, conform principiului seniorităţii care fusese instaurat în urmă cu şaptezeci de ani. Prin urmare, Mustafa şi fratele lui mai mic, Ahmed, au fost întemniţaţi în Cuşcă împreună cu tatăl lor, în vreme ce unchiul ieşea din aceeaşi închisoare ca să urce pe tron ca Soliman al II-lea.

Fratele mai mic al lui Soliman, Ahmed, a rămas în Cuşcă. Niciodată aceasta nu a găzduit atât de mulţi captivi de sânge regal: un sultan detronat şi trei prinţi. Acum însă, condiţiile în care trăiau aceştia erau mult mai umane decât în trecut, în special atunci când prizonierii erau duşi la Edirne Sarayı, acolo unde Cuşca semăna mai puţin cu o închisoare în comparaţie cu cea de la Topkapı Sarayı.

Soliman al II-lea stătuse întemniţat în Cuşcă vreme de treizeci şi nouă de ani, timp în care a deprins arta caligrafiei, zilele petrecându-şi-le copiind Coranul şi rugându-se. Atunci când *bostancıbaşı*-ul a venit să-l elibereze din Cuşcă, Soliman a crezut că urma să fie executat la porunca fratelui său, iar primele lui cuvinte au fost, după cum consemnează Cantemir: „De ce, pe Dumnezeul cel fără de moarte, vă străduiţi să-mi tulburaţi liniştea?! Lăsaţi-mă, rogu-vă, să-mi petrec acele puţine zile pe care le mai am de trăit în pace şi în linişte, în chilia mea, iar fratele meu să se afle în fruntea Împărăţiei Othmane. Căci el s-a născut spre a domni, iar eu unul, întru căutarea vieţii celei veşnice“. La care *bostancıbaşı* i-a răspuns,

după cum scrie Cantemir: „Trebuie făcut, [...], Preastrălucite Împărate, pe voia rugilor și a dorințelor poporului Musliman!", și cu aceste cuvinte l-a scos cu forța din iatac, conducându-l la tron.

Soliman avea patruzeci și șase de ani și jumătate atunci când a fost urcat pe tron, necunoscând niciodată o altă viață în afara celei din Cușcă, cu excepția câtorva călătorii ocazionale pe care el și fratele lui Ahmed le făcuseră în compania răposatei Hadice Sultan. Lui Soliman nu i se permisese să aibă concubine în anii petrecuți în Cușcă, dar oricum el nu a manifestat niciun fel de interes pentru femei după ce a fost eliberat, fiind un personaj contemplativ, din cale-afară de credincios. Astfel, pentru prima dată în istoria Imperiului Otoman, a urcat pe tron un sultan fără harem. Mama lui Soliman, Saliha Dilașub, a devenit *valide sultan* odată cu urcarea fiului pe tron, însă peste doi ani, când femeia a murit, în ierarhia feminină a Haremului a intervenit o criză de conducere. Fosta *haseki,* Rabia Gülnuș Emetullah, mama prinților captivi Mustafa și Ahmed, fusese trimisă la Vechiul Palat de pe a Treia Colină, astfel că Haremul de la Topkapı Sarayı a rămas practic nelocuit, excepție făcând câteva sclave și eunucii negri care le păzeau.

Primul act oficial al lui Soliman în calitate de sultan a fost renumirea lui Siyavuș Pașa în funcția de mare-vizir. Siyavuș a fost imediat confruntat de comandanții ienicerilor, care au cerut ca trupele din subordine să fie plătite, așa cum se obișnuia cu ocazia urcării pe tron a unui nou sultan. Marele-vizir nu a fost în stare să plătească *bakșis*-urile, pentru că tocmai inspectase vistieria imperială și constatase că aceasta era goală. Ienicerii, îndemnați de *ulema,* conducătorii religioși, au mărșăluit către palatul marelui-vizir. Siyavuș și ofițerii care îl păzeau au luptat până la ultimul om împotriva ienicerilor, însă au fost învinși, iar trupul marelui-vizir a fost tăiat în bucăți, care au fost aruncate pe ferestrele palatului. Iată cum descrie Cantemir aceste evenimente:

> *Apoi, ațâțați de o furie nemaiauzită cândva la Turci, sparg odăile femeilor, le schilodesc la nări, la mâini și la picioare pe soția Vizirului și pe sora lui, astfel înjosite le târâie, goale pe uliți, și mai înfăptuiesc și alte o mie de nefapte cumplite asupra roabelor și slujnicelor. După ce au ucis toată casa Vizirului, rătăcesc prin Oraș ca niște lupi hulpavi, căsăpesc sau despoaie pe oricine le iese în cale nu altfel, ci de parcă ar fi fost soț de crime cu Vizirul. Lucrurile tind să arate cumplit și groaznic, și tot orașul ar fi fost dat peste cap dacă Ulemalele, mai înainte făcliile tulburărilor, n-ar fi ajuns împăciuitorii lor.*

Căci dându-şi ei seama de primejdie, se strâng de îndată la Palatul împărătesc şi desfăşoară acolo Sancak-i Şerif, *steagul sacru al Profetului, şi dau de ştire prin crainici „ca toţi câţi erau Muslimani, dacă nu voiau să fie ţinuţi drept Necredincioşi, să se strângă sub acel steag". Primii se adună în goană cetăţenii şi locuitorii Constantinopolei, apoi şi Janiczarii, spre a nu părea nişte răzvrătiţi sau fără de ascultare pentru Steagul Profetului lor, pun jos armele şi I se supun, strigând cu glas mare că „ei nu au ridicat armele împotriva Împăratului, ci asupra perfidului său duşman, adică a Vizirului şi că pe el s-au răzbunat: dar acesta odată ucis, vor face tot ce era pe placul Sultanului, ca unii care îi încredinţaseră deplina judecată asupra vieţii şi a morţii lor".*

Ienicerii s-au revoltat din nou, în anul următor, făcând încă o dată prăpăd prin oraş. De data aceasta, în ziua de 1 martie 1688, Soliman însuşi a convocat notabilităţile oraşului, propunându-le formarea unui organism de apărare. Sultanul a preluat conducerea acestei forţe, din care făceau parte inclusiv ieniceri ieşiţi la pensie şi deveniţi între timp comercianţi şi artizani, reuşind în scurtă vreme să înăbuşe insurecţia şi măcelărindu-i pe toţi rebelii care nu apucaseră să fugă din oraş.

În ciuda acestui succes, populaţia oraşului a rămas dezamăgită de noul sultan, care s-a dovedit a fi la fel de incompetent precum cel de dinaintea lui. Nemulţumirea tot mai adâncă a avut darul să îl înspăimânte pe Soliman, care a decis să-şi mute curtea de la Istanbul la Edirne, sperând ca acolo să se afle la adăpost. Doar că, în momentul în care a poruncit să se facă mutarea, cei de la grajdurile regale i-au comunicat faptul că nu existau suficiente animale pentru transportarea întregii curţi, iar *defterdar*-ul, adică trezorierul, l-a anunţat că nu existau bani pentru cumpărarea altor cai. Cantemir notează:

El dă poruncă „să se vândă în piaţa publică vasele de aur şi de argint, ca şi orice de preţ, iar cu banii strânşi de pe urma acestora să se îngrijească de ce era nevoie". Şi astfel, doar cu cai şi care de închiriat pleacă El de la Constantinopole, şi prin faptul acesta, îi răpeşte pricina răzvrătirii care stătea să izbucnească.

Soliman a murit la Edirne în 22 iunie 1691, victimă a ceea ce Cantemir a numit o „lungă hidrop[iz]ie". Trupul neînsufleţit al sultanului a fost acoperit cu gheaţă şi dus la Istanbul, acolo unde a fost înmormântat în Süleymaniye, în *türbe*-ul ilustrului său tiz Soliman I. Cantemir îşi încheie

capitolul dedicat domniei lui Soliman al II-lea cu o descriere a caracterului răposatului, a cărui singură virtute demnă de amintire ar fi fost pioșenia:

Sultanul escortat de ieniceri într-o procesiune de la Poarta Imperială la Topkapı Sarayı

Fost-a Suleiman [...] obez la trup, mijlociu la stat, cu fața trasă și umflată, cu ochii căscați ca ai vitelor, cu barba neagră, alungită, stropită cu cărunție, cu mintea tâmpă și înceată: ușor pleca urechea la șoaptele cămărașilor [...]. Dar printre Sultanii Turci, niciunul nu este socotit mai vestit pentru sfințenia, religiozitatea și păstrarea legilor.

Soliman a fost urmat la tron de fratele lui mai mic, care a căpătat numele de Ahmed al II-lea, fiind cel de-al treilea fiul al lui Ibrahim devenit sultan. Noul sultan a fost încins cu sabia lui Osman la Edirne Sarayı, și nu la Moscheea Eyüp din Istanbul.

Când a devenit sultan, Ahmed număra patruzeci și opt de ani și fusese practic prizonier al Cuștii de la vârsta de cinci ani. Mama lui, Hadice Muazzez, murise cu patru ani în urmă, așa că în timpul domniei lui nu a existat o *valide sultan.* Câtă vreme a trăit consemnat în Cușcă, Ahmed nu a avut voie să aibă concubine, însă de cum a devenit sultan a ales cel puțin două femei pentru propriul harem, Rabia și Sayeste, probabil și altele, însă numele acestora nu sunt cunoscute.

În 10 iulie 1692, Rabia, *haseki* a sultanului, i-a născut acestuia doi băieți, Ibrahim și Selim, primii gemeni din istoria dinastiei lui Osman. Cantemir scrie despre nașterea lor și despre sărbătoarea care a urmat, cunoscută sub numele de Donanma:

> *în anul 1104 [1692], Sultanului i se nasc, la Constantinopole, doi gemeni, Selim și Ibrahim. Tălmăcind aceasta drept un semn al viitoarei lor fericiri, pentru că nu se mai întâmplase niciodată ca Sultanilor să li se nască băieți gemeni, Turcii închină, în toată Împărăția, opt zile întregi bucuriei și ospețelor, și statornicesc peste tot, zi și noapte, Donanma și alte jocuri obișnuite la acest fel de sărbători.*

Prințul Selim a murit în 15 mai 1693, însă fratele lui a trăit până în 1714. Sultanul Ahmed a mai avut și trei fiice, făcute cu alte femei din harem, însă se pare că toate au murit la o vârstă fragedă.

Între timp, sultanul detronat Mehmed al IV-lea a murit în Cușca din Edirne Sarayı în 6 ianuarie 1693, cauza decesului diferind de la un cronicar la altul: gută, depresie sau otravă. Peste patru zile ar fi împlinit cincizeci și unu de ani. Trupul i-a fost transportat de la Edirne la Istanbul, pentru înmormântare, fiind depus în *türbe*-ul mamei lui, Hadice Turhan, de la Yeni Cami.

Ahmed al II-lea a murit în Edirne Sarayı în ziua de 6 februarie 1695, cauza morții diferind de asemenea de la un cronicar la altul: hidropizie, depresie sau apoplexie. A murit cu nouăsprezece zile înainte de a împlini cincizeci și doi de ani, după o domnie care a durat puțin mai mult de trei ani și jumătate. Trupul i-a fost transportat la Istanbul, fiind înhumat la Süleymaniye, în *türbe*-ul lui Soliman Magnificul, așezat fiind lângă mormântul fratelui său, Soliman al II-lea. Cantemir își încheie capitolul dedicat domniei lui Ahmed al II-lea cu o caracterizare inedită a sultanului decedat:

A fost ca Sultan, dacă ai ține seama de harul și firea lui, întru totul asemenea fratelui său Suleiman; cu o minte întru câtva mai vioaie, dar nu ascuțită. Pleca ușor urechea la calomniile slujitorilor dinăuntru și, la îndemnul lor, pentru cea mai măruntă pricină, schimba prea adesea lucrurile cele mai însemnate. Vroia să pară un împătimit de dreptate, deși, din pricina prostiei, nu putea împlini în chip desăvârșit îndatoririle unui jude și dădea crezare tuturor celor care i le ziceau prieteni corupți de împricinați.

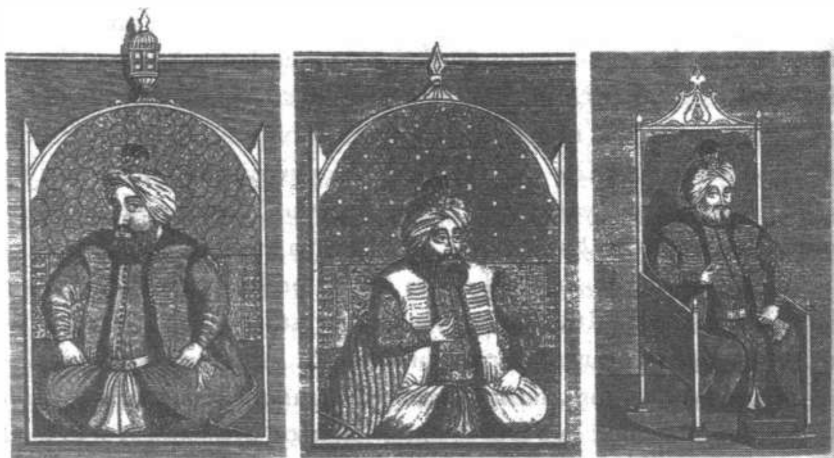
Avea ochii negri și deschiși larg, fața cam trasă și albă, barba rotundă, bătând în roșu și cu câteva fire negre, nasul drept și lung, mijlociu la stat, dar cu burtă obeză, pe care i-o adusese mai mult hydrop[is]ia decât grăsimea. Dar se spunea despre el că, în urma riturilor și în zelul arătat față de Legea Mahummedană, nu s-a arătat prea puțin mai prejos decât fratele său Suleiman.

Moștenitorul tronului urma să fie prințul Mustafa, fiul cel mare al lui Mehmed al IV-lea, însă marele-vizir Șam Tarabolus Ali Pașa a încercat să îl înlocuiască cu prințul Ibrahim, tânărul fiu al lui Ahmed al II-lea. Nezir Ağa, vistiernicul-șef, i-a luat-o însă înainte marelui-vizir, eliberându-l pe Mustafa din Cușcă și proclamându-l sultan.

Noul sultan s-a urcat pe tron ca Mustafa al II-lea, învestirea lui având de asemenea loc la Edirne Sarayı. În momentul în care a devenit sultan, Mustafa avea aproape treizeci și unu de ani și își petrecuse ultimii șapte ani închis în Cușcă. Înainte de aceasta, el trăise în cea mai mare parte a timpului în Edirne Sarayı, acolo unde, în atmosfera liberală a curții tatălui său, el și fratele lui Ahmed avuseseră un contact semnificativ cu lumea exterioară, în comparație cu prinții care fuseseră crescuți în Topkapı Sarayı. Mama lui, Rabia Gülnuș Emetullah, fusese consemnată în Vechiul Palat încă din ziua detronării soțului ei, Mehmed al IV-lea, iar acum Mustafa a trimis după ea să îl însoțească la Edirne Sarayı, acolo unde și-a preluat funcția de *valide sultan.*

Noul sultan și-a început domnia părând plin de intenții nobile, emițând un *hatti șerif* sau edict imperial, prin care își enunța țelul de a combate practicile guvernului care încurajau corupția și de a renunța la plăcerile pe care i le putea oferi propriul harem pentru a-și conduce el însuși armata împotriva necredincioșilor care îi amenințau imperiul. Așa cum a spus el însuși:

De acum înainte, plăcerile trupului, pierderea de vreme și lenea sunt interzise în această curte... Prin urmare, m-am decis ca, prin milosârdia

Stânga: Soliman al II-lea (1687–1691); *mijloc*: Ahmed al II-lea (1691–1695); *dreapta*: Mustafa al II-lea (1695–1703)

Domnului, să mă răzbun pe necredincioși, această prăsilă a iadului, pornind eu însumi război împotriva lor.

După ce pregătirile s-au încheiat, Mustafa i-a poruncit marelui-vizir Şam Tarabolus Ali Paşa să treacă oştirea în revistă, la Edirne. Atunci când sultanul a inspectat artileria, a constatat că afetul unui tun mare nu era bine făcut, neregulă pe care a pus-o în cârca marelui-vizir, pe care l-a şi condamnat la moarte. Cantemir însă spune că adevăratul motiv pentru execuţia lui Ali Paşa a fost acela că „vroise să-l înalţe la tron pe Ibrahim, cel de trei ani, înlăturându-l pe Mustafa“.

Mustafa l-a numit apoi pe Elmas Mehmed Paşa în funcţia de mare-vizir. Adevăratul deţinător al puterii, aflat în umbra tronului, era însă vechiul insitutor al lui Mustafa, Feyzullah Efendi, pe care sultanul l-a numit în funcţia de *şeyhülislam*.

Mustafa a pornit în prima lui campanie militară în luna iunie a anului 1695 şi, după ce a cucerit două fortăreţe, i-a înfrânt pe Habsburgi într-o bătălie deosebit de sângeroasă în care turcii au pierdut mult mai mulţi oameni decât inamicii lor. S-a întors triumfător la Edirne, acolo unde a fost aclamat ca Gazi, titlu cu care s-a fălit până la moarte.

Printre prizonierii aduşi la Edirne se număra şi o tânără şi frumoasă nemţoaică pe nume Anna Sofia von Wippach. Anna fusese capturată împreună cu micuţul ei fiu, Heinrich, şi, după ce a fost dusă la Edirne, i-a

fost oferită sultanului Mustafa drept concubină. De cum au intrat în haremul sultanului, nu s-a mai auzit niciodată nimic despre Anna sau despre fiul acesteia, cu toate că este posibil să fi primit amândoi nume turcești.

Se știu în schimb numele altor șase concubine ale lui Mustafa, cele mai cunoscute fiind cele care mai târziu vor deveni *valide sultan*, atunci când fiii lor vor moșteni tronul. Primul fiu al lui Mustafa, viitorul Mahmud I, s-a născut în 2 septembrie 1696, mama lui fiind Saliha, o sclavă având origini necunoscute. Al doilea fiu, viitorul Osman al III-lea, s-a născut în 2 ianuarie 1699, mama lui fiind Șehsuvar, o concubină cu părinți ruși. Hafise, ultima favorită a lui Mustafa, i-a dăruit cinci fii, inclusiv doi gemeni, cu toții murind în fragedă pruncie. Tot ea a născut și o fiică, singurul ei copil care avea să supraviețuiască. Mustafa a avut în total douăzeci de copii, zece băieți și zece fete, toți născuți într-un interval de șapte ani, paisprezece dintre ei murind în copilărie. Mahmud și Osman au trăit suficient de mult ca să devină ei înșiși sultani, în vreme ce fetele rămase în viață au fost măritate cu pași. Prințesa Emine s-a măritat de patru ori înainte să moară la vârsta de treizeci și doi de ani, în condițiile în care și-a îngropat toți soții.

Între timp, Ahmed, fratele mai mic al lui Mustafa, a continuat să trăiască în Cușca de la Topkapı Sarayı, deși se pare că era închis în Edirne Sarayı ori de câte ori sultanul se muta la Edirne sau pleca în câte o campanie militară. Consemnat alături de Ahmed era și tânărul lui văr, Ibrahim, fiul lui Ahmed al II-lea. Cantemir consemnează faptul că sultanul Mustafa îl simpatiza în mod deosebit pe prințul Ibrahim, luându-l întotdeauna cu el în călătoriile pe care le făcea între Istanbul și Edirne.

La începutul verii anului 1697, Mustafa a pornit de la Belgrad în fruntea unei armate numeroase, într-o nouă campanie împotriva Habsburgilor. De data aceasta însă, el a avut nenorocul să întâlnească o armată condusă de prințul Eugen de Savoia, cel mai mare general al timpurilor lui, care i-a atras pe otomani într-o bătălie în apropierea orașului Timișoara. Acolo și-au găsit sfârșitul circa 30 000 de soldați turci, printre care s-a numărat și marele-vizir Elmas Mehmed Pașa. Sultanul însuși a reușit să fugă de pe câmpul de luptă numai pentru că s-a deghizat. Tratatele de pace semnate ulterior consfințeau faptul că otomanii pierdeau mari teritorii în Balcani, aceasta marcând sfârșitul „amenințării turcești“ care îngrozise Europa creștină vreme de două secole și jumătate.

Sultanul Mustafa s-a refugiat în Edirne Sarayı, acolo unde s-a îndeletnicit cu vânătoarea, așa cum făcuse și în tinerețe, în compania tatălui său,

departe de nemulțumirile tot mai adânci ale armatei și ale populației, datorate dezastruoasei sale domnii.

La sfârșitul toamnei anului 1703, în Istanbul a izbucnit o revoltă printre *cebeci,* adică armurieri, cărora la scurtă vreme li s-au alăturat ienicerii și o bună parte a săracilor orașului. În momentul în care vestea răzmeriței a ajuns la urechile lui Mustafa, aflat în Edirne, acesta și-a trimis secretarul la Istanbul ca să negocieze cu disidenții. Rebelii însă l-au bătut cu brutalitate pe secretar, trimițându-l înapoi, după care circa cincizeci de mii de răsculați s-au adunat în Hipodrom, pregătindu-se să pornească în marș spre Edirne. De cum Mustafa a prins de veste, a trimis o armată condusă de marele-vizir Rahmi Mehmed Pașa ca să înăbușe revolta. Când cele două forțe s-au întâlnit, la mijlocul drumului dintre Istanbul și Edirne, rebelii i-au convins pe soldați să li se alăture, ceea ce l-a determinat pe marele-vizir să scape cu fuga, ascunzându-se undeva în Istanbul. Între timp rebelii, alături de armată, au mărșăluit către Edirne, acolo unde au cerut ca sultanul să le predea un număr de miniștri și de sfetnici — și în special pe Feyzullah Efendi. Mustafa s-a văzut nevoit să le satisfacă pretențiile, iar la scurtă vreme rebelii l-au torturat pe Feyzullah până la moarte, „iar leșul lui — așa cum consemnează și Cantemir —, ca pe al unui necredincios și al unui om nevrednic de îngropăciune, îl aruncă în râu".

Mai departe, Mustafa i-a recunoscut pe conducătorii aleși de rebeli și l-a numit pe Dorocan Ahmed Pașa în funcția de mare-vizir, astfel înlocuindu-l pe Rahmi Mehmed Pașa. Pe acesta a promis să-l dea pe mâna rebelilor de cum l-ar fi găsit — ceea ce nu i-a mulțumit pe cei din urmă, care au hotărât să-l detroneze pe Mustafa în favoarea fratelui său întemnițat Ahmed. De cum Mustafa a aflat aceasta, nu a mai știut ce să facă — să abdice ori să-și ucidă fratele —, așa cum îl îndemnau sfetnicii săi. Mustafa însă nu a reușit să își adune curajul necesar pentru a-și ucide propriul frate, așa că s-a hotărât să abdice și să „se încredințeze Proniei Dumnezeiești", așa cum consemnează Cantemir. Prințul Ahmed se afla la vremea aceea consemnat în Cușca de la Edirne Sarayı. Cantemir notează că sultanul s-a dus la fratele lui ca să-l anunțe că îi va lua locul pe tron, după care Mustafa i-a luat locul lui Ahmed în Cușcă:

> *Prin urmare, se duce el însuși la fratele său, îl întâmpină cu frățească îmbrățișare, îi dă de știre că este dorit pe tron de tot poporul othman și-l numește, el primul, „Sultan". Către plecare, îi atrage aminte cu aceste cuvinte:*

„Ține minte, frate, că Tu, pe când mă aflam în fruntea Împărăției, Te-ai bucurat mereu de toată libertatea: rogu-Te să nu dai poruncă să fiu reținut mai strâns! Și-apoi cugetă că tu urci, desigur pe drept, pe tronul acesta, ca pe unul al tatălui și al fratelui Tău, dar că uneltele înălțării Tale sunt niște oameni nedrepți și răzvrătiți, pe care, de-I vei lăsa nepedepsiți, să știi că, în scurtă vreme, au să ia aceleași măsuri și împotriva Ta, ca astăzi împotriva mea!"

Mustafa a fost detronat la Edirne în 22 septembrie 1703 și în aceeași zi fratele lui i-a succedat ca Ahmed al III-lea. Mustafa a fost escortat la Istanbul și închis în Cușca de la Topkapı Sarayı, acolo unde a și murit în data de 29 decembrie a aceluiași an. S-a spus că a murit de hidropizie, însă au existat zvonuri că ar fi fost otrăvit. A doua zi după ce a murit, Mustafa a fost înmormântat lângă tatăl lui, Mehmed al IV-lea, în *türbe*-ul de la Yeni Cami.

Doi dintre copiii lui Mustafa i-au supraviețuit acestuia, viitorii sultani Mahmud I și Osman al III-lea, amândoi fiind consemnați în Cușca de la Topkapı Sarayı de unchiul lor Ahmed al III-lea. În chip ciudat, Cantemir nu pare să fie conștient că acești prinți se aflau în viață, deoarece în ultimul capitol dedicat domniei lui Mustafa al II-lea el remarcă faptul că, în momentul decesului, sultanul detronat nu lăsa niciun fiu în urma lui.

Oricum, mai fericit în cei dintâi ani ai stăpânirii sale decât în cei de la urmă. La el, singur, străluceau mai multe înzestrări ale firii decât la amândoi predecesorii săi. Căci avea o minte coaptă, hârșit, cap limpede, în strângerea și cheltuirea banilor nici risipitor, nici zgârcit, drept, bun săgetător și călăreț, foarte închinat divino quoque cultului, după ritul său. [...] Statura trupului îi era mijlocie, fața rotundă, variind între albeață și roșeață, barba roșiatică, dar rară și scurtă, nasul scurt și puțin în sus la nări, ochii albaștri, sprâncenele mai rare și bălaie. La vremea verii I se vedeau pete pe față, dar ele dispăreau iarăși către iarnă. El însuși n-a lăsat după sine niciun fiu aflat în viață, cu toate că a zămislit mai mulți. Îl iubea cu deosebire pe Ibrahim, fiul unchiului său Ahmed, îl ducea mereu cu sine, și se spune că dacă avea să moară fără urmaș de-al său, și-l menise drept succesor.

Și Ibrahim a fost închis în Cușcă, acolo unde a și murit, în ziua de 4 mai 1714. Cantemir consemnează decesul lui Ibrahim într-o notă așezată la sfârșitul capitolului dedicat domniei lui Mustafa al II-lea: „Era un

Principe de cea mai bună nădejde și un om foarte blând. După plecarea noastră, am auzit că a răposat la Constantinopol în anul [...]".

Mustafa a lăsat în urmă trei soții: Saliha, mama lui Mahmud I; Șehsuvar, mama lui Osman al III-lea și Hafise, ultima favorită a sultanului detronat. După moartea lui Mustafa, Saliha și Șehsuvar au fost trimise în Vechiul Palat, în vreme ce Hafise a fost măritată cu Ebubekir Efendi, bătrânul ministru de externe, una dintre rarele situații în care soției unui sultan detronat i s-a permis să se mărite cu cineva după moartea soțului. Hafise s-a opus din răsputeri căsătoriei, așa cum i s-a confesat lui lady Mary Wortley Montagu, soția ambasadorului englez Edward Wortley Montagu, care a sosit la Istanbul în anul 1717. Lady Mary a scris despre Hafise într-o scrisoare datată 10 martie 1718 și adresată unei prietene din Anglia:

> *M-am dus să mă întâlnesc cu Sultana Hafise, favorită a ultimului Împărat Mustafa care, așa cum știi (sau poate că nu) a fost detronat de fratele lui, Sultanul actual, murind câteva săptămâni mai târziu, după ce a fost otrăvit, așa cum se crede. Imediat după moartea lui, sultana a fost obligată să părăsească Seraiul și să-și aleagă un soț dintre oamenii de seamă ai Porții... Femeia s-a aruncat la picioarele Sultanului și l-a implorat pe acesta, spunându-i că mai bine ar face să o înjunghie decât să se poarte cu ea, văduva propriului frate, cu atâta dispreț. Întristată și în suferință, i-a mai spus că ar trebui să fie scutită de un asemenea necaz pentru că a dăruit familiei Otomane nu mai puțin de cinci prinți — cum însă toți fiii au murit, doar o fată supraviețuind, această pledoarie nu a fost ascultată, iar sultana a fost obligată să-și aleagă noul soț. Alegerea ei a fost Ebubekir Efendi, la vremea aceea ministru de externe, un bărbat cu patruzeci de ani mai în vârstă decât ea. În felul acesta Hafise a încercat să îi convingă pe ceilalți că intenționează să respecte cu toată tăria jurământul pe care l-a făcut, că nu va accepta niciodată ca un al doilea soț să se apropie de patul ei și cum s-a văzut nevoită să ofere această onoare cuiva, l-a ales pe Ebubekir Efendi drept mulțumire pentru că el fusese cel care, pe când viitoarea sultană avea zece ani, a prezentat-o răposatului ei stăpân. Doar că ea nu i-a permis noului soț să o viziteze nici măcar o singură dată, cu toate că au trecut deja cincisprezece ani de când locuiește în casa acestuia, acolo unde își petrece vremea îndoliată, cu o devoțiune rar întâlnită în lumea creștină, în special în cazul unei femei rămasă văduvă la douăzeci și unu de ani, ea având acum treizeci și șase.*

Lady Mary continuă reproducând cele spuse de Hafise despre viața de zi cu zi în haremul lui Mustafa al II-lea, pe care încă îl mai jelea:

Sultana părea bine dispusă, vorbindu-mi cu multă amabilitate. Nu am ratat ocazia ca să aflu tot ce se putea despre Serai, un loc cu totul necunoscut pentru noi. M-a asigurat că povestea cu Sultanul care aruncă batista este o simplă născocire. De fapt Sultanul îl trimite pe Kuzlair Aga să o anunțe pe femeia aleasă că este dorită. Aceasta este imediat felicitată de cele din jur și condusă în baie, acolo unde este pafumată și îmbrăcată cu cele mai magnifice și mai potrivite veșminte. Înaintea vizitei, Împăratul îi trimite un cadou regal, după care își face apariția în iatacul ei. De asemenea, mi-a spus că nu se obișnuiește nici ca femeia să se strecoare pe la picioarele patului. Aleasa sultanului era întotdeauna prima în ierarhia Haremului și nu mama celui mai vârstnic fiu, așa cum unii scriitori ne-au făcut să credem. Uneori Sultanul se relaxează în compania tuturor doamnelor lui, care se așază în cerc în jurul lui. Sultana mi-a mărturisit că toate sunt moarte de gelozie pe fericita care se distinge în astfel de momente prin felul în care arată, devenind aleasa stăpânului...*

Nu l-a pomenit niciodată pe Sultan fără să lăcrimeze, însă părea foarte bucuroasă să îmi împărtășească aceste lucruri: „Trecuta mea fericire, a urmat ea, îmi pare acum ca un vis. Cu toate acestea, nu pot uita că am fost iubită de cel mai măreț și mai iubit om. Am fost aleasă dintre toate celelalte să particip la toate campaniile lui. Nu i-aș fi supraviețuit dacă nu aș fi fost atât de atașată de Prințesă, de fiica mea, însă cu toată afecțiunea pe care o simțeam pentru ea mi-a fost foarte greu să rămân în viață după ce l-am pierdut. Am petrecut douăsprezece luni încheiate fără să văd o rază de lumină. Timpul însă mi-a domolit disperarea, însă și acum petrec câteva zile pe săptămână dedicându-le amintirii Sultanului meu“. Nu am simțit nicio umbră de afectare în cuvintele ei. Era ușor de observat că era cuprinsă de o adâncă melancolie, însă prin buna ei dispoziție ea încerca să mă distreze.

Hafise a trăit până la mijlocul secolului al XVIII-lea, iar atunci când a murit, a fost înmormântată în *türbe*-ul din Yeni Cami, lângă multiubitul ei soț Mustafa al II-lea.

---

* Referire la legenda potrivit căreia era suficient ca Sultanul să arunce o batistă (mov) în fața unei fete, pentru ca aceasta să îi fie adusă noaptea în iatac (v. și cartea *Harem. Lumea din spatele vălului* de Alev Lytle Croutier). (*N.t.*)

12

Vremea lalelelor

Atunci când a urcat pe tron, Ahmed al III-lea avea aproape treizeci de ani. Își petrecuse ultimii șaisprezece ani închis în Cușcă, atât în Topkapı Sarayı, cât și în Edirne Sarayı, locuri în care se pare că fratele lui, Mustafa al II-lea, îi îngăduise multă libertate. Mustafa și Ahmed își petrecuseră primii ani din viață la Edirne, acolo unde tatăl lor, Mehmed al IV-lea și mama lor originară din Creta, Rabia Gülnuș Emetullah, le permiseseră să participe la vânătorile și festinurile regale, precum și la celelalte activități ale curții, așa că frații fuseseră puși în contact cu lumea exterioară mai mult decât prinții de os regesc de dinaintea lor.

Ahmed a fost încins cu sabia strămoșului său Osman Gazi la Edirne Sarayı. A fost ultimul sultan care a urcat pe tron la Edirne, pentru că pe vremea lui curtea s-a mutat înapoi la Istanbul, iar toți succesorii lui au trecut prin ceremonia încingerii cu sabie la moscheea din Eyüp, de deasupra Cornului de Aur.

Ahmed și-a mutat curtea de la Edirne înapoi la Istanbul la trei săptămâni după urcarea pe tron. Viața din Topkapı Sarayı i se părea mult mai restrictivă decât în Edirne Sarayı, iar într-o scrisoare pe care i-a adresat-o marelui-vizir s-a plâns de regulile rigide impuse lui de elaboratele ceremonialuri ale curții otomane: „Dacă urc spre vreo cameră, găsesc imediat aliniați câte patruzeci de paji ai Camerei Private. Dacă trebuie să îmi pun pantalonii pe mine, nu mă simt de fel în largul meu, astfel încât purtătorul de sabie trebuie să îi alunge, lăsând în iatac numai trei sau patru dintre ei, ca să mă pot simți nestingherit între cei patru pereți".

În mod obișnuit, Ahmed nu ar fi trebuit să aibă acces la femei de-a lungul anilor petrecuți în Cușcă, cu toate că în actele palatului se

menționează că a devenit tatăl unui băiat în anul 1697, pruncul murind peste doi ani. Cantemir consemnează faptul că în vreme ce Ahmed încă era consemnat în Cușcă, în timpul domniei fratelui său, Mustafa al II-lea, s-a îndrăgostit nebunește de o preafrumoasă cercheză, care se afla în slujba mamei lui, *valide sultan* Gülnuș. Ahmed nu avea voie să aibă concubină câtă vreme stătea închis în Cușcă, ceea ce îl necăjea nespus, așa că mama lui a măritat-o pe fată cu fiul doctorului personal, Nuh Efendi. *Valide* însă i-a spus doctorului că fata trebuie să rămână neprihănită până când fiul ei va urca pe tron, atunci când o va lua în haremul lui. Apoi, când Ahmed a devenit sultan, mama lui i-a spus că ar fi o violare a cutumei imperiale să aducă o femeie măritată în harem. Ahmed nu s-a putut împotrivi, așa că l-a obligat pe fiul lui Nuh Efendi să divorțeze de fată, după care sultanul a măritat-o cu Baltacı Mehmed, marele-comis, care nu avea nicio problemă să știe că soția lui era amanta sultanului. Cantemir continuă descriind felul în care Ahmed l-a ridicat pe Baltacı Mehmed în rang de câteva ori, făcându-l de două ori mare-vizir, datorită soției sale „despre care se spunea că Sultanul o iubea ca un nebun".

Între timp, sultanul Ahmed și-a organizat haremul în Topkapı Sarayı, acolo unde mama lui a rămas în vârful ierarhiei, ca *valide sultan*. Numărul persoanelor aflate în Harem, care scăzuse de-a lungul secolului al XVII-lea, a crescut dramatic în timpul domniei lui Ahmed. Se cunosc numele a paisprezece dintre concubinele lui, mai multe decât ale oricărui alt fost sultan din linia succesorală a lui Osman. Ahmed a avut cincizeci și doi de copii — douăzeci și doi de băieți și treizeci de fete, din care treizeci și patru au murit în fragedă pruncie. Între copiii lui se numărau și trei rânduri de gemeni: o pereche de băieți, una de fete, una mixtă. Doi dintre fiii lui au urcat mai târziu pe tron, viitorii sultani Mustafa al III-lea, născut de concubina Mihrișah în 28 ianuarie 1717 și Abdul-Hamid, născut în 20 martie 1725 și având-o ca mamă pe Rabia Șermi. Nouă dintre fetele lui Ahmed s-au măritat cu pași, printre care s-au numărat și câțiva mari-viziri.

Palatul încă găzduiește câteva dintre structurile înălțate în timpul domniei lui Ahmed al III-lea. Cea mai notabilă dintre acestea este încântătorul iatac din Harem cunoscut ca Yemiș Odası, „Camera Fructelor", numită așa datorită panourilor decorative pe care sunt pictate fructe. În tinerețe, Ahmed luase lecții de caligrafie, câteva dintre lucrările lui decorând încăperile din Topkapı Sarayı. Una dintre acestea se află deasupra ușii centrale a Pavilionului Sfintei Mantii. În partea stângă, se poate citi

Ahmed al III-lea (1703–1730), Regele Lalelei, împreună cu unul dintre fiii săi

următorul text: „Regele lumii, strălucitul domn“, iar în partea dreaptă: „Sultanul Ahmed, cel care urmează Legea Sfântă“.

Ahmed a mai construit și magnifica fântână stradală din fața Porții Imperiale de la Topkapı Sarayı, fântână care încă îi mai poartă numele. Ctitoria principală a lui Ahmed rămâne însă moscheea imperială din Üsküdar, cunoscută ca Yeni Valide Camii, înălțată între anii 1708–1710. Aceasta este dedicată mamei sale, *valide sultan* Gülnuș, care a fost înmormântată într-un *türbe* deschis, bogat ornamentat, situat înăuntrul moscheii, aceasta murind în 2 noiembrie 1715.

În primii treisprezece ani de domnie, Ahmed a schimbat nu mai puțin de doisprezece mari-viziri. În cele din urmă l-a păstrat pe Nevșehirli Ibrahim Pașa, care a fost numit în funcția de mare-vizir în 26 august 1717, rămânând în funcție în toți anii în care Ahmed a mai apucat să domnească. Cu șase luni înainte de a fi numit, Ibrahim se însurase cu cea de-a doua fiică a sultanului, Fatma, care la vremea respectivă nu avea decât treisprezece ani, în vreme ce soțul ei număra cincizeci și unu. Măritișul micuței prințese cu marele-vizir a fost consemnat de lady Wortley Montagu într-o scrisoare adresată lui lady Bristol din Adrianopole (Edirne) și datată 1 aprilie 1717:

Fiica cea mare a Marelui Senior a fost măritată cu câteva zile înainte de sosirea mea, ocazie cu care Doamnele turcoaice și-au etalat întreaga măreție. Mireasa a fost condusă la locuința soțului cu tot fastul. Ea este văduva răposatului Vizir [Kömürcü Ali Pașa] care a fost ucis la Peterwaradin, cu toate că a fost vorba mai degrabă de un contract decât de o căsătorie, deoarece ea nu a trăit niciodată cu el... El avea permisiunea să o viziteze în Serai și, cum era unul dintre cei mai chipeși bărbați din Imperiu, reușise să câștige inima fetei. În momentul în care l-a văzut pe acest nou soț, care are cel puțin cincizeci de ani, nu s-a putut abține să nu izbucnească în lacrimi. El este un bărbat merituos și favoritul declarat al Sultanului, ceea ce în turcă se traduce cu cuvântul „Mosaip“ [musahib], însă aceasta nu a fost suficient ca să îl facă simpatic în ochii unei fetițe de treisprezece ani.

Lady Mary continuă să-l descrie pe sultanul Ahmed, așa cum acesta și-a făcut apariția în cadrul procesiunii către moschee, cu ocazia rugăciunii de vineri:

Ieri m-am dus cu Ambasadoarea Franceză ca să îl vedem pe Marele Senior în drumul lui către moschee. Era precedat de o gardă numeroasă formată din ieniceri, purtând cu toții niște pene mari pe cap, spahii și bostangii, aceștia reprezentând pedestrașii și gărzile călare. Urmau grădinarii regali, care sunt foarte numeroși, îmbrăcați cu haine bune, multicolore, de la distanță semănând cu niște straturi de lalele. După ei urma aga al ienicerilor, purtând un costum de ceremonie din catifea purpurie, căptușită cu pânză argintie, calul lui fiind călăuzit de doi sclavi îmbrăcați în scumpeturi. Lângă el se afla Kuzlair Aga (dumneavoastră știți prea bine că acesta este gardianul-șef al femeilor de la Serai), purtând o haină de un galben adânc (care se asorta teribil de bine cu fața lui neagră), căptușită cu blană de samur. La urmă venea Sublimitatea-Sa însuși, îmbrăcat în haine verzi, îmblănite cu vulpe neagră, muscălească, despre care se spune că ar costa o mie de lire sterline. Sultanul era urcat pe un cal de rasă, având hamuri bătute cu nestemate. Alți șase cai, având harnașamente la fel de bogate, erau duși de căpăstru în urma lui, în vreme ce doi curteni de seamă purtau câte un ibric cu cafea, unul din argint, celălalt din aur. Un al treilea purta pe cap un scaun de argint, pe care, la nevoie, să se poată așeza Sultanul. Ar fi prea plicticos pentru dumneavoastră să vă descriu toate ținutele și turbanele (cu*

* Echivalent azi cu cca 150 000 de lire sterline (cf. measuringworth.com/calculators). (*N.t.*)

1. (*stânga*): Mehmed al II-lea Cuceritorul (1451–1481); portret de Gentile Bellini, 1480
2. (*dreapta*): Soliman Magnificul (1520–1566)

3. Ofițer al Corpului de Gardă Regal

4. Marele-eunuc negru, trezorierul Haremului

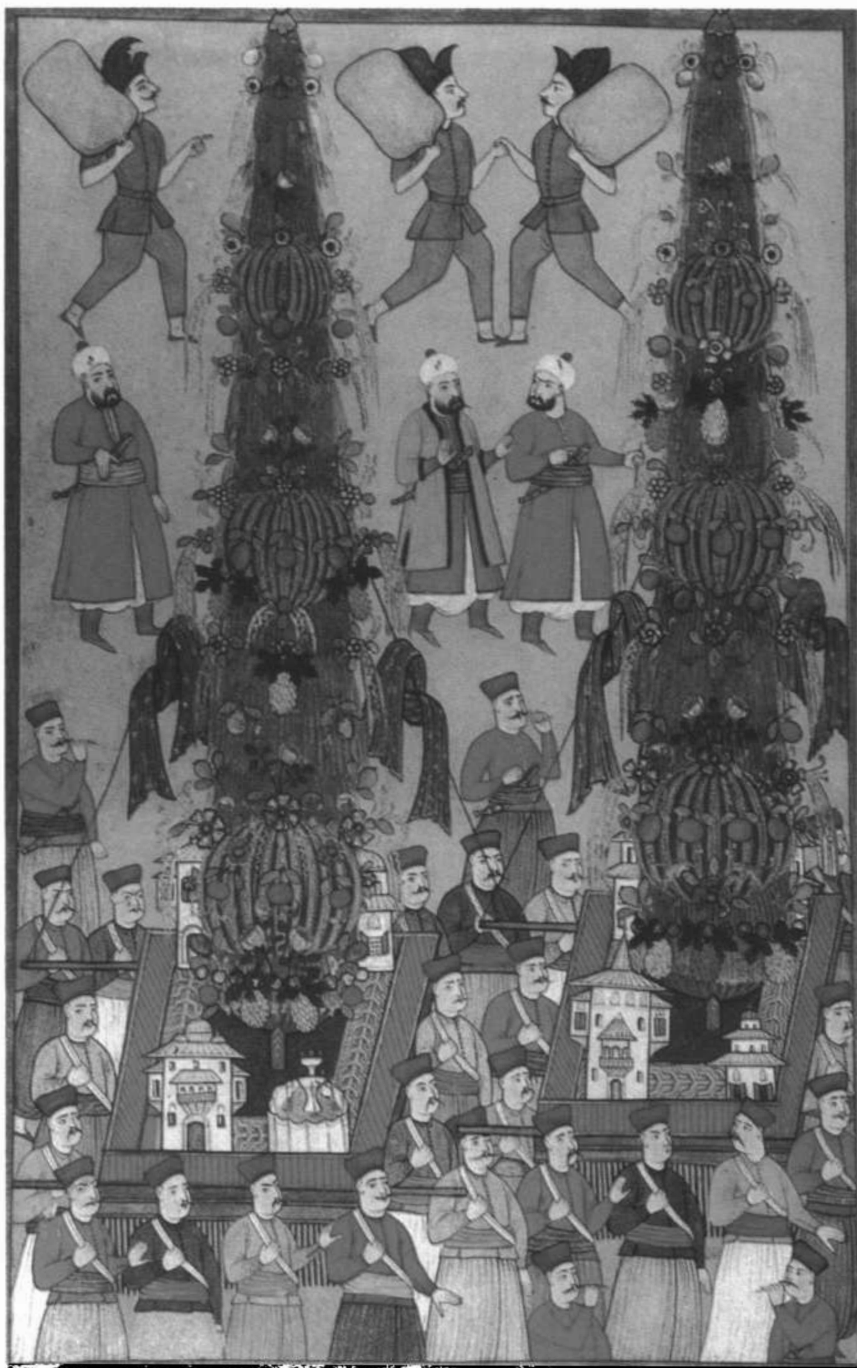

5. (*pagina din stânga, stânga sus*): Ahmed al III-lea, Regele Lalelei (1703–1730)
6. (*pagina din stânga, dreapta sus*): Selim al III-lea (1789–1807)
7. (*pagina din stânga, stânga jos*): Scrib al şefului Gărzilor Palatului
8. (*pagina din stânga, dreapta jos*): Marele-eunuc alb, şeful gărzii Porţii Fericirii
9. (*pagina din drepta, sus*): Mustafa al IV-lea (1807–1808)
10. (*pagina din dreapta, stânga jos*): Şeful Infanteriştilor Regali
11. (*pagina din dreapta, dreapta jos*): Degustătorul-şef la curtea sultanului

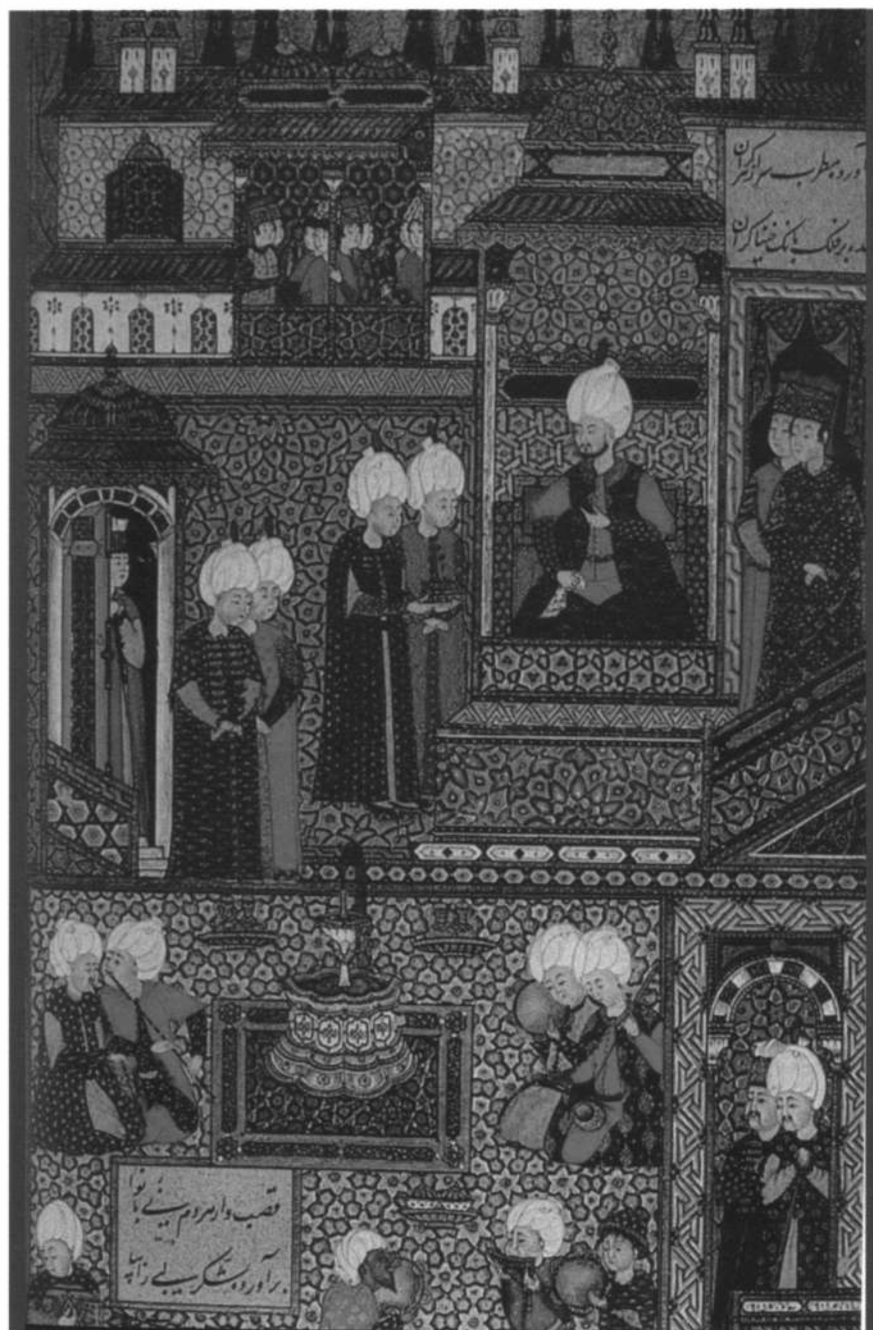

12. Breasla manufacturierilor de bomboane de zahăr în Procesiunea Breslelor

13. (*pagina din dreapta*) Sultanul și alaiul său în Palatul Interior

14. (*sus*): Caicuri imperiale pe Bosfor

15. (*jos*): Mahmud al II-lea (1808–1839)

16. (*pagina din dreapta, stânga sus*): Abdul-Aziz (1861–1876)

17. (*pagina din dreapta, dreapta sus*): Mehmed al V-lea Reşad (1909–1918)

18. (*pagina din drepta, jos*): „Femeie în harem“, pictură de califul Abdul-Medjid

19. (*sus*): Divanul sau Camera Consiliului Imperial

20. (*jos*): Arz Odası (Sala de Audiențe)

ajutorul cărora ei pot distinge diversele ranguri), însă toate erau extrem de scumpe și de vesel colorate, numărându-se cu miile, așa că pot spune că nu am mai văzut niciodată o procesiune mai frumoasă. Sultanul ni s-a părut a fi un bărbat chipeș, având în jur de patruzeci de ani [de fapt, avea patruzeci și trei], etalând un aer delicat, însă chipul lui trăda o anumită severitate, iar ochii îi erau mari și negri. S-a întâmplat să facă un popas chiar sub fereastra la care stăteam noi și (bănuiesc că i s-a spus cine suntem) s-a uitat cu multă atenție în direcția noastră, așa că l-am putut observa în voie, iar Ambasadoarea Franceză a fost de acord cu mine că Sultanul are o înfățișare plăcută.

Lady Mary, într-o scrisoare adresată lui Abbé Conti și datată 17 mai 1717, povestește despre audiența obținută de soțul ei la Edirne Sarayı, acesta prezentându-se în fața lui Ahmed al III-lea, care stătea pe tron, fiind acompaniat de fiul lui, Soliman:

Yeniçeri Ağasi, aga ienicerilor

Nu îți voi spune nimic despre ordinea în care a intrat domnul Wortley și despre audiență. Aceste lucruri sunt întotdeauna la fel și au mai fost descrise de multe ori, așa că nu te voi plictisi repetându-le. Tânărul Prinț [Süleyman], în vârstă de aproximativ unsprezece ani [în realitate avea aproape

șapte] stă lângă tatăl său ori de câte ori acesta primește în audiență. Este un băiat chipeș, însă probabil nu îi va succeda curând Sultanului, existând doi fii ai lui Mustafa (fratele lui mai mare) în viață, cel mai mare având circa douăzeci de ani și înspre el îndreptându-se speranțele oamenilor. Domnia curentă a fost sângeroasă și strânsă la pungă. Sunt înclinată să cred că lumea abia așteaptă să o vadă încheiată.

Ambasadorul de dinaintea lui Wortley, Robert Sutton, îl descrisese pe sultanul Ahmed într-o depeșă ca „extrem de rapace, de înfumurat și de ambițios... pripit, violent și crud, însă nestatornic și plin de toane".

Prințul Soliman nu a urcat niciodată pe tron, deoarece a murit în anul 1732, fiind al cincisprezecelea dintre cei douăzeci și doi de fii ai lui Ahmed care a murit înaintea acestuia, cei mai mulți decedând în fragedă pruncie. Cei doi fii ai lui Mustafa al II-lea la care se referea lady Mary erau viitorii sultani Mahmud I și Osman al III-lea, care în momentul acela erau închiși în Cușca de la Topkapı Sarayı.

Ibrahim Pașa, un adevărat maestru al diplomației, a reușit în sfârșit să aducă imperiului pace și stabilitate. De asemenea, cu darea lui de mână, a reușit să pacifice recalcitranta populație a Istanbulului. *Bailo*-ul Giovanni Emo, într-un raport scris în anul 1721, constată abilitatea lui Ibrahim de a negocia atât cu sultanul, cât și cu populația: „În fața atitudinii cândva agresive a Sultanului, el deține arta și îndemânarea apărării. De asemenea, este mereu atent la toanele populației, permițând toate lucrurile care mai înainte fuseseră interzise și împărțind beneficii cu multă larghețe".

Într-un alt raport, scris tot în anul 1721, Emo consemnează revenirea sultanului după o lună petrecută în palatul marelui-vizir din Neșabat, de pe malul Bosforului: „Nu este ceva neobișnuit ca Sultanul să se afle vreme îndelungată departe de Palatul Regal". Ibrahim l-a distrat pe sultan cu focuri de artificii, spectacole florale cu jocuri de lumini și cu simulările unor bătălii navale în apele Bosforului. După acea ședere prelungită, Ibrahim a simțit că palatul nu îi mai aparține, așa că i l-a dăruit lui Ahmed, construindu-și altul pentru sine, și anume palatul din Șerafabad, aflat la gura strâmtorii, în Üsküdar. Până în momentul acela, Ibrahim construise încă două palate în zona Bosforului, unul la Çırağan, pe malul european, iar celălalt la Kandili, pe malul oriental, în valea cunoscută sub numele de Apele Dulci ale Asiei. De asemenea, a mai ctitorit o *külliye* lângă Șehzade Camii, compusă dintr-o medresă, o bibliotecă, un *türbe* și un *sebil,* adică o căsuță cu fântână.

Ibrahim Pașa a urmărit să dezvolte relațiile imperiului cu Europa de Vest, trimițând ambasadori la Paris, Viena, Moscova și Polonia. Primul ambasador turc în Europa de Vest a fost Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi, care a fost instruit de Ibrahim Pașa „să viziteze fortărețele, fabricile și lucrările civilizației franceze și să trimită rapoarte despre cele care ar putea fi reproduse" în Imperiul Otoman.

Mehmed Efendi s-a întors de la Paris cu schițe ale palatului Fontainebleau, Ibrahim Pașa cerându-i să construiască ceva asemănător pentru Ahmed al III-lea, la Kâğıthane, la capătul Cornului de Aur, în valea care a ajuns să fie cunoscută de europeni sub numele de Apele Dulci ale Europei. Ibrahim Pașa a denumit acest dom al plăcerilor Sa'adabad, „Palatul Fericirii Eterne". Numele palatului a fost celebrat de poetul de curte Nedim, un apropiat al lui Ibrahim, care în prima strofă a poemului său își invită iubirea să-l însoțească într-o călătorie la Sa'adabad:

Haideți inimile să ni le-alinăm, atât de obosite să nu ni le mai simțim,
Să vizităm Sa'adabad, chiparos bătut de vânt, haideți să pornim!
Priviți la țărm caicul ce rapid purta-ne-va, în el degrabă să sărim,
Să vizităm Sa'adabad, chiparos bătut de vânt, haideți să pornim!

Emo consemnează faptul că Ahmed a plantat grădini de flori și mii de copaci pe domeniul Sa'adabad-ului, având ca model parcul din Versailles. Unul dintre cele două cursuri de apă care formau Apele Dulci ale Europei a fost amenajat sub forma unui canal cu maluri de marmură, lung de 1 200 de metri, pe traseu fiind construite bazine și cascade. De-a lungul acestuia au fost înălțate vile și pavilioane destinate unui număr de peste două sute de curteni ai sultanului. Fiecare dintre aceste edificii a fost pictat cu o altă culoare și decorat cu simboluri ale ocupației proprietarului. De exemplu, șeful șantierului naval avea o mică galeră pusă deasupra porții. Șeful artileriei — un tun din lemn vopsit în culoarea bronzului. Șeful dresorilor de șoimi — câteva păsări cioplite așezate la intrare. Cu ocazia inaugurării, au fost comandate din Franța o mie de sticle de șampanie și nouă sute de sticle de vin de Burgundia. Așa cum consemnează Nedim, contemporan al acestui eveniment: „Să râdem, să petrecem / Din plin să gustăm plăcerile lumii".

Într-o însemnare din luna februarie a anului 1723, *bailo*-ul Emo consemnează faptul că sultanul Ahmed sărbătorea nașterea celui de-al cincilea fiu al său. Probabil că era vorba despre prințul Numan, care era

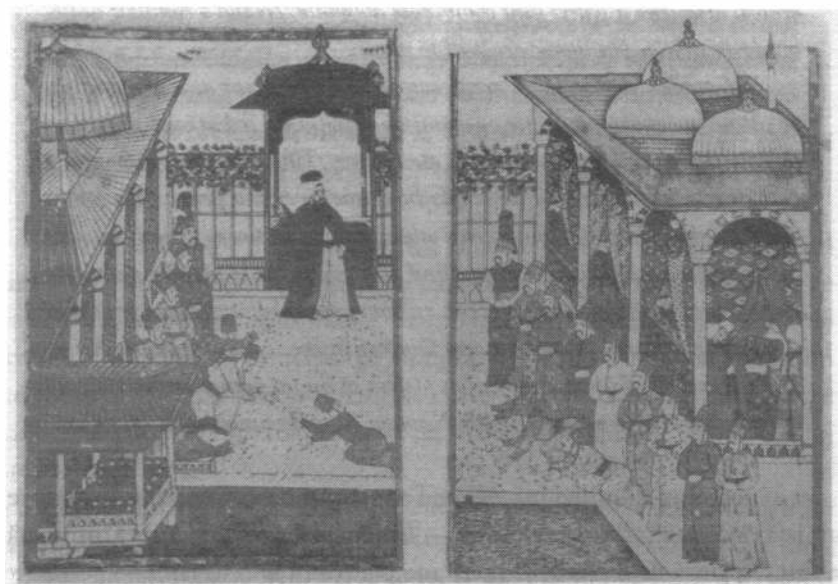
de fapt cel de-al șaptesprezecelea fiu al lui Ahmed, alți doisprezece băieți murind, mai înainte, în fragedă pruncie. Soția lui Ibrahim, prințesa Fatma, era și ea pe cale să nască, așa că Ahmed a prelungit festivitățile până în ziua sorocită, în care s-a mai născut un băiat, acesta primind numele de Mehmed. În vara aceluiași an, Ahmed a construit un alt palat, de data aceasta pentru una dintre fiicele lui, ajunsă la vârsta măritișului. Este greu de stabilit despre care dintre fiice era vorba, deoarece nu mai puțin de trei dintre acestea s-au măritat în anul 1724, unul dintre miri fiind un nepot de frate al lui Ibrahim Pașa. Atunci când Ibrahim i-a arătat lui Ahmed inelele pe care mirii urmau să le cumpere pentru viitoarele mirese, sultanul i-a spus că el alesese unele mai bune, pe care se oferea să i le vândă marelui-vizir. Aceasta l-a făcut pe Emo să remarce că „se pare că aceasta era prima dată când Cârmuitorul unui Imperiu atât de măreț se punea în locul unui modest bijutier".

Petrecerea timpului pe malul Apelor Dulci ale Europei (Cornul de Aur)

Un alt exemplu al pasiunii pe care Ahmed o nutrea pentru bani a fost consemnat de *bailo*-ul Daniele Dolfin. Acesta notează că unul dintre fiii lui Ahmed i-a făcut cadou o curea bătută în nestemate, pe care sultanul a acceptat-o cu mare bucurie. Câteva zile mai târziu, sultanul a pus ca obiectul să fie evaluat și, aflând cât de scump fusese, l-a înapoiat bijutierului, preferând să rămână cu banii.

Cam în aceeași perioadă, Ahmed a sărbătorit circumciderea simultană a patru dintre fiii săi. Alți o mie de tineri au fost circumciși pe cheltuiala sultanului, mai multe corturi fiind înălțate în grădinile exterioare ale palatului, pregătite să găzduiască băieții și doctorii care urmau să execute operația. De cum cei patru prinți au fost circumciși, a urmat o ceremonie în cadrul căreia s-au etalat ceea ce Joseph von Hammer-Purgstall, istoric austriac din secolul al XIX-lea, descria cu delicatețe drept „probe irefutabile ale competenței chirurgului, dovezi pe care marele-vizir, iar apoi vizirii și muftii le-au acoperit cu grămezi de galbeni". După săvârșirea circumciziilor, prinții au defilat împreună cu ceilalți băieți într-o procesiune călare, însoțiți fiind de reprezentanți ai tuturor breslelor din oraș.

Ahmed al III-lea aruncând monede pajilor și propriilor fii, cu ocazia circumciziei prinților

Sultanul Ahmed a înălțat palatul din Emnabad, de pe malul Bosforului, pentru fiica lui Fatma, soția lui Ibrahim Pașa. Acesta este descris de lady Mary într-o scrisoare avându-l ca destinatar pe Abbé Conti, datată 19 mai 1718. Bosforul apare aici sub denumirea de „Canalul", la care expeditoarea adaugă un comentariu referitor la contrastul dintre atitudinea față de viață în Occident și în Orient:

Este situat într-una dintre cele mai încântătoare zone ale Canalului, având o pădurice frumoasă pe versantul din spate. Dimensiunea construcției este impresionantă. Paznicul m-a asigurat că există nu mai puțin de opt sute de încăperi. Nu bag mâna în foc că așa este, pentru că nu le-am numărat, însă numărul lor trebuie să fie foarte mare și totul este decorat din belșug cu marmură, aurituri și cele mai desăvârșite picturi reprezentând fructe și flori [...] Aş mai adăuga numai că încăperea destinată Sultanului aflat în vizită la fiica lui este lambrisată cu sidef prins cu niște smaralde asemănătoare unor cuie; mai sunt și altele cu intarsii de sidef și lemn de măslin și mai multe decorate cu porțelan japonez. Galeriile (care sunt numeroase și foarte spațioase) sunt împodobite cu ghivece de flori și cu farfurii din porțelan pline cu felurite fructe, atât de bine confecționate din ghips și colorate atât de viu, încât efectul este pur și simplu încântător. Grădina se asortează cu clădirea: arbori, arteziene și poteci sunt combinate alandala, creând o confuzie deosebit de agreabilă. Nu lipsesc decât niște statui.

Iată așadar, domnule, că acești oameni nu sunt chiar atât de neșlefuiți pe cât ne imaginăm noi. Este adevărat că măreția lor se bazează pe gusturi diferite și probabil mai bune decât ale noastre. Tind să cred că ei posedă o mai corectă atitudine față de viață. În vreme ce ei și-o petrec pe a lor cu muzică, grădini, vin și mâncăruri alese, noi ne chinuim creierii cu cine știe ce stratagemă politică sau studiind te miri ce știință pe care nu o vom stăpâni niciodată sau, dacă o facem, nu vom putea să-i convingem pe ceilalți să-i acorde valoarea pe care i-o acordăm noi înșine... Îți îngădui să râzi de mine atunci când îți voi spune că aș prefera să fiu un Efendi bogat, cu toată ignoranța acestuia, decât Sir Isaac Newton, cu toate cunoștințele lui cu tot.

La începutul domniei lui, Ahmed a instituit o extravagantă sărbătoare anuală dedicată înfloririi lalelelor — *lale* în limba turcă. Curtea otomană a fost cuprinsă de o asemenea pasiune pentru floarea aceasta — o adevărată tulipomanie —, încât domnia lui Ahmed al III-lea este cunoscută ca *Lale Devri,* Epoca Lalelei, sultanul însuși căpătând porecla de Regele Lalelei. Ahmed și Ibrahim Pașa au prezidat o serie de festivități încununate în fiecare an cu înflorirea lalelelor, celebrată vreme de trei zile începând cu prima zi cu lună plină din aprilie. Sărbătoarea principală se desfășura în grădinile celei de-a Patra Curți de la Topkapı Sarayı, acolo unde erau amenajate șiruri întregi de ghivece cu lalele, alternând cu mici lampioane confecționate din sticlă colorată și cu globulețe conținând lichide de diverse nuanțe. De jardinierele de sus și de crengile copacilor, erau agățate

colivii cu canari și privighetori, precum și cu alte păsări cântătoare, în vreme ce aleile grădinii erau decorate cu aranjamente florale și flancate cu filigorii. Sultanul stătea pe tronul așezat într-un pavilion înălțat în mijlocul galeriei, acolo unde seară de seară își primea, în chip separat, curtenii și femeile din harem, în vreme ce instrumentiștii, cântăreții și dansatorii palatului îi distrau cu arta lor.

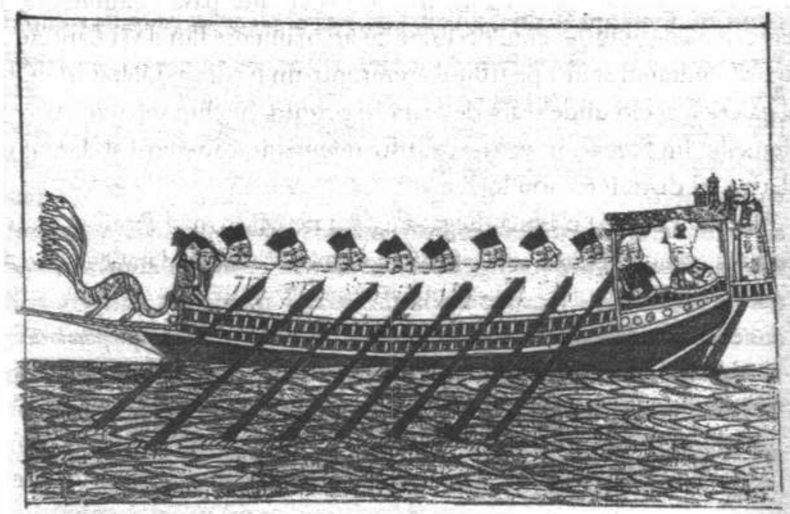
Ahmed a creat și o nouă dregătorie, cea de Maestru al Florilor, a cărui patalama având ca blazon un trandafir conținea această declarație imperială:

Le poruncim tuturor grădinarilor să îl recunoască drept șef pe posesorul acestei diplome. În prezența lui, cu toții să fie numai ochi, asemenea narcisei și numai urechi, asemenea trandafirului; să nu aibă zece limbi, asemenea crinului. Să nu își preschimbe pistilul ascuțit al limbii în ghimpele unui rodiu, muindu-l în sângele unor cuvinte nepotrivite. Să fie modești și să-și țină, asemenea bobocului de trandafir, gura închisă. Să nu vorbească înainte de a le veni vremea, asemenea zambilei care își răspândește parfumul înainte ca oamenii să i-o ceară. Iar la urmă, să se plece cu umilință în fața lui, asemenea violetei și să nu se arate recalcitranți.

În timpul lunilor de iarnă, Ahmed și curtenii lui se distrau în cadrul unor petreceri cu *helva* [halva], din care petrecăreții gustau în vreme ce se delectau cu recitaluri muzicale, dansuri, recitări de poezie și spectacole avându-l ca personaj principal pe *karagöz*, versiunea turcească a teatrului cu umbre. Așa cum a scris poetul de curte Çelebi Zade într-unul dintre cupletele sale: „Primăvara are parte de lumini în grădină / Iarna, de petreceri cu *helva*".

Ambasadorul Franței, Louis de Villeneuve, a raportat la Paris că a reușit să îl vadă pe Ibrahim Pașa numai o dată într-o perioadă de opt luni. Ori de câte ori solicita o întrevedere i se spunea că marele-vizir îl va primi „după *fêtes*" [sărbători], care din nefericire „durau la nesfârșit". Villeneuve descrie drumul parcurs de Regele Lalelei de la unul dintre palatele sale la altul, în timpul unuia dintre aceste festivaluri, raportul ambasadorului reușind să capteze splendoarea exotică a epocii:

Uneori curtea apare plutind pe apele Bosforului sau ale Cornului de Aur, în caice elegante, acoperite cu corturi de mătase; alteori se deplasează într-o lungă cavalcadă spre unul sau altul din palate. Aceste procesiuni sunt deosebit de atrăgătoare datorită frumuseții cailor și bogăției valtrapurilor

Sultanul în caicul regal

acestora; înaintează în harnașamente bătute cu aur sau argint, cu căpestre împodobite cu pene, cu poclăzi strălucind de pietre prețioase.

Luxul ostentativ al curții imperiale era posibil datorită impunerii unor taxe exorbitante, ceea ce a stârnit atât de multă nemulțumire în rândul supușilor sultanului, încât în cele din urmă aceștia s-au revoltat. Răscoala a izbucnit în 28 septembrie 1730, fiind condusă de un fost ienicer albanez pe nume Patrona Halil, care își câștiga traiul din comerțul cu haine vechi. Patrona, împreună cu doi dintre apropiații săi — Muslu, vânzător de fructe și Ali, vânzător de cafea — au condus circa treizeci dintre adepții lor în zona pieței din Beyazit, chemând poporul să îi ajute să impună *șeirat*-ul, legea sacră a Islamului, pe care sultanul și marele-vizir o încălcau prin stilul lor de viață hedonistic. Mulțimea l-a urmat pe Patrona, făcând prăpăd prin tot orașul, deschizând închisorile și eliberând sclavii înlănțuiți pe cinci galere, jefuind magazine, casele bogătașilor și ucigând pe oricine le stătea în cale. Câteva vile și grădini din Sa'adabad au fost de asemenea distruse, iar poetul Nedim a fost linșat în vreme ce încerca să se refugieze din calea gloatei. În numai două zile, răsculații au reușit să pună mâna pe arsenal și să întrerupă aprovizionarea cu mâncare și apă a palatului, după care au cerut ca sultanul să îi predea pe marele-vizir și pe alți câțiva miniștri. Ahmed era atât de îngrozit, încât a poruncit ca Ibrahim

Pașa să fie strangulat, împreună cu adjunctul său și cu Kapudan Pașa*, apoi a predat trupurile acestora răsculaților. Mulțimea însă era furioasă că Ibrahim și ceilalți nu au fost predați în viață, ca să-i poată hăcui cu mâna lor, așa că i-au cerut sultanului să abdice. După cum scrie Emo într-un raport referitor la răscoală: „Sultanul credea, poate, că făcuse suficiente sacrificii ca să se pună la adăpost, însă setea mulțimii răsculate nu poate fi niciodată ostoită cu puțin sânge".

Ahmed nu a avut de ales, așa că la 1 octombrie 1730 a abdicat în favoarea nepotului său Mahmud, care fusese consemnat în Cușcă încă de la moartea lui Mustafa al II-lea. Apoi Ahmed a luat locul nepotului său în Cușcă, alături de Osman, fratele noului sultan și de șase dintre fiii lui aflați în viață: Soliman, Mehmed, Mustafa, Baiazid, Abdul-Hamid și Seyfeddin.

Emo consemnează că Mahmud a făcut o bună impresie atunci când și-a făcut apariția la fereastra zăbrelită a palatului, pentru a mulțumi gloata, și de asemenea atunci când mai-marele ienicerilor i-a vorbit. De asemenea, a cucerit armata atunci când s-a grăbit să plătească obișnuitul *bakșis*: câte douăzeci și cinci de piaștri fiecărui soldat. La cinci zile după ce a urcat pe tron, Mahmud a făcut un drum dus-întors la Eyüp ca să fie încins cu sabia lui Osman Gazi, iar Emo notează că noul sultan „a făcut tuturor o bună impresie, cu prezența sa regală, lăsând loc de speranțe pentru viitor". Emo nu menționează faptul că Mahmud era ghebos — *kanbur* în limba turcă — porecla cu care era cunoscut în rândul supușilor săi, o diformitate care este evidentă în portretul lui imperial.

Atunci când a urcat pe tron, Mahmud avea treizeci și patru de ani, petrecându-și ultimii douăzeci și șapte de ani închis în Cușcă. De cum a devenit sultan, mama lui, Saliha, s-a mutat în Haremul de la Topkapı Sarayı, asumându-și funcția de *valide sultan*. După moartea soțului ei, Mustafa al II-lea, Saliha fusese trimisă la Eski Saray. Mahmud și-a format apoi propriul harem, care în cele din urmă a numărat cel puțin șase favorite, însă copii nu a avut niciodată.

În primele săptămâni după urcarea pe tron, situația lui Mahmud a fost extrem de precară deoarece ienicerii și răsculații conduși de Patrona Halil încă erau stăpâni pe oraș. Popularitatea lui Mahmud a crescut atunci când acesta a împărțit bani bătrânilor și nevoiașilor. Magazinele închise din pricina jafului generalizat au fost redeschise, iar răsculații au început să se disperseze.

---

* Kapudan Pașa — marele amiral al flotei Imperiului Otoman. (*N.t.*)

Mahmud I (1730–1754)

În primele nouăsprezece luni după urcarea pe tron, a numit o serie de mari-viziri, dar niciunul dintre aceștia nu a fost în stare să îl pună la respect pe Patrona Halil. Acesta nu a pretins pentru sine nicio dregătorie, iar la început a continuat să poarte costumul zdrențuit de telal. Mai târziu însă, când s-a lăsat convins să poarte o uniformă potrivită, a continuat să-și poarte pe dedesubt, cu mândrie, zdrențele. În curând însă, caracterul lui a început să se preschimbe, modestia inițială lăsând loc aroganței și insolenței, în vreme ce el se comporta cu armata lui personală de 12 000 de albanezi asemenea unui războinic independent. A cerut să fie numit Kapudan Pașa și a încercat să rechiziționeze un palat pentru propria amantă.

Mahmud a luat hotărârea să se descotorosească de Patrona, punând la cale planul de răzbunare împreună cu comandanții lui militari de încredere, în special cu Canım Hoca Pașa. Mahmud l-a invitat pe Patrona la Topkapı Sarayı sub pretextul că avea să îl numească pe acesta pașă cu trei tuiuri, cel mai înalt grad în armata otomană. Canım Hoca ascunsese în palat patru sute de soldați înarmați până-n dinți, iar atunci când Patrona a venit împreună cu locotenenții lui și cu o gardă compusă din douăzeci și șase de albanezi, au fost cu toții prinși și măcelăriți până la

ultimul. Ulterior, Mahmud și acoliții lui au instaurat un regim de teroare în timpul căruia au executat în jur de șapte mii dintre ienicerii care participaseră la răscoala lui Patrona. Emo consemnează că „Bosforul era mereu plin de cadavre, purtate de colo-colo, după voia vânturilor și a valurilor".

Mahmud s-a dovedit a fi un domnitor slab și șovăielnic, hotărârile lui depinzând de sfaturile pe care i le dădea mama lui, *valide sultan* Saliha, precum și de marele-eunuc negru Haci Beșir Ağa. Cel din urmă reprezenta o adevărată putere din umbră, folosindu-și abilitățile de conducător pe care le dobândise de-a lungul domniei a trei sultani.

O altă răscoală a izbucnit în Istanbul în dimineața zilei de 26 martie 1731, căpetenia acesteia fiind un albanez pe nume Kara Ali. Mahmud a convocat la palat un consiliu de război, desfășurând steagul sfânt al Profetului Mahomed în exteriorul Porții Imperiale. Apoi marele-vizir s-a pus în fruntea unui corp de ieniceri care în scurtă vreme a reușit să îi disperseze pe rebeli, ucigând trei-patru sute dintre aceștia, insurecția încheindu-se până la prânz.

La scurtă vreme după aceasta, prințesa Fatma, fiica lui Ahmed al III-lea și văduva lui Ibrahim Pașa, s-a implicat într-un complot destinat să îl readucă pe tatăl ei pe tron. Complotul a fost însă oprit, iar Fatma a fost închisă în Eski Saray, loc în care a și murit în 3 ianuarie 1733. Însuși Ahmed al III-lea a murit în Cușcă în 11 iulie 1735, fiind înmormântat în *türbe*-ul de la Yeni Cami.

Aceste evenimente l-au făcut pe Mahmud să impună câteva severe măsuri represive, Emo consemnând că mai mult de zece mii de oameni au fost executați de-a lungul a numai zece zile. Mahmud a închis toate cafenelele din oraș, întrucât acestea erau locurile în care se discuta politică, rezultatul acestei măsuri fiind acela că peste Istanbul s-a lăsat o liniște amenințătoare, care l-a făcut pe Emo să remarce că: „E trist să vezi cum arată orașul".

În anul 1746, semnarea tratatului care a pus capăt războiului dintre Turcia și Iran a fost urmată de cea mai lungă perioadă de pace din istoria otomană — douăzeci și doi de ani. Aceasta i-a permis sultanului Mahmud să reînvie temporar sărbătorile lalelelor care fuseseră întrerupte odată cu detronarea lui Ahmed al III-lea. Grădinile celei de-a Patra Curți de la Topkapı Sarayı au fost din nou decorate ca pe vremea Regelui Lalelei. Jean-Claude Flachat, un comerciant francez care a trăit în Istanbul între anii 1740–1755, a scris despre una dintre aceste sărbători, descrierea lui

puțin cam fantezistă bazându-se, probabil, pe ceea ce i-a povestit marele-eunuc negru, Haci Beșir Ağa:

Chioșcul sau pavilionul Sultanului se află în centru. Acolo sunt etalate cadourile trimise de mai-marii Curții. Toate sunt puse cu fața către Înălțimea-Sa, căruia i se spune de la cine anume provine fiecare cadou. E un moment bun pentru curteni de a-și manifesta zelul în fața Sultanului...

Când totul este gata, Marele Senior cere să fie declarat kalvet *[intimitate totală a sultanului, fie solitară, fie în compania propriului harem]. Toate porțile Seraiului care dau către grădină sunt atunci închise. Bostangiii rămân de gardă în exterior, iar eunucii negri în interior. Toate Sultănițele vin acolo din Karem, urmându-l pe Sultan. Keslar Aga, șeful eunucilor, oficiază întreg momentul. Femeile se zoresc care încotro, asemenea unui roi de albine care se așază pe flori, culegând fără zăbavă polenul. Membrele haremului sunt în fel și chip. Keslar Aga mi-a spus în repetate rânduri că veselia cauzată de aceste întruniri le determină să-și etaleze toate talentele de care dispun, făcând tot posibilul să amuze. Dacă ne-am gândi la micile jocuri născocite de poeți pentru Cupidon și nimfe, ne-am putea face o vagă idee despre ceea ce se petrece acolo. Fiecare concubină se străduiește să iasă în evidență. Toate își etalează nurii, având același scop. Nu există un alt loc în care să vezi până unde o tânără femeie poate face uz de inteligența ei pentru a seduce bărbatul iubit, bazându-se atât pe vanitatea, cât și pe înclinațiile naturale ale acestuia. Grația mișcărilor de dans, melodia vocii, armonia muzicii, eleganța veșmintelor, agerimea conversațiilor, exaltarea, feminitatea și dragostea — cea mai voluptuosă dintre toate inventată, aș adăuga, de cochetăria cea mai distinsă — toate acestea se unesc într-un singur loc încântător, sub privirile Sultanului.*

Kiahia Caden [Kaya Kadın, șefa administrației Haremului] îi prezintă în final Sultanului fata care l-a tulburat cel mai mult. Aceasta nu a precupețit niciun efort ca să obțină acest succes, a făcut uz de toate talentele artistice pe care le posedă. Batista pe care el o aruncă în direcția ei semnifică faptul că Sultanul dorește să rămână singur cu ea.

Perdeaua care acoperă divanul pe care stă el este făcută să cadă. Keslar Aga rămâne să o dea la o parte la primul semn, în vreme ce celelalte femei, care s-au împrăștiat care încotro, având diverse preocupări — unele dansează, altele cântă cu vocea sau la câte un instrument, altele împart răcoritoare — se apropie grăbite de chioșc pentru a-l omagia pe Sultan și a o felicita pe noua favorită. Serbarea mai continuă o vreme, încheindu-se în momentul în

care Keslar Aga împarte bijuterii, felurite obiecte și nimicuri, după dorința stăpânului său. Cadourile reflectă plăcerea de care a avut parte Sultanul. Mahmut însă are întotdeauna grijă ca darurile să fie suficient de valoroase pentru ca fetele să revină în Karem cu un aer mulțumit și recunoscător.

Kaya Kadın (Șefa administrației Haremului)

Flachat a avut ocazia să viziteze pe îndelete Topkapı Sarayı, în compania lui Haci Beșir Ağa, care l-a strecurat acolo odată cu muncitorii care montau niște oglinzi noi în Harem, cadouri de la regele Ludovic al XV-lea către Mahmud I. Printre locurile pe care le descrie se numără și dormitorul favoritelor sultanului, precum și băile Haremului:

Ajungem apoi la galeria în care se află apartamentele a douăsprezece Sultănițe. Încăperile sunt spațioase și bogat mobilate. Ferestrele prevăzute cu grilaje de fier dau către curte. Pe latura către grădină, camerele au ... mici filigorii ieșite în afară, în care ele stau privind peisajul din grădină, fără să poată fi însă zărite. La mijlocul fațadei de nord a fost înălțată o construcție care servește ca un fel de loc de adunare. Toate femeile merg acolo să i se adreseze Înălțimii-Sale, străduindu-se să-i fie pe plac, etalând pe rând nenumăratele lor talente, ele reușind întotdeauna să aducă în arta lor un aer de prospețime.

După această încăpere urmează o baie mare compusă din trei spații, toate pavate cu marmură. Cea din mijloc este cea mai bogat ornamentată. Domul acesteia este susținut de niște coloane din marmură, câteva vitralii permițând luminii să pătrundă înăuntru. Încăperile comunică între ele prin intermediul unor uși din sticlă, încât totul este la vedere. Fiecare bazin este prevăzut cu câte două robinete, unul pentru apă caldă, celălalt pentru apă rece. Bazinele nu au aceeași formă și nu servesc aceluiași scop. Sunt deopotrivă utile și frumoase. Femeile aflate mai aproape de baza ierarhiei, precum și eunucii negri dispun de niște băi separate, foarte îngrijite și confortabile.

Flachat descrie o întâmplare amuzantă implicându-l pe Mahmud I și baia femeilor din Harem, o poveste pe care el pare să o fi auzit de la Haci Beșir Ağa. Se pare că la un moment dat, Mahmud a poruncit ca toate concubinele lui să capete camizole noi, acestea fiindu-le înmânate în momentul în care au sosit toate în baia lor din cadrul Haremului, acolo unde sultanul le spiona pitit în dosul unei ferestre perdeluite. Mahmud poruncise ca toate cusăturile noilor camizole să fie îndepărtate, bucățile de pânză fiind prinse cu lipici, astfel încât în momentul în care ar fi fost expuse la căldura și umezeala din baie, acestea să se desprindă unele de altele, lăsând fetele în pielea goală. Surprinzând acest spectacol, sultanul s-a dat de gol începând să râdă în hohote, câteva dintre concubine alăturându-se amuzamentului stăpânului lor. Altele însă s-au supărat peste măsură, sau cel puțin așa se povestește.

Cel mai interesant pasaj scris de Flachat este cel în care descrie Cușca, apartamentele din Palatul Interior în care erau ținuți prinții captivi. Aici el îl menționează pe Osman al III-lea, fratele mai mic și succesorul lui Mahmud I, care se pare că a modificat structura Cuștii, pentru a o face mai deschisă și mai puțin opresivă:

De cum părăsești marele Karem, cobori pe un coridor destul de întunecos. Acesta traversează clădirea separată în care locuiesc eunucii, ducând direct către închisoarea Prinților, fiii Sultanului care pot aspira la tron. Această închisoare seamănă cu o fortăreață temeinic construită. De jur împrejur a fost înălțat un zid înalt. Osman [al III-lea] a pus ca acesta să fie scurtat și să i se adauge ferestre. Acolo se intră prin două uși bine păzite de eunuci, atât în exterior, cât și în interior, fiecare fiind întărită cu două rânduri de zăbrele din fier. Locul este deprimant. Dispune însă de o grădină destul de mare, bine udată. Prinții au la dispoziție niște apartamente dichisite, dotate

cu băi, toate aflându-se în clădirile separate care înconjoară curtea. Toți eunucii care lucrează în Cușcă trăiesc la parter, iar numărul lor este mare. Nu se precupețește niciun efort să li se ușureze viața și să facă din închisoare un loc cât de cât suportabil. A trecut destul de multă vreme de când nu mai sunt tratați cu severitatea de odinioară. Li se oferă femei, în chip evident din cele care nu mai pot procrea, luându-se măsuri drastice pentru ca sarcinile să fie prevenite. Au tot felul de îndrumători care îi încurajează să deprindă munci artizanale potrivite cu rangul lor. Într-un cuvânt, cei închiși aici nu duc lipsă de nimic, în afară de libertate. Cu toate acestea, ei nu locuiesc în permanență în apartamentele Marelui Serai; adesea Sultanul îi ia cu el la alte reședințe Imperiale, în special în Besictache [Beșiktaș], acolo unde sunt închiși într-un mod similar. Aceste călătorii, întotdeauna agreabile, constituie pentru ei o bine-venită schimbare de decor.

Beșiktaș, pe malul european al Bosforului, găzduia palatul Çırağan, înălțat în 1719 de Nevșehirli Ibrahim Pașa. Era una dintre reședințele de pe țărmul mării folosite de Mahmud, despre care trimișii străini scriau că se află mereu *en route* de la unul dintre palatele lui la altul, continuând hedonismul predecesorului său, Regele Lalelei.

Mahmud și-a petrecut ultimii șase ani de domnie construind un complex imperial cu moschee pe a Treia Colină, însă nu a trăit suficient de mult ca să-și vadă proiectul încheiat. În toamna anului 1754 sănătatea lui a început să se deterioreze, aceasta împiedicându-l să mai călărească până la Hagia Sophia pentru rugăciunea de amiază din zilele de vineri. Însă criticile venite din public l-au obligat să reia acest obicei. În 14 decembrie, când se întorcea de la slujbă, a apucat să ajungă până în Prima Curte din Topkapı Sarayı, acolo unde a suferit un atac cerebral care l-a făcut să cadă din șa. Se pare că moartea a survenit pe loc.

Atunci când a murit, Mahmud avea cincizeci și opt de ani și domnise puțin mai mult de douăzeci și patru de ani. A fost înmormântat a doua zi în *türbe*-ul din Yeni Cami — a treia generație a dinastiei imperiale înhumată în acest loc, primul membru al acesteia fiind bunicul lui, Mehmed al IV-lea. La scurtă vreme după aceasta, prin oraș s-a răspândit o poveste stranie, cum că Mahmud ar fi fost îngropat de viu și, în pofida tuturor mărturiilor contrare ale celor care fuseseră martorii morții sultanului, legenda a intrat în folclorul Istanbulului, fiind repetată de cei care vizitau *türbe*-ul din Yeni Cami, catafalcele imperiale găzduite de acesta continuând să-și sporească numărul.

Epoca Lalelei se încheiase, palatul din Sa'adabad a început să se năruiască, iar principalele personaje putrezeau acum în mormânt. Petrecerea luase sfârșit, însă urma să fie rememorată ori de câte ori cineva ar fi recitat poemul lui Nedim: „Să râdem, să petrecem / Din plin să gustăm plăcerile lumii."

13

Crimă în camera de muzică

În ziua în care Mahmud I a murit, la tron i-a urmat fratele său vitreg Osman al III-lea, fiul lui Mustafa al II-lea și al lui Șehsuvar, care în felul acesta a devenit *valide sultan.* Osman avea aproape cincizeci și șase de ani în ziua în care a devenit sultan, înainte de aceasta el petrecând aproape cincizeci și unu de ani închis în Cușcă. Asemenea răposatului său frate Mahmud I, Osman nu avusese niciodată copii. Se cunosc numele a două concubine, Leyit și Zerki, care probabil au intrat în haremul lui după urcarea pe tron. Se pare că pe Osman nu îl prea interesau concubinele, pentru că le vizita arareori. Se spune că purta pantofi cu ținte pentru ca să-și facă auzită prezența în Harem, femeile având astfel timp să se împrăștie care încotro, evitându-l.

În momentul în care Osman a urcat pe tron, patru dintre verii lui încă se mai aflau în Cușcă: Mehmed, Mustafa, Baiazid și Abdul-Hamid. Cum Osman nu avea copii, cel mai mare dintre verii lui, Mehmed, îi era succesor. Acesta era extrem de popular și probabil din acest motiv Osman l-a eliminat pe prințul moștenitor, care a fost executat în Cușcă în 2 ianuarie 1756, chiar în ziua în care împlinea treizeci și nouă de ani. Se pare că a fost otrăvit, ceea ce i-a făcut pe frații lui rămași în viață să își ia anumite precauții ca să nu împărtășească aceeași soartă. Execuția prințului Mehmed a fost ultima de acest gen, cu excepția celor care îi vizau pe sultanii detronați. De-a lungul a patru secole și jumătate fuseseră asasinați în total șaptezeci și opt de prinți.

Osman își schimba des marii-viziri, în medie de două ori pe an. De fiecare dată când concedia câte unul, profita de ocazie ca să-și însușească bunurile acestuia, adăugându-le considerabilei sale averi personale. În

vreme ce marii-viziri administrau treburile imperiului, Osman era preocupat cu tot felul de măsuri represive menite să mențină populația sub control, închizând cafenele, interzicând femeilor să își părăsească locuințele de mai mult de patru ori pe săptămână și reglementând îmbrăcămintea supușilor săi nemusulmani. Adesea Osman ieșea deghizat în oraș, ca să verifice dacă poruncile lui erau puse în practică. Ori de câte ori făcea acest lucru, profita de ocazie ca să viziteze piețele din Istanbul, de unde cumpăra delicatese pentru propria masă, deoarece principala lui preocupare era să mănânce bucate alese, sultanul având un apetit legendar.

Osman al III-lea (1754–1757)

În primul an al domniei sale, Osman a terminat lucrările la ansamblul imperial de pe a Treia Colină începute de fratele lui Mahmud. I-a dat numele de Nuruosmanniye Camii, Moscheea Luminii Sacre (Nur) a lui Osman. Proiectată de un arhitect grec pe nume Simeon, aceasta a fost prima clădire monumentală otomană care a întruchipat noul stil baroc importat din Europa în timpul Epocii Lalelei.

Osman a murit în urma unui atac de apoplexie în 29 octombrie 1757, iar trupul i-a fost înhumat în *türbe*-ul de la Yeni Cami, alături de bunica lui, Hadice Turhan, el fiind astfel al cincilea sultan înmormântat în acest

loc. I-a urmat la tron cel mai mare dintre verii lui rămași în viață, care a urcat pe tron ca Mustafa al III-lea.

Mustafa, unul dintre fiii lui Ahmed al III-lea, avea treizeci și nouă de ani atunci când a urcat pe tron, petrecându-și ultimii douăzeci și șapte de ani în Cușcă, acolo unde frații lui mai mici, Baiazid și Abdul-Hamid au rămas prizonieri. Mama lui, Mihrișah, murise înainte ca el să devină sultan, așa că în timpul domniei lui nu a existat nicio *valide sultan*.

Mustafa a avut cel puțin șase concubine, acestea dăruindu-i în total unsprezece copii — doi băieți și nouă fete. Numai unul dintre băieți a supraviețuit copilăriei, alături de trei dintre fete. Cel care a supraviețuit a fost primul fiu al lui Mustafa, viitorul Selim al III-lea, născut pe data de 24 decembrie 1761, fiu al lui Mihrișah, o sclavă având origini georgiene. Selim a fost primul prinț născut după domnia lui Ahmed al III-lea, așa că întregul oraș a sărbătorit evenimentul.

Sir James Porter descrie un incident neobișnuit petrecut la scurtă vreme după urcarea pe tron a lui Mustafa, în momentul în care o penurie de cereale le-a făcut pe femeile din Istanbul să ia cu asalt silozul imperial:

> *Nimeni nu le-a putut opri și în vreme ce epistații nu mai știau ce să facă, acestea au spart lacătele, au rupt gratiile și zăvoarele, au dat iama în magazii și au luat cât au putut căra, plecând cu prada fără să fie luate la întrebări. Niciuna dintre aceste femei nu a fost vreodată pedepsită, din câte știu eu și dacă ai întreba vreun turc serios ce părere are despre toate acestea, el ți-ar răspunde cu o încruntătură, spunând că a fost doar o adunătură de femei agitate.*

În primii patru ani de domnie, Mustafa al III-lea a înălțat două moschei imperiale: Ayazma Camii în Üsküdar și Laleli Camii pe a Patra Colină. Ayazma Camii a fost dedicată amintirii mamei lui Mustafa, Mihrișah. Laleli Camii, Moscheea Lalelei, este opera lui Mehmed Tahir Ağa, cel mai mare arhitect baroc turc.

Un cutremur cumplit petrecut în 1766 a distrus sau deteriorat multe clădiri importante din Istanbul, printre care și Fatih Camii, Moscheea Cuceritorului, care a fost complet dărâmată. Sultanul Mustafa a început imediat să înalțe o nouă moschee, în același loc, folosind însă un plan arhitectonic foarte diferit, construcția încheindu-se în anul 1771.

În pofida declinului Imperiului Otoman, care era amenințat de politicile agresive ale Ecaterinei cea Mare, sultanul și curtea acestuia au

continuat să se distreze organizând petreceri vesperale în grădinile palatului. Acestea sunt descrise de baronul de Tott, un ofițer maghiar aflat în serviciul otomanilor:

> *Grădina Haremului [...] găzduiește aceste petreceri vesperale. Vase de toate felurile pline cu flori adevărate sau artificiale sunt aduse temporar aici pentru a spori atmosfera festivă, multicoloră. Totul este luminat de nenumărate felinare și lumânări așezate în tuburi de sticlă, lumina acestora fiind reflectată de oglinzile plasate în apropiere, tocmai în acest scop. Chioșcuri pline de marfă, special ridicate pentru aceste serbări, sunt ocupate de femeile Haremului care, purtând hainele potrivite, joacă rolul vânzătorilor. Sultănițe, surori și nepoate sunt invitate la aceste petreceri de către Marele Senior, toate acestea cumpărând împreună cu Înălțimea-Sa bijuterii și pânzeturi pe care și le fac reciproc cadou. De asemenea, generozitatea lor se revarsă și asupra soțiilor Marelui Senior care au venit împreună cu acesta sau care se îngrijesc de chioșcuri. Dansuri, muzică și un sport asemănător turnirurilor se desfășoară până târziu în noapte, umplând cu o veselie vremelnică un spațiu care pare a fi fost destinat tristeții și plictiselii.*

Mustafa a murit de inimă în 21 ianuarie 1774, la o săptămână după ce împlinise cincizeci și șapte de ani. În ziua următoare a fost înmormântat în *türbe*-ul din Laleli Cami, frumoasa moschee pe care el însuși o construise pe a Patra Colină. Prințul Baiazid decedase în Cușcă în 1771, așa că atunci când Mustafa a murit, singurul fiu al lui Ahmed al III-lea care încă trăia era Abdul-Hamid, care, în felul acesta, l-a urmat pe fratele său la tron. În locul său, în Cușcă a intrat nepotul lui, Selim, singurul fiu al lui Mustafa al III-lea care a rămas în viață.

În ziua în care Abdul-Hamid a urcat pe tron, el avea aproape patruzeci și nouă de ani, ultimii patruzeci și trei de ani petrecându-i în Cușcă. În toți acești ani se pare că a făcut cel puțin un copil, o fată pe nume Dürrüșehvar, despre mama acesteia nemaiștiindu-se nimic. Se cunosc însă numele a zece concubine. În total, noul sultan a avut douăzeci și șase de copii — treisprezece băieți și treisprezece fete, însă numai doi fii și trei fete au supraviețuit copilăriei. Ambii băieți rămași în viață i-au succedat, pe rând, la tron, ei fiind viitorii sultani Mustafa al IV-lea (născut în 8 august 1779, mama lui fiind Ayșe Seniyeperver) și Mahmud al II-lea (născut în 20 august 1785, mama lui fiind Nakșidil). Conform unei povești apocrife, Nakșidil se numise inițial Marie Martha Aimée Dubuc de

Rivéry de Martinique și era o verișoară a împărătesei Joséphine a Franței. Despre Aimée se spune că ar fi fost răpită de pirați și vândută în piața de sclavi din Istanbul, loc de unde a fost cumpărată pentru haremul lui Abdul-Hamid — doar că nicio sursă istorică nu sprijină această poveste.

În ultimii săi ani de domnie, Abdul-Hamid s-a dedicat plăcerilor pe care i le putea oferi propriul harem, devenind mai puțin interesat de treburile statului. Părea complet subjugat de noua lui favorită, Rușah, așa cum reiese dintr-una dintre scrisorile lui extrem de slugarnice pe care i le-a adresat, păstrată acum în muzeul din Topkapı Sarayı:

> *Rușah a mea, Hamid îți aparține, poți să faci din el tot ce ți-ai dori. Stăpânul Creator al Universului este zămislitorul tuturor lucrurilor și nu va chinui niciodată un om pentru o singură greșeală. Iubita mea, sunt sclavul tău înlănțuit, bate-mă sau omoară-mă dacă dorești. Mă predau ție cu totul. Te rog vino la noapte, te implor. Nu mă îndoiesc defel că tu vei fi cauza betegirii mele și poate chiar a morții. Îmi frec fața și ochii cu călcâiele tale și te implor. Îți mărturisesc, în numele lui Dumnezeu: nu mă mai pot controla.*

Se pare că pasiunea sultanului pentru Rușah l-a dovedit în cele din urmă, Abdul-Hamid suferind un atac cerebral în seara zilei de 6 aprilie 1789 și murind în dimineața zilei următoare. În momentul morții el avea șaizeci și patru de ani, fiind cel mai vârstnic sultan după Soliman Magnificul. În aceeași zi, Abdul-Hamid a fost urmat la tron de nepotul său, care a primit numele de Selim al III-lea. În ziua următoare, Selim a organizat funeraliile unchiului său, conducând procesiunea către *türbe*-ul pe care Abdul-Hamid îl înălțase pe a Doua Colină, în apropierea Cornului de Aur.

Selim își câștigase deja reputația unui individ capabil și energic, așa că urcarea lui pe tron a fost întâmpinată cu entuziasm. Și-a început domnia cu mult elan, împărțind porunci vizirilor și emițând decrete care reglementau comportamentul supușilor săi, el temându-se că imperiul se afla într-un pericol de moarte, așa că era hotărât să îl reformeze, apropiindu-l de valorile occidentale. Așa cum spusese el însuși în acea perioadă: „Aș fi în stare să mă mulțumesc cu pesmeți dacă aș afla că statul stă să se năruie". Elanul nemaiîntâlnit cu care noul sultan și-a început domnia a fost consemnat de ambasadorul francez Choiseul-Gouffier într-o scrisoare adresată unui prieten: „În cincisprezece zile, entuziasmul pe care îl

trezise s-a preschimbat într-o consternare generală. Toată lumea tremură în capitala imperiului".

Atunci când Selim a fost eliberat din Cușcă, locul său a fost luat de cei doi fii ai lui Abdul-Hamid aflați în viață: Mustafa, care avea aproape zece ani și Mahmud, care avea aproape patru. Selim s-a îngrijit ca viața lor să fie cât mai confortabilă, interesându-se și de educația celor doi, exact așa cum și Abdul-Hamid îi purtase de grijă în anii în care el însuși locuise în Cușcă.

Selim al III-lea avea douăzeci și șapte de ani când a urcat pe tron și petrecuse ultimii cincisprezece în Cușcă. Haremul lui număra cel puțin opt concubine, însă nu a avut niciodată copii.

Mama lui Selim, Mihrișah, care fusese trimisă la Vechiul Palat după moartea soțului ei, Mustafa al III-lea, a revenit acum la Topkapı Sarayı, ocupându-și locul de *valide sultan.* Selim i-a construit un apartament spațios și luxos, căruia ulterior i-a adăugat mai multe încăperi, pe care le-a folosit el însuși. Mai târziu, Mihrișah a construit o mare *külliye* în Eyüp, care includea un *türbe* în stil baroc, loc în care a și fost înmormântată, în 1805.

Selim al III-lea (1789–1807)

Selim era foarte apropiat de cele trei surori ale sale, Şah, Beyhan şi Hadice, toate trei măritându-se cu paşi. De foarte tânără, Şah Sultan, cea mai în vârstă, a fost logodită pe rând cu doi mari-viziri, însă ambii au fost executaţi înainte să o ia de soţie. În cele din urmă, ea a fost măritată cu Kara Mustafa Paşa, care în noaptea nunţii a căzut pradă toanelor nestăpânite ale prinţesei, aşa cum povesteşte Charles MacFarlane în *Turcia şi destinul ei* (1850):

Atunci când Şah Sultana, sora lui Selim al III-lea, s-a măritat cu Kara Mustafa Paşa, Înălţimea-Sa a afirmat superioritatea rangului ei faţă de cel al soţului într-o manieră expeditivă — şi chiar în noaptea nunţii. Nerăbdătorul Paşă, necunoscând caracterul irascibil şi capricios al imperialei lui mirese, a aşteptat în van până aproape de ivirea zorilor să audă mult-dorita chemare în odaia nupţială. În cele din urmă, temându-se că muezinul va anunţa rugăciunea de dimineaţă înainte ca el să apuce să pătrundă în iatacul soţiei şi ca să nu fie mai apoi acuzat de neglijenţă, a pus deoparte cea de-a douăzecea pipă aprinsă şi a pornit cu paşi apăsaţi către harem. Acolo el a deschis uşa Sultanei, şi-a spus rugăciunea şi s-a apropiat tiptil de pat. Mai bine ar fi deranjat o leoaică adormită. În vreme ce se apleca intenţionând să sărute marginea cuverturii, Sultana, care stătea întinsă, l-a doborât la pământ cu o lovitură de picior. Apoi, sărind ca arsă din culcuş, a început să-i care pumni şi picioare în faţă şi în ciuda implorărilor lui — „Sultana mea! Sufletul meu! Mieluşica mea! Lumina ochilor mei! Aman, aman! [Milă!]" — ea a continuat să-i pocească obrajii şi nasul cu atâta ardoare, încât podeaua a început să se umple de sânge. Apoi, bătând din palme ca să-şi cheme slujnicele, le-a poruncit acestora să îl îndepărteze pe intrusul cel insolent, ea retrăgându-se în pat pentru a-şi reveni.*

Nefiind mulţumită de această explozie colerică, prinţesa cea agasată s-a îndreptat a doua zi către Serai, acolo unde, aruncându-se în genunchi la picioarele fratelui ei cel Imperial, a cerut imediata mazilire a „încălcătorului de etichetă" şi divorţul de „cel care i-a insultat demnitatea". Sultanul Selim a ascultat-o cu atenţie şi, în momentul în care sora lui a terminat de vorbit, i-a lăudat cu vorbe frumoase atitudinea şi a promis că îi va dojeni şi pedepsi soţul. Apoi şi-a lăsat sora să plece, recomandându-i din toată inima ca aceasta să îl ierte pe bietul nenorocit, după care a izbucnit în râs.

* De fapt, „colţul ficatului meu" (tr. „ciğerimin köşesi"), expresie care în limba turcă desemnează ceva de mare preţ. (*N.t.*)

Curtea lui Selim a devenit un centru al introducerii culturii europene în societatea turcă, în special a celei franceze, Franța fiind cel mai vechi aliat al Imperiului Otoman. Dallaway, în *Constantinopolul vechi și modern*, povestește următoarele despre Selim:

> *Este chipeș și impresionant ca înfățișare, cu o siluetă plăcută. Este afabil și posedă geniul speculației [...] având tendința de a-și obișnui supușii cu celeritatea superioară a europenilor, atât în domeniul politicii, cât și în cel militar [...] Am auzit că, la porunca lui, tinerii din serai sunt acum instruiți în limba franceză, în vreme ce preferința lui pentru vinurile franțuzești nu constituie un secret pentru cei bine informați.*

Selim a îngăduit ca un maestru francez de dans și câțiva muzicieni să pătrundă într-una dintre clădirile exterioare ale Haremului acolo unde, supravegheați de mai mulți eunuci negri, aceștia au oferit lecții concubinelor selectate, pentru ca ele să asigure mai apoi distracțiile sultanului și ale celorlalte femei ale acestuia. Este posibil ca Selim însuși să fi cântat pentru ele, întrucât el luase lecții de muzică, fiind un desăvârșit compozitor și interpret de *ney*, un flaut turcesc. Mai existau și alte distracții: piese de teatru, îndeobște farse, dansuri, spectacole cu *karagöz*, precum și recitări făcute de un *masalçi* sau povestitor. Unul dintre dansurile pe care fetele din Harem le prezentau cu astfel de ocazii se numea *tașvan*, sau „iepurele“, în care ele dansau și țopăiau asemenea unor iepurași. Mai era și tradiționalul dans turcesc din buric, asemenea celui care a determinat-o pe lady Mary Wortley Montagu să spună despre dansatoare că „sunt cât se poate de sigură că nici cel mai bătrân și mai puritan om de pe pământ nu s-ar fi putut uita la ele fără să se gândească la ceva de nerostit“.

Pe vremea lui Selim, cele mai multe dintre femeile din Topkapı Sarayı fuseseră aduse la Istanbul prin intermediul comerțului cu sclavi din Caucaz. Sclavele erau vândute în Istanbul în Avret Pazarı, Piața de Femei, aflată în străvechiul For al lui Arcadiu de pe a Șaptea Colină. *Valide sultan* Mihrișah, mama lui Selim al III-lea, fusese cumpărată de acolo pentru haremul lui Mustafa al III-lea. Tot Dallaway în *Constantinopolul vechi și modern* descrie Avret Pazarı așa cum era în epoca aceea:

> *Femeile din serai sunt în cea mai mare parte sclave georgiene sau cerche-ze, selectate dintre cele tranzacționate de comercianții particulari sau dintre*

Moscheea Nuruosmaniye, văzută dinspre piața de sclavi

cele puse la vânzare în Avret Bazar, majoritatea fiind, din multe motive, extrem de tinere. Pot spune cu mâna pe inimă că așa o colecție de fumuseți locale nu există în niciun alt loc.

Avret Bazar cuprinde o curte împrejmuită, ca un claustru și având de jur împrejur mai multe mici apartamente. Sclavele sunt aduse din Egipt, Abisinia, Georgia și Circazia și sunt expuse pentru vânzare în dimineața fiecărei zile de vineri. Cele din primele țări menționate sunt în general cumpărate pentru a se ocupa de treburile casnice pe care nicio turcoaică nu s-ar coborî să le facă. Înfățișarea sau chipul acestora sunt arareori atrăgătoare, iar prețul lor nu depășește aproape niciodată patruzeci de lire englezești. Frumusețea aleasă a celorlalte este subliniată cu tot felul de veșminte și podoabe orientale, prețul lor ajungând la mii de piaștri. Multe dintre ele sunt rezervate pentru serai, acestea fiind considerate a se număra printre cele mai norocoase sclave.

Dallaway continuă descriind instruirea și stilul de viață al fetelor cumpărate în piața de sclavi și aduse în Haremul de la Topkapı Sarayı:

Educația acestor fete este urmărită cu foarte multă atenție. Ele sunt învățate să danseze cu mai multă imaginație decât grație, să cânte și să se

acompanieze la tamburină, un fel de ghitară. Unele dintre ele sunt niște brodeze desăvârșite. Toate aceste lecții sunt predate în exclusivitate de niște femei în vârstă, cu toate că, în ultima vreme, Sultanului Selim plăcându-i moda europeană, au fost introduse în Serai și câteva grecoaice, ca să le învețe să cânte la harpă și la pian, ceea ce s-a și întâmplat [...] Femeile aflate în stratul de sus al ierarhiei Haremului își petrec timpul cu tot felul de distracții sedentare. Se îmbracă cu cele mai somptuoase veșminte imaginabile, schimbându-se de multe ori în cursul unei singure zile și au la dispoziție apartamente și mobilier magnific. De asemenea, își fac reciproc vizite de curtoazie și se bucură de respectul permanent al femeilor aflate în josul ierarhiei. Se delectează cu o fericire letargică, acesta fiind de fapt singurul lucru la care aspiră turcoaicele, sau cel puțin singurul la care sunt învățate să aspire.

Uneori, ca semn de îngăduință, sunt lăsate să se ducă la filigoriile de lângă țărmul mării, ocazii cu care ofițerii de poliție sunt întotdeauna informați, pentru ca nicio ambarcațiune să nu se apropie prea mult de serai. În fiecare vară, sultanul își vizitează prin rotație și pentru scurtă vreme reședințele, însoțit fiind de propriul harem, fiecare ușă și fiecare alee fiind în zilele acelea păzite de niște bostangii fioroși care păzesc femeile de prezența vreunui bărbat străin care le-ar putea contamina.

Pentru a se distra, ele depind în totalitate de sclavele lor care se pricep să facă de toate, în vreme ce stăpânele zac cu orele pe sofalele lor privindu-le cum dansează, cum joacă vesele scenete teatrale, cum fac bufonerii la fel de grosiere precum spectacolele noastre de păpuși. Din când în când primesc vizita unor doamne grecoaice și franceze ale căror soți sunt atașați Porții ca neguțători sau tălmaci, pretextul constituindu-l prezentarea unor curiozități europene. Iată, așadar, ocaziile cu care toate informațiile demne de crezare referitoare la palat sunt culese — ocazii pentru care mă simt îndatorat.

Adesea, Selim obișnuia să organizeze petreceri în grădinile de la Topkapı Sarayı. Jurnalul secretarului său personal, Ahmed Vasif Efendi, consemnează faptul că în ziua de 5 iunie 1791 sultanul a asistat la un spectacol de lupte, precum și la un număr de circ pentru care a fost nevoie de trei lei, de un leopard și de mai mulți câini și cocoși, după care Selim s-a retras în Yalı Köșk, sau Pavilionul de la Țărm, ca să mănânce și ca să își facă rugăciunea. O altă notă din jurnalul secretarului menționează faptul că în data de 15 aprilie 1797, Selim a dat o „petrecere a lalelei" în grădinile palatului, ultima petrecere de acest fel consemnată vreodată.

Selim era mult mai activ din punct de vedere fizic decât sedentarii lui predecesori, obișnuind să joace *cirit* împreună cu pajii de la palat, în grădinile inferioare ale acestuia. Când a crescut suficient de mare, prințul Mahmud s-a alăturat și el acestor jocuri, cei doi jucând în echipe adverse, acestea căpătând numele celor două categorii de grădinari care lucrau acolo: *bahmıacı*, cei care se îngrijeau de bame și *lahanacı*, cei care cultivau verzele. Arhiva palatului consemnează că Selim era în echipa „vărzarilor" iar Mahmud, în cea a „bamagiilor".

Filoeuropenismul lui Selim l-a determinat să restaureze părți ale palatului într-o manieră occidentală. Grădinile au fost reproiectate de austriacul Jakob Ensle, fratele vitreg al grădinarului imperial de la Schönbrunn, care a fost adus la Istanbul de Selim în 1792, Ensle rămânând acolo vreme de zece ani. El a creat noi grădini în jurul așa-numitului „Harem de Vară", un complex în aer liber cu chioșcuri și pavilioane situate pe partea dinspre Marmara a promontoriului Saray Burnu. Ensle dispunea de o locuință aflată în grădinile palatului, acolo unde el adesea obișnuia să aibă oaspeți, iar dacă membrii curții erau plecați, grădinarul își călăuzea invitații în câte un tur al Haremului de Vară și al altor zone din Topkapı Sarayı. Unul dintre oaspeții lui a fost Edward Daniel Clarke, care, descriind prima lui vizită, povestește cum doi dintre prietenii lui Ensle le-au zărit preț de o clipă pe *valide sultan* și pe cele patru neveste ale sultanului:

> *A urmat Mama Sultanului, însoțită de patru dintre sultănițele principale, toate fiind extrem de vesele, zbenguindu-se și râzând împreună. Geamlâcul spălătorului grădinarului dădea direct către poarta prin care urmau să treacă aceste doamne, distanța până la aceasta fiind de numai câțiva iarzi. Prin două mici găuri sfredelite, făcute chiar în acest scop, invitații au zărit foarte bine siluetele femeilor, despre care au spus că erau înzestrate cu o frumusețe ieșită din comun. Trei dintre ele erau georgiene, având o piele smeadă și un păr negru foarte lung, cea de a patra însă era neobișnuit de albă, iar părul ei, de asemenea lung, se distingea prin faptul că era blond... Veșminte lungi, cu paiete, deschise în față, pantaloni brodați cu fire de aur și argint și acoperiți cu o mulțime de pietre și nestemate — toate acestea le puneau personalitatea în evidență, însă atârnau atât de greu, încât le stânjeneau mișcările, aproape împiedicându-le să meargă. Părul lor atârna sub forma unor cosițe groase și lejer împletite, căzându-le până la brâu și acoperindu-le partea din spate a umerilor. Cosițele erau înzorzonate cu diamante dispuse*

nu sub forma vreunui aranjament studiat, ci parcă aruncate la nimereală printre cârlionții revărsați. Pe creștete, așezate puțin câș, fiecare dintre ele purta câte o basma sau o diademă. Fața, gâtul și chiar pieptul le erau destul de expuse, niciuna dintre ele nepurtând șal.

Clarke și un prieten al acestuia au făcut apoi o a doua vizită, mai lungă, la Topkapı Sarayı, de data aceasta în timpul Lunii Sfinte a Ramazanului, atunci când Ensle i-a asigurat că „...gărzile, stând treze toată noaptea, ar fi fost letargici toată ziua din pricina nesomnului". Vizita lui Clarke în Palatul Interior i-a purtat pașii până în inima Haremului. Acolo a pătruns în iatacurile abia părăsite de sultănițele care se pare că urmau să rămână mai multă vreme într-unul dintre palatele imperiale de pe malul Bosforului. Lucrurile lor încă zăceau în neorânduială, așa cum Clarke consemnează:

*Am fost bucuros să observ câteva dintre lucrurile pe care ele le lăsaseră neglijent pe divanuri și care le caracterizau stilul de viață. Printre acestea se afla și o casetă englezească cu ustensile pentru scris, confecționată din lemn negru lăcuit, având un capac culisant și sertărașe. În aceasta se găseau hârtie de scris colorată, penițe din trestie, ceară parfumată și niște săculeți făcuți din satin brodat în care femeile din harem obișnuiesc să-și trimită scrisoricile de dragoste, prin intermediul sclavilor negri care sunt deopotrivă muți și scopiți. Faptul că în aceste iatacuri ferite de priviri indiscrete se consumă tot felul de licori este evident, pentru că noi am găsit etichetele unor sticle tăiate cu grijă cu ajutorul unor foarfece și purtând niște inscripții în limba turcă: „Rosoglio** *", „Apă aurie" și „Apa vieții".*

Clarke continuă despre „Haremul de Vară" descriindu-l drept „un mic patrulater semănând foarte mult cu clădirea Queen's College din Cambridge... latura principală a curții găzduind un claustru deschis, sprijinit de mici coloane făcute din marmură albă". Din această curte, Clarke a pășit printr-un dormitor „pregătit să găzduiască o sută de sclavi, având forma unui coridor foarte lung". La capătul acestuia se găsea o scară care dădea într-un alt dormitor pentru sclavi, cu două caturi și către o serie de mici apartamente pentru sclavii de rang înalt. De acolo, Clarke a ajuns în ceea ce el însuși a numit „Marea Sală de Audiențe, cea în care

* Lichior dulce italian preparat din alcool, stafide, zahăr, petale de trandafir și scorțișoară. (*N.t.*)

Mama Sultanului primea vizitele de curtoazie ale Sultănițelor și ale altor doamne distinse ale Haremului". Încăperea descrisă de el era salonul apartamentului alocat lui *valide sultan*, pe care Selim al III-lea îl construise de curând în cadrul Haremului, special pentru mama lui, Mihrișah:

> *Nicio altă încăpere nu s-ar potrivi mai bine pentru o reprezentație teatrală... Exact un asemenea apartament ar fi ales scenografii pentru a ilustra ideea de pompă, de izolare și de măreție a curții otomane... Camera era înconjurată de niște oglinzi uriașe, donații scumpe ale unor Regi Necredincioși, așa cum sunt considerate de proprietarii lor de acum. Uneori, din pricina zbenguielilor, femeile din Serai ajung să mai spargă câte una dintre aceste oglinzi. În capătul înălțat al camerei se află tronul, un fel de cușcă în care Sultana [valide] stă înconjurată de niște obloane zăbrelite, pentru că până și aici ea este un personaj prea secret ca să poată fi văzut de sclavele și de femeile din Harem. Niște trepte late, acoperite cu pânză sângerie duc către această cușcă, asemănătoare unui tron... La stânga și la dreapta acestuia, precum și în dreptul lui se află dormitoarele Mamei Sultanului și ale principalelor ei doamne de onoare. Toate ferestrele camerei tronului sunt zăbrelite. Într-o parte, acestea dau către mare, iar în cealaltă către construcția pătrată a Haremului, încăperea propriu-zisă ocupând o întreagă latură a clădirii, pe partea patrulaterului spre care dă. Zona aflată sub tronul zăbrelit... este destinată servitorilor, dansatorilor, actorilor, muzicanților, băuturilor răcoritoare și oricărui alt lucru destinat distracției membrilor curții...*

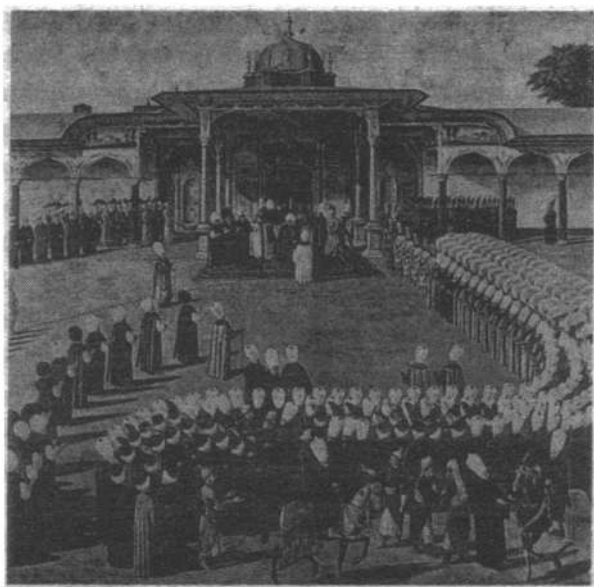
Mai departe, Clarke a pătruns în ceea ce el numește „Camera de adunare a Sultanului, atunci când acesta vine la Harem". Aceasta este sala cea mare a Camerei Private, pe care Clarke o descrie surprinzător de sumar:

> *Uneori, Sultanul vizitează această încăpere în timpul iernii, pentru a asculta muzică și pentru a se distra în compania favoritelor lui. Pereții sunt acoperiți cu oglinzi. Celelalte ornamente etalează o combinație stranie de măreție și deteriorare care caracterizează toate birourile mai-marilor turci.*

Apoi, Clarke a trecut prin băile lui *valide sultan* și ale celor patru soții principale ale sultanului, ajungând în ceea ce el numește Camera de Odihnă, seria de încăperi aflate în aripa de est a celei de-a Treia Curți, care acum găzduiește Tezaurul muzeului Topkapı Sarayı.

Următoarea oprire a lui Clarke a fost „apartamentul spațios“ al Haremului cu ferestrele îndreptate către grădinile inferioare, o încăpere cunoscută ca *mabeyn,* care servea de anticameră între Harem și *selamlık:*

*Acum pășim în acea parte a Haremului care dă către grădinile Seraiului, pătrunzând într-un apartament spațios numit Chalved Yiertzy sau, așa cum i-ar spune francezii, Salle de promenade. Aici se distrează celelalte doamne ale Haremului, asistând la spectacole de comedie, la farse și dansuri sau ascultând muzică. În momentul în care am intrat noi, încăperea arăta asemenea unui depozit. Mari oglinzi cu rame aurite bogat ornamentate zăceau neglijate și sparte, ca în tabloul de familie al Vicarului din Wakefield**, *sprijinite de perete și ocupând o întreagă latură a încăperii. Mobilă veche, birouri englezești uzate, de proastă calitate, făcute din lemn de stejar, castan sau mahon. Bufete cu intarsii sparte, bucăți împrăștiate de candelabre, petice de hârtie, de mătase și cutii de bomboane goale — iată singurele lucruri pe care le-am găsit în această parte a palatului.*

Selim al III-lea, întronat în fața Porții Fericirii, primește urările de bine ale propriei curți, Pictură realizată de Constantin din Kapidağ, cca 1800

* Referire la romanul *Vicarul din Wakefield* al scriitorului irlandez Oliver Goldsmith (1728–1774). (*N.t.*)

Clarke și însoțitorul său au străbătut și o altă zonă a Haremului, una care era și mai ponosită decât *mabeyn*-ul, apoi au coborât în grădinile inferioare ale celei de a Patra Curți, îndreptându-se către chioșcul pe care Clarke îl numește Camera Grădinii cu Zambile, care acum nu mai există:

Locul promitea să fie interesant, întrucât ni se spusese că Sultanul își petrecea toate orele de singurătate în acel apartament, iar vizita noastră ar fi putut să ne dezvăluie ocupațiile și amuzamentele acestuia, în lipsa lui. De pe poteca pavată aflată în pantă am luat-o la dreapta și am pătruns într-o mică grădină organizată din dreptunghiuri alungite bordate cu țigle olandeze. Aici nu se cultivă decât o singură plantă — zambila — care și dă numele grădinii și încăperii. Am cercetat acest apartament privind printr-o fereastră. Nu am mai văzut niciodată ceva mai magnific. Trei laturi ale încăperii sunt ocupate de un divan, pernele și plăpumile de pe acesta fiind învelite cu satin negru brodat. În partea opusă peretelui cu ferestre se află un șemineu european obișnuit. De o parte și de alta a acestuia există câte o ușă, ambele fiind acoperite cu câte o pânză sângerie. Între uși și șemineu se află niște rafturi din sticlă conținând biblioteca personală a Sultanului, fiecare volum fiind scris de mână. Cărțile sunt puse unele peste altele, având titlurile scrise pe cotor. Din tavanul aurit, în partea opusă ușilor și șemineului, atârnă trei colivii strălucitoare în care stau păsăruici artificiale. Acestea încep să cânte dacă le activezi un mecanism. În mijlocul încăperii se afla un uriaș vas poleit pentru mangal sprijinit pe patru gheare masive asemănătoare celor care sprijină bufetele englezești. În partea opusă intrării, într-o latură a apartamentului, exista o bancă înaltă pusă de-a curmezișul uneia dintre uși și pe care se zărea un șervet brodat, un vas și un lighean pentru spălatul bărbii și al mâinilor [...] Într-un cotlon din apropierea ușii se afla și o pereche de cizme galbene, iar pe bancă, lângă lighean, o pereche de conduri confecționați din același material. Toate acestea pot fi întâlnite la intrarea fiecărui apartament frecventat de Sultan [...] Panoplii conținând felurite arme, precum pistoale, săbii și pumnale sunt plasate cu gust în diverse locuri de pe pereți. Mânerele și gărzile acestora sunt bătute cu diamante deosebit de mari. Strălucirea lor creează un efect splendid în această încăpere somptuoasă.

Abia ce încheiaserăm vizitarea acestui loc luxos când, spre marea noastră dezamăgire, în apartament și-a făcut apariția un bostangiu. Din fericire pentru noi, stătea cu spatele la noi, așa că ne-am grăbit să ne ghemuim, îndepărtându-ne în patru labe până când am ieșit din Grădina Zambilelor. De acolo, urcând pe poteci, am trecut pe lângă un aviariu cu privighetori.

Starea precară în care se găseau unele dintre încăperile Haremului se datora faptului că sultanii își petreceau acum mai puțin timp în Topkapı Sarayı, preferând intimitatea sporită a palatelor lor de pe malul Bosforului.

În tot acest timp, Selim a continuat să încerce să reformeze imperiul și în special forțele armate ale acestuia, instituind un corp de infanterie cunoscut ca Nizamı Cedit sau Noua Ordine. Aceasta a fost în măsură să stârnească o dârză opoziție din partea ienicerilor și a spahiilor, care vedeau în noua armată a lui Selim o amenințare la adresa propriului lor viitor.

În 28 mai 1807, trupele auxiliare ale ienicerilor din Istanbul, cunoscuți și ca *yamaklar*, s-au răzvrătit sub conducerea lui Kabakcı Mustafa Ağa, lor alăturându-li-se învățăceii din medrese. În zorii zilei următoare, rebelii au obținut o *fetva* de la *șeyhülislam*-ul Ataullah Efendi în baza căreia puteau cere detronarea lui Selim, apoi au mărșăluit către Topkapı Sarayı clamându-și susținerea pentru „Sultanul Mustafa". În momentele acelea, Ahmed Bey, secretarul sultanului, a fost ucis de mulțime, aceasta trimițându-i căpățâna lui Selim, care s-a înspăimântat atât de mult, încât a acceptat imediat să abdice, cu condiția ca propria viață să îi fie cruțată. Selim l-a chemat apoi pe vărul său Mustafa din Cușcă, oferindu-i tronul, cu toate că prințul era într-atât de handicapat mintal, încât existau mari îndoieli că ar fi fost în stare să domnească. În cele din urmă, după ce la început s-a prefăcut că refuză propunerea, Mustafa a acceptat-o, Selim luându-i locul în Cușcă, alăturându-se astfel prințului Mahmud.

Noul sultan și-a luat numele de Mustafa al IV-lea, ceremonia de întronare având loc în 29 mai 1807 în afara Porții Fericirii, în vreme ce gloata răzvrătită îl ovaționa, urându-i viață lungă.

Mustafa, unul dintre fiii lui Abdul-Hamid I, avea aproape douăzeci și opt de ani în momentul în care a urcat pe tron și petrecuse și ultimii optsprezece ani în Cușcă. Mama lui, Ayșe Seniyeperver s-a mutat din Vechiul Palat la Topkapı Sarayı, asumându-și poziția de *valide sultan*. Noul sultan avea în harem patru concubine, favorita lui fiind Peykidil. Aceste femei i-au dăruit un fiu și o fiică, ambii murind însă în fragedă pruncie.

Odată ce Selim a intrat în Cușcă, iar Mustafa s-a urcat pe tron, puterea a ajuns în mâinile lui Ataullah Efendi și ale lui Köse Musa Pașa, locțiitorul marelui-vizir, care s-au grăbit să îi elimine pe toți opozanții lor din vechiul regim. Cel mai important dintre aceștia a fost marele-vizir Ibrahim Hilmi Pașa, care a fost asasinat, fiind înlocuit cu Çelebi Mustafa Pașa. Opoziția noului regim era condusă de Bayraktar Mustafa Pașa, care și-a condus trupele rămase loiale la Rusciuk [Ruse], pe malul Dunării.

Mustafa al IV-lea (1807–1808)

Între timp, Köse Musa Paşa şi Ataullah Efendi au început o luptă pentru putere. Aceasta avea să fie câştigată de Kabakcı Mustafa Ağa şi de *yamaklar*-ii săi, care au instaurat în Istanbul un regim de teroare. Comitetul din Ruse a început atunci să pună în practică planul în urma căruia Mustafa avea să fie detronat, păstrându-l însă secret, pentru ca sultanul să nu îl ucidă pe Selim. Bayraktar şi-a deplasat armata la Edirne, iar apoi la Istanbul, ajungând în dreptul zidurilor oraşului în ziua de 18 iulie 1808. Au urmat opt zile de manevre discrete în vreme ce comitetul din Ruse încerca să îl elibereze pe Selim din palat, pentru a-l putea repune pe tron, dându-l jos pe Mustafa. Marele-vizir Çelebi Mustafa a aflat de existenţa complotului în zorii zilei de 27 iulie, alertându-l pe sultan, însă Mustafa a ignorat mesajul acestuia şi nu a luat nicio măsură. Çelebi Mustafa a hotărât atunci că Selim trebuia să fie executat, iar în momentul în care Bayraktar a prins de veste, cu ajutorul unui informator, s-a decis să pătrundă în Istanbul, împreună cu propria armată, chiar în dimineaţa zilei următoare. Bayraktar a trimis un detaşament la Înalta Poartă ca să-l captureze pe marele-vizir, în vreme ce el însuşi şi-a călăuzit oamenii către Topkapı Sarayı, pătrunzând în cea de-a Doua Curte. Apoi l-a trimis pe *şeyhülislam* în Palatul Interior pentru a-l determina pe Mustafa să abdice

și să-l elibereze pe Selim, însă sultanul a refuzat închizând Poarta Fericirii. În vreme ce Bayraktar își aduna forțele ca să dea năvală în Palatul Interior, Mustafa i-a trimis pe marele-eunuc negru și pe oamenii acestuia să îi ucidă atât pe Selim, cât și pe Mahmud, ceea ce ar fi însemnat că avea să rămână singurul bărbat în viață din linia succesorală otomană.

În clipele acelea Selim se afla în camera de muzică a Haremului, fiindu-i îngăduit să iasă din Cușcă pentru a-și petrece o vreme interpretând una dintre compozițiile lui la *ney*. Mai multe femei din Harem se aflau acolo, ascultându-l, în momentul în care marele-eunuc negru și oamenii acestuia au pătruns înăuntru, năpustindu-se asupra prințului. Selim s-a luptat cu ei până când atacatorii au reușit să-l imobilizeze, ucigându-l, după care trupul i-a fost azvârlit în a Doua Curte. Văzând cadavrul lui Selim, Bayraktar s-a lăsat preț de o clipă copleșit de durere, însă apoi și-a revenit și a dat năvală în Palatul Interior, arestându-l pe Mustafa și poruncind oamenilor din subordine să îl caute pe prințul Mahmud.

Mahmud tocmai reușise să scape de marele-eunuc negru și de oamenii lui, slujitoarea prințului aruncându-le acestora cenușă încinsă în ochi de cum atacatorii au pătruns în încăpere, gest care i-a permis prințului să se refugieze pe acoperișul Haremului, strecurându-se apoi într-o cameră goală și ascunzându-se acolo. MacFarlane descrie punctul culminant al acestei urmăriri palpitante:

> *În cele din urmă, după o lungă și înfrigurată căutare prin interiorul seraiului, Mahmud... a fost descoperit într-un colț întunecat, fiind extras dindărătul unui morman de covoare și covorașe, pe jumătate mort și tremurând din toate încheieturile. I-a luat ceva vreme să se convingă că oamenii care veniseră să îl urce pe tron nu erau trimișii fratelui său puși să-l ucidă. Se spune că Mustafa era decis să își sugrume și fratele, nu numai vărul și că Mahmud și-a datorat punerea la adăpost unei sclave bătrâne care l-a ascuns de cum* bayraktar-*ul a trecut la fapte. Evenimentele acestei tragedii s-au desfășurat cu repeziciune — el nu a fost descoperit de către* kizlar ağası *atunci când s-a poruncit căutarea lui, iar după câteva minute insurgenții au reușit să pună stăpânire pe palat și să îl salveze de Mustafa.*
>
> *În momentul în care Mahmud și-a făcut apariția în fața lui Mustafa Bayraktar, a cărui durere, tulburare și sete de răzbunare îl aduseseră într-o stare de frenezie, a fost salutat de către căpetenii și de către toți cei prezenți ca fiind sultanul lor cel legitim, vrednic succesor al marelui și bunului Selim. Bayraktar s-a aruncat pe jos și a sărutat pământul de la picioarele lui și nu*

s-a ridicat din poziția aceea plină de umilință până când Mahmud nu i-a poruncit să o facă, numindu-l eliberatorul său și făcându-l mare-vizir.

Bayraktar a obținut o *fetva* de la *șeyhülislam*, detronându-l pe Mustafa, care a fost astfel încarcerat din nou în Cușcă. În aceeași zi de 28 iulie 1808, fratele lui a fost urcat pe tron ca Mahmud al II-lea.

În ziua următoare, Selim a fost înmormântat în *türbe*-ul tatălui său Mustafa al III-lea, la Laleli Camii. În ziua de astăzi el este amintit pentru poeziile și muzica lui, precum și pentru eforturile depuse pentru reformarea statului. Una dintre poeziile lui Selim, semnată cu pseudonimul Ilhami („Inspiratul“) este un distih scris în stil persan, adesea citat atunci când turcii vorbesc despre el și despre epoca lui:

O, Inspiratule, nu te lăsa pe tânjală și nu te încrede în lucrurile acestei lumi.
Lumea nu se oprește pentru nimeni, iar roata ei se învârte fără încetare.

Câteva dintre compozițiile lui Selim încă pot fi auzite la Radio Istanbul, inclusiv melodia pe care o va fi interpretat cu puțin timp înainte de moarte, atunci când a fost ucis în camera de muzică din Casa Fericirii.

14

Fericitul Eveniment

Mahmud al II-lea avea aproape douăzeci și trei de ani în ziua în care i-a urmat la tron fratelui său, Mustafa al IV-lea, care i-a luat locul în Cușcă. Mahmud însuși petrecuse nouăsprezece ani în Cușcă înainte să devină sultan, fiind consemnat acolo de la vârsta de patru ani, cu toate că se bucurase de mult mai multă libertate în comparație cu prinții din trecut.

Primul act oficial al lui Mahmud, în calitate de sultan, a fost să îl numească pe Bayraktar Mustafa Pașa în funcția de mare-vizir. Acesta a poruncit apoi oamenilor săi să îi elimine pe toți cei care se făcuseră responsabili pentru detronarea și moartea lui Selim. Bayraktar l-ar fi ucis și pe detronatul Mustafa al IV-lea, însă Mahmud i-a cruțat acestuia viața, ținându-l închis în Cușcă. Baia de sânge care a urmat este descrisă de Charles MacFarlane:

> *În ziua în care Mahmud a urcat pe tron, treizeci și trei de căpățâni au fost expuse la poarta seraiului, printre care se număra și cea pocită a marelui-eunuc negru, aceasta ieșind în evidență datorită faptului că era pusă pe o tavă argintie strălucitoare, în felul acesta recunoscându-i-se poziția în ierarhia haremului. Ofițerii* yamaklar*-ilor... fuseseră strangulați și aruncați în apele Bosforului, la fel pățiseră și femeile din serai care se bucuraseră de moartea lui Selim, acestea fiind cusute în niște saci și înecate în dreptul turnului Kız Kulesi, aflat pe insula din dreptul seraiului.*

Bayraktar Mustafa Pașa a preluat și a dus mai departe reformele începute de Selim al III-lea, pe care le îmbrățișa și Mahmud al II-lea. A

început prin a trece în revistă supraviețuitorii Noii Ordini, adăugând acesteia un număr mare de recruți, precum și trupe trimise de războinicii anatolieni, formându-se în felul acesta o nouă armată purtând numele de Segbanı Cedit.

De asemenea, Bayraktar a încercat să îi reformeze și pe ieniceri, precum și *ulema,* însă aceste tentative nu au făcut altceva decât să sporească resentimentele cu privire la comportamentul său autocratic. Aroganța marelui-vizir i-a creat numeroși dușmani, iar atunci când el a transferat o parte a armatei proprii la Ruse, aceștia au profitat de ocazie ca să riposteze.

Revolta a izbucnit în 14 noiembrie 1808, atunci când prima apariție publică a trupelor Segbanı Cedit i-a făcut pe ieniceri să se răscoale, instigați fiind aceștia de zvonul că Bayraktar intenționa să îi desființeze pur și simplu. Rebelii au atacat Topkapı Sarayı, însă au fost respinși de soldații din garnizoană, aceștia beneficiind de întăriri venite din partea noii armate. În zorii zilei următoare, rebelii au dat năvală în sediul marelui-vizir de la Înalta Poartă, obligându-l pe Bayraktar și pe oamenii acestia să se refugieze într-un depozit de praf de pușcă. La scurtă vreme după aceasta, praful de pușcă a făcut explozie, ucigându-l pe Bayraktar și pe toți acoliții acestuia, împreună cu câteva sute de ieniceri. Ceea ce a urmat a fost un război civil în toată regula, ienicerii primind susținerea meșteșugarilor din oraș, precum și a șomerilor, care au tăiat aprovizionarea cu apă a Topkapı Sarayı, începând să asedieze palatul. Flota Otomană însă a rămas fidelă sultanului, iar atunci când căpitanii au văzut că Topkapı Sarayı este luat cu asalt, corăbiile lor de război din Cornul de Aur au început să tragă salve de tun în direcția rebelilor și să bombardeze cazărmile principale ale ienicerilor, aflate în Beyazit. Între timp *ulema* instigase studenții fanatici din medrese, făcându-i să se alăture revoltei, aceștia stârnind incendii și făcând prăpăd în tot perimetrul cuprins între Prima și a Treia Colină, ceea ce, laolaltă cu bombardamentele și luptele dintre rebeli și trupele loiale sultanului, a dus la moartea a mii de civili și de combatanți, transformând Istanbulul într-un iad cuprins de flăcări.

În momentul în care trupele loialiștilor s-au retras îndărătul zidurilor de la Topkapı Sarayı, rebelii au luat din nou cu asalt palatul, cerând repunerea pe tron a lui Mustafa. Aceasta l-a convins în sfârșit pe Mahmud să poruncească executarea fratelui său, care a și fost strangulat, în ziua de 16 noiembrie 1808. Mustafa avea douăzeci și nouă de ani, din care optsprezece îi petrecuse închis în Cușcă. Moartea lui a pus într-adevăr capăt revoltei,

Ienicer în uniformă completă

iar rebelii, după ce au tras în țeapă, la Hipodrom, cadavrul lui Bayraktar Mustafa Pașa, au fost de acord cu un armistițiu, începând cu ziua următoare. Atunci a fost înmormântat, fără niciun fel de ceremonie, și Mustafa, în *türbe*-ul tatălui său, Abdul-Hamid, în vreme ce casele din jurul mausoleului încă fumegau în urma focului care distrusese o bună parte a orașului.

Armistițiul prevedea și desființarea trupelor Segbanı Cedit, cu condiția ca membrii acestora, care fuseseră încartiruiți în Topkapı Sarayı, să fie lăsați să se întoarcă la casele lor. Doar că, în momentul în care trupele loiale au părăsit palatul, acestea au fost măcelărite de gloată, alături de mai multe notabilități care susținuseră reformele lui Mahmud.

Mahmud a reușit, ce-i drept, să-și păstreze atât tronul, cât și viața, însă acum își dădea seama că, dacă își dorea să înființeze o nouă armată, ar fi trebuit ca mai întâi să o termine pe cea veche. Procesul urma să fie de durată, însă el era hotărât să îi distrugă pe ieniceri, cu orice preț.

În perioada care a urmat, Mahmud a navigat cu toată iscusința de care a fost capabil prin apele tulburi ale primilor ani ai domniei, eliminându-i fără milă pe cei care îi stăteau în cale. Singurul segment rămas din Segbanı Cedit era Corpul de Artileriști, pe care Mahmud l-a transformat într-o forță loială și bine instruită, numărând circa 15 000 de oameni.

Robert Adair, ambasadorul britanic la Poartă, a fost primit în audiență de Mahmud în data de 4 iulie 1810, el aducând cu sine doi călători britanici recent sosiți în Istanbul. Aceștia erau lordul Byron și însoțitorul lui, John Cam Hobhouse, baron de Broughton, care l-a descris pe sultan în propriul jurnal:

> *Sultanul Mahmud era așezat în mijlocul tronului, cu picioarele pe jos [...] Era îmbrăcat într-un caftan de satin galben, cu o bordură lată de zibelină închisă la culoare; pumnalul său și o podoabă de pe piept erau bătute cu diamante, iar pe turbanul său alb și azuriu strălucea o podoabă acoperită cu diamante care servea drept cataramă pentru un penaj înalt și drept din pene de pasărea-paradisului. Cea mai mare parte a timpului și-a ținut mâinile pe genunchi și nu și-a mișcat nici trupul, nici capul, ci doar își rotea ochii dintr-o parte în alta, fără să fixeze cu ei pe ambasador sau orice altă persoană prezentă. Când și când își mângâia și își răsucea barba, cu o mână albă ca laptele și strălucind de inele cu diamante. Sprâncenele sale, ochii și barba de un negru strălucitor nu păreau naturale, dar contribuiau la acea indescriptibilă maiestate pe care cu greu și-o poate asuma altcineva decât un suveran oriental; chipul îi era palid și cu trăsături regulate, în afară de nas, care (contrar formei obișnuite la prinții otomani) era ușor întors în sus și ascuțit; întreaga sa fizionomie era blândă și binevoitoare, dar plină de expresie și demnitate. Părea a fi mic și scund de statură, și la vreo treizeci de ani, ceea ce este ceva mai mult decât vârsta sa reală.* [În realitate avea aproape douăzeci și cinci de ani.]

Mahmud rămăsese singurul bărbat în viață din linia succesorală a dinastiei Osmanlı, iar pentru supraviețuirea dinastiei, era imperios necesar ca sultanul să aibă cel puțin un moștenitor. Concubina lui, Fatma, era însărcinată, ziua sorocită fiind așteptată cu multă nerăbdare, însă în ziua de 4 februarie 1809, ea a dat naștere unei fete, primul copil născut la Topkapı Sarayı în douăzeci de ani. Copilul a murit în același an, în 5 august, iar în ziua următoare o altă concubină a lui Mahmud a născut de asemenea o fată, care a murit în anul următor. În total, cele optsprezece concubine cunoscute ale lui Mahmud i-au dăruit acestuia nouăsprezece băieți și șaptesprezece fete, dintre care au supraviețuit până la o vârstă adultă numai doi băieți și patru fete. Cei doi fii au fost viitorii sultani Abdul-Medjid I și Abdul-Aziz, primul dintre ei fiind născut în 23 aprilie 1823 (mamă fiindu-i Bezmialem), iar cel de al doilea, în 9 februarie 1830

(mamă fiindu-i Pertevniyal). Conform însemnărilor lui MacFarlane, Mahmud a fost un tată deosebit de afectuos, cel puțin în ceea ce îi privește pe cei doi fii, Abdul-Medjid și Abdul-Aziz.

> *Afecțiunea lui paternă (acest sentiment fiind ceva comun la turci) se rezuma la fiii lui, pe care, am fost informat de oameni care au acces în palat, îi înzestrează cu dare de mână. Adesea poate fi văzut însoțindu-i în activitățile lor sportive și, pentru a-i incita, îi pune să facă exerciții bărbătești. Mi-a fost descrisă chiar o scenă în care, așezat în patru labe, sultanul făcea pe calul [...]*

Încă de la debutul domniei sale, Mahmud a încercat să reclădească armata, în special corpul ienicerilor. Ofițerii acestora au acceptat în cele din urmă să coopereze, participând la acest program, însă mulți dintre ei complotau în secret, intenționând să organizeze o insurecție îndreptată împotriva sultanului. Știind de complot, sultanul și-a pus agenții să asasineze câțiva dintre liderii rebeli ai ienicerilor.

Răzmerița a început în seara zilei de 14 iunie 1826, când ienicerii s-au adunat în exteriorul propriilor cazărmi de pe Et Meydanı, în Beyazit, răsturnând uriașele cazane din care își primeau porția zilnică de pilaf, acesta fiind gestul tradițional prin care ei își manifestau nemulțumirea. În ziua următoare, lor li s-au alăturat mii de meșteșugari, de muncitori șomeri și de pierde-vară. Revolta s-a întețit în aceeași seară, atunci când ienicerii s-au adunat din nou pe Et Meydanı, ei și susținătorii lor luând apoi cu asalt palatul de pe malul Bosforului al marelui-vizir, Selim Benderli Pașa.

În acest timp, Mahmud se afla în pavilionul lui din Beșiktaș unde și-a convocat comandanții, iar în clipa în care a auzit că a izbucnit revolta, a început să-și desfășoare forțele, trimițându-și infanteriștii și artileriștii să împresoare Et Maydanı. El însuși s-a întors la Topkapı Sarayı, luând din sanctuar steagul sfânt al Profetului Mahomed, pornind apoi împreună cu miniștrii săi și cu *ulema* într-o procesiune către Moscheea Sultanului Ahmed, acolo unde muftiul a proclamat o *fetva* prin care vestea dizolvarea armatei ienicerilor.

Mahmud a trimis apoi rebelilor un ultimatum, arătându-se dispus să îi ierte dacă aceștia ar fi depus imediat armele. În momentul în care oferta a fost refuzată cu dispreț, lucru la care sultanul se așteptase, el a dat ordin trupelor sale să pornească la atac și să nu manifeste niciun strop de milă. Artileriștii lui au avansat de-a lungul străzilor înguste care duceau către cartierul general al ienicerilor de la Et Meydanı, acolo unde toți rebelii se

adunaseră în piață. Ienicerii, văzând că erau împresurați, au dat năvală pe una dintre străzi, îndreptându-se către artileriști, care aduseseră cu ei și două piese de artilerie pline cu mitralii. Văzând însă că trupele sultanului încep să ezite, un ofițer pe nume Karacehennem (Iadul Negru) s-a repezit spre unul dintre tunuri și i-a aprins fitilul cu un foc de pistol, mitraliile făcând prăpăd printre ieniceri. Un foc tras de cel de al doilea tun i-a făcut pe ieniceri să o ia la fugă înapoi către Et Maydanı, acolo unde trupele sultanului i-au trecut prin sabie.

Mahmud a poruncit ca ienicerii să fie urmăriți și exterminați — până și cei care se aflau în retragere au fost luați din propriile case și executați. Unii s-au refugiat în Pădurea Belgrad, aflată la nordul orașului, însă Mahmud a pus ca pădurea să fie incendiată, pentru a-i izgoni și de acolo, supraviețuitorii fiind împușcați ca niște animale sălbatice. Așa cum consemna ambasadorul britanic Stratford Canning într-o scrisoare datată 22 iunie, în care descria ce văzuse cu propriii ochi atunci când vizitase Topkapı Sarayı: „Singura intrare în Serai, țărmul de sub ferestrele sultanului, precum și marea însăși erau acoperite cu cadavre — multe dintre ele sfâșiate și parțial mâncate de câini".

În acest timp, consiliul imperial, întrunit în dimineața zilei de vineri, 16 iunie 1826, a emis un decret prin care Corpul Ienicerilor era desființat în mod oficial. Decretul a fost imediat aprobat de Mahmud, iar la vremea rugăciunii de amiază acesta a fost adus la cunoștința tuturor credincioșilor veniți la moscheile din Istanbul. Ienicerii încetaseră să mai existe, iar ziua dispariției lor a rămas cunoscută ca Vakayı Hayriye, „Fericitul Eveniment".

Cu patru ani în urmă, Mahmud comandase construirea unei moschei lângă noua topitorie a fabricii de tunuri pe care o înființase la Tophane, pe țărmul european al Bosforului de jos. Moscheea, proiectată în stil baroc de Kirkor Balian, primul dintr-o familie de arhitecți armeni care aveau să înalțe multe edificii pentru sultani în următoarele trei decenii, a fost terminată în anul 1826, la scurtă vreme după Fericitul Eveniment. Iată de ce Mahmud a numit-o Nusretiye Camii, „Moscheea Biruinței" — pentru a celebra înfrângerea ienicerilor. Mahmud obișnuia să meargă la această moschee ori de câte ori locuia în palatul său din Beșiktaș, însă atunci când stătea la Topkapı Sarayı, se ducea la una dintre moscheile imperiale din Istanbul. MacFarlane a urmărit mai multe astfel de procesiuni, despre una scriind în lucrarea lui *Constantinopolul în 1828*, oferind o descriere amănunțită a înfățișării lui Mahmud însuși:

În zorii zilei, în momentul în care munedjim-ul, adică astrologul, anunța că soarele și-a făcut apariția la orizont, procesiunea începea să își facă apariția pe poarta seraiului... sultanul aflându-se undeva la jumătatea întinsului convoi, însoțit fiind de unii dintre miniștri și curteni, aflați fie înaintea, fie în urma lui. El călărea un superb cal arab pur-sânge, ale cărui harnașamente și valtrapuri erau bogat brodate și bătute cu aur și nestemate. Purta un turban alb înalt, împodobit cu o pană dreaptă prinsă în față cu ajutorul unui panaș mare cu diamante; mantaua sa era stacojie și căptușită cu zibelină. Nu se uita nici la stânga, nici la dreapta, doar în față, de parcă ar fi privit în gol. Din câte mi-am putut da seama din locul în care mă aflam, chipul lui exprima o anumită melancolie sau poate o indispoziție, însă mi-a fost greu să îl zăresc printre penele înalte ale șambelanilor și ale pajilor care mărșăluiau în jurul lui. Cu siguranță are un aspect mai plăcut și mai bărbătesc atunci când poartă costumația lui obișnuită de călărie, pe care adesea l-am văzut purtând-o. Îmi imaginez că îi displac profund luxul oriental și toate aceste finețuri: pene, mătăsuri și șaluri, precum și alte zorzoane muierești cu care se lasă împopoțonat, dar care, trebuie spus, produc un efect vizual minunat... Sprâncenele lui înălțate și arcuite, tipic orientale, ochii lui mari și negri ca tăciunele (care de obicei aruncă în jur o privire grea), barba lui deasă, neagră, precum și mustățile, maniera aristocrată în care își ține capul — toate acestea sunt gândite să impresioneze și să coincidă la perfecție cu ideea pe care ne-am făcut-o noi despre înfățișarea unui despot oriental... Nu este înalt, însă are niște umeri destul de largi, un piept lat, iar brațele vânjoase denotă robustețe și forță fizică...

MacFarlane susține că Mahmud poseda un bun simț al umorului, cu toate că puțin cam grosolan, el auzind nenumărate povești referitoare la glumele din topor ale sultanului:

Nu ne-am fi așteptat ca un om ca Mahmud să fie într-atât de poznaș și să-i placă atât de mult glumele grosiere, însă există o sută de anecdote care par să ateste acest lucru. Mai toate glumele turcești pe care le-am auzit până acum au fost într-atât de grosolane, încât cu greu ar putea fi reproduse într-o berărie englezească și, regret s-o spun, glumele atribuite sultanului sunt la același nivel...

MacFarlane nu uită să menționeze nici dependența crescândă a sultanului față de alcool, care devenea tot mai evidentă în ochii nemulțumiților lui supuși.

Noul palat de pe malul Bosforului, în Beşiktaş

Unii dintre osmanlâii nemulțumiți (aceștia fiind, în chip evident, foarte numeroși în capitală, precum și în Asia Minor, acolo unde am avut de curând ocazia să le ascult doleanțele) cred că el trebuie să fie nebun, în vreme ce anumite raiale [supuşi nemahomedani] *șușotesc spunând că e doar beat. Trebuie să menționez în trecere că părerea din urmă, aceea că sultanul bea vin și că uneori face excese în această privință, este destul de răspândită în Constantinopol. Aceste afirmații sunt greu de dovedit sau de negat, sunt însă sprijinite într-o anumită măsură de tot felul de măsuri haotice și de altele pline de violență, luate peste noapte și uneori, însă nu întotdeauna, abrogate în zori — și confirmate (dacă informatorul meu spunea adevărul) de cioburi ale unor sticle cu gâtul lung care nu par să fi conținut niciodată altceva decât niște vinuri franțuzești de calitate și care sunt din când în când văzute aruncate una peste alta prin grădina de lângă un mic chioșc retras de pe dealurile Asiei, în apropierea frumosului sat Kanderli [Kandilli], în care se spune că sultanul și-a petrecut toate serile din vara anului 1828. În aceste momente de convivialitate, se spune că el era însoțit de silictarul său, adică de spătar.*

Între timp, Imperiul Otoman suferise o serie de înfrângeri în fața rușilor, pierzând teritorii importante. În 1833, Grecia devenea stat

independent, iar Egiptul căpăta practic autonomie sub conducerea guvernatorului Mehmed Ali Pașa. Conform lui Helmuth von Moltke, viitorul mareșal prusac aflat la vremea aceea în slujba armatei otomane, Mahmud a vărsat lacrimi amare atunci când a semnat umilitorul tratat care acorda Greciei libertatea și Egiptului autonomia, închizându-se apoi vreme de mai multe săptămâni, cu sufletul aproape zdrobit, într-unul dintre palatele lui de pe malul Bosforului. Iată ce scria von Moltke despre Mahmud:

> *Ratase țelul căruia se străduise să îi dedice întreaga viață. Fuseseră vărsate râuri de sânge, vechile instituții și tradițiile sacre ale țării fuseseră distruse, credința și mândria poporului său fuseseră subminate de dragul reformei, iar reforma aceea fusese contrazisă de evenimentele care s-au succedat.*

În ultimii ani ai domniei sale, Mahmud a încercat să ducă mai departe reformele care vizau occidentalizarea statului, conducând el însuși procesul de refacere a forțelor armate ale imperiului. Reformele acestea au impus la Istanbul și anumite comportamente occidentale, în special în cadrul curții sultanului. Mahmud se îmbrăca mai degrabă ca un monarh european decât ca un potentat oriental, făcându-și apariția la tot felul de sindrofii oficiale sau culturale desfășurate în afara palatului îmbrăcat în pantaloni și într-un tip de frac negru cunoscut sub numele de stambulină, purtând un fes roșu marocan, mai degrabă decât veșmintele și turbanul predecesorilor săi. În anul 1829 el a emis un decret interzicând purtarea caftanelor de modă veche, excepție făcând clerul, din acel moment fesul devenind norma acceptată. Stratford Canning remarcă și el schimbările în ceea ce privește îmbrăcămintea otomanilor:

> *Orice persoană care a lipsit o vreme și s-a întors acum observă schimbarea, care este cu totul extraordinară. Nu vor mai trece mulți ani și turbanul nu va mai exista defel [...] angajații de toate categoriile poartă acum pe cap acoperământul roșu, pantaloni de cazaci, ghete negre și o haină simplă roșie sau albastră, încheiată cu nasturi până sub bărbie. Fără broderii de aur, fără pietre prețioase sau haine îmblănite.*

Reforma vestimentației i-a scos din sărite pe credincioșii conservatori. Într-o zi, în vreme ce Mahmud se deplasa în caleașcă pe străzile Istanbulului, un derviș a strigat la el: „Sultan necredincios, Dumnezeu îți va cere socoteală pentru blasfemiile tale! Distrugi Islamul!". Mahmud însă

a continuat reformele, printre acestea numărându-se egalitatea tuturor supușilor, indiferent de religie, menționată în codul civil otoman. Așa cum el însuși a spus: „Îi deosebesc pe supușii mei musulmani la moschee, pe creștini la biserică și pe evrei la sinagogă, dar în afară de aceasta eu nu văd diferențe între ei".

Simfonii și opere europene au fost aduse la Istanbul de Giuseppe Donizetti, pe care Mahmud l-a angajat ca director muzical în anul 1828, făcându-l pașă. Donizetti Pașa, fratele mai mare al celebrului Gaetano Donizetti, i-a instruit pe membrii orchestrei imperiale să cânte *alafranga* — adică în maniera „francilor" sau a europenilor — compunând și imnul național otoman. Mai târziu, tot el a construit prima operă din Istanbul, aducând ansambluri străine ca să cânte acolo. Primul teatru al orașului a fost înființat în anul 1840, bucurându-se de sprijinul financiar al guvernului otoman și al ambasadelor. Clădirea a fost înălțată în Pera de un genovez pe nume Giustiani, al cărui succesor, italianul Bosco, și-a montat aici propriile spectacole de magie, aducând în același timp trupe de teatru și de operă din Europa. La scurtă vreme, au fost deschise alte câteva teatre, toate destinate în principal publicului străin și minorităților nemusulmane, cu toate că sultanul adesea asista la premiere.

În acea perioadă, Mahmud practic abandonase Topkapı Sarayı în favoarea noului său palat din Beșiktaș, pe țărmul european al Bosforului. Acesta fusese reconstruit pentru el de arhitectul său armean Kirkor Balian. Julia Pardoe descrie palatul în lucrarea *Frumusețile Bosforului* (1838), în care se pare că a exagerat numărul reședințelor lui Mahmud:

> *...fiecare golf aspectuos din Bosfor își are propriul pavilion, iar numărul reședințelor din apropierea capitalei este de cincizeci și șapte. Palatul din Beshik-Tash este ultimul și cel mai întins dintre toate, însă cu siguranță și cel mai puțin pitoresc și elegant. Cu toate acestea, arhitectul armean nu a fost selectat fără ca sultanul să nu cumpănească atent alegerea, acesta fiind convins să aprobe planul prezent în urma asigurărilor că [proiectul] urmărea în totalitate linia europeană, fapt care nu poate fi pus în discuție, având în vedere coloanele strălucitoare și bine proporționate care susțin peristilul deschis, avansat, sau faptul că această construcție uriașă care a costat mai mult de un milion de lire sterline arată exact ca o fabrică.*

În 1838, numai șase dintre cei treizeci și șase de copii ai lui Mahmud se mai aflau în viață: fiii acestuia, Abdul-Medjid și Abdul-Aziz, precum și

fiicele, Saliha, Mihrimah, Atiye și Adile. Rata extrem de înaltă a mortalității infantile în rândul liniei succesorale a lui Osman i-a făcut pe locuitorii din Pera, de pe malul european al Bosforului, să răspândească zvonul că practica otomană a infanticidului încă mai era folosită în cadrul Haremului, alături de avorturile făcute de tot felul de moașe incompetente. Charles White susține că infanticidul era practicat în familia otomană, în special în Cușcă, pentru ca în felul acesta să fie eliminți succesorii la tron nedoriți:

Ori de câte ori fii sau frați mai mici au fost lăsați să trăiască, aceștia au fost închiși între zidurile Seraiului, în partea aceea a celei de-a Treia Curți cunoscută sub numele de „Cușca". Acolo, la o anumită vârstă, acestora li se permite să aibă mici haremuri, însă sclavele sunt alese cu grijă dintre cele sterpe. Dacă, însă, în pofida acestor precauții, apar simptome de graviditate, fătul (uneori și mama) este ucis. Această practică barbară, încă folosită, a fost adoptată pentru a preveni nașterea unor competitori succesorali suplimentari, tronul revenind întotdeauna bărbatului cel mai în vârstă, fie acesta frate sau văr...

Mahmud și-a măritat fiica, pe Mihrimah, în primăvara anului 1836, cu Mehmed Said Pașa, amiralul flotei otomane. Petrecerea a fost descrisă de von Moltke, care consemnează faptul că mireasa nu l-a văzut niciodată pe mire înainte de ziua nunții:

Festivitățile și petrecerile au început în 28 aprilie, încheindu-se în 5 mai, atunci când mireasa s-a mutat în palatul soțului.

Cu două zile în urmă, sultanul a oferit un banchet somptuos ambasadorilor acreditați, în onoarea căsătoriei celei de-a doua lui fiice, Mihrimah. Toată lumea s-a adunat într-un conac având ferestre de jur împrejur și vedere panoramică spre Constantinopol, Pera și către mare. În dreptul ferestrelor, tot felul de acrobați mergând pe funii întinse sau călărind armăsari, precum și pantomimi iranieni, îi distrau pe nenumărații spectatori. Femeile, purtând niște feraje-*uri [mantii] și iașmacuri [văluri] voluminoase, stăteau așezate în mai multe șiruri, pe o pantă înaltă. Înainte de apusul soarelui am fost călăuziți către un pavilion turcesc mare și vechi, acolo unde fusese întinsă o masă pentru o sută de persoane. Tăvile din bronz, tacâmurile de argint și vesela din porțelan erau cu adevărat magnifice. Peste două sute de lumânări luminau această adunare din care făceau parte ginerele sultanului, diplomați, viziri și funcționari de grad înalt ai imperiului.*

Curtea otomană la o festivitate în timpul Epocii Lalelei,
tablou de Jean-Baptiste Vanmour, 1720

Ieri, trusoul prinţesei a fost dus la noua ei reşedinţă. Păzită de cavalerie şi deschisă de câţiva paşi, procesiunea număra patruzeci de catâri încărcaţi cu baloţi plini cu pânzeturi scumpe, douăzeci de căruţe pline cu şaluri, chilimuri, haine de mătase şi altele asemenea, în spatele acestora păşind o sută şaizeci de cărăuşi purtând pe cap nişte tăvi mari din argint. Pe prima tavă se zărea un Coran splendid, cu coperte din aur bătut cu perle. Urmau scaune argintii, coşuri pentru jar, cuferaşe cu bijuterii, colivii din aur şi Dumnezeu mai ştie ce altceva...

Astăzi prinţesa urma să fie încredinţată soţului ei, pe care nu îl mai văzuse niciodată. Cavaleria a deschis procesiunea, fiind urmată de toate oficialităţile palatului, de toţi paşii, de muftiu şi de prietenul meu, Ministrul de Război. În urma tuturor acestora, într-o trăsură deschisă, veneau cei doi fii ai sultanului, iar la urmă o caleaşcă magnifică, complet închisă, în care se afla mireasa însăşi. Caleaşca şi cei şase cai care o trăgeau sunt un dar din partea Ţarului Rusiei. Au urmat apoi circa patruzeci de trăsuri pline cu cadâne.

La începutul verii anului 1893, armata otomană a fost spulberată în Siria de forţele lui Ibrahim Paşa, fiul lui Mehmed Ali Paşa al Egiptului.

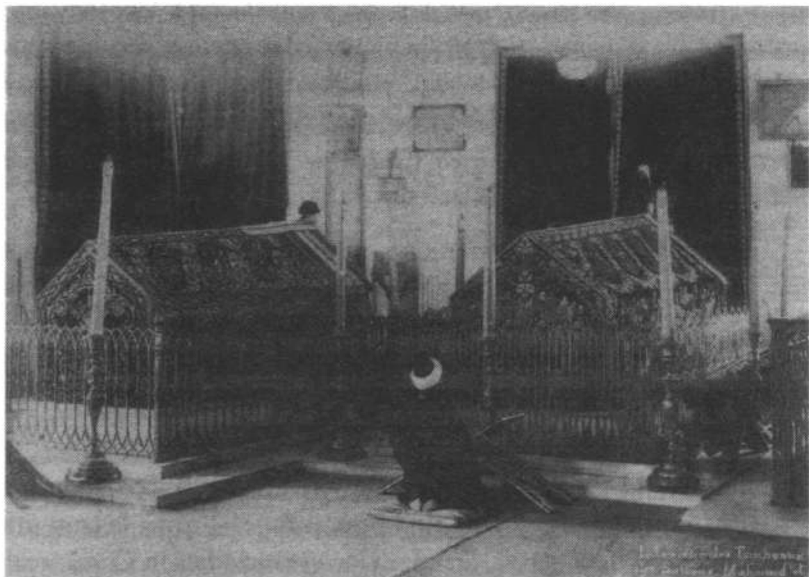
Vestea a ajuns la urechile lui Mahmud cu puțină vreme înainte ca acesta să moară, în ziua de 1 iulie 1839, de pe urma suferințelor cauzate de tuberculoză și de ciroză hepatică. În aceeași zi, la tron i-a succedat fiul său Abdul-Medjid. Charles White consemnează faptul că dependența lui Mahmud de vinurile licoroase i-a grăbit sfârșitul:

În ultimii zece ani de viață, slăbiciunea lui pentru băutură a crescut treptat, iar în ultimii doi ani, din pricina faptului că găsea excitantele obișnuite nesatisfăcătoare, a început să bea alcool pur. (Furnizorul imperial de vinuri era un belgian, domnul Le Moine, stabilit în Galata. Acesta a declarat că a fost obligat să falsifice toate vinurile, adăugându-le rachiuri. Cele mai tari vinuri naturale i se păreau sultanului insipide.) Dacă ar fi să dăm crezare spuselor unor persoane bine informate, delirium tremens-ul care a pus de timpuriu capăt carierei acestui reformator, pe data de 1 iulie 1839, poate fi atribuit cu precădere acestei patimi fatale.

Mahmud a fost înmormântat într-un *türbe* uriaș, construit anume pentru el pe a Doua Colină, lângă Divan Yolu, principalul bulevard din Istanbul. Mausoleul, proiectat în stil baroc de către Karabet Balian, a fost terminat abia în anul următor morții lui Mahmud.

MacFarlane, scriind la zece ani după decesul sultanului, ne spune cum aspectul acestui *türbe* i-a amintit de acel Mahmud pe care îl cunoscuse personal:

Într-o seară, în vreme ce soarele apunea, m-am oprit, nu fără o urmă de interes și de emoție, în fața spațiosului Tourbe din marmură albă care conține rămășițele pământești ale Sultanului Mahmoud. Ultima dată, dintr-o serie nesfârșită de ocazii, când l-am văzut pe acest potentat plin de energie, el se afla undeva în apropierea acestui loc. Pe atunci era sănătos și plin de viață, arătând ca un om care avea să ajungă la șaptezeci de ani. Trupul lui robust, plin de vigoare, pieptul lui lat, figura lui deosebit de impunătoare, mândria, panașul și frumusețea, precum și ochii lui mari, deosebiți, negri ca tăciunele (nu am mai văzut niciodată asemenea ochi), care păreau să te sfredelească și care nu stăteau locului nicio clipă — toate acestea se semețeau în fața mea. Iar acum, câtă tăcere! Dezamăgiri și excese, Ibrahim Pașa și rachiuri, acestea sunt lucrurile care l-au băgat atât de devreme în mormânt. Iată-l acum zăcând într-un sarcofag din lemn acoperit cu șaluri scumpe, din cașmir, în vreme ce fesul roșu cu ciucure albastru îi stă la cap…

Mormântul lui Mahmud al II-lea (1808–1839); catafalcele lui Mahmud al II-lea (*dreapta*) și al lui Abdul-Aziz (*stânga*); fotografie realizată de Abdullah Frères, cca. 1880

Rezumatul realizărilor și eșecurilor lui Mahmud, făcut de Stratford Canning, se încheie cu o descriere a complexului său caracter: „Se poate spune că orice merit ar fi avut, acesta i se datora numai lui, iar defectele de caracter și de conduită se datorau unor circumstanțe pe care el nu avea cum să le controleze. Fie ca amintirea să îi fie plină de pace!"

15

PE MALURILE BOSFORULUI

Abdul-Medjid a devenit sultan la șaisprezece ani, succedându-l pe tatăl lui, Mahmud al II-lea. Era primul fiu care urma la tron propriului tată după două secole, așa că nu locuise niciodată în Cușcă, acolo unde fuseseră consemnați o vreme ultimii unsprezece sultani. De cum Abdul-Medjid a urcat pe tron, fratele lui, Abdul-Aziz, care avea nouă ani, ar fi trebuit în mod normal să fie închis în Cușcă, dar i s-a permis să rămână în Harem împreună cu mama lui, Pertevniyal, până când ar fi ajuns la pubertate. Charles White consemnează faptul că celelalte soții și ceilalți copii ai sultanului decedat au avut de asemenea parte de un tratament plin de bunăvoință din partea lui Abdul-Medjid:

> *La moartea lui Mahmoud, rudele lui tinere și neînsurate au fost luate de sultanul Abdoul Medjit și mutate în palatul acestuia, acolo unde au fost educate cu gingășie și atenție. În același timp, cele patru cadâne rămase în viață după moartea lui Mahmoud au fost mutate în diverse palate de pe malul Bosforului, două lângă Beglerbey și două în apropiere de Tcheraghan, acolo unde se bucură de o libertate deplină.*

Bezmialem, mama lui Abdul-Medjid, care în momentul acela avea numai treizeci și unu de ani, a devenit *valide sultan*, fiind prima femeie care purta acest titlu după Nakșidil, mama lui Mahmud al II-lea, care murise cu douăzeci și doi de ani în urmă. Celelalte femei din haremul sultanului decedat ar fi trebuit în mod normal să fie mutate în Eski Saray, însă Abdul-Medjid a renunțat la acest obicei și le-a mutat pe câteva dintre acestea în palatele ceva mai mici de pe țărmul Bosforului.

După spusele lui Charles White, primul lucru pe care l-a făcut Bezmialem după ce a devenit *valide sultan* a fost să își convingă fiul să distrugă depozitul de vinuri și de alte băuturi alcoolice al tatălui său, sperând ca noul sultan să nu devină și el dependent de băutură:

La moartea lui Mahmoud, pivnița acestuia conținea sute de sticle de vinuri alese, precum și alte licori, dintre cele mai tari. Valide Sultan, dorind să inculce în mintea fiului ei ura pentru băutura care provocase moartea tatălui său, l-a convins pe Sultan să ordone ca toate sticlele să fie sparte și aruncate în apele Bosforului, împreună cu toate carafele și paharele care serveau ca accesorii. Abdoul Medjid s-a arătat în deplin acord cu sentimentele mamei lui. Până în ziua de astăzi, el s-a abținut de la vin și de la fumat și se știe că, în ceea ce privește dieta, el este extrem de temperat, fiind un abstinent.

Abdul-Medjid s-a dedicat continuării Tanzimatului, adică mișcarea de reformă începută de tatăl său, Mahmud al II-lea, un program care a fost implementat cu precădere de Reșid Pașa. Aceste reforme au fost încorporate într-un firman emis în 3 noiembrie 1893 într-un pavilion aflat în grădinile inferioare ale Topkapı Sarayı, cunoscut ca Gülhane, Casa Trandafirilor. Firmanul de la Gülhane decreta faptul că Abdul-Medjid intenționa să domnească asemenea unui monarh luminat, promițând să protejeze viața și proprietățile tuturor supușilor săi — deopotrivă musulmani, creștini și evrei — și că va numi un guvern care va impune taxe echitabile, că se vor organiza consilii legislative regulate și un sistem echitabil de recrutare pentru a se putea obține numărul de soldați necesar unei armate și unei marine militare moderne. Dar, așa cum nota Charles White peste mai puțin de doi ani: „Evenimentele recente au demonstrat faptul că vrednicele intenții ale lui Abdoul Medjid au lăsat loc sfaturilor periculoase ale unor consilieri răuvoitori, părtași la tot felul de intrigi străine“.

Abdul-Medjid nu se ridica la înălțimea tatălui său, nici din punct de vedere fizic, nici ca anvergură a personalității. Așa cum remarca și MacFarlane:

Cu greu poate fi imaginată o prăpastie mai adâncă decât cea care se cască între personalitatea și caracterul fostului Sultan și caracteristicile lui Abdul Medjid — care este plăpând, are un piept strâmt, niște ochi lipsiți de lumină, un aspect bolnăvicios, chipul lui etalează o expresie blândă și amiabilă,

nereflectând însă un intelect deosebit. Despre noul sultan nu se poate spune că ar fi chipeș în vreun fel.

Arheologul Austen Henry Layard, care mai târziu a devenit ambasadorul britanic acreditat la Înalta Poartă, scrie despre Abdul-Medjid în propria autobiografie:

Se deosebea din toate punctele de vedere de îndrăznețul și hotărâtul său tată, Mahmoud. Era un bărbat bun la inimă, bine intenționat, dornic să aducă prosperitate și fericire propriului popor, însă slab și având o constituție plăpândă. Chipul îi reflecta caracterul. Era mic de înălțime, slab și palid, ținându-și mereu privirea în pământ. Expresia de pe chipul lui însă, cu toate că trăda o anumită melancolie, era blândă și binevoitoare, iar atunci când era luminată de câte un zâmbet, ceea ce se întâmpla adesea atunci când conversația o apuca pe câte un făgaș care lui îi era pe plac, devenea atrăgătoare, simpatică. Asemenea mai multor predecesori ai lui, și la fel ca succesorii lui, ascundea și el sâmburele de nebunie care dăinuise în familie încă de pe vremea Sultanului Ibrahim, poreclit „nebunul". Aceasta se manifesta în special printr-o oroare exagerată de orice lucru care lui i se părea că ar fi fost necurat. Dacă i se aducea o farfurie sau un pahar care, în imaginația lui, i se păreau să nu fi fost spălate suficient de bine, poruncea să fie imediat aruncate pe fereastră. Odată, un servitor pe a cărui ținută sultanul a detectat o urmă de mizerie, a fost alungat din încăpere. Era mereu obsedat de ideea de impuritate.

Observatorii străini nu știau că Abdul-Medjid suferea de tuberculoză, boală care avea în cele din urmă să-i vină de hac. Se zvonea că sultanul ar fi fost dependent de băutură și că ar fi suferit de epilepsie, așa cum consemnează MacFarlane, care de aici alunecă într-o critică referitoare la stilul „oriental" al vieții de la palat care l-a slăbit într-o asemenea măsură pe tânărul sultan:

Se zvonea că Abdul Medjid se dedase viciului care îi ucisese tatăl, însă eu am primit asigurări de la cei care puteau spune adevărul, dacă ar fi ales să îl destăinuiască și altora, că sultanul nu bea nici vin, nici spirtoase. Cât despre alte cauze ale slăbiciunii și îmbolnăvirii lui premature nu am auzit. Unii spuneau că ar fi suferit crize de epilepsie, iar înfățișarea lui mai degrabă confirma decât infirma această alegație. Cu toate acestea, el crea impresia

unui bărbat delicat și atrăgător. Mi s-a făcut milă de el atunci când m-am gândit la stilul de viață oriental în care a fost crescut de mic și din care nu exista nici cea mai mică speranță să se poată detașa. Înainte să împlinească douăzeci de ani, firavul adolescent devenise deja tatăl a opt copii, dăruiți de diverse femei din haremul imperial, pe durata a mai puțin de trei ani.

Abdul-Medjid I (1839–1861)

MacFarlane continuă amintindu-l și pe Abdul-Aziz, fratele mai mic al sultanului, care fusese inițial lăsat în Harem, iar apoi mutat în Cușcă odată cu urcarea pe tron a lui Abdul-Medjid:

Cât despre fratele lui mai mic, Abdul Haziz [Aziz], care îi va succeda la tron, nu s-a mai văzut sau auzit nimic. Acesta era un biet prizonier al statului, închis în harem, aidoma prinților de sânge regal din trecut sau de dinaintea reformei sau a lui Reschid Pașa, pe când astfel de lucruri erau cunoscute sau despre ele măcar se vorbea. La început mai apăreau în ziare câteva referiri la acest tânăr prinț „atât de extraordinar și de luminat", precum și la afecțiunea care exista între el și fratele lui aflat la cârma imperiului. La fel, vizitele pe care Sultanul le făcea la închisoarea lui de stat erau copios discutate la Curte, însă toate aceste lucruri au încetat cu multă vreme în

urmă, iar numele captivului nu a mai fost pomenit. Chiar mort și îngropat, ar fi fost la fel de uitat ca acum...

Lui Abdul-Medjid i s-au mai născut unsprezece copii între anii 1843–1848: cinci fii și șase fiice. Nașterea fiecărui copil de os domnesc a fost anunțată cu salve de tun, așa cum consemnează MacFarlane, observând că majoritatea copiilor mureau la scurtă vreme după naștere:

În vreme ce ne aflam în provincie, între august 1847 și iunie 1848, Sultanului i s-au născut patru copii, evenimentele fiind anunțate lumii cu niște puternice și repetate focuri de artilerie. Se știe cât de plăpânzi și de bolnăvicioși sunt cei din haremul imperial: trei dintre acești copii au murit înainte de a împlini o lună... Mi-am notat în jurnal, duminică, 22 aprilie 1848: „Dimineața foarte devreme ne-am trezit speriați din somn din pricina unor formidabile salve de tun. Sultanul are un nou fiu. Cu numai o săptămână în urmă i se născuse o fiică! Salvele pentru un moștenitor de sex bărbătesc vor fi repetate de cinci ori pe zi, vreme de șapte zile. Pentru o fetiță acestea se repetă numai vreme de trei zile.

În total, Abdul-Medjid a avut optsprezece fii și douăzeci și cinci de fete, din care două perechi de gemeni, douăzeci și cinci dintre aceștia murind în fragedă pruncie. Printre fiii lui se numărau și viitorii sultani Murad al V-lea, Abdul-Hamid al II-lea, Mehmed al V-lea Reșad și Mehmed al VI-lea Vahideddin, ultimii patru cârmuitori ai Imperiului Otoman. Murad s-a născut în 21 septembrie 1840, mama lui fiind Șevkefza, o cercheză cu care Abdul-Medjid se căsătorise la 1 august 1839, înălțând-o la gradul de *haseki* de cum i-a născut un fiu. Abdul-Hamid s-a născut în 22 septembrie 1842, mama lui fiind Tirimüjgan, o altă cercheză, cu care sultanul se însurase în 10 noiembrie 1841. În mod normal, Tirimüjgan ar fi fost și ea înălțată la gradul de *haseki,* pentru că născuse un fiu, însă cu câteva luni în urmă, în vreme ce se afla în patul sultanului, ea expectorase niște sânge, ceea ce l-a făcut pe soțul ei să o suspecteze de tuberculoză. Astfel, Abdul-Medjid nu a mai chemat-o niciodată pe Tirimüjgan în patul său, iar după nașterea lui Abdul-Hamid, aceasta și-a luat fiul în apartamentul ei din Harem, acolo unde cei doi nu au mai primit niciodată o vizită din partea sultanului. Tirimüjgan a murit de tuberculoză în 26 aprilie 1853, medicul grec Zographos descriind cum, după moartea femeii, Abdul-Hamid s-a strecurat înapoi în iatacul mamei sale, dând la

o parte cearșaful care îi acoperea acesteia fața, ca să îi vadă chipul pentru ultima dată. Ulterior, Abdul-Medjid l-a dat pe tânărul prinț în grija lui Perestu, o concubină stearpă pe care o păstrase în Harem după moartea fostului sultan, Mahmud al II-lea, aceasta îngrijindu-se ca o mamă de Abdul-Hamid, până în ultima ei zi de viață.

Mehmed Reșad s-a născut în ziua de 3 noiembrie 1844, mama lui fiind Gülcemal, o fată cu origini necunoscute cu care Abdul-Medjid se însurase în 27 martie 1853. Mehmed Vahideddin s-a născut în 2 februarie 1861, mama lui fiind Gülüstü, o cercheză pe care sultanul o luase în Harem cu un an în urmă. Abdul-Medjid nu s-a însurat niciodată în chip oficial cu Gülüstü, care a murit în mai 1861. Fiul ei nou-născut a fost dat în grija unei alte concubine a sultanului, numele acesteia rămânând necunoscut.

Programului de reforme al sultanului i s-a opus un grup de oameni cu vederi conservatoare conduși de Riza Pașa. Puterea acestuia deriva din relația lui cu *valide sultan* Bezmialem, care avea o influență considerabilă asupra fiului ei Abdul-Medjid, după cum consemnează MacFarlane:

Am sugerat de mai multe ori faptul că Sultana Valide, sau mama Sultanului Abdul Medjid, avea o mare influență la curte și în guvern. Atât de mult îl domina pe fiul ei cel afectuos, blajin și tălâmb, încât îl putea face oricând să se răzgândească cu privire la cine știe ce proiect care îi nemulțumea pe prietenii ei, determinându-l să schimbe miniștri și funcționari de rang înalt, după bunul ei plac. La origine, această femeie fusese o sclavă cercheză cumpărată. Educația primită în harem nu îi putuse ridica prea mult nivelul intelectual sau șlefui caracterul. Cu toate acestea, Valide avea și anumite calități, fiind o persoană caritabilă și deosebit de generoasă, iar această larghețe se vădea cu prisosință în înființarea și dotarea unui spital minunat destinat oamenilor săraci din Constantinopol. Alte fapte ale ei denotau o rară bunătate a inimii, dacă nu și o judecată sănătoasă. În nenumărate cazuri s-a văzut că gândea și acționa în tandem cu Riza Pasha, făcând din cauzele lui propriile ei cauze, nicio coaliție politică neputând să se opună puternicei influențe pe care ea o exercita asupra propriului fiu. Faptul că rivalul lui Reschid Pasha, energicul Riza Pasha, un bărbat deosebit de chipeș, era amantul ei încă de la moartea Sultanului Mahmoud, poate fi considerat un lucru scandalos, însă chiar și așa, era vorba despre un scandal despre care nimeni nu părea să aibă niciun dubiu. Prietenii sau admiratorii lui Reschid Pasha insistau că această legătură crea dificultăți și o anumită stânjeneală în

sânul guvernului. Libertatea de care se bucura Sultana Valide era mai mult decât suficientă pentru a-i permite să continue să-și țească intrigile. Pleca și venea oricând avea chef, avea corpul ei separat de clădire, venituri proprii și un administrator. Puține femei, fie ele turcoaice sau creștine emancipate, călătoreau atât de mult ca ea. Încă mândrindu-se cu frumusețea ei apusă, nu se îngrijea prea mult să-și acopere fața — mă îndoiesc că exista vreun ghiaur prin Galata sau Pera care să nu îi recunoască chipul [...] Însoțitorii ei negri, scopiți, îmbrăcați în frac puteau fi zăriți prin Constantinopol și prin suburbiile creștine ale orașului mai des decât oricare alte oficialități.

Tot MacFarlane consemnează faptul că Abdul-Medjid își petrecea cea mai mare parte a timpului în palatul său din Beșiktaș, de pe malul Bosforului, acolo unde distracția lui principală o constituia muzica occidentală:

În afara vizitelor de vineri la una dintre moschei, Sultanul, în timpul lungii noastre șederi la Constantinopol, rareori a părăsit palatul din Beșiktaș [...] Toată lumea știe că haremul îi este ticsit cu femei și că el își petrece o mare parte a timpului acolo [...] Cât despre muzică, Sultanul este pur și simplu pasionat, având și gusturi alese. Orchestra lui turcească, instruită de niște maeștri germani și italieni, interpretează cele mai bune compoziții contemporane. Muzica din topor, barbară, a turcilor, rareori poate fi auzită în palat, nici măcar în interpretarea orchestrelor regimentale. Orice interpret celebru aflat în vizită la Constantinopol — fie acesta pianist, flautist sau violonist — este fără excepție invitat la palat pentru a cânta la una dintre seratele Sultanului, primind tot fără excepție o sumă frumușică de bani, precum și o cutie de prizat tutun confecționată din aur și bătută cu diamante. Cele mai rafinate distracții — sau poate nu aș greși dacă aș spune că de fapt este vorba despre singurele distracții rafinate din serai — începeau și se terminau cu muzică. Cea mai senzuală artă constituia distracția cea mai plină de spiritualitate a lui Abdul Mecit. De la aceste serate muzicale femeile lui erau, bineînțeles, excluse. Dacă odaliscele sau cadânele ascultă vreo dulce melodie, nu o pot face decât de la distanță și despărțite fiind de muzicanți cu ajutorul unor pânze și al unor panouri din lemn.

Charles White scrie despre haremul lui Abdul-Medjid și despre stilul de viață al celor din palatul imperial de la Beșiktaș, acolo unde se pare că sultanul nu mai prididea să se ocupe de toate nevestele și concubinele lui:

Cadânele sunt acum în exclusivitate cercheze, cu toate că, în trecut, haremul imperial conținea femei provenite din toate țările și reprezentând toate confesiunile. Toate sunt, fără excepție, sclave, făcute cadou Sultanului de mama, mătușile, surorile și favoritele sale sau cumpărate de propriii lui misiți. Aceste cadâne se bucură de drepturi și privilegii egale. Locuiesc separat, însă din toate celelalte puncte de vedere sunt asemănătoare. Au prin urmare apartamente, băi și oficii separate, fiecăreia fiindu-i încredințat un număr egal de agi și de sclave care joacă rolul de doamne de onoare, de cititoare, de costumiere și de slujnice. Banii lor de buzunar însumează circa douăzeci și cinci de mii de piaștri pe lună, toate celelalte cheltuieli ale lor fiind decontate de către vistiernicul Sultanului.

O atenție deosebită este acordată tuturor aspectelor care țin de etichetă și o atentă imparțialitate constituie norma atunci când sunt oferite cadouri sau sunt făcute alte gesturi binevoitoare, pentru a nu se stârni gelozie. Aceste doamne nu se apropie niciodată de Sultan fără să își manifeste în chip vădit respectul, cu toate că unele dintre ele, atunci când intră, întotdeauna pe la picioare, în patul imperial nu îl scutesc pe Majestatea Sa de toane manifestate prin tot felul de artificii muierești, cum ar fi: bosumflări, reproșuri tandre și istericale. Cu toate că este vorba despre niște sclave, ele nefiind niciodată eliberate, în afara cazului în care devin libere de jure, *ca* Validas, *pretențiile pe*

Dolmabahçe Sarayı, gravură publicată în *Illustrated London News*, 1856

care le pot ele avea din partea Sultanului sunt aceleași pe care le au și femeile măritate din familiile obișnuite în care există mai mult de o soție legitimă [...]

În jurul anului 1846, Abdul-Medjid l-a însărcinat pe Karabet Balian și pe fiul acestuia, Nikoğos, să construiască un nou palat în Beșiktaș, vechiul palat aflat pe același loc urmând să fie demolat. Noua reședință imperială a căpătat numele de Dolmabahçe Sarayı, „Palatul Grădinii Umplute“ deoarece a fost înălțat pe un teren de pe țărmul puțin adânc al Bosforului care în timpul Cuceririi a fost umplut cu pământ.

În vreme ce Dolmabahçe Sarayı era construit, Abdul-Medjid a locuit în principal în palatul învecinat din Çırağan, care în decada următoare avea să fie și el reconstruit. În acea perioadă, sultanul l-a însărcinat pe Nikoğos Balian să construiască pentru el încă două mici palate de vară, unul pe dealurile aflate deasupra țărmului european al Bosforului, iar celălalt peste strâmtoare, pe unul dintre cele două pârâuri cunoscute ca Apele Dulci ale Asiei. Reședința europeană de vară era cunoscută ca Ihlamur Kasrı, „Palatul Teilor“, iar cea orientală, ca Küçüksu Kasrı, „Palatul Pârâiașului“. În aceeași perioadă, sultanul a mai construit un nou pavilion în a Patra Curte de la Topkapı Sarayı, „Mecidiye Köșk“, pe care îl folosea drept *pied-à-terre* ori de câte ori vizita vechiul palat.

Una dintre puținele descrieri ale vieții din vechiul Çırağan Sarayı îi aparține Leylei Hanım, fiica medicului sultanului, care a pășit pentru prima dată în palat în anul 1853, pe când era doar o fetiță. În memoriile pe care le-a scris mai târziu, ea reține o anecdotă referitoare la palat, acolo unde într-o seară Abdul-Medjid a fost invitatul-surpriză în iatacul uneia dintre favoritele lui. În vreme ce sultanul se apropia de încăpere, a auzit muzică, așa că a comentat: „Se pare că avem parte și de muzică — cu atât mai bine!“. Apoi a intrat în iatac și și-a făcut anunțată prezența:

„Ai fi atât de bună să îi accepți compania celui care a avut ocazia să ajungă atât de intempestiv, călăuzit fiind numai de norocul de a se bucura de o întâlnire atât de agreabilă?“ Tânăra favorită invitase o prietenă și amândouă cântau la instrumente și dansau într-o manieră destul de intimă. Apariția neașteptată a Sultanului le-a provocat o supriză plăcută, urmată de o anumită stânjeneală. În zilele acelea era considerat necuviincios ca femeile din harem să își îngăduie plăcerea de a dansa. Sultanul, observând zăpăceala celor două doamne, s-a grăbit să le liniștească.

„Nu am venit să vă întrerup plăcerea: vă rog să-mi îngăduiți să stau aici, într-un cotlon, ca să vă pot privi și asculta. Vă rog să vă continuați distracția și să nu-mi refuzați plăcerea de a participa la bucuria voastră".

În felul acesta, gheața s-a spart. Ușile au fost închise la loc, iar ceea ce a urmat a fost o seară deosebit de agreabilă, petrecută într-o caldă intimitate. Sultanul s-a arătat încântat și le-a făcut cadou celor două doamne, în amintirea întâlnirii, niște bijuterii splendide pe care i le cumpărase haznadar-*ul. De asemenea, a făcut cadouri și* kalfale-*lor [ajutoarelor], apoi s-a retras implorându-le pe cele două femei să îl anunțe când mai aveau de gând să organizeze o întâlnire asemănătoare.*

Abdul-Medjid își schimba reședința de la un anotimp la altul, luând la rând palatele sale înșirate de-a lungul Bosforului sau al Cornului de Aur și ducându-se la Topkapı Sarayı numai cu ocazia unor ceremonii. White descrie aceste peregrinări periodice:

Perioada în care Sultanul își schimbă reședința este întotdeauna un prilej de recreere și de diversitate pentru întregul harem. În afara cazului în care se întâmplă ceva ieșit din comun, aceste migrații se desfășoară cam în aceleași intervale de timp în fiecare an. Până de curând, curtea părăsea palatul de iarnă de la Beșiktaș în jurul datei de 1 mai, pe stil vechi. Se muta apoi vreme de o lună în micul palat de la Khiat Khana, timp în care publicului îi era interzis să se apropie la mai puțin de trei sferturi de milă, întrucât doamnele obișnuiau să se plimbe și să se distreze pe pășunile înconjurătoare [...] De curând, acest palat a fost declarat a fi nepractic și nesănătos și, pe cale de consecință, Sultanul s-a mutat direct de la Beșiktaș la splendidul palat din Tcheraghan, sau în cel de la Beglerbey, aflat în partea opusă. Revenirea la Beșiktaș se petrece cam cu două săptămâni înainte de echinocțiul de toamnă, cu toate că luna octombrie este una dintre cele mai temperate și mai agreabile din tot anul. Aceste schimbări nu se petrec fără consultarea lui Munejim Bashy [astrologul-șef], care comunică ora cea mai potrivită. Adevărul este că puține evenimente importante se petrec fără consultarea acestuia.

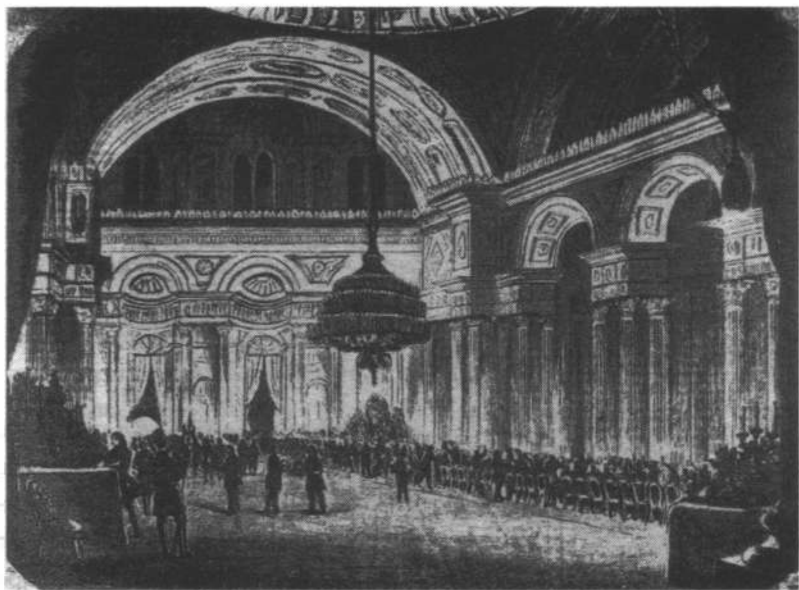
În memoriile ei, lady Hornby, soția lui sir Edward Hornby, împuternicitul britanic pe lângă guvernul otoman, descrie viața din ambasada Marii Britanii din Pera, pe vremea Războiului Crimeii, incluzând și rememorarea unui bal dat în anul 1855 de lord și lady Stratford, la care Abdul-Medjid a fost invitat de onoare:

Lordul Stratford și subordonații lui l-au așteptat, bineînțeles, la ușa caleștii, iar în momentul în care a ajuns, cu ajutorul unui fir galvanic s-a transmis un semnal către flotă, care l-a salutat cu mai multe salve de tun. Lady Stratford și fiicele ei l-au întâmpinat în capul scărilor [...] Bineînțeles că toate i-au făcut loc să treacă, iar Abdul-Medjid a pășit încet în sala de bal împreună cu Lordul și cu Lady Stratford, cu fiicele acestora și urmați de o impresionantă suită de Pași. Sultanul s-a oprit etalând pe chip o evidentă încântare și plăcere la vederea frumoasei scene care se desfășura în fața lui, înclinându-se în stânga și-n dreapta, zâmbind și continuând să înainteze. Un scaun auriu, tapițat cu catifea, fusese plasat într-o latură a sălii, însă în timp ce era condus către acesta, Sultanul părea prea mulțumit de ceea ce se întâmpla ca să se așeze, așa că a rămas în picioare privind în jurul lui cu o nedisimulată plăcere și afișând pe chip o bucurie copilărească. Era îmbrăcat într-un frac simplu bleumarin, cu butonii și cu gulerul stacojii și bătute cu briliante. Teaca sabiei lui era de asemenea acoperită în totalitate cu briliante. Bineînțeles că purta pe cap nelipsitul fes. Înfățișarea lui este deosebit de interesantă. Pare apatic și preocupat, însă atunci când i se vorbește, ochii lui delicați se luminează, iar zâmbetul îi este cuceritor și plin de sinceritate.

Încheierea Războiului Crimeii a fost celebrată în 13 iulie 1856 cu un banchet în Dolmabahçe Sarayı, ocazie cu care a fost inaugurat și noul palat. Din momentul acela, Dolmabahçe a devenit principala reședință imperială, în vreme ce Topkapı Sarayı a mai fost folosit doar pentru anumite evenimente oficiale. Un incendiu izbucnit la Topkapı Sarayı în iarna precedentă distrusese Haremul de Vară, care nu a mai fost niciodată reconstruit. Vechiul Topkapı Sarayı a fost folosit apoi pentru a găzdui femeile sultanilor decedați, precum și pe servitorii acestora, așa cum funcționase cândva și Eski Saray din Beyazit.

Abdul-Medjid a înălțat pe terenul palatului și o clădire voluminoasă, care găzduia teatrul inaugurat în mod oficial în data de 12 ianuarie 1859, în prezența sultanului și a curții sale, a corpului diplomatic și a soțiilor membrilor acestuia. Programul a inclus două acte din opera „Scaraccia" de Luigi Ricci, urmate de o compoziție a lui Padovani, interpretată de el însuși la vioară, iar la final, baletul „Chasse de Diane". Teatrul găzduia de asemenea expoziții de artă, incluzând lucrări ale unor artiști străini, pe care sultanul le studia cu un viu interes.

Cu extravaganțele sale, Abdul-Medjid a reușit să sărăcească imperiul. Cevdet Pașa, într-un raport scris cu un sfert de secol mai târziu,

Banchet la Dolmabahçe Sarayı, din data de 13 iulie 1856, evenimentul celebrat fiind încheierea Războiului Crimeei și inaugurarea palatului; gravură publicată în *Illustrated London News*, 1856.

consemnează faptul că factura plătită de Abdul-Medjid firmei armenești Küçükoğlu, care furniza noilor palate ale sultanului mobilier franțuzesc, bijuterii și haine europene pentru femeile din harem echivala cu suma cheltuită de toată armata otomană din Tracia în anul respectiv. Melek Hanım, soția marelui-vizir Kıbrıslı Mehmed Emin Pașa, descrie în memoriile ei extravaganța și comportamentul scandalos al femeilor sultanului care, din punctul ei de vedere, păreau scăpate de sub orice fel de control:

Dragostea Sultanului pentru soțiile lui — care erau deosebit de numeroase — ruina țara. Acestea își satisfăceau degrabă toate capriciile, oricât de prețios ar fi fost obiectul. Reușeau să obțină de la el cele mai scumpe cadouri. Pline de diamante și slujite de nenumărate sclave, călătoreau în calești, fiecare dintre acestea, cu harnașamente cu tot, costând câte 900 000 de piaștri (8 000 de lire sterline). Apartamentele lor erau constant decorate cu mobilier nou. De-a lungul a doi ani, seraiul a fost remobilat de patru ori.

Departe de a-l răsplăti cu propria fidelitate pe stăpânul lor cel binevoitor, aceste femei puteau fi zărite hălăduind de colo-colo, cu fața aproape

dezvelită și conversând cu bărbați tineri în cel mai vioi mod cu putință. Noaptea, așezate la propriile ferestre, acostau trecători, invitându-i în palat. Cele care nu aveau amanți constituiau o excepție. Adesea favorurile adresate câte uneia dintre nevestele Sultanului sau odalisce se materializau sub forma unor recompense și cadouri suficiente pentru a le îmbogăți. De fapt, aceste femei nici nu se uitau la prețul lucrurilor pe care le obțineau. Iată un caz limpede de jaf... Valide Sultan, mama suveranului, era cea mai influentă dintre toate, depășindu-le de departe pe celelalte prin libertinaj și sete de putere. Gândiți-vă ce consecințe poate avea un asemenea sistem asupra întregii administrații.

Melek Hanım continuă cu șocanta poveste a lui Besme, favorita sultanului, pe care a zărit-o pentru prima oară pe vremea când era sclava lui Mısırlı Hanım, văduva lui Ibrahim Pașa al Egiptului. Besme a refuzat să intre în haremul sultanului înainte ca acesta să fie de acord să se însoare cu ea, ceea ce s-a și întâmplat, în 1851. Abdul-Medjid a însărcinat-o apoi pe Besme să se îngrijească de mezinul lui, în vârstă de șapte ani, Mehmed Reșad, a cărui mamă murise cu puțină vreme în urmă. Besme însă s-a purtat rău cu tânărul prinț, în vreme ce își îngăduia aventuri necinstite cu tot felul de slujitori din serviciul palatului, sau cel puțin așa reiese din povestea lui Melek Hanım, care spune că Abdul-Medjid a aflat în cele din urmă de amantlâcurile soției, trimițând-o în exil „pe o galeră de croazieră, pe care i-a făcut-o personal cadou".

Mama lui Abdul-Medjid, precum și surorile lui măritate nu mai erau consemnate în harem, iar MacFarlane consemnează că nici femeile pașilor lui și ale altor miniștri. Descrierea pe care o face el stilului lor de viață arată că femeile din aristocrația otomană se delectau plimbându-se des prin oraș și de-a lungul țărmului Bosforului și al Cornului de Aur, activități care în vremurile trecute ar fi fost pur și simplu de neconceput. Pe un ton dezaprobator, MacFarlane notează:

Nimic din ceea ce am auzit din surse credibile nu a fost în măsură să îmi schimbe în bine părerea pe care mi-am făcut-o despre caracterul, intelectul și gusturile marilor doamne. Ar fi o mare greșeală să se creadă că acestea ar fi doar niște locuitoare ale haremului, niște ființe izolate sau niște păsări ținute în colivie. Dacă femeile Sultanului erau închise, celelalte nu erau. Surorile lui măritate, precum și mama lui, călătoresc mereu prin străinătate. Femeile Pașilor și ale altor funcționari de rang înalt stau mai multe pe afară

Sultanul în harem, cu două dintre concubinele lui cercheze şi
un eunuc negru în fundal

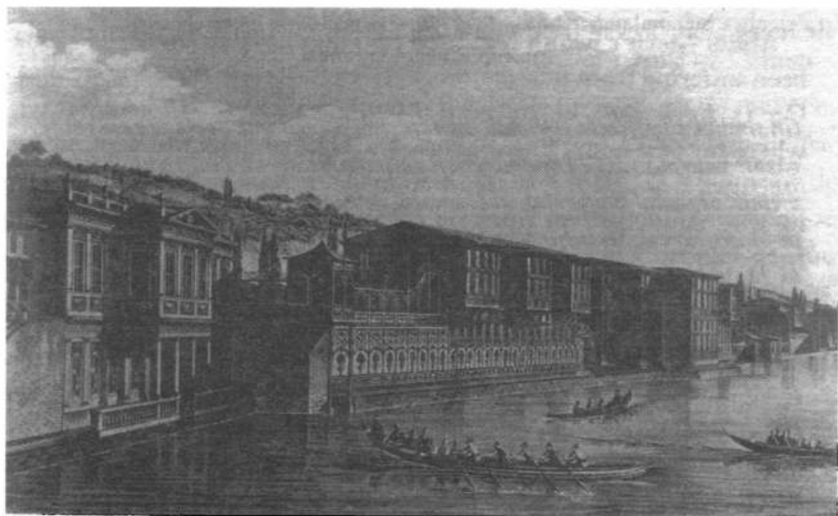
(în timpul zilei) decât cele mai elegante și mai incitante doamne care pot fi văzute vara pe străzile Londrei. Pot fi zărite în fiecare zi, indiferent de starea vremii, pe malul Bosforului, al Cornului de Aur, în bazaruri, în piața mare de lângă Turnul Seraschierului și pe străzi. Mereu se plimbă încoace și-ncolo, făcând cumpărături și ducându-se în vizite. Sunt niște pierde-vară mai mari decât frumusețile Parisului de pe vremurile vesele de odinioară. Dacă veșmintele lor de stradă, greoaie și incomode, le ascund parțial sau total fețele și dacă încălțările lor largi, diforme, din marochin galben sau condurii lor ciudați le ascund tălpile picioarelor și le afectează mersul, cele mai tinere și mai frumoase au grijă ca iașmacurile să nu le ascundă chipul. Voalul pe care îl poartă aceste cucoane aflate în pas cu moda sunt la fel de transparente precum celebrele textile de la vechiul Cos și le acoperă numai bărbia și fruntea. Bustul și-l expun, așa cum am menționat deja. Unele dintre cele mai*

* COS — acronim al *„Collection Of Style"*. (*N.t.*)

frumoase și mai bine situate dintre ele pot fi adesea auzite exprimându-se într-un limbaj pe care fetele sau matroanele de la Billingsgate nu l-ar folosi.*

Abdul-Medjid a cheltuit sume uriașe cu nunțile fiicelor sale, dintre care trei — Refia, Cemile și Münire — s-au măritat în anul 1858 într-un interval de numai două săptămâni. Sultanul a construit câte un nou palat pe malul Bosforului pentru fiecare dintre aceste prințese, acestea constituind o parte a darurilor lui de nuntă. Astfel, țărmul Bosforului s-a transformat într-o adevărată salbă de palate, cu caice transportând familia imperială și pe curtenii acesteia de la un dom al plăcerilor la altul, într-o nesfârșită serie de nunți și alte festivități.

Extravaganțele lui Abdul-Medjid și ale curții sale a obligat guvernul să facă o serie de împrumuturi de pe piețele externe, acestea având o rată a dobânzii extrem de ridicată, ceea ce a făcut ca imperiul să ajungă în scurtă vreme în situația de a nu-și mai putea plăti datoriile. Abdul-Medjid a făcut câteva inutile încercări de a reduce cheltuielile, de exemplu legând cu lanțuri roțile caleștilor folosite de femeile din haremul său, în speranța ca gestul său să le oprească să mai facă cumpărături nesăbuite prin Pera — însă nu a avut succes. Sultanul părea pur și simplu deprimat de faptul că nu era capabil să oprească declinul imperiului, sau cel puțin așa susține

Palatul lui Hadice Sultan, fiica lui Abdul-Medjid, pe malul Bosforului, la Ortaköy

* Billingsgate — numele unei piețe de pește din Londra. (*N.t.*)

Melek Hanım, care povestește cum miniștrii îl sfătuiau să lase grijile statului pe seama lor:

> *Ajuns la neagră disperare, el își dădea seama că nu mai putea să întârzie decăderea puterii osmanlâilor. Miniștrii lui, departe de a îndrăzni să îi reaprindă în suflet speranța, îl sfătuiau să uite de gândurile sumbre care îl asaltau și să se dedice plăcerilor trupului: „Tu ești Sultanul nostru, îi spuneau ei, ție ți se cuvin odihna și plăcerile; freamătul și osteneala treburilor publice ne revin nouă“. În vreme ce îi vorbeau în felul acesta, și-au făcut o regulă din a oferi stăpânului lor cele mai somptuoase ospețe, în care îl îndemnau să bea peste măsură, în felul acesta obișnuindu-l să bea vârtos vin și tării, făcându-l să lase din mână frâiele guvernării. De asemenea, încurajându-i înclinațiile către lux și cheltuială, l-au îndepărtat de treburile publice.*

Sănătatea lui Abdul-Medjid era de mai mulți ani în declin, întrucât el suferea de multă vreme de o tuberculoză care nu fusese tratată corespunzător. În 11 aprilie 1861 el a pornit călare de la Dolmabahçe la Topkapı Sarayı, acolo unde, preț de două ore, a stat în fața Porții Salutului, primind omagiul notabilităților imperiului, cu toate că se simțea slăbit și bolnav. După ceremonie, el a leșinat în Haremul din Topkapı Sarayı, rămânând inconștient o bucată de vreme înainte să revină la Dolmabahçe, călătorie pe care a făcut-o cu multă greutate. Medicii personali l-au consultat și au observat că sultanul făcuse pneumonie, ceea ce i-a stors și ultimul strop de vlagă. Văzând că sfârșitul îi este aproape, Abdul-Medjid a încercat să facă în așa fel încât la tron să îi urmeze fiul lui cel mare, Murad, care la data aceea avea douăzeci și unu de ani. Doar că marele-vizir, Kıbrıslı Mehmed Emin Pașa a reușit să impună legea succesiunii aflată în vigoare încă de la începutul secolului al XVII-lea. Astfel, tronul i-a fost încredințat celui mai în vârstă membru al liniei succesorale a lui Osman, în cazul de față, fratelui vitreg al sultanului, Abdul-Aziz, căruia în perspectiva evenimentului i se acordase titlul de *veliaht*, adică de prinț moștenitor. În momentul în care Abdul-Medjid a fost informat cu privire la acest aspect, l-a chemat pe fratele său, și, cu ultima suflare, i-a dat acestuia binecuvântarea, încuviințând preluarea tronului. Conform celor consemnate de doctorul Zographos, care se îngrijea în perioada aceea de sănătatea lui, sultanul i-a adresat lui Abdul-Aziz următoarele cuvinte: „După cum poți vedea, frate, eu nu mai nutresc nicio speranță. Sunt terminat. Acum totul îți aparține. Oamenii din jurul nostru nu ne-au

lăsat niciodată să ne întâlnim. Nu am cunoscut niciodată adevărata frăție. Dumnezeu să te binecuvânteze!"

Abdul-Aziz s-a arătat copleșit de durere, părăsind iatacul fratelui său cu obrajii scăldați în lacrimi. La scurtă vreme după aceea, la începutul serii, în 25 iunie 1861, Abdul-Medjid și-a dat ultima suflare. Vestea morții lui s-a răspândit cu repeziciune prin Harem, femeile lui umplând palatul cu vaietele lor. Medicii l-au informat pe marele-vizir, care s-a grăbit să-l trezească pe prințul moștenitor și să-i dea și lui vestea. Doar că Abdul-Aziz se trezise deja din pricina vaietelor, dându-și imediat seama ce anume se petrecuse. Scuturat de suspine, el s-a uitat la Mehmed Emin Pașa și l-a întrebat: „Fratele meu chiar este mort? Când a murit?"

Boala care l-a răpus pe Abdul-Medjid a fost ținută ascunsă la porunca marelui-vizir Mehmed Emin Pașa, care a așteptat ca Abdul-Aziz să fie mai întâi încins cu sabia lui Osman Gazi și să fie proclamat în chip oficial ca succesor.

În momentul morții, Abdul-Medjid avea treizeci și opt de ani și două luni, domnia lui durând aproape douăzeci și doi de ani. Ceva mai târziu, în aceeași zi, el a fost înmormântat în *türbe*-ul pe care îl construise el însuși în spatele moscheii sultanului Selim I, pe a Cincea Colină. El alesese acest loc pentru înălțarea mausoleului din pricina admirației pe care i-o purta marelui său predecesor războinic, Selim cel Groaznic, deoarece în tinerețe visase să ajungă și el un mare sultan. Doar că visele lui nu au devenit nicicând aievea, din motive care i s-au părut evidente lui Stratford Canning atunci când a scris, cu afecțiune, în propriile memorii, despre Abdul-Medjid:

[...] manierele sale pline de delicatețe, precum și chipul său pe care se putea citi inteligență, dar și gentilețe sau chiar melancolie, toate acestea îndreptățeau speranța că, în anii maturității și benefiicind de o judecată ceva mai coaptă, el ar fi putut deveni o adevărată binecuvântare și sursă de energie pentru țara lui [...] Manifesta un caracter binevoitor, un discernământ sănătos, un neștirbit simț al datoriei, era demn fără să fie înfumurat și răspândea o căldură umană de care arareori, sau poate că niciodată, predecesorii lui nu au dat dovadă. Aceste calități au fost oprite în dezvoltarea lor de lipsa de vigoare care l-a caracterizat încă de la naștere. Faptul că a urcat de timpuriu pe tron și că ulterior s-a dedat pasiunilor tinereții au fost alți factori care i-au oprit dezvoltarea. Înclinația lui către reformă l-a mânat să urmeze niște principii liberale moderate. Nu avea însă energia necesară ca

să ia el însuși măsurile ce se impuneau de aici, însă era bucuros să accepte și să le promoveze.

Abdul-Medjid a reușit să ruineze imperiul cu extravaganțele sale, în special cu construirea Palatului Dolmabahçe și a celorlalte domuri ale plăcerii de pe țărmul apei. Dar, cu toate că imperiul a dispărut, palatele au rămas, iar odată cu ele a rămas și amintirea unui stil de viață hedonist care cândva și-a găsit sălaș pe țărmurile Bosforului.

16

Anul celor trei sultani

Abdul-Aziz avea treizeci și unu de ani în ziua în care a devenit sultan, petrecându-și ultimii douăzeci și doi de ani închis în Cușcă. Mama lui, Pertevniyal, a preluat funcția de *valide sultan,* poziție rămasă vacantă după decesul mamei lui Abdul-Medjid, Bezmialem, survenit în anul 1853.

În urma lui Abdul-Medjid au rămas patru fii. Lui Murad, cel mai în vârstă dintre aceștia, care avea aproape douăzeci și unu de ani, i se conferise titlul de *veliaht*. Abdul-Hamid, următorul ca vârstă, avea aproape nouăsprezece ani; Mehmed Reșad împlinise șaptezprezece ani și jumătate, în vreme ce Mehmed Vahideddin avea numai trei ani și jumătate. De cum tatăl lor a murit, cei trei prinți mai mari au fost consemnați în Cușcă, cu toate că unchiul lor, Abdul-Aziz, le-a oferit destul de multă libertate. Vahideddin a rămas în Harem, în grija mamei lui vitrege, până a ajuns la pubertate, după care a fost și el închis în Cușcă.

Abdul-Aziz avea deja un fiu pe nume Yusuf Izzeddin, născut în anul 1857, prin urmare cu patru ani înainte ca tatăl său să devină sultan. Nașterea lui Yusuf a fost la momentul respectiv păstrată sub tăcere, iar existența copilului a fost dezvăluită abia în momentul în care tatăl lui a devenit sultan, moment în care i s-a oferit titlul de *veliaht*. Mama lui Yusuf, Dürrünev, a devenit astfel *birinci kadın* și *haseki,* iar Abdul-Aziz a promis că nu își va lua niciodată o altă nevastă. Decizia aceasta avea legătură cu intențiile lui de a pune capăt extravaganțelor care caracterizaseră haremul predecesorului său, primul gest făcut în acest sens fiind trimiterea tuturor soțiilor și concubinelor lui Abdul-Medjid la Topkapı Sarayı, cunoscut acum ca Vechiul Palat.

Doar că după aceea, una dintre surorile sultanului i-a făcut acestuia cadou o nouă concubină, iar el nu ar fi putut să o refuze fără a stârni supărare. La scurtă vreme, așa cum consemnează Melek Hanım, „fiind vrăjit de farmecele unei alte sclave, a făcut-o și pe aceasta cadână". Astfel, în pofida bunelor lui intenții, Abdul-Aziz a adunat în harem șapte femei care au căpătat statutul de *haseki*, la care se adăugau numeroase concubine. Femeile din harem i-au dăruit în total unsprezece copii: șase fii și cinci fiice. Unul dintre băieți și trei dintre fete au murit în fragedă pruncie, marcând o rată a mortalității mai mică decât în trecut, ceea ce probabil reflecta îmbunătățirea asistenței medicale și condițiile de viață mai bune de la Dolmabahçe față de labirintul înghesuit de la Topkapı Sarayı.

Înghesuiala din harem de pe vremea aceea este descrisă într-o scrisoare compusă de prințesa Behice, una dintre fiicele lui Abdul-Medjid, care i se plânge menajerei că în apartamentul de lângă ea tocmai este mutată o prințesă mai tânără:

> *Draga mea* kalfa, *tocmai am auzit de la cineva că ea se va muta în apartamentul de lângă noi. Nu — lumea este bazată pe ierarhie, iar eu doresc acel apartament pentru mine. Nu pot accepta ca o fată mai tânără decât mine să ocupe niște iatacuri atât de dichisite. Dacă majestatea sa va prinde de veste, el nu va zice nimic. Tu trebuie să o anunți pe* valide sultan *despre situația aceasta.*
>
> *De ce să se mute ea acolo, iar eu să rămân în celelalte camere? Este ceva de negândit, iar eu țin să îmi cer drepturile. Dacă nu se va face nimic în această privință, nu mă voi lăsa dusă la palat și cu asta basta. Nu o voi lăsa pe ea să aibă parte de un apartament cu baie...*

Abdul-Aziz era un personaj foarte diferit de fratele său, Abdul-Medjid, atât ca înfățișare, cât și ca personalitate. Noul sultan avea alura unui urs, cântărind aproximativ 115 kilograme și fiind bine legat, un fizic deosebit de potrivit pentru activitatea lui preferată: luptele. Supușii îl porecliseră Güresçi, adică Luptătorul — între el și predecesorul lui cel firav fiind astfel o diferență ca de la cer la pământ. Cu toate că și el se arăta interesat de arhitectura și de pictura europeană, nu îl preocupau și celelalte activități culturale după care Abdul-Medjid se dăduse în vânt, preferând să își petreacă vremea luptându-se cu prietenii apropiați și cu pajii. Nu era nici implicat în programul de reforme al răposatului său

frate, cu care împărtășea numai gustul pentru extravaganță, cu toate că inițial își dorise contrariul.

La începutul domniei sale, Abdul-Aziz l-a însărcinat pe Sarkis Balian să îi construiască noi palate la Beylerbey și la Çırağan, primul fiind inaugurat în 1865, iar al doilea în 1872. Între timp, Abdul-Aziz a construit un nou palat de vară la Kâgıthane, pe malul Apelor Dulci ale Europei, o cabană de vânătoare la Maslak, pe dealurile care mărginesc țărmul european al Bosforului superior, precum și două vile pe malul mării Marmara, în afara orașului. Pe lângă toate acestea, a înălțat și o moschee imperială în Istanbul, la Aksaray, vechiul Forum Bovis. Lucrările au fost încheiate în anul 1871, edificiul fiind dedicat mamei lui, *valide sultan* Pertevniyal. Abdul-Aziz s-a implicat în proiectarea și decorarea tuturor acestor clădiri, așa cum consemnează și istoricul turc Enver Ziya Karal într-o scriere dedicată educației și înclinațiilor culturale ale sultanului:

> *Abdül Aziz și-a petrecut copilăria în palat, în compania femeilor și a eunucilor. Cu toate că nu a fost obligat să trăiască ca prinț moștenitor consemnat, a fost ținut sub o foarte strictă supraveghere. Educației lui nu i s-a acordat o prea mare importanță, el trăind în mare măsură urmându-și propriile înclinații.*
>
> *Nu manifesta niciun interes față de știință. Mediul în care și-a petrecut copilăria și tinerețea nu l-a încurajat să facă pași în această direcție. Câtă vreme a fost prinț, l-a avut ca institutor pe Hasan Efendi, un absolvent de medresă rămas complet ignorant cu privire la curentele de gândire contemporane. Acesta i-a predat lui Abdül Aziz numai cunoștințe de limbă și materii tradiționale — ceva destul de nepotrivit pentru un Sultan. Tânărul manifesta însă o aplecare nativă pentru arte. Îi plăcea pictura, el însuși realizând câteva crochiuri reprezentând în special scene marine, corăbii și copaci. Dintre artiștii celebri ai vremii îl aprecia foarte mult pe Aivazovski, el cumpărând chiar câteva dintre picturile acestuia. De asemenea, îl interesa într-o oarecare măsură și muzica. Cânta la* ney, *fără îndoială datorită simpatiei pe care o nutrea pentru secta mevleviților. Nu agrea muzica occidentală, însă era interesat de arhitectura europeană. A examinat el însuși planurile palatelor construite în timpul domniei sale, a făcut diverse corecturi, conforme propriilor gusturi și a supravegheat îndeaproape construcția lor propriu-zisă.*

Karal continuă descriind comportamentul capricios și umorul grosier al sultanului:

Gusturile rafinate care îl făcuseră să manifeste un oarecare interes în domeniul artelor se preschimbau într-o patimă grosolană, nestăpânită, atunci când era vorba despre sporturi și alte distracții [...] unul dintre sporturile lui preferate erau luptele. Punea luptători celebri să se înfrunte în prezența lui. Se zvonea că uneori participa el însuși la lupte. De asemenea, îi plăceau luptele de cămile, de berbeci și de cocoși. Avea obiceiul să atârne medalii demne de niște generali de gâtul animalelor ieșite victorioase, pe care apoi la ținea în niște țarcuri frumos decorate, special construite. De asemenea, îi plăceau clovnii și imitatorii, pe cei din urmă punându-i să-i imite pe oamenii de stat pe care îi antipatiza. Uneori avea obiceiul să mânjească hainele clovnilor cu resturile mâncărurilor mai grase și apoi să-și asmută câinii asupra acestora. La fel, îi plăcea să facă farse pe seama celor din jur [...] Doar că întotdeauna reușea să-și împace victimele, oferindu-le daruri.

Stânga: Prinţul Mahmud Celaleddin (1862–1888), fiul sultanului Abdul-Aziz şi al lui Edabil; fotografie realizată de Abdullah Frères, 1873
Dreapta: Prinţul Yusuf Izzeddin (1857–1916), fiul sultanului Abdul-Aziz şi al lui Dürrünev; s-a sinucis în anul 1916; fotografie realizată de Abdullah Frères, 1873

În anul 1867, Abdul-Aziz a făcut o călătorie la Paris, la invitația împăratului Napoleon al III-lea, ca să viziteze Marea Expoziție Universală,

el fiind primul sultan otoman care și-a părăsit țara într-un scop nerăzboinic. Sultanul l-a luat cu sine și pe fiul lui, Yusuf Izzeddin, și pe cei doi nepoți mai mari, Murad și Abdul-Hamid. Sultanul și suita acestuia au fost cazați la Palatul Elysée, acolo unde împăratul Napoleon i-a primit ca pe niște potentați orientali desprinși din „O mie și una de nopți". Presa a dezvăluit faptul că sultanul și însoțitorii acestuia au mâncat în fiecare dimineață, la micul dejun, câte doi miei fripți și câte cincizeci de ouă tari, seara plătind dansatoare de la „Folies Bergère" să îi distreze. În timpul unei recepții desfășurate la Tuileries, împărăteasa Eugénie a stat de vorbă cu cei trei prinți și i-a oferit lui Yusuf Izzeddin o cutie cu bomboane de ciocolată, ocazie care l-a făcut, în chip excepțional, pe sultan să zâmbească, acesta etalând în general o mină posacă și apatică de-a lungul festivităților. Abdul-Hamid a rămas rezervat și abia dacă și-a atins paharul cu vin în timpul dineurilor de la restaurantul Maxim's, acolo unde fete frumoase de la Variétés erau plătite să îi distreze pe oaspeți. Murad însă a dat de gustul șampaniei și al coniacului, gust pe care l-a cultivat și după ce a revenit la Istanbul, ceea ce i-a ruinat atât sănătatea mintală, cât și pe cea fizică. Abdul-Aziz l-a antipatizat teribil pe Napoleon al III-lea, care a avut îndrăzneala să-i spună că ar putea fi înrudiți prin bunici, ceea ce evident era o referire la mitul conform căruia *valide* Nakșidil, mama lui Mahmud al II-lea, ar fi fost de fapt Aimée Dubuc de Rivéry, o verișoară a împărătesei Joséphine.

Sultanul și suita lui au navigat de la Boulogne pe iahtul împăratului, traversând Canalul Mânecii și ajungând la Dover, acolo unde prințul de Wales a urcat la bord ca să le ureze bun venit tuturor. Musafirii au fost transportați la Londra cu un tren de mare viteză, ajungând la destinație în ceva mai mult de două ore, fiind întâmpinați în stația pavoazată cu buchete de flori de ovațiile mulțimii. Suita a fost apoi escortată până la Palatul Buckingham de Cavaleria Regală, după care cu toții au fost invitați la prânz la Guildhall, clădirea municipală, sultanul călărind până acolo pe un cal de luptă, uniforma lui strălucind din pricina medaliilor, iar fesul fiindu-i împodobit cu un panaș cu diamant. Cu ajutorul unui interpret, Abdul-Aziz a ținut un discurs primit cu ovații de comercianții orașului, unii dintre aceștia fiind investitori în recent lansatele Acțiuni Otomane, emise de un cartel internațional de finanțiști cu scopul de a contrabalansa uriașa datorie externă a turcilor.

Regina Victoria s-a lăsat cu greu convinsă să vină din vacanță ca să se întâlnească cu Abdul-Aziz, însă după ce lordul Derby, ministrul de

externe, a convins-o să își schimbe planurile, ea și-a notat în jurnal: „Bine cel puțin că șansele ca Sultanul să mai vină și altă dată sunt foarte mici". În ziua următoare sosirii la Londra, regina i-a invitat pe sultan și pe prinți la prânz, la Castelul Windsor. Punctul culminant al vizitei a fost o trecere în revistă a flotei, regina alăturându-se delegației, pe iahtul regal. Ziua a fost însorită, însă vântoasă, cu mici averse de ploaie, iar iahtul se tot clătina în vreme ce cuirasatele treceau în paradă, trăgând apoi cu tunurile unele către altele ca să însceneze o bătălie, ceea ce i-a impresionat extraordinar de mult pe sultan și pe însoțitorii acestuia. Abdul-Aziz nu a asistat decât la o parte a spectacolului, deoarece valurile agitate i-au provocat rău de mare din pricina căruia s-a văzut nevoit de nenumărate ori să se retragă în cabină, în vreme ce regina Victoria a rămas imperturbabilă pe puntea acoperită. Iată ce a notat suverana în jurnal: „Trebuie să fi fost un tablou ciudat: Sultanul și cu mine stând afară, pe puntea acoperită, iar ceilalți în spatele nostru [...] Sultanul nu se simte deloc în largul lui pe mare. S-a tot retras sub covertă și a văzut destul de puțin din spectacol, ceea ce este păcat, pentru că a fost frumos".

Regina i-a conferit sultanului Ordinul Jartierei cu toate că în jurnal a notat următoarele: „Aș fi preferat Steaua Indiei, mai potrivită pentru un necreștin, însă el jinduia după Jartieră". La sfârșit, sultanul și suita lui au fost purtați pe la alte petreceri, având parte de tot felul de distracții. Evenimentul pe care l-a apreciat cel mai mult Abdul-Aziz, așa cum a spus-o el însuși, a fost spectacolul de focuri de artificii de la Crystal Palace, care l-a impresionat într-o asemenea măsură, încât a contribuit cu o mie de lire, scoase din propriul buzunar, pentru restaurarea aripii incendiate a clădirii.

După aceea, sultanul și însoțitorii lui au revenit pe continent, fiind întâmpinați de regele Leopold la Bruxelles, de kaizerul Wilhelm în Koblenz și de împăratul Franz Joseph în Viena. După o ultimă petrecere organizată la Palatul Schönbrunn, Abdul-Aziz și anturajul acestuia au părăsit Viena la bordul iahtului imperial otoman *Sultaniye*, continuându-și călătoria în josul Dunării, atât ambarcațiunea lor, cât și flotila austriacă însoțitoare fiind decorate cu florile trimise de împăratul Austriei, care și-a condus oaspetele până la frontiera dintre cele două imperii.

În ziua în care *Sultaniye* a ajuns în Istanbul, portul era aglomerat cu vase pline de spectatori, fanioanele întinse între catarge oferind un aer festiv revenirii sultanului. Locuitorii orașului s-au aliniat de-a lungul țărmului Bosforului, toată lumea ovaționându-i pe Abdul-Aziz și pe cei din

suita acestuia, în vreme ce iahtul se apropia de cheiul de la Dolmabahçe Sarayı. Leyla Hanım descrie întreaga scenă:

Majestatea Sa se afla la bordul iahtului imperial, „Sultaniye“, primit în dar de la Said Pașa, Viceregele Egiptului [...] Un vas de escortă preceda iahtul imperial care era înconjurat de ambarcațiunile în care se afla suita Majestății Sale. Mii de vase cu aburi și cu pânze, de toate dimensiunile, acopereau pur și simplu suprafața mării, toate fiind pavoazate cu fanioane. Toată lumea stătea în picioare pe punțile acestora, în vreme ce ambele maluri ale Bosforului erau asaltate de o mulțime uriașă — sute de mii de glasuri aclamau „Padasahim çok yasa!“, un fel de „Vive l'Empéreur!“. În tot acest timp, muzica militară dădea onorul. Entuziasmul mulțimii era atât de mare, încât unele femei izbucniseră de emoție în lacrimi.

În timpul turneului, sultanul a fost atât de impresionat de progresul european, încât a comandat din Marea Britanie cele mai noi locomotive, cu toate că în Turcia încă nu existau căi ferate, precum și cuirasate, cu toate că în marina militară otomană nu exista personal calificat să le manevreze. De asemenea, sultanul a decorat și a mobilat în stil european noile lui palate de pe malul Bosforului, cumpărând un număr mare de piane fabricate în Marea Britanie, toate acestea în așteptarea oaspeților de os regal pe care îi invitase la sfârșitul acestei lungi călătorii.

Primul oaspete a fost împărăteasa Eugénie, care a stat la Beylerbey Sarayı vreme de trei zile, în luna octombrie a anului 1868, în drum către inaugurarea Canalului de Suez, care a avut loc în anul următor [1869]. După un banchet dat în cinstea ei la Dolmabahçe Sarayı, Abdul-Aziz a luat-o pe Eugénie să îi cunoască mama, pe Pertevniyal. Doar că *valide* a fost revoltată de faptul că în haremul ei pătrunsese o femeie străină, așa că a întâmpinat-o pe împărăteasă cu o palmă peste obraz — cât pe ce să provoace un incident internațional.

După cum consemnează Karal, extravaganțele sultanului au atins noi culmi după turneul european, așa cum i s-au schimbat și preferințele sexuale, dedându-se unor plăceri pentru care unii dintre strămoșii lui au fost blamați:

Atitudinea lui cu privire la femei era extrem de contradictorie. Ca prinț moștenitor, el se opusese cu vehemență prezenței atâtor femei în palat, iar atunci când a devenit sultan a redus considerabil prezența acestora în palat,

declarând că intenționează să ducă o viață simplă, în tovărășia unei singure femei. Aceasta totuși nu l-a oprit ca, după turneul european, să își îngăduie niște extravaganțe care le-au întrecut pe cele ale predecesorilor săi. Pe lângă marile construcții durate din piatră de la Çırağan și Berleybey, a mai înălțat palate de vară la Kâğıthane, Çekmece și Izmit, apoi a simțit nevoia să decoreze și să însuflețească aceste palate cu mobilă de lux și cu femei. Numărul acestor femei, eunuci și servitoare a ajuns în curând la două mii cinci sute [...] Abundența femeilor i-a provocat în curând un fel de saturație sultanului, care și-a îndreptat deodată interesul către băieți. Această înclinație împotriva firii nu era ceva nou în rândul sultanilor otomani, însă în vremea domniei lui Abdul-Medjid începuse să dispară. Acum își refăcuse apariția, la fel ca o boală virulentă [...]

Abdul-Aziz (1861–1876); fotografie realizată de Abdullah Frères, 1873

Extravaganțele lui Abdul-Aziz le-au depășit pe cele ale predecesorilor săi, ceea ce a dus în chip inevitabil la golirea vistieriei statului. Guvernul nu beneficia de continuitatea necesară pentru a administra problemele curente, deoarece Abdul-Aziz îi schimba pe marii-viziri în fiecare an. Toate numirile politice și militare erau scoase la mezat, cele mai mari peșcheșuri ajungând la sultan, a cărui sănătate mintală și fizică se năruia

cu repeziciune. Lady Brassey, care îl întâlnise pe Abdul-Aziz în timpul Expoziției Universale de la Paris, în 1867, l-a revăzut pe sultan la începutul anilor 1870, spunând că acesta părea să fi îmbătrânit între timp cu cincisprezece-douăzeci de ani. A remarcat de asemenea că el avea un aer melancolic, de om aflat în pragul nebuniei și că devenise o marionetă manevrată de ignoranta, însă foarte ambițioasa lui mamă, *valide sultan* Pertevniyal. Părea să își găsească pacea numai atunci când se afla în compania noii lui favorite, Nesrin, o frumoasă cercheză de șaisprezece ani pe care o achiziționase pentru haremul lui la începutul anului 1867, după ce o auzise cântând în grădina palatului.

Instabilitatea politică a guvernului, alături de adâncirea crizei financiare, le-au permis elementelor conservatoare din Turcia să purceadă la subminarea Tanzimatului, pretextând că reformele înseși erau de vină pentru diversele probleme ale imperiului. Printre cele din urmă se numărau revolte izbucnite deopotrivă în regiunile din Asia și din Europa, în special în Bosnia și în Bulgaria. Nu s-a luat însă nicio măsură în acest sens, iar sentimentul general era că în cadrul mișcării Tanzimat ar fi trebuit instalat un regim democratic. Așa cum scria ceva mai târziu ambasadorul britanic, sir Henry Elliot:

> *De la pași până jos, la hamalii din stradă și la corăbierii de pe Bosfor, nimeni nu se mai gândește să-și ascundă opiniile. Cuvântul „constituție“ este pe buzele tuturor, iar dacă sultanul va refuza să o dea, încercarea de a-l detrona pare inevitabilă.*

Abdul-Aziz a încercat să-i mulțumească pe demonstranți făcând încă o remaniere guvernamentală. Doar că la scurtă vreme, noul său ministru de război, Hüseyin Avni Pașa, a intrat în conflict cu sultanul, care dădea semne că ar suferi de o severă instabilitate mintală. Aceasta l-a determinat pe Hüseyin Avni să se sfătuiască cu Midhat Pașa și cu Soliman Pașa, șeful academiei militare, cei trei hotărând să îl detroneze pe Abdul-Aziz în favoarea nepotului său Murad, cel mai în vârstă dintre fiii rămași în viață ai lui Abdul-Medjid I.

Conspiratorii au trecut la acțiune în seara zilei de 29 mai 1876, atunci când Midhat s-a deplasat la Ministerul de Război în vreme ce Hüseyin Avni s-a dus la cazărmile de lângă Dolmabahçe, de unde a luat un regiment cu care a înconjurat palatul. Apoi Hüseyin și-a anunțat prezența la poarta principală de la Dolmabahçe Saray, informându-l pe

marele-eunuc negru că a venit să îl ia pe Abdul-Aziz prizonier și să îl ducă la Ministerul de Război. *Kizlar ağası*-ul, un nubian uriaș îmbrăcat într-o cămașă de noapte albă, s-a dus să îl trezească pe sultan, care se dusese să se culce binedispus, după ce urmărise în sala tronului o luptă de cocoși, luând-o cu sine pe noua lui favorită, Nesrin. Abdul-Aziz fusese însă deja trezit de larma de afară, iar în momentul în care Hüseyin Avni și Soliman au pătruns în sala tronului, aceștia l-au găsit pe sultan stând pe jumătate dezbrăcat în capul marii scări, ținând într-o mână o sabie scoasă din teacă, în vreme ce *haseki* Nesrin stătea, îngrozită, agățată de cealaltă mână, încercând să își acopere fața cu vălul. Primul impuls al lui Abdul-Aziz a fost să se împotrivească, însă i-a fost citită *fetva* care decreta detronarea lui, așa că s-a văzut nevoit să recunoască faptul că acesta era *kismet*-ul lui, adică soarta care îi fusese hărăzită. În clipa aceea, și-a făcut apariția Pertevniyal, fără văl pe față, având părul în neorânduială, iar chipul, schimonosit de furie. Femeia s-a năpustit la Hüseyin Avni, zgâriindu-i acestuia fața cu unghiile ei lungi, iar apoi făcându-l să se prăvălească la pământ, cu o lovitură bine plasată în vintre. Oamenii pașei au reușit rapid să o imobilizeze pe *valide*, iar servitorii acesteia au dus-o înapoi în apartamentul ei, după care lui Abdul-Aziz i s-a permis să se îmbrace înainte de a fi escortat afară din palat.

Soliman s-a dus să îl trezească pe prințul Murad în palatul în care fusese consemnat, găsindu-l pe acesta cufundat într-un somn adânc, după o beție. După ce pașa i-a alungat temerile, lui Murad i s-a adus la cunoștință că avea să îi urmeze la tron unchiului său Abdul-Aziz, devenind sultan. S-a tras apoi o salvă de tun, care l-a anunțat pe Midhat, aflat la Ministerul de Război, că totul se desfășura conform planului.

De cum Murad s-a îmbrăcat, a fost dus cu un caic în orașul vechi, iar apoi cu o trăsură la Ministerul de Război. Acolo, Midhat și marele-vizir Mehmed Rüștü Pașa îl așteptau, împreună cu *șeyhülislam*-ul Hayrullah Efendi, care i-a citit lui Murad jurământul de credință, ca preludiu la succesiune. Miniștrii s-au arătat îngrijorați în clipa în care Murad și-a făcut apariția, deoarece acesta abia dacă putea să meargă, era palid, iar buzele îi erau acoperite de răni. Murad a fost condus apoi la Dolmabahçe Sarayı, ca să fie urcat în chip oficial pe tron, în vreme ce vasele de război staționate în Bosfor, precum și bateriile înșirate de-a lungul țărmului, au pornit o canonadă anunțând populația că pe tron se afla acum un nou sultan. Planul prevedea și ca tronul de aur Bayram să fie adus, pentru ceremonie, de la Topkapı Sarayı, însă organizarea a lăsat de dorit, așa că

în schimbul acestuia s-a adus un scaun poleit cu aur, noul sultan fiind întronat ca Murad al V-lea.

În acest timp, Abdul-Aziz a fost escortat la bordul unui alt caic la debarcaderul de la Topkapı Sarayı, apoi a fost dus la locul său de detenție din vechiul Harem. Încăperea care i-a fost destinată era camera de muzică, acolo unde, în 1808, fusese asasinat fostul sultan Selim al III-lea. Sultanul detronat a rămas acolo vreme de trei zile, abia primind câte ceva de mâncare, dormind pe podea în hainele sale ude, refuzându-i-se primirea unei cămăşi de noapte, în tot acest timp fiind maltratat și păzit cu străşnicie, de parcă ar fi fost un infractor de rând. În cea de-a treia zi el i-a trimis lui Murad un mesaj, felicitându-l pentru succesiune, iar în ziua următoare noul sultan a poruncit ca unchiul său, Abdul-Aziz, să fie transferat la Ferriye Sarayı, o anexă la Çirağan Sarayı. De cum a ajuns acolo, el s-a grăbit să meargă în salonul principal, căutând-o pe mama lui, Pertevniyal, însă un soldat l-a împuns în piept cu baioneta, oprindu-l și spunându-i că mama lui este pe drum. Aruncând o privire în jurul său și observând că era înconjurat de soldați înarmați, Abdul-Aziz a început să strige: „Mama! Mama! Vor să mă ucidă!“, izbucnind apoi în lacrimi în vreme ce soldații îl escortau către încăperea în care urma să fie încarcerat.

Abdul-Aziz a rămas bine păzit la Ferriye Sarayı, acolo unde nedreapta lui încarcerare l-a făcut să devină tot mai morocănos. I-a spus mamei lui, dar și altor persoane din anturaj, că va fi asasinat cât de curând. Într-o zi i s-a destăinuit șambelanului său, Fahri Bey: „Lumea asta nu îmi mai stârnește niciun interes“, ceea ce a făcut-o pe mama lui să se teamă de tot ce putea fi mai rău. Sfârșitul a survenit în 4 iunie 1876, atunci când Abdul-Aziz a fost găsit sângerând în iatacul lui. După toate aparențele, puțin mai devreme el își tăiase venele cu o foarfecă. Primul doctor care a ajuns la fața locului a fost Avni Pașa, care a declarat că nu mai poate face nimic, la scurtă vreme după aceasta declarându-l pe Abdul-Aziz mort.

Un grup de nouăsprezece doctori, printre care se număra și Julius Milligen, care fusese medicul personal al tuturor sultanilor de pe vremea lui Mahmud al II-lea, a scris ulterior un raport cu privire la decesul lui Abdul-Aziz, consemnând faptul că medicii au ajuns la concluzia că fostul sultan se sinucisese tăindu-și venele cu foarfeca cu care obișnuia să-și ajusteze barba. S-au făcut auzite și zvonuri că fusese de fapt vorba de un asasinat, așa cum scrie sir Henry Elliot, însă după ce a stat de vorbă cu doctorul Milligen, și el a ajuns la concluzia că în realitate Abdul-Aziz își pusese singur capăt zilelor. Doctorul Milligen i-a povestit lui Elliot de

încercarea lui de a-i oferi lui Pertevniyal niște calmante, aceasta învinovățindu-se că lăsase la îndemâna fiului ei foarfeca, în condițiile în care știa că acesta avea gânduri sinucigașe. „Eu sunt cea responsabilă pentru moartea fiului meu“, a spus ea. „Ar trebui să-mi trimiteți un călău, nu un doctor.“

Ferriye Sarayı, o anexă la Çirağan Sarayı

În ziua următoare sinuciderii, Abdul-Aziz a fost înmormântat în *türbe*-ul tatălui său Mahmud al II-lea. Mama lui, Pertevniyal, a fost, conform uzanțelor, înlocuită ca *valide sultan* de Șevkefza, mama lui Murad al V-lea, care l-a numit pe aliatul lui principal, Damad Nuri Pașa, în funcția de mare postelnic. Șevkefza și Nuri au confiscat apoi toți galbenii și toate bijuteriile pe care Abdul-Aziz și mama acestuia, Pertevniyal, le ascunseseră în haremul de la Dolmabahçe Sarayı, transferând aceste comori în propriile seifuri.

Atunci când a devenit sultan, Murad avea aproape treizeci și șase de ani, petrecându-și ultimii cincisprezece ani consemnat în Cușcă. Abdul-Aziz îi oferise o libertate considerabilă, dat fiind că era vorba despre prințul moștenitor, în special atunci când el și fratele lui, Abdul-Hamid, fuseseră incluși în lungul turneu european al sultanului, în 1867. Faptul că se exprima fluent în franceză, că era un dansator desăvârșit și că avea abilitatea de a purta conversații cu doamnele din Europa — toate acestea au stârnit o anumită simpatie pentru Murad la curtea britanică. Regina

Victoria a încercat să mijlocească o căsătorie între acesta și prințesa Marie de Mountbatten, propunerea fiind făcută de prințul de Wales lui Fuad Pașa, ministrul de externe, care i-a și transmis-o prințului Murad. Acesta i-a pomenit de propunere fratelui său, Abdul-Hamid, care s-a grăbit să îl informeze pe Abdul-Aziz. Sultanul, furios, a respins imediat propunerea, criticându-l cu severitate pe Fuad Pașa pentru rolul său de intermediar.

Lui Murad i se permisese să aibă propriul harem în Dolmabahçe Sarayı de-a lungul întregii domnii a lui Abdul-Aziz. Sunt cunoscute numele a patru dintre concubine, femeile lui dăruindu-i în total șapte copii în anii în care a fost prinț moștenitor, doi dintre aceștia murind în fragedă pruncie.

Murad era un cititor pasionat, manifestând un adânc interes pentru muzică și arhitectură. De asemenea, era foarte interesat de politica vremurilor lui, iar câtă vreme a fost prinț moștenitor s-a întâlnit cu o serie de liberali turci cunoscuți ca Yeni Osmanlılar, adică Junii Otomani. Medicul grec al prințului, Capoleone, l-a introdus în societatea francmasonilor, acolo unde prințul s-a împrietenit cu poetul și dramaturgul Namık Kemal, unul dintre promotorii de vârf ai mișcării Junilor Otomani.

Atunci când a urcat pe tron, Murad era deja un alcoolic înveterat, iar condiția lui mintală era atât de șubredă, încât în niciun caz nu i-ar fi permis să domnească. Tradiționala ceremonie a încingerii noului sultan la Eyüp a fost amânată tocmai din pricina stării în care se afla Murad, apoi s-a luat decizia ca această tradiție să nu fie onorată deloc în cazul lui. Murad nu se putea controla suficient de mult ca să poată primi vizitatori sau ambasadorii acreditați la Istanbul. Supușii lui așteptau cu nerăbdare să îl vadă în *selamlık*, procesiunea ocazionată de rugăciunea de amiază din ziua de vineri. Însă el se deplasa către moschee într-o caleașcă închisă, fiind dus direct în loja imperială perdeluită, rămânând nevăzut pentru ceilalți credincioși.

Moartea lui Abdul-Aziz l-a tulburat profund pe Murad, agravându-i boala mintală aflată deja într-un stadiu avansat. Apoi, în următoarele două săptămâni, el a avut parte și de alte experiențe traumatizante. La o săptămână după sinuciderea lui Abdul-Aziz, Nesrin, favorita sultanului decedat, a murit în chinurile nașterii, un enorm cortegiu funerar urmând-o la cimitirul Karaca Ahmed din Üsküdar. Mulțimea era condusă de fratele lui Nesrin, Çerkez (Cerchezul) Hasan, un tânăr ofițer care rămăsese loial fostului sultan. După funeralii, Hasan a fost trimis la post în Bagdad la ordinul ministrului de război, Hüseyin Avni Pașa, care dorea

Murad al V-lea părăsind Dolmabahçe Sarayı pentru rugăciunea de vineri la moscheea Dolmabahçe

să îl îndepărteze pe cerchezul cel exaltat de Istanbul înainte ca acesta să tulbure în vreun fel apele. Hasan s-a arătat revoltat de ordinul primit și, în 15 iunie, înarmat cu patru pistoale, a dat buzna în Înalta Poartă, în timpul unei întâlniri a cabinetului, începând imediat să tragă. Cu primele două focuri l-a ucis pe Hüseyin Avni Pașa și pe ministrul de externe, Rașid Pașa. Atunci când cei prezenți s-au năpustit spre el, încercând să îl dezarmeze, Hasan i-a luat pe rând, ucigând șapte persoane și rănind alte opt înainte să poată fi oprit. A fost luat și azvârlit în închisoare, judecat și condamnat peste alte două zile, iar în 18 iunie a și fost spânzurat.

Toate acestea l-au dezechilibrat și mai mult pe sultanul Murad, al cărui comportament a devenit tot mai bizar. La un moment dat l-a zărit într-o mulțime de oameni pe celebrul clovn Vehbi Molla, ceea ce l-a făcut să izbucnească într-un hohot de râs incontrolabil, însoțitorii lui văzându-se nevoiți să-l îndepărteze. Cu o altă ocazie, un grup de preoți ortodocși greci au venit la el să îl felicite, însă vederea sutanelor negre l-a înspăimântat pe sultan într-o asemenea măsură, încât acesta a sărit de pe

tron și a dat să fugă din încăpere. Mama lui, *valide* Șevkefza, a încercat să-l tămăduiască cu vrăji și farmece, iar atunci când toate acestea s-au dovedit a fi inutile, l-a chemat pe doctorul Capoleone, care a făcut uz de metode învechite, cum ar fi sângerări, aplicarea de lipitori și ventuze, precum și prescrierea unor tonifiante. În cele din urmă, consiliul imperial l-a chemat pe doctorul Leidesdorf, un renumit medic vienez specializat în boli mintale. După examinarea pacientului, acesta a informat guvernul că ar putea să-l vindece pe Murad, însă numai la Viena. Diagnosticul său a fost cel de alcoolism cronic, afecțiune care, cu concursul traumelor emoționale pe care sultanul le suferise, reușise să îl dezechilibreze. Un tratament de trei luni în clinica doctorului din Viena l-ar fi vindecat pe sultan, susținea Leidesdorf. Miniștrii însă au decis că nu își puteau asuma responsabilitatea de a-i permite sultanului să călătorească în străinătate în starea în care se afla, așa că dr. Leidesdorf a renunțat la caz și s-a întors la Viena.

Între timp, Midhat Pașa a continuat să facă presiuni pentru instituirea unei monarhii constituționale. Acesta se consultase deja cu prințul Abdul-Hamid, care l-a asigurat că, în cazul în care va urca pe tron, va accepta ideea de constituție. Toți cei implicați renunțaseră deja la speranța că starea lui Murad s-ar fi putut îmbunătăți vreodată, așa că Midhat Pașa a inițiat o mișcare având ca scop detronarea sultanului pe motive de incapacitate mintală și înlocuirea acestuia cu Abdul-Hamid. Marele-vizir Mehmed Rüștü Pașa s-a arătat de acord cu propunerea și, în ziua de 30 august, în timpul unei întruniri, cabinetul a votat în unanimitate detronarea lui Murad. *Șeyhülislam*-ul a emis o *fetva* prin care declara că Murad, din pricina afecțiunii mintale de care suferea, era incapabil să domnească, documentul fiind sprijinit cu un diagnostic medical semnat de mai mulți medici care confirmau faptul că era improbabil ca sultanul să își mai poată reveni vreodată. Ministrul de război a trimis ordin ca Dolmabahçe Sarayı să fie înconjurat de trupe, în vreme ce marele-vizir s-a dus să îl informeze pe Murad că fusese detronat. Sultanul a primit vestea cu resemnare, chipul lui rămânând impasibil, cu excepția unui zâmbet șugubăț, după care s-a lăsat escortat până la locul de detenție.

În zorii zilei următoare, ministrul de război a fost trimis să îl informeze pe Abdul-Hamid, aflat în locuința mamei lui adoptive, Perestu. Prințul a primit vestea cu calm, apoi s-a îmbrăcat și s-a lăsat condus de ministru și de o gardă de onoare compusă din 150 de soldați călare, până la Topkapı Sarayı. A ajuns la palat la ora opt dimineața, ducându-se direct

în Sala Imperială, acolo unde toți miniștrii și mai-marii statului l-au aclamat, el devenind astfel sultanul Abdul-Hamid al II-lea. La ora zece, o sută de tunuri au pornit o canonadă care a anunțat populația că vechiul sultan fusese detronat și că altul îi luase deja locul, apoi Abdul-Hamid s-a îmbarcat la Saray Burnu în caicul imperial și, însoțit de o flotilă în care se aflau toți demnitarii de la curte, s-a îndreptat către Dolmabahçe Sarayı. Acolo, el a fost felicitat de membrii familiei imperiale, primind jurămintele de credință ale miniștrilor și ale altor supuși. Și-a început domnia în data de 31 august 1876, el fiind al treilea sultan urcat pe tronul otoman în ultimele trei luni. Iată de ce vreme îndelungată locuitorii Istanbulului au numit anul 1876 „anul celor trei sultani“.

17

Sultanii întemnițați

În ziua în care Abdul-Hamid a ajuns sultan, el a primit felicitările femeilor din haremul imperial în Salonul Albastru de la Dolmabahçe Sarayı. După ce acestea și-au ocupat locurile prestabilite și l-au felicitat fiecare în parte pe sultan, a urmat o scurtă tăcere, apoi Seniye Sultan, o nepoată a lui Mahmud al II-lea, s-a repezit la Abdul-Hamid și i-a strigat: „Majestate, vă implor, nu-l ucideți pe sultanul Murad". Abdul-Hamid a rămas profund șocat, replicând pe un ton ofensat: „Cum poți spune așa ceva! El este fratele meu. Aceasta este lucrătura destinului. Eu nu mi-am dorit niciodată tronul, ei m-au chemat să îl ocup, după trei luni". Șerefnaz Hanım, una dintre femeile din harem, a dojenit-o pe Seniye, țipând la ea: „Este voința lui Dumnezeu! Sultanul Hamid a urcat pe tron. Cum poți spune așa ceva, Sultan Efendi?". Într-o tăcere stânjenitoare, noul sultan a părăsit apoi încăperea, domnia lui debutând cu o scenă de rău augur.

Ceremonia *kılıç kuşnaması*, adică încingerea unui nou sultan cu sabia lui Osman Gazi, a fost amânată la o săptămână după urcarea pe tron a lui Abdul-Hamid. Aceasta s-a desfășurat în cele din urmă în 7 septembrie 1876, atunci când sultanul a fost purtat în caicul imperial de la Dolmabahçe Sarayı la Eyüp, în vreme ce populația orașului stătea adunată pe malurile Bosforului și ale Cornului de Aur pentru a-i urmări deplasarea. Printre cei aflați acolo se număra și un tânăr ofițer francez de marină, pe nume Julien Viaud, devenit ulterior, sub pseudonimul Pierre Loti, un romancier celebru. Iată ce a scris acesta despre noul sultan în romanul său *Aziyadé*:

Era slab, palid și avea un aer trist și preocupat. Avea niște ochi mari, negri, înconjurați de cearcăne. Părea inteligent și distins.

Abdul-Hamid avea aproape treizeci și patru de ani atunci când a devenit sultan și își petrecuse ultimii cincisprezece ani din viață închis în Cușcă. De cum a ajuns sultan, el și-a consemnat cei trei frați aflați în viață, Mehmed Reșad și Mehmed Vahideddin continuând să trăiască în apartamentele lor de la Dolmabahçe Sarayı, în vreme ce sultanul detronat, Murad al V-lea și familia acestuia, au fost închiși în Çırağan Sarayı.

Cum mama lui Abdul-Hamid era moartă, cea care și-a asumat rolul de *valide sultan* a fost Perestu, mama lui adoptivă. Aceasta îi purtase de grijă încă din copilărie, iar sentimentele lui pentru ea erau la fel de profunde ca pentru mama lui adevărată, a cărei moarte îl lăsase neconsolat. Perestu fusese singura persoană care îi oferise dragoste părintească în timpul singuraticei lui copilării și tinereți, el fiind evitat și apoi tratat cu neîncredere de tatăl lui, Abdul-Medjid.

Perestu l-a încurajat pe Abdul-Hamid să își continue pasiunile: sculptura în lemn și tâmplăria, interese pe care el le-a păstrat de-a lungul întregii vieți. Tot ea l-a învățat bunele maniere care i-au impresionat într-o asemenea măsură pe observatorii străini, care altfel nu aveau nimic bun de spus despre el. Sultanul era deosebit de curtenitor și de delicat în relațiile pe care le stabilea cu femeile, o atitudine pusă pe seama influenței lui Perestu. Atunci când Abdul-Hamid și-a format curtea, Perestu și-a primit oaspeții arborând o atitudine de împărăteasă, îmbrăcată în niște veșminte demodate, care se purtaseră pe vremea când haremul încă se mai afla la Topkapı Sarayı, toate fiind înzorzonate cu nestemate dintre cele mai prețioase, împrumutate din vistieria imperială. Lady Layard, soția lui sir Austen Henry Layard, ambasadorul Marii Britanii, o descrie pe Perestu ca fiind „o femeie micuță încă trădând semnele unei mari frumuseți".

O altă persoană care i-a arătat sultanului afecțiune în prima parte a vieții a fost Pertevniyal, mama lui Abdul-Aziz. Atunci când acesta a fost consemnat în Cușcă, odată cu ascensiunea la tron a lui Abdul-Medjid, sultanul i-a permis lui Pertevniyal să rămână în haremul imperial. Abdul-Hamid venea adesea în vizită la Pertevniyal și, în vreme ce aceasta trăgea din *çubuk,* o pipă turcească lungă, el se lăsa inițiat în straniile științe ale numerologiei mistice, ale astrologiei, ale necromanției și ale magiei, domenii de interes care i-au făcut pe eunucii negri din harem să se teamă că aveau de-a face cu o vrăjitoare. De asemenea, sultanul asculta cu viu interes bârfele referitoare la curtea și la bazarurile de pe vremea când ea era *haseki* a sultanului Mahmud al II-lea. Pertevniyal cunoștea

mult mai multe lucruri despre viața orașului decât oricare altă femeie din palat, deoarece atunci când Mahmud al II-lea a zărit-o prima oară, ea lucra ca băieșiță în Istanbul. Acesta a văzut-o cărând un vraf de cearșafuri curate în hamam, fiind răpit de frumusețea ei voluptuoasă și vrăjit de înțelepciunea ei țărănească. După moartea fiului ei Abdul-Aziz, Pertevniyal a fost forțată să renunțe la titlul de *valide sultan,* moment în care s-a decis să se retragă în vechiul Harem de la Topkapı Sarayı, acolo unde trăise inițial, pe vremea când era *haseki* a lui Mahmud al II-lea. Acolo și-a și petrecut restul zilelor, în compania câtorva dintre vechile ei slujitoare, practic uitată de sultan și de curtea acestuia.

Copilăria marcată de singurătate a lui Abdul-Hamid a contribuit fără îndoială la paranoia care a devenit tot mai evidentă pe măsură ce sultanul a înaintat în vârstă, la fel ca mania de a spiona pe toată lumea din jurul lui. Câtă vreme mama lui, Tirimüjgan, fusese în viață, cu toate că era consemnată în propriul iatac, dat fiind că suferea de tuberculoză, aceasta l-a încurajat să o informeze de noutățile și bârfele din harem, iar el adesea putea fi surprins trăgând cu urechea la discuțiile fraților și surorilor lui, precum și ale celor cu care se afla în conflict. El și fratele lui mai mare, Murad, primiseră o educație mai bună decât cei mai mulți dintre predecesorii lor și amândoi se puteau exprima în limba franceză. Aceasta i-a permis lui Abdul-Hamid să afle mai multe lucruri despre ceea ce se petrecea în lume decât știuseră prinții din trecut, în special cei care trăiseră închiși în Cușcă. Atunci când Abdul-Hamid avea cincisprezece ani, el l-a întâlnit pe Arminius Vámbéry, orientalist și călător maghiar, care în momentul acela preda limba franceză fiicei celei mari a lui Abdul-Medjid, Fatma Sultan. Vámbéry a notat faptul că Abdul-Hamid o însoțea întotdeauna pe sora lui, Fatma, la lecții, observând că tânărul prinț era mult mai interesat de viața sentimentală a surorii lui decât de învățarea limbii franceze. Vámbéry descrie felul în care Abdul-Hamid își făcea apariția la aceste lecții:

> *stând tăcut și nemișcat, schimbându-și poziția numai atunci când eunucul care îl servea îi aducea obișnuita ceșcuță de cafea, ochii lui stăteau ațintiți pe figura profesorului, atât de avid era să soarbă fiecare cuvânt franțuzesc de pe buzele acestuia, iar atunci când sora lui era chemată să rezolve cine știe ce treburi casnice, el se adresa profesorului vorbind rar, cu un glas timid, rareori referindu-se la lecții și mai degrabă interesându-se de Reșid [Reșid Pașa, socrul Fatmei], de sora lui și de soțul acesteia.*

Peste numai câțiva ani, Abdul-Hamid și fratele lui, Murad, au început să facă mici excursii în lumea europenizată din Pera. În vreme ce lui Murad îi făcea plăcere să se afle în compania intelectualilor liberali afiliați mișcării Junii Otomani, pe care îi întâlnea în cafenelele politice din Pera, Abdul-Hamid prefera să își petreacă timpul cu finanțiștii aparținând minorităților creștine, în felul acesta împrietenindu-se cu bancherul grec Zarifi și cu brokerul armean Assani. Lăsându-se sfătuit de Zarifi, el și-a investit banii cu chibzuință, iar în momentul în care a urcat pe tron avea deja strânsă o avere personală de circa 70 000 de lire sterline.

Lui Abdul-Hamid îi plăcea să hălăduiască de unul singur prin Istanbul, de cele mai multe ori oprindu-se pe la magazinele și cafenelele la modă înșirate de-a lungul lui Grand Rue de Pera. Magazinul lui preferat aparținea unei tinere modiste belgiene pe nume Flora Cordier, descrisă de unul dintre admiratorii ei ca fiind „o fată cu păr bălai și cu niște ochi veseli". Abdul-Hamid s-a îndrăgostit de Flora, iar ea a acceptat un fel de măritiș, cu toate că acesta nu a fost niciodată recunoscut oficial, cei doi trăind în secret împreună în vila lui de la Therapia, aflată pe malul Bosforului. Prima mențiune a căsniciei lor apare într-o scrisoare adresată de Benjamin Disraeli lordului Salisbury și compusă imediat ce Abdul-Hamid a urcat pe tron, totul bazându-se pe niște informații trimise primului-ministru de Ambasada Britanică din Istanbul:

> *Noul sultan are o singură soție, o modistă din Pera, o belgiancă. El obișnuia să îi frecventeze magazinul, să cumpere de acolo mănuși etc., căzând într-o admirație fără de margini pentru ea. Într-o zi a întrebat-o: „Crezi că te-ai putea mărita cu mine?", la care ea a răspuns: „Pourquoi non?" — și asta a fost. Ea a fost cea care l-a montat împotriva vieții de la Serai și toate celelalte lucruri. Pe scurt — o Roxelana. Oare și el va fi un Soliman Magnificul?*

Povestea de dragoste dintre Abdul-Hamid și Flora Cordier a durat puțin mai mult de un an, deoarece opoziția lui Perestu și a altora a făcut imposibilă aducerea unei femei din Europa în haremul imperial. După 1876 ea nu mai este menționată nicăieri, atunci consemnându-se faptul că magazinul ei de pe Grand Rue era închis, gurile rele răspândind zvonul că tânăra fusese trimisă înapoi în Belgia.

Abdul-Hamid avea deja un harem înainte să devină sultan. Prima lui concubină cunoscută a fost Nazikeda, care în 1869 i-a dăruit o fiică pe

nume Ulviye. Pe când fetița avea șapte ani, a murit arsă după ce s-a jucat cu niște chibrituri în vreme ce Nazikeda, care încercase să o salveze, se alesese și ea cu niște arsuri severe. Leyla Hanım, consemnând povestea acestei tragedii, scrie că „Sultanul și consoarta lui au căzut în depresie, cei doi nemaiîntâlnindu-se multă vreme".

Prima soție a lui Abdul-Hamid a fost Bedrifelek, cu care s-a însurat în 15 decembrie 1868. În 11 ianuarie 1870, Bedrifelek a dat naștere primului lor fiu, Mehmed Selim, iar în 12 ianuarie 1871, unei fiice pe nume Zekiye. Abdul-Hamid a avut în total douăsprezece soții și concubine care i-au dăruit în total opt fii și opt fiice, printre care și doi gemeni. Patru dintre copiii sultanului au murit în fragedă pruncie sau în primii ani de viață.

La începutul regimului său, Abdul-Hamid s-a hotărât să se mute de la Dolmabahçe Sarayı la Yıldız Sarayı, Palatul Stelei, de pe dealurile de deasupra Palatului Çirağan. Timp de două decenii la Yıldız Sarayı s-au desfășurat lucrări ample de reconstrucție și extindere pentru a transforma proprietatea în reședința lui principală, el preferând de departe acest loc retras și împădurit poziției expuse în care se afla Dolmabahçe Sarayı. Yıldız nu era un palat în sensul convențional al cuvântului, ci o serie de chioșcuri și pavilioane răspândite prin pădurea și grădinile înconjurătoare, având un lac alimentat de apa unui pârâu peste care fuseseră construite mai multe poduri în stil rustic. Mai existau acolo, din loc în loc, mai multe cafenele cu pereți de sticlă, pentru ca sultanul să se poată opri ca să bea o cafea în vreme ce se plimba pe potecile pădurii. Doamna Max Müller, soția celebrului orientalist, descrie grădinile de la Yıldız Sarayı în care, într-o după-amiază, ea și soțul ei au fost invitați la ceai de către sultan:

În dreapta noastră se ridică zidurile înalte, golașe, ale Haremului, mai înalte decât orice zid de închisoare din Anglia. O ușă închisă și bine păzită reprezentase calea noastră de acces în interiorul zidurilor. Lăsând în stânga noastră un chioșc frumos și trecând printr-un culoar îngust, am pășit deodată într-un loc de o frumusețe de nedescris. Yıldız este amplasat în vârful celui mai înalt deal al capitalei, iar în fața noastră se întindea un lac mare sau un pârâu artificial, oglinda acestuia fiind acoperită cu caicuri și ambarcațiuni de toate formele, printre care se zărea și o barcă electrică. Grădinile împrejmuiau lacul, în povârniș, din toate direcțiile, gazonul fiind la fel de verde, iar pajiștea la fel de bine întreținută precum în cele mai bune grădini

englezești. Palmieri și tufe cochete fuseseră plantate peste tot, în vreme ce straturile de flori care mărgineau potecile erau o adevărată explozie de culori. Aerul părea saturat de aroma portocalilor înfloriți, iar grădinarii nu mai prididеau stropind pajiștea și chiar potecile presărate cu pietriș. Zidul Haremului, rămas acum în dreapta noastră, nu mai era golaș, fiind acoperit până sus cu trandafiri Banksia galbeni și albi, cu heliotropi, verbină dulce, floarea-pasiunii etc. Mii de porumbei albi sau gri-argintii — pasărea Profetului — zburau dinspre și către un porumbar uriaș înălțat lângă ziduri, pe jumătate ascuns de plantele agățătoare, în vreme ce întreaga scenă era luminată de strălucitorul soare oriental, în care fiecare obiect se distinge cu atâta claritate, încât ai impresia că ai pierdut simțul distanței. La capătul lacului se află o rață din lemn cu care Majestatea Sa Imperială se distrează adesea împușcând-o de la distanță. În depărtare se zăresc mici zone ale parcului care coboară către Bosfor.

Una dintre sultanele haremului imperial, la jumătatea secolului al XIX-lea

Abdul-Hamid a construit o fabrică de mobilă și un atelier de ceramică în incinta palatului, amândouă fiind renumite pentru calitatea produselor care erau folosite pentru decorarea încăperilor din Yıldız Sarayı și ale altor reședințe imperiale înșirate de-a lungul Bosforului. Și alte construcții se mai găseau acolo: un teatru, o bibliotecă, un observator, un laborator fotografic, un atelier de broderie, un muzeu cu animale împăiate și un altul care găzduia tablourile și antichitățile sultanului, un spital și patru cabinete, o farmacie, atelierul de tâmplărie al sultanului însuși, un joagăr pentru fabrica de mobilă, cuști și un spital pentru câinii sultanului, cinci grajduri pentru caii acestuia, un aviariu pentru păsări tropicale și o grădină zoologică pentru celelalte animale, printre care se număra și un leu.

Abdul-Hamid a mai construit la Yıldız o creșă și o sală de clasă, pentru propriii copii, ambele clădiri fiind descrise în memoriile fiicei lui, Ayșe, născută la 1 noiembrie 1887 și având-o ca mamă pe Müșfika Kadın. Primele amintiri ale lui Ayșe sunt asociate cu dădaca din creșă, care se pare că a copleșit-o cu dragostea ei:

Pe vremea când eram mititică, ea obișnuia să mă pună în pat și să se așeze la capătul acestuia îngânându-mi cântece de leagăn până când

Doi dintre mezinii lui Abdul-Hamid al II-lea, împreună cu servitorul lor, un eunuc negru; fotografie realizată de Basile Karagopoulo, cca. 1870

adormeam. Mă îmbrăca și mă îngrijea cu o dăruire, o atenție și o dragoste nețărmurite. Eu o pupam și îi spuneam „dădăcuța mea", în vreme ce ea îmi spunea „adorata mea, îngerașul meu de prințesă".

După ce Ayșe a părăsit creșa, a început să frecventeze, în fiecare dimineață, împreună cu frații ei, sala de clasă. Membri ai personalului lui Abdul-Hamid le dădeau acestora lecții care, după spusele prințesei, le ofereau o educație mai cuprinzătoare decât cea de care avuseseră parte copiii de os regal din trecut:

Înainte să sosim, servitorii așezau în sala mare pupitre și niște perne roșii, din catifea. Călimarele și penele de scris ne așteptau așezate pe pupitre. Învățătorii noștri erau secretarul privat Hasib Efendi și criptologul Kamil Efendi. Hasib Efendi ne preda Coranul, limbile arabă și persană, în vreme ce Kamil Efendi preda limba și literatura turcă, principiile otomane, aritmetica, istoria și geografia. Mama îmi pregătea ghiozdanul. Acesta era confecționat dintr-o catifea purpurie foarte frumoasă, brodată cu fir argintiu. Înăuntru se afla un abecedar prețios, cu coperte aurite și câteva bastonașe de aur, cu vârful de diamant. Purpuriul era culoarea mea preferată.

La intrarea superioară a domeniului palatului a fost înălțată o nouă moschee, cunoscută ca Hamidiye Camii, pentru ca Abdul-Hamid să nu mai fie nevoit să se aventureze pe străzile orașului pentru *selamlık,* procesiunea imperială ocazionată de rugăciunea de vineri la prânz.

Teatrul de la Yıldız fusese construit pentru Abdul-Hamid de Sarkis Balian între anii 1888–1889. Patru ani mai târziu, sultanul a tocmit o companie italienească de actori ambulanți conduși de Arturo Stravolo, din aceasta făcând parte tatăl, fratele, sora, soția și fiica maestrului. Uneori Abdul-Hamid cerea ca intriga pieselor și operelor să fie modificată deoarece ura finalurile nefericite, așa că *Traviata* a devenit *Madame Camélia*, în care Violetta se însănătoșește înainte de ultima cădere a cortinei.

Sultanul era un cititor pasionat, în special de romane polițiste. De fapt, acestea îi erau citite de Ismet Bey, șeful garderobei imperiale, care stătea nevăzut, îndărătul unui paravan. Personajul lui preferat era Sherlock Holmes și de cum Arthur Conan Doyle publica o nouă carte, sultanul punea ca aceasta să fie tradusă în limba turcă, apoi o parcurgea pe toată chiar și într-o singură noapte. De asemenea, biroul lui de traduceri îi

pregătea o selecție de ziare străine, tipărite atât la Istanbul, cât și în alte locuri. Altfel, sultanul își petrecea serile citindu-și voluminoasa corespondență sau studiind nenumăratele *djournal*-e, adică dosare, pregătite pentru el de o întreagă armată de spioni. Miniștrii și secretarii de stat se puteau aștepta să fie convocați de sultan la orice oră din zi sau din noapte deoarece suveranul suferea de insomnie și arareori dormea altfel decât scurte perioade de timp.

În momentul în care Abdul-Hamid a urcat pe tron, o altă criză se iscase în Balcani. Pericolul izbucnirii unui război între turci și ruși a făcut ca marile puteri să se întâlnească la Istanbul pe data de 4 noiembrie 1876. Scopul lor declarat era prezervarea integrității teritoriale a Imperiului Otoman. În același timp se dorea ca sultanul să ia în considerare inițierea unor reforme guvernamentale în Bulgaria și Bosnia.

Midhat Pașa l-a sfătuit pe Abdul-Hamid să se înfățișeze în fața europenilor declarând că este pregătit să aprobe textul unei constituții, știut fiind că sultanul acceptase ca în țara lui să se formeze o comisie constituantă. Condusă de Midhat Pașa, aceasta a schițat textul unei constituții, care a fost aprobat de membrii cabinetului în 6 decembrie 1876, sultanul prezervându-și dreptul de a exila orice supus care reprezenta, din punctul lui de vedere, un pericol pentru stat. Abdul-Hamid l-a numit pe Midhat Pașa în funcția de mare-vizir, iar în ziua de 19 decembrie noul parlament otoman a început să funcționeze.

Adunarea de la Istanbul a fost un eșec total, iar în 20 ianuarie 1877, delegații au plecat acasă. Aceasta i-a oferit lui Abdul-Hamid ocazia să se descotorosească de Midhat Pașa, destituindu-l din funcție în 5 februarie 1877 și trimițându-l în exil în aceeași zi, la bordul iahtului regal *Izzedin*. În seara aceleiași zile, sultanul s-a dus să își viziteze mama adoptivă, Perestu, la Dolmabahçe Sarayı, care i-a cântat la pian pentru a-i calma nervii. Offenbach și Meyerbeer se numărau printre compozitorii preferați ai sultanului, așa că femeia i-a cântat câteva melodii scrise de aceștia, în vreme ce Abdul-Hamid privea pe fereastră cum *Izzedin* părăsea cheiul având-l la bord pe cel mai mare dușman al său. A ridicat o mână, făcându-i semn lui Perestu să se oprească din cântat, iar ea l-a auzit șoptindu-și în barbă: „Ce nerozie din partea lui Midhat să-și supere sultanul".

Abdul-Hamid a inaugurat în chip oficial primul parlament otoman în cadrul unei ceremonii organizate la Dolmabahçe Sarayı în 19 martie 1877, iar apoi Camera Deputaților s-a adunat la Palatul de Justiție de lângă Hagia Sophia. Parlamentul se bucura de o autonomie restrânsă,

întrucât Abdul-Hamid avusese grijă ca toată puterea reală să rămână în propriile mâini.

Țarul Aleksandru al II-lea a declarat război Imperiului Otoman în 24 aprilie 1877, iar peste nouă luni armata rusă ajunsese până în suburbiile Istanbulului, la San Stefano. Marile Puteri au intervenit, iar termenii păcii au fost stabiliți prin Tratatul de la Berlin, semnat în 13 iulie 1878. Imperiul Otoman pierdea în felul acesta teritorii vaste din Balcani și din Anatolia de nord-est, iar Poarta era obligată să plătească o imensă despăgubire către țar. În acest timp, Abdul-Hamid a dizolvat Parlamentul Otoman, care nu avea să se mai întrunească decât peste treizeci de ani.

Acum că se descotorosise de propriul parlament, Abdul-Hamid a preluat controlul tuturor deciziilor guvernamentale, atât cele civile, cât și cele militare. Layard raporta la Londra că „Majestatea Sa domnește ca un despot și, prin urmare, totul se află sub controlul și sub administrația lui personală".

Abdul-Hamid se temea de existența unui complot care ar fi urmărit să îl repună pe tron pe fratele lui, Murad, temere care i-a agravat tendințele paranoice. La începutul domniei lui, crease o rețea de spioni care îi furniza informații despre toate lucrurile care se petreceau în imperiu, în special în bazarurile și în cafenelele din Istanbul. Sultanul și informatorii lui notau toate aceste lucruri în *djournal*-e, activitate care în cazul lui Abdul-Hamid devenise o adevărată obsesie. Sultanul nu se despărțea niciodată de *djournal*-ul lui, așa cum a observat și Layard: „Sultanul rareori uită vreun lucru care îi este comunicat, având obiceiul să noteze totul într-un *djournal* pe care îl păstrează cu grijă și pe care de obicei îl ține în mână. Acolo el păstrează orice observație sau declarație pe care o consideră demnă de interes, citând adesea din acestea în timpul întrevederilor noastre".

În ziua de 20 mai 1878, un islamist fundamentalist pe nume Ali Suavi a atacat Çırağan Sarayı împreună cu circa o sută de refugiați din Balcani, scopul lui fiind acela de a-l elibera pe sultanul detronat Murad al V-lea, readucându-l la putere. Atacul a fost dejucat de jandarmeria locală, care i-a ucis atât pe Ali Suavi, cât și pe jumătate dintre asociații acestuia, capturându-i sau dispersându-i pe ceilalți. De cum situația a revenit sub control, Abdul-Hamid i-a îndepărtat pe Murad și pe familia acestuia de la Çırağan, punându-i sub pază strictă în Malta Köşkü de la Yıldız Sarayı, acolo unde îi putea supraveghea personal. În cele din urmă, ei au primit permisiunea de a se înapoia la Çırağan Sarayı, fiind însă păziți cu

Încercarea lui Ali Suavi de a-l elibera pe sultanul detronat Murad al V-lea

mai multă strășnicie decât înainte și consemnați să trăiască într-o aripă a palatului cunoscută sub numele de Mabeyn.

Revolta eșuată a sporit temerile lui Abdul-Hamid privind siguranța lui personală, așa că a oprit accesul publicului în zonele de lângă Yıldız Sarayı, palatul devenind o fortăreață puternic păzită. Din momentul acela, sultanul rareori a mai fost văzut în public, cu excepția *selamlık*-ului de vineri, atunci când se deplasa până la Hamidiye Camii, moscheea aflată lângă intrarea superioară a Yıldız Sarayı sau cu ocazia ceremoniilor în timpul cărora trebuia să meargă la Topkapı Sarayı, iar atunci era întotdeauna însoțit de o companie de arnăuți înarmați până-n dinți. Paranoia lui s-a intensificat în chip vizibil, sultanul trecând printr-o criză de nebunie atât de serioasă, încât vreme de două săptămâni nu a mai ieșit din propriul iatac. În lipsa lui, mama sa adoptivă, Perestu, precum și medicul său grec, Mavroyeni, au jucat efectiv rolul de regenți.

Layard a fost rechemat din postul de ambasador la Poartă în luna aprilie a anului 1880. În timpul ultimei audiențe pe care acesta a primit-o la Abdul-Hamid, sultanul i-a dăruit portretul lui Mehmed Cuceritorul realizat de Bellini, tablou care acum se află la Galeria Națională din Londra. Abdul-Hamid nutrea o adâncă afecțiune pentru Layard și pentru soția acestuia, păstrând prietenia cu cea din urmă chiar și după ce anumite reproșuri privind Tratatul de la Berlin au făcut ca Layard să

cadă în dizgraţia sultanului. Lady Layard a fost prima femeie invitată să mănânce la masa sultanului, acesta dând voie propriilor copii să se ducă la ceai în Ambasada Britanică din Pera. Ea vizitase adesea haremul şi îl văzuse pe sultan jucându-se cu propriii copii, reparând o jucărie stricată aparţinând uneia dintre fiice, şi ascultase cum suveranul citeşte poveşti populare turceşti sau interpretează la pianolă muzică scrisă de Offenbach. De asemenea, cei doi au discutat despre planurile de a deschide un pension în care tinerele turcoaice de familie bună ar fi putut primi o educaţie occidentală fără a stârni opoziţia islamiştilor.

Layard face o schiţă deosebit de interesantă caracterului lui Abdul-Hamid, menţionând zvonul neconfirmat că sultanul nu ar fi fost de fapt fiul lui Abdul-Medjid, precum şi o altă poveste conform căreia el ar fi avut ceva sânge armenesc, datorat mamei lui, Tirimüjgan:

Sultanul era un bărbat mai degrabă scund. Chipul îi era osos şi bonom. Barba şi părul, negre ca pana corbului. Trăsăturile nu trădau origini tătăreşti, el nepărând să semene cu niciunul dintre predecesorii săi — excepţie făcând poate Sultanul Mahomed Cuceritorul, al cărui portret, semnat de Gentile Bellini şi pentru care Mahomed chiar a pozat, se află în posesia mea. Figura lui părea mai degrabă cea a unui armean sau a unui evreu, ceea ce părea să dea substanţă bârfei ce circula în cercurile din Pera şi Galata, colportorii susţinând că el nu ar fi fiul lui Abdul Mejit şi că ar fi avut ceva sânge armenesc... Se îmbrăca foarte simplu, purtând un frac şi nimic altceva care să îl deosebească de vreun european, cu excepţia unui fes roşu, turcesc...

Avea o anumită aplecare către misticism şi adesea avea pusee de fanatism. Pe de altă parte însă, mintea lui indubitabil ascuţită îl determina să intre în conflict cu teoriile bazate pe existenţa unor lucruri supranaturale şi, în pofida impulsului iniţial de a-şi prezerva aura de sfinţenie, ca succesor al lui Mahomed, îndrăznea să intre în discuţii despre probleme delicate, de natură religioasă, faţă de care manifesta o mare doză de scepticism... Sultanul nu era deloc un credincios habotnic, însă etala în viaţa publică comportamentul unui musulman pios.

În 1878, Abdul-Hamid s-a simţit obligat să îl recheme pe Midhat Paşa din exil, numindu-l guvernator al Siriei, acolo unde acesta a stat vreme de doi ani, până când a fost trimis la Izmir. Apoi, în 17 mai 1881, Midhat a fost arestat şi readus la Istanbul, acolo unde, împreună cu alţi nouă bărbaţi, a fost judecat pentru vina de a-l fi asasinat pe sultanul

Abdul-Aziz. Procesul, pe care sir Henry Elliot l-a descris ca fiind „o farsă dezgustătoare" a început și s-a încheiat în 27 iunie, toți cei zece acuzați fiind condamnați la moarte. Vestea a provocat un val de proteste în vestul Europei, care i-au forțat mâna lui Abdul-Hamid să comute condamnările la moarte în închisoare pe viață, astfel că în 28 iulie, Midhat Pașa și Hayrullah Efendi au fost trimiși într-un lagăr din Arabia. Moartea lui Midhat Pașa a survenit în 8 mai 1884 atunci când, conform mărturiei lui Hayrullah Efendi, acesta a fost sugrumat de gardieni, ulterior fiind îngropat într-un mormânt nemarcat.

Abdul-Hamid al II-lea (1876–1909), la mijlocul domniei sale

La începutul toamnei anului 1889, kaizerul Wilhelm al II-lea a efectuat o vizită de stat la Istanbul, la numai un an după ce urcase pe tron. Abdul-Hamid l-a întâmpinat cu multă căldură, găzduindu-l pe kaizer și anturajul acestuia în Merasim Köșkü, un nou pavilion înălțat la porunca sultanului, în cadrul Yıldız Sarayı-ului, având în vedere chiar această vizită. Acesta a fost primul pas făcut de Germania în scopul pătrunderii pe piața din Turcia Orientală, proiectul incluzând și construirea unei linii de cale ferată care urma să lege Berlinul de Bagdad. Abdul-Hamid s-a arătat încântat de succesul pe care l-a avut vizita kaizerului, însă a rămas

prudent în ceea ce îi privea pe germani, chiar și după cea de-a doua vizită făcută de Wilhelm, nouă ani mai târziu. Contele Ostrorog, un nobil cu origini franco-poloneze care lucrase mulți ani în serviciul lui Abdul-Hamid, consemnează: „Sultanul era încântat, însă nu îndrăgostit de kaizer. Era fascinat, însă nu convins".

Problema armenilor din Imperiul Otoman fusese un subiect de dispută cu reprezentanții Marilor Puteri încă de la începutul domniei lui Abdul-Hamid. Exacerbarea naționalismului armean, încurajată de Rusia, a agravat serios problema. Două grupări revoluționare armenești aparținând Partidului Social-Democrat Hunchakian (hunchakii) și Federației Revoluționare Armene (dașnakii), au început să desfășoare activități cu caracter terorist în Imperiul Otoman, provocând reprimări sălbatice din partea kurzilor din Cavaleria Hamidiye, unități ale armatei otomane numite astfel în onoarea lui Abdul-Hamid.

În ziua de 26 august 1896, un grup de teroriști hunchaki a ocupat Banca Otomană din Galata, ucigând doi funcționari și ținând ostatici alți o sută cincizeci de angajați și de clienți, amenințând că vor arunca în aer întreaga clădire. Apoi, în ziua de vineri, asupra lui Abdul-Hamid a fost aruncată o bombă, în vreme ce acesta se îndrepta către rugăciunea de prânz de la Hagia Sophia. Cu toate că sultanul nu a pățit nimic, câțiva dintre soldații din serviciul de gardă au fost uciși. Evenimentul a declanșat un nou val de represiuni, în urma cărora numai în Istanbul și-au pierdut viața în jur de zece mii de armeni. Teroriștii hunchaki aflați în Banca Otomană își negociaseră deja ieșirea în siguranță din oraș, întreaga lume fiind acum alertată cu privire la cauza independenței Armeniei.

Masacrarea armenilor a produs reacții vehemente în Occident, primul-ministru britanic Gladstone numindu-l pe Abdul-Hamid „Marele asasin", iar Clemenceau înfierându-l cu porecle precum „Monstrul din Yildiz" sau „Sultanul roșu". Marile Puteri i-au trimis sultanului o cablogramă avertizându-l că „masacrele trebuie să înceteze imediat, iar dacă situația va continua, aceasta îi va pune în pericol atât tronul, cât și dinastia". Abdul-Hamid a ascultat aceste avertismente și vineri, 28 august, a emis un ordin prin care cerea oprirea crimelor.

Abdul-Hamid și-a sărbătorit Jubileul de Argint ca sultan și calif în 1901. Cu această ocazie, și-a făcut public planul de a construi o cale ferată de la Damasc la Mecca și Medina care le va ușura musulmanilor călătoria în Hejaz și, prin urmare, pelerinajul către Orașele Sfinte. Numai musulmanii aveau dreptul să contribuie la construcția viitoarei Căi

Ferate Hejaz, Abdul-Hamid făcând prima donație în valoare de 50 000 de lire sterline.

În cei douăzeci și cinci de ani de domnie a lui Abdul-Hamid, fratele lui cel detronat a trăit în Çirağan Sarayı, fiind închis acolo împreună cu familia sa. Mama lui Murad, Şevkefza, fostă *valide sultan,* murise în 1889, fiind îngropată alături de soțul ei, Abdul-Medjid, în *türbe*-ul acestuia din cadrul moscheii Selim I. Înainte să devină sultan, Murad avea deja trei fii și două fiice. Cum doi dintre băieți au murit în fragedă pruncie, în viață rămăsese numai Selahaddin. După ce a fost detronat, Murad a mai avut două fiice, dintre care una a murit de mică. Cea rămasă în viață purta numele de Fatma. Fiul lui Murad, Selahaddin, precum și fiicele lui, Hadice, Fehime și Fatma, erau închise împreună cu el și cu mamele lor în Çirağan Sarayı. Haremul din Çirağan Sarayı era condus de Ebru, *birinci kadın* a lui Murad, care deținea această funcție în pofida faptului că nu îi dăruise soțului ei niciun copil. Acest fapt este consemnat de istoricul turc Haluk Şehsuvaroğlu, a cărui mărturie se bazează pe discuțiile pe care le avusese cu trei dintre favoritele lui Murad, închise și ele la Çirağan Sarayı.

Ebru, Baş Kadın [cadâna șefă] a lui Murat al V-lea, era o foarte bună croitoreasă. Era o persoană foarte bine informată, politicoasă și bine crescută. Cu toate că nu dăduse naștere niciunui copil, în momentul în care Murat a urcat pe tron, acesta a refuzat să o reducă la statutul de ikbal (sclavă), făcând-o Baş Kadın în contradicție flagrantă cu tradiția otomană...

Şehsuvaroğlu continuă scriind despre alte câteva femei din haremul sultanului detronat, în special despre Tarzi Nevin, o muziciană desăvârșită, chinuită de lipsa de dragoste reciprocă a lui Murad:

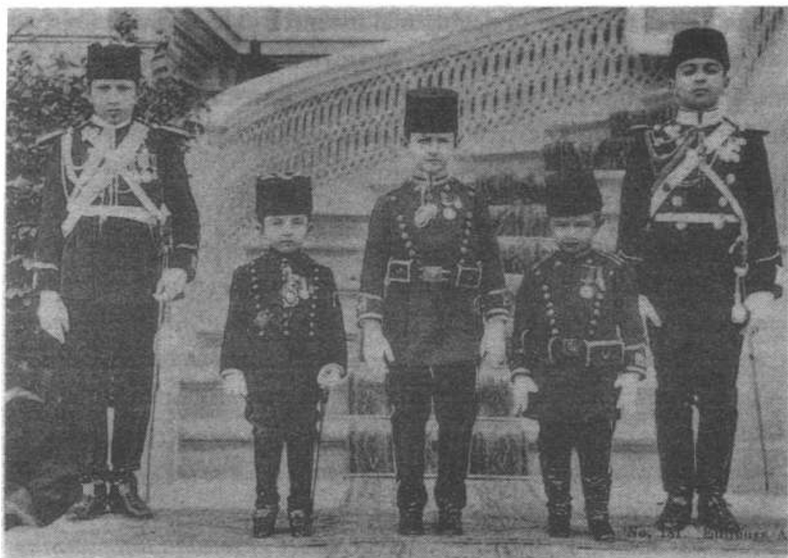
Tarzi Nevin era una dintre femeile de la curte care fusese îndrăgostită până peste urechi de Sultanul Murat încă de pe vremea când acesta era un prinț. Abdül Hamit Efendi, care știa prea bine ce se petrecea, chiar l-a sfătuit pe fratele său să îi răspundă femeii cu aceeași afecțiune. „În numele lui Dumnezeu, frate, ai reușit să o întristezi. De ce nu o iei?".

Tarzi Nevin a făcut mai multe crize pasionale în Çirağan Sarayı. Nu se spăla, nu se pieptăna, ba chiar uita cine era. Această situație a continuat o vreme, însă niciodată, nici pe vremea când era prinț și nici mai târziu, Murat nu a văzut în ea un obiect al dragostei sau al pasiunii.

Tarzi Nevin era sufletul haremului de la Çirağan Sarayı. A reușit să adune un număr de actori talentați și să organizeze reprezentații teatrale. Câteva dintre fete se îmbrăcau în haine bărbătești și jucau în fața lui Murat al V-lea. Tot ea a încropit un remarcabil ansamblu muzical. Supraveghea repetiții și organiza concerte, în același timp predând tinerilor șehade *[prinți] și tinerelor sultănițe limbile persană și arabă. Tot ea a compus câteva piese, inclusiv niște valsuri și polci. În serile în care se țineau concertele, Tarzi Nevin se așeza la pian, simțindu-se copleșită de emoție în prezența Sultanului Murat. În vreme ce cânta, două fete o țineau de umeri. Părea să intre într-un fel de transă, interpretând cele mai dificile piese cu multă măiestrie.*

După ce fostul Sultan a fost închis în Çirağan, educația și creșterea copiilor acestuia au fost încredințate acestor femei. Câteva dintre ele vorbeau arabă și persană, în vreme ce altele stăpâneau bine limba franceză. Femeile de la Çirağan Sarayı însă, se distingeau cel mai mult ca pianiste și interprete ale unor instrumente orientale.

Murat al V-lea și-a petrecut zilele în care a stat închis în Çirağan Sarayı citind sau ascultând muzică. El însuși era un pianist foarte bun. De asemenea, se arăta extrem de interesat de creșterea și educația propriilor copii... Și aceștia învățaseră foarte bine să cânte la pian. Mezina lui Murat participa uneori în cadrul reprezentațiilor teatrale, în vreme ce o altă fiică se așeza la

Petrecere ocazionată de circumcizie: trei dintre mezinii lui Abdul-Hamid, flancați de doi băieți ceva mai mari; fotografie cu autor necunoscut, 1897

pian... La Çirağan, toată lumea știa să scrie, să citească și să descifreze o partitură muzicală. În același timp, necesitatea le împinsese pe toate fetele să deprindă tot felul de meșteșuguri...

Prin intermediul marelui-eunuc negru Cevher Ağa, cunoscut și ca Baş Musahib, Abdul-Hamid îl supraveghea îndeaproape pe fratele său închis. Acesta îi raporta sultanului tot ceea ce auzea. Murad a profitat la un moment dat de această situație pentru a-l lua peste picior pe fratele său, după cum consemnează Şehsuvaroğlu:

Baş Musahib venea adesea să întrebe dacă exista vreo doleanță, însă de-a lungul anilor în care stătuse închis, niciodată Murat nu îl rugase pe fratele său să-l ajute cu ceva. Într-o zi însă, a spus: „Hai să îl rog pe fratele meu să îmi ofere un lucru care îl va face să creadă că am înnebunit. Știu că așa ceva i-ar face plăcere!" — așa că l-a rugat să-i trimită o pasăre într-o colivie!

În timpul petrecut închis în Çirağan Sarayı, sănătatea mintală a lui Murad s-a îmbunătățit considerabil, fiind eliberat de povara funcției de sultan și reducând considerabil consumul de alcool, cu toate că a continuat să bea vin sau bere la mese, în loc de apă. Condițiile precare de la Çirağan l-au determinat să devină mai inventiv, să își sporească respectul de sine. Era mândru de faptul că, în lipsa unui dentist, învățase să își extragă singur măselele atunci când acestea se stricau prea tare. De asemenea, lipsa responsabilităților l-a ajutat să-și cultive interesul pentru cultură, așa cum remarcă și Şehsuvaroğlu:

Deținea o bibliotecă foarte bogată, el petrecându-și o mare parte a timpului citind, scriind, cântând la pian și povestind despre vremurile apuse celor care trăiau împreună cu el. Murat era un membru al dinastiei otomane care se pricepea cu adevărat la muzica occidentală, compunând chiar câteva piese pe vremea când fusese prinț și apoi prinț moștenitor. Cea mai cunoscută dintre acestea este „Marșul Silistrei". Câtă vreme a stat închis la Çirağan, a mai compus câteva piese, iar în 1882 a compus o polcă dedicând-o celei de-a doua lui nepoate, Celile Sultan.

Murat al V-lea îi pomenea adesea pe tatăl și pe unchiul lui, povestind întâmplări din călătoria pe care o efectuase în Europa. Deseori le descria amănunțit copiilor săi ceea ce văzuse în Franța și în Anglia, neuitând să

menționeze sentimentul de libertate pe care îl trăise în acele locuri. „Într-o zi vom fi liberi, obișnuia el să spună, iar eu vă voi lua cu mine pe o corabie și vom vizita toate aceste țări."

Murad nu și-a recâștigat însă niciodată libertatea, el murind din pricina diabetului, în 29 august 1904, în Çirağan Sarayı, locul în care stătuse închis douăzeci și opt de ani fără două zile. Ultima lui dorință a fost ca fiul lui, Selahaddin, să-i citească din Coran, acesta închizând cartea în clipa în care tatăl său a murit în liniște și pace. În ziua următoare, Murad a fost înmormântat în *türbe*-ul de la Yeni Cami, al șaselea și ultimul sultan depus acolo.

În vreme ce Murad se elibera din închisoare prin moarte, fratele lui, Abdul-Hamid, poreclit în Occident „Sultanul roșu", își începea ultimii ani de regim opresiv în Yıldız Sarayı, o închisoare pe care și-o construise singur.

18

Căderea casei lui Osman

În ziua de 21 iulie 1905, o nouă tentativă de asasinare a lui Abdul-Hamid s-a petrecut atunci când o căruță plină cu dinamită a explodat în piața aflată în afara moscheii Hamidiye, în timp ce sultanul participa la *selamlık*-ul săptămânal. Atentatul s-a soldat cu șaptesprezece victime. În momentul exploziei, Abdul-Hamid se afla în interiorul moscheii, așa că a scăpat teafăr și nevătămat.

Șeful poliției a pus atentatul în cârca teroriștilor armeni, însă arestările și declarațiile date sub tortură nu au oferit o explicație credibilă cu privire la forțele care se aflaseră în spatele tentativei de asasinat. Sultanul cel paranoic a început să se teamă de toată lumea, privind cu suspiciune până și loialitatea propriei armate și a personalului de la palat. Domnia lui a devenit și mai despotică, cărțile, ziarele și piesele de teatru fiind supuse cenzurii, în vreme ce orice persoană suspectată că ar avea vederi liberale putea fi închisă sau trimisă în exil.

Forțele care se opuneau dictaturii lui Abdul-Hamid erau conduse de un grup de liberali cunoscuți ca „Junii Turci", din rândul cărora în cele din urmă s-a format un partid intitulat „Comitetul Unității și Progresului" (CUP). Acesta a organizat două congrese în Paris, primul în februarie 1902, iar al doilea în decembrie 1907, acolo unde s-a lansat și o declarație comună prin care se cerea detronarea lui Abdul-Hamid și crearea unei democrații, chiar și prin mijloace violente dacă ar fi fost necesar. În 23 iulie 1908, liderii CUP au trimis o cablogramă prin care îi dădeau lui Abdul-Hamid un ultimatum, informându-l că, în cazul în care constituția nu avea să fie reimplementată în următoarele douăzeci și patru de ore, armata staționată în Macedonia va porni în marș către

Istanbul. Abdul-Hamid a primit mesajul și a doua zi a reinstaurat regimul constituțional, declarând că și parlamentul urma să fie reînființat.

Alegerile pentru noul Parlament Otoman au fost ținute în toamna anului 1908, CUP ocupând toate cele 288 de locuri din Camera Deputaților, mai puțin unul. Acest al doilea parlament s-a întrunit în Palatul de Justiție la prânz, în data de 17 decembrie 1908, Abdul-Hamid rostind un discurs de pe tron — o scenă plină de dramatism, descrisă de H.G. Dwight:

> *Sultanul își ținea mâna pe sabia imperială, privind în jos, tunica lui simplă, întunecată, conferindu-i o anumită demnitate acestui personaj vădit afectat de trecerea anilor și de propriile temeri, însă nu într-atât de încărunțit pe cât ne-am fi putut aștepta. Un nas coroiat, o barbă bogată, o pereche de ochi iscoditori îndreptându-se rând pe rând la fețele care reprezentau toate rasele și regiunile vastului său imperiu. Tăcerea și intensitatea privirii lui a crescut în chip dramatic pe măsură ce secundele se preschimbau în minute. „Un lup în cușcă!" a șoptit cineva aflat în spatele meu...*

Musulmanii fundamentaliști au demonstrat împotriva noii constituții, cerând revenirea la legea sacră a *șeriat*-ului. În noaptea dintre 12 și 13 aprilie 1909, soldații Primei Armate s-au unit cu studenții din medrese, asaltând clădirea parlamentului, ucigând doi deputați și obligându-i pe ceilalți să fugă, îngroziți, care încotro. Membrii CUP încă aflați în Istanbul au fugit și ei, lăsând din nou controlul guvernului în mâinile lui Abdul-Hamid.

Cei care se opuneau lui Abdul-Hamid erau conduși de Mahmud Șevket Pașa, comandantul Armatei a III-a din Salonic, care și-a adus trupele macedonene cu trenul până în orașul Çatalca, în afara Istanbulului, împresurând la propriu capitala. Pe data de 22 aprilie, cei mai mulți dintre deputații și miniștrii dispersați s-au întâlnit în secret la San Stefano* organizând o Adunare Publică Națională sub conducerea fostului mare-vizir Said Pașa. Acolo a fost supusă la vot detronarea lui Abdul-Hamid în favoarea fratelui său mai tânăr, Mehmed Reșad, decizia luată urmând să rămână secretă până când armata ar fi preluat controlul asupra orașului.

Mahmud Șevket Pașa a intrat cu trupele în Istanbul în dimineața zilei de 24 aprilie și, înainte de sfârșitul zilei, forțele lui au preluat controlul

* Yeșilköy — cunoscută până în 1926 sub numele de San Stefano, este un district al municipalității Bakırköy din Istanbul (*N.t.*)

asupra orașului. La început, gărzile sultanului de la Yıldız Sarayı au înaintat cu intenția de a se confrunta cu atacatorii, însă zărind infanteria macedoneană, s-au grăbit să se retragă între zidurile palatului. Soldații din serviciul de gardă au început să dezerteze, în cele din urmă Palatul Yıldız rămânând fără apărare. Apoi, în momentul în care a fost tăiat curentul electric, numeroșii membri ai familiei sultanului — și în special femeile din harem — au intrat în panică. Scena este descrisă de Francis McCullagh:

Sutele de femei disperate își imaginau că Palatul ar fi putut fi atacat în orice moment de această armată de bădărani. Unele au leșinat, altele au căzut pradă unor crize de isterie, iar la un moment dat, în timpul nopții, celelalte s-au pus să țipe până când locul s-a transformat într-un adevărat spital de nebuni. Noaptea zilei de sâmbătă a fost una deosebit de liniștită, așa că țipetele au ajuns la urechile câtorva dintre macedoneni, zece mii dintre aceștia, ajutați de o puternică artilerie, înconjurând Palatul. Probabil că vaietele s-au auzit și în Chioșcul Imperial, însă nu s-a dat niciun semn de atac — așa că misterul a continuat să planeze asupra acelui loc.

Abdul-Hamid i-a trimis vorbă lui Mahmud Şevket, anunțându-l că soldații garnizoanei din Yıldız se vor preda, după care s-a retras în pavilionul cunoscut ca Micul Mabeyn împreună cu fiul său Abdurrahim, în vârstă de cincisprezece ani. În dimineața zilei de luni, un batalion format din trupe macedonene a pătruns în liniște în perimetrul palatului, preluând controlul, având grijă să nu îl deranjeze pe sultan, însă evacuându-i pe toți angajații de sex masculin, cu excepția a doi secretari și a patru servitori. Tot McCullagh a descris și această scenă:

Toți cei care nu erau de sex feminin au fost imediat avertizați să părăsească Haremul — și aproape toți s-au supus imediat ordinului. Eunucii au ezitat, însă au fost alungați fără menajamente de câteva femei mai energice... A doua zi la amiază am întâlnit în Pera, cartierul european al orașului, o procesiune lungă de o jumătate de milă, compusă în exclusivitate din servitori, ușieri, paraziți, spioni, bucătari, eunuci, sclavi și ofițeri dezarmați, înconjurați de un șir subțire de macedoneni înarmați cu carabine, atenți la fiecare mișcare.

În ziua următoare, marți, 17 aprilie 1909, *şeyhülislam*-ul a emis o *fetva* prin care se consfințea detronarea lui Abdul-Hamid, pe motiv că acesta

nu merita să domnească. Un grup de deputați conduși de Essad Pașa a fost trimis să-l anunțe pe Abdul-Hamid de existența acestei *fetva*, în vreme ce o altă delegație a fost trimisă să îi spună prințului Mehmed Reșad că urmează să urce pe tron.

În momentul în care Essad Pașa și cei care îl însoțeau au ajuns la Yıldız, aceștia au fost conduși până la pavilionul cunoscut ca Șitli Köșkü, acolo unde secretarul sultanului, Cevat Bey, i-a întâmpinat întrebându-i care era scopul vizitei. Membrii delegației au răspuns că doresc să îi comunice lui Abdul-Hamid un mesaj în numele Adunării Naționale, moment în care Cevat Bey i-a avertizat că sultanul era înarmat și că ar putea să-i împuște, adăugând că acesta era un bun trăgător, unul care nu ratase niciodată ținta. În momentul în care cei din delegație au insistat să fie lăsați să-l vadă pe sultan, Cevat Bey i-a condus până la Micul Mabeyn, acolo unde Abdul-Hamid îi aștepta, în compania lui Abdurrahim. Sultanul s-a ridicat ca să-i întâmpine, întrebându-i în ce scop au venit, la care Essad a răspuns că tocmai fusese emisă o *fetva* prin care sultanul era detronat. Essad l-a asigurat pe sultan că se afla în afara oricărui pericol, moment în care Abdul-Hamid a cerut să fie lăsat să trăiască în Çırağan Sarayı, acolo unde a stat atâția ani închis fratele lui, fostul sultan Murad al V-lea. Essad i-a răspuns că va transmite rugămintea lui Adunării Naționale, sperând ca aceasta să îi fie îndeplinită.

În vreme ce Essad și ceilalți părăseau palatul, l-au auzit pe prințul Abdurrahim plângând, în vreme ce tatăl lui rămăsese tăcut. El domnise vreme de peste treizeci și doi de ani, iar cu excepția ultimelor câtorva luni fusese un despot absolut. Acum însă devenise un bătrân lipsit de orice fel de putere, nevoit să cerșească dreptul de a trăi în palatul ruinat în care el își închisese cândva propriul frate.

Adunarea a decis ca Abdul-Hamid să fie exilat la Salonic. În seara aceleiași zile, la ora nouă, Hüsnü Pașa și-a făcut apariția la Yıldız Sarayı ca să-i transmită lui Abdul-Hamid decizia Adunării. Raportul pașei consemnează faptul că Abdul-Hamid a rămas șocat în momentul în care a primit vestea:

> *M-am străduit din răsputeri să-l fac pe sultan să se țină tare, însă el a leșinat. Femeile lui s-au repezit la el, i-au adus apă, stropindu-l din abundență. În cele din urmă el s-a învoit, în principal datorită îndemnurilor fiilor săi, ale fiicelor și ale femeilor din harem, așa că s-a dat ordin să fie pregătite toate căruțele necesare transportului.*

Mai târziu în aceeași seară, încărcați în nenumărate căruțe, Abdul-Hamid și anturajul lui au părăsit Yıldız Sarayı, îndreptându-se spre gara Sirkeci. Acolo au fost urcați în vagonul regal pus la dispoziția lui Abdul-Hamid, de către Compania Feroviară Orientală, cu douăzeci de ani în urmă. Printre însoțitorii lui Abdul-Hamid se numărau doi dintre fiii acestuia, două fiice, trei soții, patru concubine, patru eunuci și paisprezece servitori, precum și pisicile lui de Angora și uriașul său Saint-Bernard. După o călătorie care a durat douăzeci de ore, suita a ajuns în Salonic, acolo unde au fost cazați cu toții în Villa Allartini, un conac mare și confortabil, amplasat pe malul mării. Abdul-Hamid s-a arătat mulțumit de condițiile oferite, pregătindu-se pentru noua lui viață în exil.

Chiar înainte de îndepărtarea lui Abdul-Hamid noul regim începuse să se debaraseze de cel trecut. Armata macedoneană a arestat peste șase sute de suspecți, constituind curți marțiale în încercarea de a-i acuza pe cei care fuseseră responsabili de răsturnarea guvernului precedent și de alte crime îndreptate împotriva populației. Printre cei executați s-au numărat marele-eunuc negru Cevher Ağa, care a fost spânzurat de un stâlp de felinar pe Podul Galata. Bunurile lui Cevher au fost apoi confiscate, inclusiv vila acestuia de pe malul Bosforului, acolo unde autoritățile au descoperit că eunucul întreținea o frumoasă sclavă egipteană.

De asemenea, autoritățile i-au evacuat pe toți membrii haremului care rămăseseră în Yıldız Sarayı după ce sultanul detronat a fost trimis în exil. McCullagh descrie și această scenă:

Una dintre cele mai triste procesiuni dintre nenumăratele procesiuni ale grandorii apuse care au străbătut străzile în aceste zile era compusă din doamnele care aparținuseră haremului fostului sultan, toate îndreptându-se dinspre Yildiz către Palatul Top-Kapou. Aceste doamne lipsite de noroc aveau vârste cuprinse între cincisprezece și cincizeci de ani și erau atât de multe, încât fusese nevoie de treizeci și una de căruțe ca să le transporte, împreună cu însoțitorii lor. Unele au fost trimise la Vechiul Serai din Istanbul, însă acest vechi palat al sultanilor din trecut ajunsese într-un asemenea hal de decădere, încât s-a ajuns la concluzia că nu este potrivit pentru ele, așa că femeile respective au fost trimise înapoi la Yildiz.

Noul guvern a luat legătura cu satele de cerchezi din care proveneau majoritatea femeilor din haremul imperial, anunțând că familiile lor erau libere să își ia înapoi acasă rudele care trăiseră în palatul lui Abdul-Hamid.

Câteva femei mai bătrâne nu au fost dorite de nimeni, motiv pentru care guvernul a anunțat că acestea vor fi întreținute de către stat „până când se va găsi cineva care să le ceară în căsătorie“.

La începutul lunii mai, parlamentul a trimis la Yıldız Sarayı o comisie care să facă inventarul bunurilor lui Abdul-Hamid. McCullagh consemnează un incident bizar petrecut în momentul în care comisia parlamentară a început să scotocească prin Yıldız Sarayı:

În prima zi a căutărilor, în vreme ce deputații își făceau rugăciunea, ca niște buni mahomedani ce erau, ei au fost surprinși să audă niște voci răgușite venind dintr-o încăpere învecinată pe care ei înșiși o închiseseră și o sigilaseră cu câteva clipe în urmă. Uimirea lor a devenit de-a dreptul alarmată în clipa în care au reușit să distingă cuvintele „Padishahim tchok yasha!“ („Trăiască sultanul!“). Strigătele proveneau însă nu din gurile vreunor reacționari, ci erau produse de sutele de papagali flămânzi care fuseseră dresați să repete această urare.

În acest timp, cel mai în vârstă dintre cei doi frați ai lui Abdul-Hamid rămași în viață a fost urcat pe tron ca Mehmed al V-lea Reșad. Noul sultan avea șaizeci și patru de ani, el petrecându-și ultimii patruzeci și opt de ani în Cușcă, ceea ce în cazul lui însemnase luxosul apartament al prințului moștenitor din Dolmabahçe Sarayı. De cum a urcat pe tron, el s-a mutat în apartamentul sultanului de la Dolmabahçe, care a devenit din nou principala reședință imperială.

În drum către ceremonia urcării pe tron, noul sultan a trecut pe la Ministerul de Război, apoi pe la Înalta Poartă, primind în ambele locuri omagiile miniștrilor și mai-marilor săi, după care a efectuat un pelerinaj până la Pavilionul Sfintei Mantii de la Topkapı Sarayı pentru a săruta tivul mantiei Profetului Mahomed. Apoi, în 30 aprilie, în ziua de vineri a aceleiași săptămâni, a efectuat *selamlık*-ul la Hagia Sophia. Sir Andrew Ryan, pe vremea aceea tânăr diplomat la Ambasada Marii Britanii din Pera, a fost prezent la ambele evenimente, el descriindu-l ulterior, în memoriile sale, pe noul sultan:

De data aceasta nu a existat nicio dificultate în a organiza succesiunea, tronul revenindu-i lui Mehmed Reșad, fratele sultanului detronat și un prinț cât se poate de potrivit, din punctul de vedere al Junilor Turci, să reprezinte Sultanatul. Acesta era un bărbat în vârstă care trăise multă vreme într-un

Mehmed al V-lea Reșad (1909–1918)

fel de captivitate aurită, amabil, însă lipsit de experiență politică și, din câte se părea, de orice dorință de a se impune. Capacitatea lui mintală era într-atât de scăzută, încât adesea părea că e de-a dreptul ramolit, cu toate că mai târziu am avut ocazia să descopăr că nu era deloc atât de tălâmb pe cât lăsa să se înțeleagă.

Ceremonia încingerii noului sultan cu sabia lui Osman a fost organizată în ziua de luni, 10 mai. Mehmed Reșad era un bărbat deosebit de corpolent, așa că în momentul în care *șeyhülislam*-ul a încercat să cuprindă cu brațele talia largă a sultanului, ca să-l încingă, a fost cât pe ce să cadă jos. Din fericire, el a fost prins la timp de Ali Haydar, șeriful Meccăi, care în felul acesta a prevenit un accident care s-ar fi putut transforma într-un adevărat dezastru.

Înainte să acceadă la tron, Mehmed Reșad avea trei soții cunoscute: Kamures, Dürradem și Mihrengis. Kamures fusese cea care i-l dăruise pe fiul lor Mehmed Ziyaeddin, născut în 25 august 1872. O concubină neidentificată îi dăruise un alt fiu, pe Mahmud Necmeddin, născut în 23 iunie 1878, iar o altă femeie rămasă necunoscută dăduse naștere în 1887 unei fete pe nume Refia, care a murit în fragedă pruncie. În fine, în 2

martie 1888, Mihrengis a dat naștere celui de al treilea fiu al viitorului sultan, un copil pe nume Ömer Hilmi, ultima sa odraslă.

Mama sultanului, Gülcemal, murise în 1851, așa că nu a existat nicio *valide sultan* în timpul domniei lui. Fratele lui mai mic, Mehmed Vahideddin, a rămas consemnat în confortabilul său apartament de la Dolmabahçe Sarayı, acolo unde se aflau și Yusuf Izzeddin și Abdul-Medjid, fiii rămași în viață ai răposatului sultan Abdul-Aziz.

Conform lui Çelik Gülersoy, „Mehmed al V-lea era un bătrân plăcut, afabil, binevoitor, însă cam senil [...] era un mare cheltuitor, încântat ori de câte ori putea pune mâna pe niște giuvaericale, respecta cu sfințenie rugăciunile de peste zi și era în mod egal devotat rachiurilor și lichiorurilor". Gülersoy scrie și despre excursiile pe care sultanul le făcea la pavilionul din Ihlamur, situat pe dealurile de deasupra Bosforului, loc de unde „revenea la palat pe seară, ținând în mână doi trandafiri pentru *kadin efendi* și adresându-i-se primului său secretar: «Am petrecut o zi minunată, nu-i așa»?"

La trei luni după urcarea pe tron, Reșad a aprobat cu inima strânsă ca Çirağan Sarayı să găzduiască Parlamentul Otoman, Palatul de Justiție dovedindu-se a fi neîncăpător. Çirağan a fost adaptat, noua clădire a parlamentului fiind inaugurată în mod oficial în 2 noiembrie 1909, sultanul prezidând prima ședință. Apoi însă, în 6 ianuarie 1910, clădirea a fost complet devastată de un incendiu, parlamentul fiind nevoit să se mute în clădirea Școlii de Arte Frumoase din Findıklı. Çirağan Sarayı, redus efectiv la câteva ziduri înnegrite de fum, a fost abandonat, transformându-se într-o ruină.

Noul guvern a limitat drastic autoritatea sultanului, așa că Reșad a devenit un personaj mai degrabă emblematic. Cele două centre de putere ale noului regim erau CUP, care controla parlamentul și armata, condusă de Mahmud Șevket. Sultanul nu mai deținea decât puterea de a-i numi pe *șeyhülislam* și pe marele-vizir. De asemenea, guvernul a redus drastic și bugetul sultanului, așa că Reșad a trebuit să se descurce cu un personal mult mai puțin numeros decât în trecut, foarte puțini bani rămânând disponibili pentru întreținerea și repararea palatelor imperiale. Iată de ce Çirağan Sarayı nu a fost niciodată renovat, în vreme de Dolmabahçe și alte palate imperiale au început curând să se ruineze.

În acest timp, Abdul-Hamid își petrecea în mod plăcut timpul în Villa Allantini din Salonic. McCullagh descrie noua dispoziție a sultanului detronat:

[...] oamenii se minunau văzând cât de bine făcea față situației, cum reușise să se dezbare de obișnuita lui nervozitate, de interesul pe care îl manifesta față de lucruri exterioare, de interesul cu care îl întreba în fiecare seară pe marele-eunuc care mai sunt noutățile și de amabilitatea cu care se adresa de la o vreme ofițerilor însărcinați cu paza lui [...] Pentru prima dată în mulți ani, el a început să se intereseze de lucruri banale, întrebând de exemplu cum se numesc diferite specii de flori. Se plimba prin grădină fumând întruna. Se așeza pe treptele din piatră sau pe buturugile copacilor asemenea vreunui fermier chivernisit suflecându-și mânecile în propria grădină într-o însorită dimineață de duminică.

Doar că, după câteva luni, dispoziția fostului sultan s-a schimbat din nou, el devenind tot mai deprimat, așa cum tot McCullagh consemnează:

De câteva săptămâni fostul sultan a căzut într-o stare vecină cu melancolia [...] A devenit ursuz și taciturn, căzând pradă unor angoase cumplite. La vechile lui beteșuguri s-a adăugat acum și insomnia, el putând fi adesea surprins stând noaptea în camera lui, în fața unei ferestre deschise, privind în direcția în care se află Constantinopolul.

Evenimentele politice au început să se deruleze cu repeziciune odată cu intrarea Imperiului Otoman în război cu Italia în 1911 și cu începerea celor două războaie balcanice din 1912–1913. Guvernul otoman s-a văzut obligat să-l aducă înapoi la Istanbul pe Abdul-Hamid, acolo unde acesta a fost consemnat în Beylerbey Sarayı. La cererea lui, fostului sultan i-a fost repartizat un apartament situat în spatele palatului, ceea ce îl scutea de chinul de a privi peste Bosfor către multiubitul lui Yıldız Sarayı.

În momentul acela CUP acaparase guvernul otoman, sub triumviratul lui Talat, Cemal și Enver, care în toamna anului 1914 au implicat Turcia în Primul Război Mondial, alături de Germania. Decizia s-a dovedit în cele din urmă a fi fatală pentru Imperiul Otoman, care patru ani mai târziu a fost înfrânt, laolaltă cu Germania și cu celelalte Puteri Centrale.

În tot acest timp, Abdul-Hamid suferea în tăcere în Beylerbey Sarayı. În 1917 toate cadânele lui, cu excepția uneia, îi ceruseră permisiunea să părăsească haremul, toate plecând cu binecuvântarea fostului sultan, întrucât acesta nu mai avea ce să le ofere. Müşfika Sultan a fost singura dintre femeile lui care a rămas cu el până la sfârșit, el murind în brațele ei

în ziua de 10 februarie 1918. A doua zi a fost îngropat în *türbe*-ul bunicului său, Mahmud al II-lea. Așa cum a spus Müşfika despre răposatul ei soț: „A fost cel mai bun și mai înțelegător dintre stăpâni, însă nu a iubit niciodată pe nimeni, și cu atât mai puțin pe sine".

În perioada aceea și sultanul Mehmed al V-lea se apropia de sfârșitul vieții. „Nu mai am pentru ce să trăiesc", tot repeta el în săptămânile de dinaintea propriei morți, săptămâni în care arareori părăsea Dolmabahçe Sarayı în alt scop decât acela de a participa la *selamlık*-ul săptămânal. Singurul comentariu făcut de sultan cu privire la efectele pe care Marele Război le-a avut asupra vieții lui a fost următorul: „Palatul excela prin două lucruri: rugăciunile și mâncarea. Acum amândouă s-au terminat". Singurele alte deplasări pe care sultanul le mai făcuse în ultimii ani avuseseră ca destinație Topkapı Sarayı, locul în care anual avea loc ritualul prin care se venerau sfintele moaște ale Profetului Mahomed. În timpul ultimei sale vizite la Topkapı Sarayı, el a intrat în Pavilionul Sfintei Mantii singur, să se roage. A rămas însă înăuntru atât de multă vreme, încât însoțitorii lui, neliniștiți, au intrat după el și l-au găsit întins peste sicriul de aur în care se afla sfânta mantie a Profetului, sultanul adormind acolo, din pricina oboselii, în timp ce își făcea rugăciunea. Însoțitorii l-au trezit pe sultan și l-au însoțit înapoi la Dolmabahçe, acolo unde acesta a rămas până la începutul verii anului 1918. Apoi el s-a mutat la Yıldız Sarayı, stabilindu-se în harem, așa cum era obiceiul în timpul lunilor de vară. Acolo a și murit de inimă, în 3 iulie 1918, la vârsta de șaptezeci și trei de ani și opt luni. În ziua următoare a fost înmormântat într-un *türbe* din Eyüp, ultimul reprezentant al liniei succesorale a lui Osman îngropat în propria lui țară.

Cel care i-a urmat la tron a fost fratele său mai mic, Mehmed al VI-lea Vahideddin, ultimul fiu rămas în viață al lui Abdul-Medjid. Ceremonia *kılıç kuşanması* de la Eyüp a fost amânată până pe data de 23 iulie. Încingerea cu sabia lui Osman a fost oficiată de *şeyhülislam* și de Senusi Şeyh Seyyd Ahmed, Ali Haydar, șeriful din Mecca, fiind și el prezent. Participarea ultimilor doi demnitari s-a datorat dorinței lui Vahideddin de a se recomanda atât în calitate de sultan, cât și de calif al Islamului.

Vahideddin avea la data urcării pe tron cincizeci și șapte de ani și jumătate, fiind consemnat în Harem și apoi în Cușcă din copilărie. Mama lui, Gülüştü, murise pe când el avea numai trei luni, orfanul fiind mai întâi crescut de una dintre femeile din Harem, iar apoi de către mama lui vitregă, Sayeste, o altă soție a lui Abdul-Medjid. A fost închis în Cușcă în

vremea ultimilor ani de domnie ai unchiului său Abdul-Aziz, precum și de-a lungul domniilor fraților lui mai mari, Murad al V-lea, Abdul-Hamid al II-lea și Mehmed al V-lea Reșad. Punând la socoteală și perioada din copilărie în care a trăit în Harem, noul sultan stătuse închis în total cincizeci și șapte de ani, mai mult decât oricare alt sultan din linia lui Osman, el fiind predestinat să o și încheie.

Înainte să acceadă la tron, Vahideddin se însurase de patru ori, cea de-a doua și cea de-a treia căsnicie, care nu au produs niciun moștenitor, încheindu-se cu câte un divorț. Prima lui soție, Emine Nazikeda, cu care se însurase în 1885, i-a dăruit trei fiice. Cea dintâi a fost Fenire, născută în 1888 și moartă în fragedă pruncie. Au urmat Fatma Ulviye, născută în 1892 și Rukiye Sabiha, în 1894. Cea de-a patra soție, Müveddet, cu care s-a însurat în 1911, i-a dăruit un fiu, Ertuğrul, pe data de 10 septembrie 1912.

Diplomatul britanic Andrew Ryan a consemnat impresia pe care i-a făcut-o noul sultan: „Sultanul era un turc la fel de bun ca oricare dintre predecesorii săi, iar în multe privințe era mai bun decât oricare dintre cei trei frați ai săi care îl precedaseră la tron — mai puțin viclean decât Abdul-Hamid, infinit mai inteligent decât Mehmed Reshad".

În momentul în care Vahideddin a devenit sultan, Imperiul Otoman se afla la un pas de colaps. În timpul ceremoniei de întronare, noul sultan ar fi spus, disperat, *șeyhülislam*-ului: „Sunt pierdut. Roagă-te pentru mine". Îngrijorarea lui Vahideddin însă nu părea să fi fost cauzată de soarta imperiului, așa cum notează în memoriile sale Ali Haydar Midhat Bey, care citează răspunsul dat de sultan Senihei Sultan, mama prințului Sabahaddin, unul dintre nepoții sultanului Abdul-Medjid I: „Nu-ți face griji din pricina asta, a răspuns sultanul. Nu mă îngrijorează ce se va întâmpla cu țara. Sunt mai interesat de propriul meu viitor și de viitorul dinastiei noastre".

În momentul acela forțele armate otomane suferiseră o serie de înfrângeri în Irak și în Siria, iar la începutul lunii octombrie a anului 1918, acestea s-au retras pentru a încerca o regrupare în Anatolia, sub conducerea lui Mustafa Kemal Pașa. În vreme ce mișcările de trupe se aflau în plină desfășurare, Kemal a trimis sultanului o cablogramă presându-l să formeze un nou guvern și să ceară pacea.

Talat Pașa și-a dat demisia din funcția de mare-vizir în 8 octombrie, iar la scurtă vreme după aceasta atât el, cât și Enver și Cemal au fugit din Turcia la bordul unui vas de război german. Pe data de 14 octombrie,

sultanul l-a numit pe Ahmed Izzet Pașa în funcția de mare-vizir, care a început imediat să facă pe lângă britanici demersurile necesare începerii tratativelor de pace.

Un armistițiu a și fost semnat la Mudros, încetarea focului fiind stabilită pentru data de 31 octombrie. Armistițiul cerea capitularea necondiționată a forțelor armate otomane, toate punctele strategice aflate pe teritoriul Turciei urmând a fi ocupate de către Aliați. O mare flotă aliată a navigat prin strâmtori, ajungând la Istanbul pe data de 13 noiembrie și începând imediat să desfășoare trupe pentru a ocupa orașul. Atunci când un grup de parlamentari turci s-au dus să îl viziteze pe Vahideddin ca să-și prezinte părerile de rău, sultanul le-a vorbit pe un ton abătut, arătând cu o fluturare de mână către lungul șir de vase de război aliate ancorate în Bosfor: „Nu mă pot uita pe fereastră. Urăsc să le văd".

Orașul Istanbul a fost în mod oficial ocupat de forțele aliate, amiralul britanic Calthorpe fiind numit înalt comisar. Vahideddin era de părere că singura șansă a Turciei era cooperarea cu Aliații, în special cu britanicii, așa că atât el, cât și mai mulți mari-viziri succesivi au colaborat cu înaltul comisar, administrând ceea ce mai rămăsese din zdruncinatul său imperiu. Vahideddin a dizolvat parlamentul în 21 decembrie 1918, iar la începutul lunii martie a anului 1919 l-a numit pe cumnatul său, Damad Ferid Pașa, în funcția de mare-vizir. Atunci când sultanul a fost criticat pentru alegerea unui personaj atât de nepopular precum Ferid, acesta a răspuns că el poate numi pe cine dorește, „Chiar și pe patriarhul grec sau armean, ori pe rabinul-șef".

La Conferința de Pace de la Paris, care a început în ianuarie 1919, Aliații au luat în considerare mai multe planuri care prevedeau divizarea rămășițelor Imperiului Otoman, Grecia având pretenții asupra Izmirului și a regiunii din spatele acestuia. Primul-ministru grec, Venizelos, se bucura de sprijinul lui Lloyd Jones și al lui Clemenceau, care au trimis trupe expediționare în Asia Minor. În 14 mai 1919 flota aliată a instalat o divizie grecească în portul Izmir. Vestea invaziei grecești l-a copleșit pur și simplu pe Vahideddin, acesta izbucnind în lacrimi. Sprijinindu-se de brațul vărului său Abdul-Medjid în vreme ce părăsea o întrunire a Consiliului Imperial, sultanul i s-a adresat acestuia: „Uită-te și tu, plâng ca o femeie".

Guvernul otoman a continuat să funcționeze sub supravegherea înaltului comisar aliat, pentru care sultanul și membrii cabinetului acestuia nu erau decât niște marionete. În acest timp, o mișcare națională de

rezistență a început să se înfiripe în Anatolia, sub conducerea lui Mustafa Kemal Pașa. În 19 martie 1920, Kemal a anunțat crearea unui parlament turc în Ankara: Marea Adunare Națională (MAN). MAN s-a întrunit pentru prima dată în ziua de 23 aprilie, alegându-l pe Kemal președinte. Sultanul a răspuns prin condamnarea la moarte a lui Kemal și a altor șase naționaliști.

Prin Tratatul de la Sèvres, semnat în 10 august 1920, aliații au căzut de acord cu privire la frontiera postbelică a Imperiului Otoman. Tratatul diminua sever întinderea acestuia, lăsându-le turcilor numai centrul și partea de nord-vest a Anatoliei. Istanbulul rămânea sub control otoman, însă strâmtorile urmau să fie puse sub control internațional. Sultanul nu a avut de ales, așa că a acceptat termenii tratatului, însă MAN l-a denunțat, declarând că toți turcii care și-au pus semnătura pe el sunt niște trădători.

În cea mai mare parte a lunii septembrie 1921, niciun ambasador sau oficialitate străină nu a putut lua legătura cu sultanul, care tăiase orice formă de comunicare. În memoriile sale, șeriful Ali Haydar oferă o explicație pentru comportamentul sultanului, scriind: „El [Vahideddin] tocmai își luase o nouă soție, care îi ocupa atenția într-o asemenea măsură, încât toate vizitele fuseseră suspendate". Se pare că Vahideddin, care trecuse de șaizeci de ani, se îndrăgostise de o fată de nouăsprezece ani pe nume Nevzad, fiica unuia dintre grădinarii de la palat. Nevzad era logodită cu un tânăr căpitan de vapor, așa că atât ea, cât și familia ei, s-au opus din răsputeri propunerii de căsătorie a sultanului. Doar că Vahideddin a reușit să le slăbească încrâncenarea, însurându-se cu Nevzad la 1 septembrie 1921, aducând-o în propriul harem.

În acest timp, forțele naționaliste turce, conduse de Ismet Pașa și de Mustafa Kemal Pașa, reușiseră să respingă forțele grecești, care au fost evacuate din Izmir la începutul lunii septembrie 1922. Războiul s-a încheiat în chip oficial printr-un armistițiu semnat la Mudanya, în data de 11 octombrie a aceluiași an.

La 1 noiembrie 1922, MAN a produs legislația necesară separării sultanatului de califat, cel dintâi fiind abolit, iar cel din urmă, redus la un rol pur religios. Înalții comisari aliați au fost informați că Istanbulul se va afla sub administrarea MAN și că Vahideddin nu mai era sultan, cu toate că își păstrase titlul de calif. Iată felul în care sultanatul care durase peste șase sute de ani s-a încheiat, titlul de sultan trecând din generație în generație, nu mai puțin de treizeci și șase de membri ai dinastiei Osmanlı

aflându-se, consecutiv, la cârma imperiului. Vahideddin, ultimul sultan, mai deținea acum doar o fărâmă de putere prin faptul că își reținuse titlul de calif.

În 4 noiembrie, marele-vizir Ahmed Tevfik Pașa și-a dat demisia împreună cu propriul cabinet, predând sigiliile lui Vahideddin la Yıldız Sarayı. Vahideddin, singur și complet izolat, simțea că viața îi este într-un pericol iminent, mărturisindu-i aceste temeri generalului Harington, noul înalt comisar britanic. Iată ce i-a scris lui Harington în data de 16 noiembrie: „Sire: Considerând că viața mea este în pericol aici, în Istanbul, doresc să mă refugiez sub protecția Guvernului Britanic, cerând să fiu transferat cât mai curând posibil de la Istanbul într-un alt loc".

Harington a făcut aranjamentele necesare, în dimineața zilei următoare el trimițând două ambulanțe la Yıldız Sarayı pentru a-i prelua pe Vahideddin și pe însoțitorii acestuia, printre care se număra și fiul lui în vârstă de zece ani, Ertuğrul, capelmaistrul, precum și șase servitori în frunte cu șambelanul palatului, marele-eunuc negru. Conform înțelegerii făcute cu Harington, soțiile lui Vahideddin urmau să ajungă mai târziu, marele-eunuc negru urmând să se ocupe de această operațiune. Vahideddin și micul său grup au fost duși cu ambulanțele la Dolmabahçe Sarayı. Acolo s-au îmbarcat într-o șalupă cu motor care i-a dus până la cuirasatul *HMS Malaya*, care îi aștepta cu motoarele pornite, având ordin să se îndrepte către Malta.

O fotografie de presă înfățișează plecarea lui Vahideddin, acesta fiind surprins pășind cu piciorul drept în șalupă, cel stâng încă aflându-se pe chei. În spatele lui se zăresc: un domn turc, purtând fes și ținând în mână un buchet de flori; un eunuc negru aducând bagajele și un ofițer britanic salutând cu mâna la chipiu. Șalupa l-a dus pe Vahideddin la bordul lui *HMS Malaya*, care la scurtă vreme a ridicat ancora, îndepărtându-se de-a lungul Bosforului și ducându-l în exil pe ultimul sultan al Imperiului Otoman. Acesta nu avea să mai revină niciodată în patria sa.

În momentul în care Ali Haydar Midhat a aflat de fuga lui Vahideddin, el a notat în propriul jurnal: „Să ne ferească Dumnezeu de un sultan atât de fricos". Mai târziu a adăugat: „Familia imperială turcă este în mare măsură de vină" pentru ceea ce Midhat numea „dezintegrarea" lumii musulmane.

În ziua următoare fugii lui Vahideddin, MAN i-a retras acestuia, în chip oficial, titlul de calif, citând o *fetva* în care scria că „s-a aliat cu inamicul, împotriva Apărătorilor Credinței, a semănat discordie fratricidă și

Mehmed al VI-lea Vahiddedin pășind în șalupa cuirasatului *HMS Malaya*, care îl va duce în exil, 17 noiembrie 1922

în cele din urmă s-a pus sub protecție străină, părăsind scaunul Califatului pentru a se refugia la bordul unui vas englez".

Poziția de calif i-a fost oferită vărului lui Vahideddin, prințul moștenitor Abdul-Medjid Efendi, fiul sultanului Abdul-Aziz, făcut cu prima soție a acestuia, Hayranidil, el fiind cel mai în vârstă bărbat din linia succesorală a lui Osman. Abdul-Medjid a comunicat faptul că va accepta titlul, astfel că în 19 noiembrie 1922 el a primit o cablogramă de la Mustafa Kemal Pașa, prin care era informat că fusese ales calif. Învestirea a avut loc în următoarea zi de vineri, pe data de 24 noiembrie 1922, în cadrul unei ceremonii ținute la Topkapı Sarayı, George Young, singurul observator britanic, fiind de părere că totul era un fel de farsă: „o delegație de la Angora [Ankara] compusă din deputați îl anunțau pe un diletant în vârstă că fusese ales cu majoritate de voturi, asemenea unui șef laburist".

Noul calif a participat la rugăciunea de vineri la prânz la Fatih Camii, după care a vizitat mausoleul de la Eyüp. Acolo el a rostit doar o

rugăciune, după care s-a îndreptat către Dolmabahçe Sarayı, obișnuita ceremonie *kılıç kuşnaması* fiind omisă, întrucât sabia lui Osman reprezenta puterea vremelnică a sultanului. Young a remarcat faptul că astfel „Califului i-a fost refuzată încingerea cu Sabia lui Osman, oferindu-i-se în schimb Sabia lui Damocles". Abdul-Medjid a evitat să îmbrace costumația tradițională, purtată de predecesorii lui din linia succesorală a dinastiei Osmanlı, preferând un costum de haine civile, ceea ce l-a determinat pe Young să îl descrie în acest fel: „o persoană corpolentă, cu fes pe cap, îmbrăcată în frac și având un brâu verde".

În ziua în care a devenit calif, Abdul-Medjid avea cincizeci și patru de ani și petrecuse ultimii patruzeci și șase de ani închis în Cușcă, în cazul lui aceasta fiind un apartament luxos situat în Dolmabahçe Sarayı. Din ce se povestește, el era un domn cultivat, un pictor amator și un muzician cu oarecare talent, un individ mulțumit cu rolul său ceremonial de lider religios al islamului.

Abdul-Medjid se însurase de patru ori înainte de a deveni calif. Avea numai doi copii, un fiu pe nume Ömer Faruk, dăruit de soția lui Șehsuvar în 28 februarie 1898, precum și o fiică, Dürrüșehvar, născută în 12 martie 1913, mama acesteia fiind cea de-a doua soție a lui Medjid, Hayirnissa. A treia și a patra soție, Mihisti și Behrus, nu i-au dăruit copii.

Ultimele articole ale Tratatului de la Lausanne, semnat în ziua de 24 iulie 1923, stabileau hotarele actuale ale Republicii Turce, cu excepția provinciei Hatay, obținută în urma unui plebiscit organizat în 1939.

Trupele aliate care ocupaseră Istanbulul s-au retras în 2 octombrie 1923, când ultimul detașament britanic s-a îmbarcat de pe cheiul de la Dolmabahçe. Patru zile mai târziu, o divizie a armatei naționale turce mărșăluia pe străzile Istanbulului. Pe data de 13 octombrie, MAN a emis o lege prin care Ankara devenea capitala Turciei. Apoi, în 29 octombrie, adunarea a adoptat o nouă constituție, creându-se în felul acesta Republica Turcă, iar în aceeași zi Mustafa Kemal Pașa, cunoscut ulterior ca Atatürk, a fost ales președinte, numindu-l pe Ismet (Inönü) Pașa ca prim-ministru.

În 3 martie 1924, MAN a emis o lege prin care se desființa califatul, în felul acesta curmându-se ultima legătură, firavă, care lega Republica Turcă de Imperiul Otoman. Aceeași lege i-a retras lui Abdul-Medjid titlul de calif, în același timp interzicându-i acestuia și descendenților săi să mai locuiască vreodată pe teritoriul Republicii Turce.

În seara aceea, la ora unsprezece, *vali*-ul (guvernatorul) Istanbulului, Haidar Bey, s-a prezentat la Dolmabahçe Sarayı împreună cu patru

Califul Abdul Medjid într-o procesiune pentru rugăciunea de vineri, iarna 1923–24

reprezentanți ai MAN pentru a-l informa pe Abdul-Medjid cu privire la decizia adunării. Un vagon special fusese deja pregătit pentru familia imperială, acesta fiind atașat garniturii trenului Simplon Express, care urma să plece la miezul nopții din gara Sirkeci din Istanbul. Califul și familia apropiată a acestuia, împreună cu doi servitori și trei persoane oficiale, urmau să urce mai târziu în același tren undeva în afara orașului Çatalca, întrucât autoritățile se temeau de posibilitatea izbucnirii unor manifestații publice în cazul în care surghiuniții ar fi plecat din Istanbul. Urmau să părăsească incinta palatului înainte de ivirea zorilor, în vreme ce ceilalți ar fi plecat cu o oră înainte de miezul nopții.

Una dintre cele mai dureroase scene ale episodului plecării este descrisă în memoriile prințesei Musbah, fiica lui Ali Haydar, șerif de Mecca. Ea și cele două surori ale ei veniseră să își ia rămas-bun de la fratele lor, Medjid, și de la soția acestuia, Rukiye, nepoată a lui Murad al V-lea, cei doi locuind înr-un pavilion de lângă Dolmabahçe. Printre cei prezenți se număra și mătușa lui Rukiye, Selma, precum și fosta ei dădacă, Taya. Iată ce a consemnat Musbah, referindu-se la sine și la surorile ei cu apelativul de „șerife“ și la Rukiye cu cel de *yenga* sau „cumnata“:

În seara aceea s-au adunat toate pentru ultima dată în salonul lui yenga. *Un vânt rece, mușcător, șuiera afară. Nimeni nu vorbea prea mult.*

Selma Hanoum a rugat-o pe Roukhia să interpreteze ceva. Yenga s-a ridicat și s-a îndreptat către pianul ei cu coadă, marca „Erard". Acolo ea și-a petrecut încetișor, ca o mângâiere, degetele peste capacul lăcuit al instrumentului. Ceilalți își dădeau seama la ce se gândea în clipele acelea: această locuință, aceste încăperi, aceste obiecte familiare din jur deveniseră o parte a vieții ei încă din ziua în care ajunsese ca mireasă în noua ei casă.

A început să interpreteze „Sonata lunii" a lui Beethoven. Nobila, melancolica melodie, cu pasajul acela sobru din adagio-ul de început i-a făcut pe ascultători să izbucnească în lacrimi. Roukhia s-a întors, fața ei fiind de asemenea scăldată în lacrimi.

— Nu mai pot cânta, a spus ea cu simplitate.

La ora unsprezece noaptea, Medjid și Roukhia și-au luat rămas-bun de la prietenii lor și de la locuință și, însoțiți de șerife, au intrat în mașină.

Lacrimi, lacrimi pe toate fețele. În momentul în care mașina a demarat, Musbah a putut auzi vaietul disperat al Tayei:

— Allah, ocrotește-o pe cea care este Lumina Ochilor Mei!

Era o noapte amarnic de rece, cu rafale de ploaie. Când au ajuns la Sirkirji, Musbah a văzut că intrarea în gară era păzită de trupe de armată și de poliție. Precauția părea să fie inutilă având în vedere atitudinea apatică a polițiștilor față de expulzarea din Turcia a Casei Otomane.

Au trecut de linia dublă de pază spre peron, acolo unde Simplon Express-ul aștepta pentru a duce Familia Imperială în exil. Peronul era plin de rude, prieteni și servitori credincioși veniți să le ureze un ultim rămas-bun.

Aici, pe peronul gării Sirkirji, se desfășura finalul tragic al încheierii unui capitol din istoria Turciei.

Un fluier strident: ultimele îmbrățișări, ultimele cuvinte.

Șerifele au rămas în urmă. În spatele lor se afla Akil Efendi, credinciosul intendent grec al lui Medjid, plângând amarnic. Își slujise stăpânul de când acesta era un copil.

Cele trei surori au urmărit trenul care, pe măsură ce ieșea încet din gară, era înghițit de întuneric — o lumină roșie a strălucit o clipă, apoi a dispărut. Exilații regali plecaseră.

Oare câtă vreme trecuse de când Musbah fusese luată de noua ei cumnată imperială, Roukhia Sultan, ca să vadă păpușile pregătite anume pentru ea?

Cineva i-a atins umărul. Era Akil Efendi. „Veniți, Alteță! Au plecat... S-a terminat."

În acest timp, Abdul-Medjid și familia lui încă se aflau în Dolmabahçe Sarayı. Haidar Bey îi anunțase că trebuiau să își facă bagajele și să plece peste cinci ore, altfel ar fi fost nevoiți să lase totul în urmă. Următoarea scenă este descrisă de ziaristul american Constantine Brown:

Plângând și văitându-se, căzuți în brațele disperării, toți servitorii lor, peste două sute de bărbați și femei, au început să scoată valize turcești de modă veche, confecționate din covoare, precum și cufere scumpe, ferecate cu aur și argint, umplându-le cu cele mai bizare obiecte, care ar fi fost bune pentru un magazin de antichități, însă nu și pentru călătoria unei familii numeroase. Înghesuiau acolo tot felul de mătăsuri persane și arăbești, catifele, ceșcuțe de cafea vechi, cu farfurioare suflate cu aur, cu oglinzi de mână confecționate din lemn de trandafir, cu intarsii de sidef, ținute princiare și uniforme cu ceaprazuri aurii. Nimeni nu s-a gândit să împacheteze niște haine practice, de zi cu zi sau niște așternuturi. La ora două și jumătate dimineața, nimic nu era încă pregătit. Trimisul poliției care, împreună cu alți patru reprezentanți ai noii orânduiri, se aflase în tot acest timp în incinta palatului, supraveghind îndeaproape bijuteriile coroanei, au decis atunci să intervină și, într-o manieră expeditivă, ajutați de alți câțiva bărbați, au strâns bunurile personale ale Califului, precum și alte lucruri de care familia acestuia ar fi putut avea nevoie în exil, împachetându-le în șaptezeci și două de cufere și valize.

Într-un sfârșit, totul a fost împachetat și încărcat într-un convoi de automobile și camionete care urma să îi ducă pe surghiuniții imperiali la Çatalca. La ora patru dimineața, califul și familia acestuia au ieșit din palat, luându-și rămas-bun de la cei rămași în urma lor: vreo două sute de servitori, precum și femei care aparținuseră haremurilor sultanilor răposați încă de pe vremea lui Murad al V-lea, toată lumea lăcrimând și luându-și, rând pe rând, rămas-bun. Califul s-a întors cu fața către Haidar Bey și i-a spus: „Am speranța că națiunea nu îi va lăsa pe acești oameni să flămânzească. Ei sunt lipsiți de orice vină". *Vali*-ul i-a promis că toată lumea se va bucura de ocrotirea noului regim. Un detașament compus din soldați cu baionetele montate la carabine a prezentat onorul, în vreme ce califul trecea prin fața formațiunii în mașina care îi fusese pusă la dispoziție. Abdul-Medjid s-a simțit profund mișcat, așa că s-a întors din drum ca să li se adreseze soldaților, spunându-le: „La revedere, copii, vă voi pomeni întotdeauna în rugăciunile mele".

În vreme ce convoiul motorizat străbătea aleea palatului, o servitoare bătrână a aruncat un lighean cu apă pe drum, în urma ultimei mașini, gestul ei fiind un obicei tradițional turcesc care spune că aceia plecați vor reveni într-o bună zi.

Abdul-Medjid însă nu avea să se întoarcă niciodată și mai mult ca sigur era conștient de acest lucru în momentul în care mașina îl purta de-a lungul drumului de pe malul Bosforului și apoi peste Cornul de Aur. Acolo, în lumina abia scăpărată a zorilor, el a putut să zărească pavilioanele de la Topkapı Sarayı presărate printre chiparoșii fantomatici de pe Prima Colină, deasupra confluenței Cornului de Aur și a Bosforului, acolo unde strămoșii lui trăiseră vreme de cinci secole înainte să abandoneze palatul în favoarea celor de la Dolmabahçe și de la Yıldız. Acum însă, Imperiul Otoman nu mai exista, iar Casa lui Osman se năruise, ultimul calif urmându-l pe ultimul sultan în exil, în vreme ce fantomele începeau să se adune în abandonata Casă a Fericirii.

19

Locul de adunare al spiritelor

HMS *Malaya* l-a dus pe Vahideddin în Malta, acolo unde fostul sultan a petrecut iarna dintre 1922 și 1923. Apoi, în primăvara anului 1923, el a acceptat o invitație trimisă de regele Hüseyin, efectuând un pelerinaj la Mecca, el fiind primul bărbat din linia succesorală a lui Osman care a făcut această călătorie. Vahideddin încerca să fie recunoscut în calitate de calif, însă planul nu i-a ieșit, așa că în cele din urmă a renunțat la idee.

Vahideddin a călătorit apoi până la Alexandria, sperând să se poată stabili în Egipt, însă britanicii nu voiau să se aleagă cu un fost sultan, stabilit într-o țară care cândva făcuse parte din imperiul acestuia, așa că exilatul a trebuit să meargă mai departe. Regele Victor Emanuel al III-lea l-a invitat să trăiască în Italia, acolo unde fostul sultan a și închiriat o vilă, la San Remo. Apoi l-a trimis pe marele-eunuc negru la Istanbul să le aducă pe *haseki* Nevzad și pe celelalte două soții pe care le lăsase în urmă. Vestea a ajuns în paginile tabloidelor americane, determinând un producător de teatru să trimită o cablogramă la Istanbul. În aceasta scria: „New York Hippodrome* ar putea folosi soțiile fostului sultan. Vă rog frumos puneți-mă în legătură cu cei care ar putea să mi le pună la dispoziție".

Vahideddin și-a petrecut ultimii trei ani de viață la San Remo, acolo unde a murit de inimă, în 15 mai 1926, la vârsta de șaizeci și șase de ani. Ultimii ani au fost marcați de datorii, iar înmormântarea a fost amânată de mulțimea de portărei cerând onorarea plăților restante de la scăpătații membri ai familiei. Autoritățile turce au refuzat înhumarea

* Numele unui faimos teatru din New York, care a funcționat în Manhattan între 1905–1939. (*N.red.*)

lui Vahideddin în patrie, însă francezii au permis ca fostul sultan să fie înmormântat în Damasc, în moscheea sultanului Selim I.

După moartea lui Vahideddin, soțiile acestuia au revenit la Istanbul, acolo unde Nevzad s-a măritat cu căpitanul de vas cu care fusese logodită înainte să fie luată în haremul sultanului. Restul familiei s-a împrăștiat prin diverse locuri, unicul fiu al lui Vahideddin, Ertuğrul, mutându-se în Egipt, acolo unde a și murit, în 1944.

Și familiile sultanilor precedenți au fost trimise în exil. Iată ce scria Ayșe Osmanoğlu, una dintre fiicele lui Abdul-Hamid al II-lea, în memoriile sale: „Suntem un grup de ființe umane fără patrie, fără cămin, fără adăpost. Istoria familiei noastre în exil s-a compus doar dintr-un șir de morți tragice.“ Fratele ei, Mehmed Abdülkadır, cânta într-o orchestră din Sofia, iar atunci când a murit, în 1944, a fost înmormântat în cimitirul săracilor. Sora lor, Zekiye, și-a petrecut ultimii ani într-un hotel din sudul Franței, depinzând de ajutorul unor instituții filantropice. A murit în 1950. Un alt frate, Abdurrahim Havri, s-a sinucis la Paris în 1952, averea lăsată în urmă abia fiind suficientă ca să acopere costurile de înmormântare.

În acest timp, Abdul-Medjid, ultimul calif, a trăit în Elveția înainte de a se stabili la Nisa, unde a rămas până în pragul celui de-al Doilea Război Mondial. Atunci s-a mutat la Paris, unde a murit de inimă în 23 august 1944, în vreme ce Aliații eliberau orașul. Bucuria eliberării Parisului a pus în umbră moartea lui Abdul-Medjid, a cărui trecere în neființă nu a fost nici măcar menționată în vreun ferpar al ziarului londonez *The Times*. Aliații au permis îngroparea lui Abdul-Medjid la Medina, acolo unde a fost cinstit ca fiind ultimul calif otoman, un titlu caduc menit să dispară odată cu el.

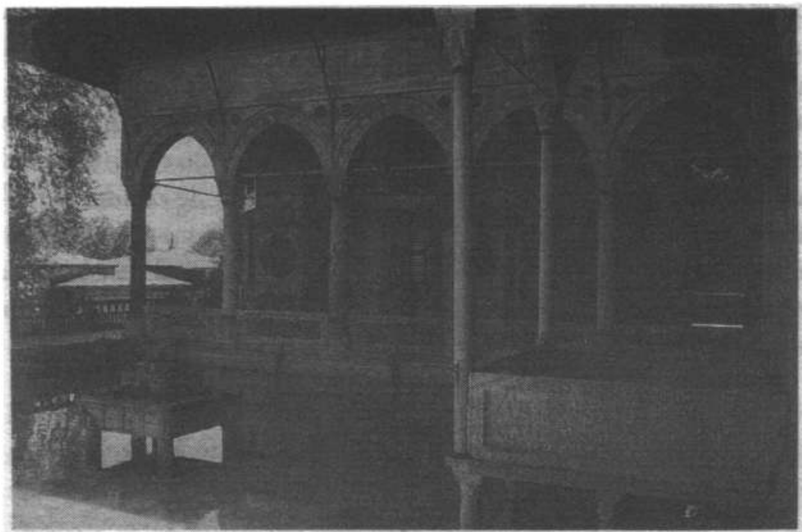
După moartea lui Abdul-Medjid, titlul de cap al liniei succesorale a lui Osman i-a revenit lui Ahmed Nihad (1884–1954), un nepot al lui Murad al V-lea. La moartea acestuia, titlul a trecut la Osman Fuad (1895–1973), un alt nepot al lui Murad al V-lea, iar apoi, pe rând, la: Mehmed Abdülaziz (1901–1977), un nepot al lui Abdul-Aziz; Ali Vasib (1903–1984), un strănepot al lui Murad al V-lea; Mehmed Orhan (1909–1994), un nepot al lui Abdul-Hamid al II-lea, și la Osman Ertuğrul (1912–2009), un alt nepot al lui Abdul-Hamid al II-lea, care acum trăiește o viață liniștită, de pensionar, în orașul New York*.

* Osman Ertuğrul a murit în 2009, după apariția ediției originale a acestei cărți. După el, titlul de cap al liniei succesorale i-a revenit lui Bayezid Osman (2009–2017), strănepot al sultanului Abdul-Medjid I, iar apoi, lui Dündar Ali Osman (2017–2021), strănepot al sultanului Abdul-Hamid al II-lea. În prezent titlu i-a revenit lui Harun Osman (2017–) (*N.t.*)

Mehmed Orhan a fost cel mai flamboaiant membru al casei imperiale surghiunite, iar povestea vieții lui seamănă cu un roman de aventuri. A părăsit Nisa la vârsta de șaptesprezece ani și a lucrat ca portar și ca vatman la Buenos Aires, acolo unde a învățat de asemenea să piloteze avioane, devenind un îndrăzneț pilot de cascadorii acrobatice. A fost apoi numit șambelan al regelui Zog al Albaniei, căruia i-a slujit și ca pilot personal până în pragul celui de-al Doilea Război Mondial, moment în care Mehmed Orhan a revenit în Franța. Când Aliații au debarcat în Normandia, s-a înrolat în armata americană, participând la ultimele luni de război, ulterior guvernul american oferindu-i o pensie de 300 de dolari pe lună. Mai târziu, el și-a suplimentat veniturile lucrând ca ghid al Cimitirului American din Paris. S-a însurat și a divorțat de trei ori, lăsând în urma lui un fiu și o fiică. În 1992, președintele Turgut Özal l-a invitat să revină în Turcia, legea care interzicea familiei regale accesul în patrie fiind abrogată la data aceea. Mehmed Orhan avusese cincisprezece ani atunci când părăsise Istanbulul, îmbarcându-se în gara Sirkeci împreună cu propria familie în acea noapte rece și vântoasă din 1924, luându-și rămas-bun de la prințesa Musbah și de la celelalte persoane venite să le ureze drum bun. Revenea acum ca un om bătrân, urmând să mai trăiască numai doi ani, rememorând cu duioșie amintirile dulci-amare ale revenirii în patrie, până la moartea survenită la Nisa, în 1994. Cu ocazia funeraliilor, nepotul lui, prințul Bülent Osman, a comandat să-i fie trimis niște pământ din Turcia, așa că atât el, cât și alți participanți la înmormântare au putut arunca câte un pumn din țărâna adusă în groapa în care Mehmed Orhan urma să fie depus.

Când prințul Mehmed Orhan a revenit la Istanbul, a avut parte de o primire demnă de un rege din partea președintelui Özal, ceremonia desfășurându-se în Çırağan Sarayı, palat care între timp fusese transformat într-un hotel de cinci stele. În 1992, toate celelalte palate imperiale otomane rămase în picioare fuseseră deja restaurate, cele mai multe devenind muzee. Dolmabahçe Sarayı servise inițial ca reședință a președintelui Turciei, Atatürk murind acolo în 10 noiembrie 1938.

Atunci când Imperiul Otoman s-a prăbușit, vechiul palat Topkapı se afla într-o stare jalnică, întrucât sultanii nu mai locuiseră acolo de la mijlocul secolului al XIX-lea. În ultimii ani ai imperiului, singurii rezidenți fuseseră câțiva eunuci bătrâni, precum și concubinele și sclavele rămase în urma sultanilor decedați, inclusiv acele femei cercheze pe care nu le dorise nimeni după ce haremul lui Abdul-Hamid fusese destrămat, în

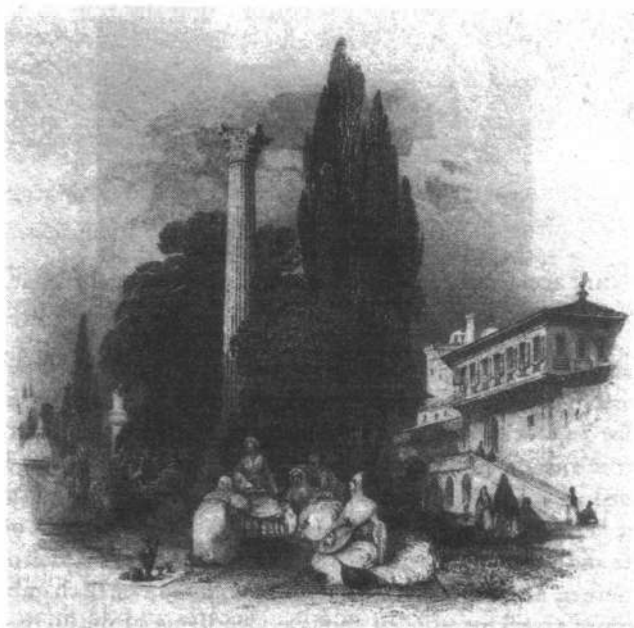
Pavilionul Revanului şi bazinul de marmură din cea de-a Patra Curte de la Topkapı Sarayı

1909. În anul acela, palatul era deja dărăpănat și parțial ruinat, grădinile acestuia, cândva frumoase, zăcând acum neîngrijite, năpădite de buruieni. Pavilioanele înconjurate de verdeață înălțate pe terasele joase, fuseseră dărâmate laolaltă cu chioșcurile de pe malul mării, la sfârșitul anilor 1880, atunci când acolo s-a construit linia de cale ferată pentru Orient Express. Tot atunci, un crâng străvechi de cimișir, aflat.în grădinile inferioare ale Topkapı Sarayı, a fost smuls din rădăcini, distrugerea acestuia fiind deplânsă de un servitor bătrân pe nume Memiș Efendi, care lucrase la palat încă de pe vremea lui Mahmud al II-lea. Iată ce spunea el: „Ah, în crângul acela de cimișir, în noaptea fiecărei zile de miercuri, regele duhurilor ținea sfat. Unde se mai duce el acum?"

Topkapı Sarayı a încetat să mai fie domeniu regal în luna aprilie a anului 1923, atunci când printr-un decret emis de MAN proprietatea a trecut în posesia Republicii Turce, fiind alocată administrației muzeelor din Istanbul. Abia după o muncă de restaurare care a durat mulți ani anumite părți ale palatului au putut fi deschise publicului, proprietatea devenind acum Muzeul Topkapı Sarayı. Printre colecțiile acestuia se numără multe dintre comorile care aparținuseră cândva sultanilor, dar și obiecte de uz casnic pe care ei și ceilalți rezidenți ai palatului le folosiseră în viața de zi cu zi.

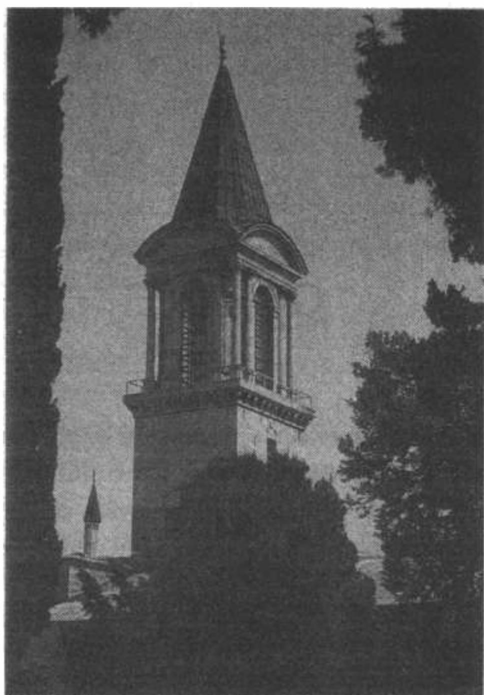
Ultima secțiune a palatului care a fost deschisă a fost Haremul, cu toate că încă mai există părți ale acestui străvechi labirint care nu au fost

complet restaurate și de aceea nu sunt deocamdată accesibile publicului larg. Printre acestea se numără Sala Favoritelor și Cușca, deși locul în care s-a aflat infamul Kafes încă nu este cunoscut cu certitudine — probabil din pricina faptului că a fost mutat, de mai multe ori, dintr-o aripă a palatului într-alta. Cel mai probabil Kafes-ul s-a aflat într-o serie de încăperi încă nerestaurate aflate de-a lungul unui lung coridor care dă către curtea deschisă aflată sub Sala Favoritelor. Vechi hărți ale Haremului indică faptul că acest coridor purta numele de „Locul de adunare al duhurilor", o denumire a cărei origine va rămâne necunoscută celor care nu cunosc cuvintele rostite cândva de Memiș Efendi.

Coloana Gotului și grădinile exterioare ale Haremului din Topkapı Sarayı

În toamna anului 1960, autorul rândurilor de față s-a strecurat pe furiș în acest labirint pierdut, înainte ca zona Haremului să fie deschisă pentru public. Cum nu mi se acordase permisiunea să intru acolo, am pășit cu băgare de seamă prin încăperile întunecoase ale Kafes-ului, pătrunzând în iatacurile cufundate în beznă din jurul Sălii Favoritelor. Între cele două zone, am descoperit o mică odaie aflată la capătul de sus al unei scări din lemn care scârțâia la fiecare pas, dându-mi seama că trebuia să fie vorba despre camera în care Ibrahim cel Nebun a fost închis după detronare.

Turnul Haremului de la Topkapı Sarayı

Din cele citite mai înainte știam că el plânsese fără întrerupere vreme de nouă zile și nouă nopți, văicărelile lui fiind auzite de femeile sale aflate în Sala Favoritelor, până când Ali cel Negru a venit să-l stranguleze.

Aceste încăperi încă nu au fost deschise pentru public și probabil că nu vor fi niciodată, întrucât, așa oblonite și abandonate cum erau în ziua în care s-a desfășurat vizita neautorizată a autorului rândurilor de față, ele evocau prezența celor care trăiseră cândva acolo, prinții închiși care viețuiseră în cușca lor aurită, precum și favoritele sechestrate a căror frumusețe nu putea fi admirată în afara zidurilor palatului. Ferestrele erau oblonite, ceea ce făcea ca încăperile să zacă într-un întuneric adânc. Năpădit de pânze de păianjen, cadrul din alamă al unui pat vechi zăcea sub un baldachin destrămat, salteaua putredă răspândind un miros de descompunere sepulcrală. Printre umbre, oglinda unei măsuțe de toaletă reflecta imaginea întunecată a unei camere abandonate, iar în momentul în care s-a lăsat noaptea, de-a lungul „Locului de adunare al duhurilor" s-a putut simți prezența fantomelor aflate în acest palat bântuit cunoscut cândva sub numele de Casa Fericirii.

Glosar

Glosarul cuprinde cuvinte turcești, precum și câțiva termeni tehnici folosiți în mai multe locuri de-a lungul textului. Varianta pusă între paranteze reprezintă forma pe care o ia acel cuvânt când este precedat de un substantiv. De exemplu, Yeni Cami = Noua Moschee, în vreme ce Sultan Ahmed Camii = Moscheea Sultanului Ahmed.

În cazul cuvintelor turcești care au intrat în vocabularul curent al limbii române cu același sens, s-a folosit în text forma românizată.

acemoğlan: un ienicer recrut sau ucenic al Serviciului Extern de la Topkapı Sarayı

ağa (ağası): agă (pl. agi), titlu acordat comandanților corpurilor de armată, în special ai ienicerilor și înalților funcționari ai palatului imperial, mai ales marilor-eunuci (cel negru și cel alb)

bailo: ambasador al Veneției

bakșis: bacșiș

baș: căpetenie, comandant de trupă

bayram: bairam, sărbătoare musulmană

bedesten: piață acoperită

beylerbey: guvernator al unei provincii

birinci: primul (prima)

birinci kadın: prima soție sau prima femeie (într-un harem), în mod obișnuit mama celui mai în vârstă fiu (aflat încă în viață) al sultanului

bostancı: grădinar; gardă (pedestră) a palatului

bostancıbașı: grădinar-șef; comandant al gărzilor palatului

büyük: mare; mai-vârstnic

caravanserai: han pentru călători

cariye: sclavă

cihad: război sfânt, jihad

çırak: cirac, ucenic
cirit: joc ecvestru, cu sulițe (cirit = suliță, lance)
damad: ginere
daye hatun: doică
defterdar: contabil, vistiernic
devșirme: sistem practicat în Imperiul Otoman de recrutare forțată a unui număr de tineri creștini care urmau să fie convertiți la islamism si făcuți ieniceri
divan: consiliu imperial; încăperea în care se desfășoară o întrunire; de asemenea, o colecție de poezii
dragoman: tălmaci, mijlocitor
efendi: domn, stăpân
eski: bătrân, vechi
Fatih: cuceritor
fetva: decizie a muftiului
firman: edict imperial
gazel: poem turc clasic
Gazi: războinic al credinței islamice
gedikiler: femeile alese pentru haremul imperial
genç: tânăr
hane: casă sau încăpere
hanım: doamnă
harem: încăperile femeilor dintr-o casă sau un palat
has: regal
haseki: favorita sultanului
hatti șerif: hatișerif, edict imperial
hatun: femeie, doamnă
haznedar: vistiernic
hoca: hogea, învățător
hospodar: principe (domn) al Moldovei și al Valahiei
ikbal: concubină regală
iskele (iskelesi): ponton
ieniceri: corp de elită al armatei otomane
kadıasker: judecător-șef
kadın: femeie, soție
kafes: cușcă
kalfa: calfă, muncitor calificat după o perioadă de ucenicie
kanun: lege

kanunname: o culegere de legi și reguli
kapı (kapısı): ușă, poartă
kapı ağası: marele-eunuc alb
kapıcı: paznic, portar
kapıcıbașı: mai-marele porții
kara: negru
karagöz: teatru de umbre turcesc
kasır (kasrı): palat de vară
kaya kadın: șefa servitoarelor dintr-un harem
kaymakam: caimacam, guvernator provincial
kazan: cazan, căldare
khan: han, titlu purtat de suveranii orientali, conducători mongoli, sultani otomani
kılıç: sabie
kılıç kușanması: încingerea unui sultan cu sabia lui Osman
kira: femeie de încredere, folosită de femeile din harem
kismet: soartă, destin
kız: fată
kızlar ağası: marele-eunuc negru
köșk (köșkü): chioșc, pavilion
küçük: mic
külliye: complex de clădiri-instituții cu caracter religios, filantropic, construite în special în jurul unei moschei
lala: meditator, tutore
lale: lalea
mabeyn: încăpere, salon sau apartament care separă odăile femeilor de cele ale bărbaților într-o casă sau într-un palat
medrese (medresesi): medresă, școală islamică de studii înalte
meșkhane: cameră de muzică
meydan (meydanı): piață publică
mihrab: nișă în perete indicând direcția în care se află Mecca
millet: comunitate confesională cuprinzând totalitatea membrilor unei credințe religioase recunoscute din Imperiul Otoman
mimber: minbar, amvon într-o moschee
minaret: turn înalt, anexă a unei moschei, amenajat în partea superioară cu un balcon circular, de unde muezinul cheamă credincioșii la rugăciune
molla: profesor de teologie, de rang înalt

müezzin: muezin, musulman însărcinat să anunțe din minaret ora fiecăreia dintre cele cinci rugăciuni rituale zilnice
mufti: muftiu, căpetenie religioasă a unei comunități musulmane având competența de a decide în probleme de respectare a cultului islamic
musahib: pajul favorit al sultanului
namazgah: loc în aer liber destinat rugăciunilor islamice
ney: flaut turcesc
Nizamı Cedit: Noua Ordine a lui Selim al III-lea, în special armata lui reformată
oda (odası): cameră, sală
padișah: sultan
pașa: funcționar sau ofițer otoman având cel mai înalt rang
pazar (pazarı): bazar, piață
pilaf: pilaf
sancak șerif: stindardul sfânt al Profetului Mahomed
saray (sarayı): palat
Segbanı Cedit: regimentele armatei reformate a lui Mahmud al II-lea
șehzade: prinț
selamlık: încăperile bărbaților dintr-o locuință sau un palat; de asemenea, procesiunea sultanului în drumul către moschee, pentru rugăciunea de vineri la amiază
serasker: comandant suprem sau ministru de război
șeriat: legea islamică, șaria
șeyh: șeic
șeyhülislam: oficial purtând cel mai înalt rang religios din Imperiul Otoman
sipahi: spahiu, membru al corpului de cavalerie otomană
süt anne: doică
tanzimat: reformă
tekke: lăcaș al dervișilor
top: tun
tuğra: monogramă imperială
türbe: mausoleu islamic
ulema: corpul legiuitor de juriști musulmani
usta: superintendent
valide sultan: mama sultanului
veliaht: prinț moștenitor

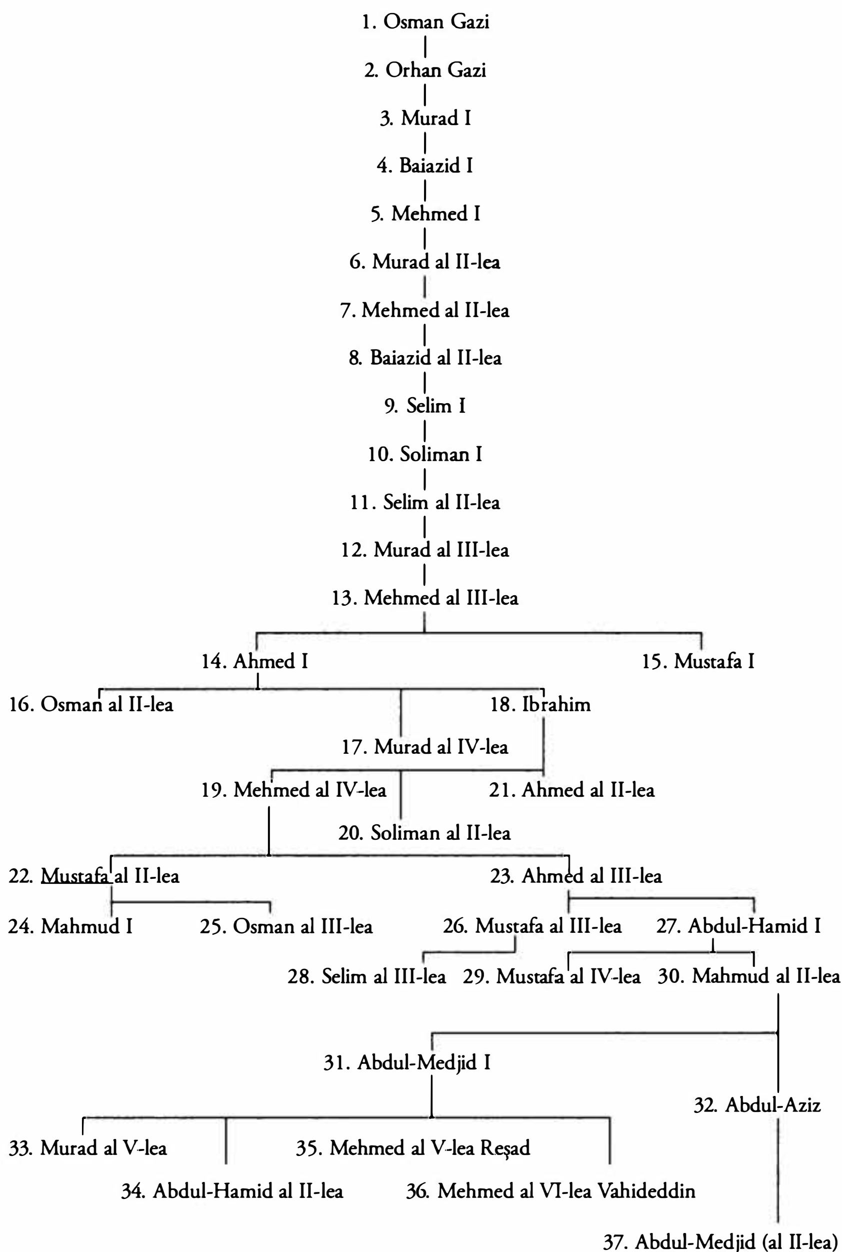
vezir: vizir, membru al consiliului imperial
yalı: conac situat pe malul mării
yamak: mercenari apaținând corpului ienicerilor
yeni: nou

Sultanii otomani (Dinastia lui Osman)

1. Osman Gazi, c. 1282–1326
2. Orhan Gazi, 1326–1362
3. Murad I, 1362–1389
4. Baiazid I, 1389–1402
   interregn
5. Mehmed I, 1413–1421
6. Murad al II-lea, 1421–1444, 1446–1451
7. Mehmed al II-lea, 1444–1446, 1451–1481
8. Baiazid al II-lea, 1481–1512
9. Selim I, 1512–1520
10. Soliman I, 1520–1566
11. Selim al II-lea, 1566–1574
12. Murad al III-lea, 1574–1595
13. Mehmed al III-lea, 1595–1603
14. Ahmed I, 1603–1617
15. Mustafa I, 1617–1618, 1622–1623
16. Osman al II-lea, 1618–1622
17. Murad al IV-lea, 1623–1640
18. Ibrahim, 1640–1648
19. Mehmed al IV-lea, 1648–1687
20. Soliman al II-lea, 1687–1691
21. Ahmed al II-lea, 1691–1695
22. Mustafa al II-lea, 1695–1703
23. Ahmed al III-lea, 1703–1730
24. Mahmud I, 1730–1754
25. Osman al III-lea, 1754–1757

26. Mustafa al III-lea, 1757–1774
27. Abdul-Hamid I, 1774–1789
28. Selim al III-lea, 1789–1807
29. Mustafa al IV-lea, 1807–1808
30. Mahmud al II-lea, 1808–1839
31. Abdul-Medjid I, 1839–1861
32. Abdul-Aziz, 1861–1876
33. Murad al V-lea, 1876
34. Abdul-Hamid al II-lea, 1876–1909
35. Mehmed al V-lea Reşad, 1909–1918
36. Mehmed al VI-lea Vahideddin, 1918–1922
37. Abdul-Medjid (al II-lea), 1922–1924, calif

Genealogia sultanilor

Mame ale sultanilor

Numele scrise cu italice denotă o *valide sultan.*

Sultan	Mama
1. Osman Gazi	?
2. Orhan Gazi	Mal Hatun
3. Murad I	Nilüfer
4. Baiazid I	Gülçiçek
5. Mehmed I	*Devletșah*
6. Murad al II-lea	Emine
7. Mehmed al II-lea	Hüma
8. Baiazid al II-lea	*Gülbahar*
9. Selim I	Ayșe
10. Soliman I	*Hafsa*
11. Selim al II-lea	Hürrem (Roxelana)
12. Murad al III-lea	*Nurbanu*
13. Mehmed al III-lea	*Safiye*
14. Ahmed I	*Handan*
15. Mustafa I	?
16. Osman al II-lea	Mahfiruz (Hadice)
17. Murad al IV-lea	*Kösem*
18. Ibrahim	*Kösem*
19. Mehmed al IV-lea	*Hadice Turhan*
20. Soliman al II-lea	*Saliha Dilașub*
21. Ahmed al II-lea	Hadice Muazzez
22. Mustafa al II-lea	*Rabia Gülnuș*
23. Ahmed al III-lea	*Rabia Gülnuș*

24. Mahmud I	*Saliha*
25. Osman al III-lea	*Şehsuvar*
26. Mustafa al III-lea	Mihrişah
27. Abdul-Hamid I	Rabia Şermi
28. Selim al III-lea	*Mihrişah*
29. Mustafa al IV-lea	*Ayşe Seniyeperver*
30. Mahmud al II-lea	*Nakşidil*
31. Abdul-Medjid I	*Bezmialem*
32. Abdul-Aziz	*Pertevniyal*
33. Murad al V-lea	*Şevkefza*
34. Abdul-Hamid al II-lea	Tirimüjgan
35. Mehmed al V-lea Reşad	Gülcemal
36. Mehmed al VI-lea Vahideddin	Gülüştü
37. Abdul-Medjid (al II-lea)	Hayranidil

Bibliografie

Ahmed Vasif Efendi, *Tarih-i Vasif,* Cairo, 1830

Alberi, Eugenio (ed.), *Relazione degli ambasciatori Veneti al Senato durante il XVI secolo,* Seria 3, vol. 1–3. Florența, 1842–1855

Alderson, A. D., *The Structure of the Ottoman Dynasty,* Oxford, 1956

Ali Seydi Bey, citat în Pars Tuğlaci, *The Ottoman Palace Women,* Istanbul, 1985

Ambros, F.G., *Candid Penstrokes: the lyrics of Meali, an Ottoman poet of the 16th century,* Berlin, 1982

Andrews, Walter, *The Sexual Intertext of Ottoman Literature: the story of Meali, magistrate of Mihaliç,* Ediyabat 3 (1989), pp. 31–56

Angiolello, Giovanni Maria, *Historia Turchesa (1300–1514),* ed. I. Ursu. București, 1909

Arifi (Fethullah Arif Çelebi), *Süleymanname,* Istanbul, Biblioteca Topkapı Sarayı, H. 1517

Aşıkpaşazade, Dervish Ahmed, *Die altosmanische Chronik des Aşıkpaşazade,* ed. Friedrich Giese, Leipzig, 1929

Atıl, Esin, *The Age of Süleyman the Magnificent,* Washington, DC și New York, 1987

———, Süleymanname: *The Illustrated History of Süleyman the Magnificent,* Washington, DC și New York, 1986

Babinger, Franz, *Mehmed the Conqueror and His Time,* traducere [în lb. engleză] Ralph Manheim, ed. William Hickman, Princeton, 1978

Badoara, Andrea, citat în Alberi, *Relazione…,* vol. I, p. 362

Barozzi, Nicolo și Giglielmo Berchet (ed.), *Le Relazioni degli stati Europei,* Seria 5: Turcia, 2 vol., Veneția, 1871–1872

Bassano da Zara, Luigi, *I Costumi et i modi particolari della vita de Turchi,* ed. Franz Babinger, cu un facsimil din ediția din 1545, publicată la Roma, München, 1963

Beauvau, Henry de, *Relation journalière du Voyage du Levant,* Lyon, 1609

Bernardo, Lorenzo, citat în Alberi, *Relazione…*, vol. 2, pp. 321–426

Bobovi, Albert, *Mémoires sur les Turcs,* Harvard University, Houghton Library,, Colecția contelui Paul Riant, French 103

Bodnar, E.W., *Cyriacus of Ancona and Athens,* Bruxelles, 1960

Bon, Ottaviano, *The Sultan's Seraglio: an intimate portrait of life in the Ottoman court,* introducere și note de Godfrey Goodwin, Londra, 1996

Bordier, Julien, *Relation d'un voyage en Orient (1604–1619)* x., Paris, Bibliothèque Nationale, Fr. 18076

Bragadin, Pietro, citat în Alberi, *Relazione…*, vol. 3, p. 102

Brassey, Lady,, *Sunshine and Storm in the East, or Cruises to Cyprus and Constantinople,* Londra, 1880

Brown, Constantine, articol în revista *Asia,* iunie 1924, citat în Gülersoy, Dolmabahçe *Palace and its Environs*

Busbecq, Ogier Ghiselin de, *Turkish Letters,* traducere [în lb. engleză] Edward Seymour Forster, Oxford, 1927

Cantemir, Dimitrie, *The History of the Growth and Decay of the Othman Empire,* traducere [în lb. engleză] N. Tindal, Londra, 1734–1735

Capello, Girolamo, *Calendar of State Papers,* Veneția, vol. 9, ob. 563

Cassels, Lavender, *The Struggle for the Ottoman Empire, 1717–1740,* Londra, 1966

Cevdet Pașa, citat în Gülersoy, *Dolmabahçe Palace and its Environs*

Clarke, Edward Daniel, *Travels in Various Countries of Europe, Asia, and Africa,* vol. 2, Londra, 1816–1824

Clot, André, *Suleiman the Magnificent: the man, his life, his epoch,* traducere [în lb. engleză] Matthew J. Reisz, Paris, 1989

Commynes, Philippe de, *The Memoirs of Philippe de Commynes (1445–1509),* ed. Samuel Kinser, traducere [în lb. engleză] Isabelle Cazeaux, 2 vol., Columbia, Carolina de Sud, 1969, 1973

Contarini, Alvise, citat în Barozzi și Berchet, *Le Relazione,* 1:374

Contarini, Bartolomeo, *Summario della relazione [1519],* în Alberi, vol. 3, pp. 56–68

Contarini, Iacomo, *Relazione [1507],* în Sanuto, vol. 7, pp. 7ff.

Contarini, Paolo, citat în Alberi, *Relazione,* vol. 3, pp. 209–250

Contarini, Simon, raport în Barozzi și Berchet, *Le Relazioni,* 1:132–134

Courmenin, Louis Deshayes de, *Voiage de Levant fait par le Commandement du Roy en l'année 1621,* Paris, 1632

Covel, Dr J., *The Diaries of Dr J. Covel, 1670–1679,* în J.T. Bent (ed.), *Early Voyages and Travels in the Levant,* Londra, 1893

Croix, François Petis de la, *État général de l'empire ottoman*, Paris, 1695
Dallam, Thomas, *The Diary of Master Thomas Dallam, 1559–1600*, în J.T. Bent (ed.), *Early Voyages and Travels in the Levant*, Londra, 1893
Dallaway, James, *Constantinople Ancient and Modern, with Excursions to the Shores and Islands of the Archipelago and to the Troad*, Londra, 1797
Davis, Fanny, *The Palace of Topkapı in Istanbul*, New York, 1970
Davis, James C. (ed. şi trad.), *Pursuit of Power: Venetian ambassadors' reports on Spain, Turkey and France in the age of Philip II, 1560–1600*, New York, Evanston şi Londra, 1970
Dolfin, Daniele, *Dispacci, 1726–1730*, Arhivele de Stat din Veneţia, Filza 181
Donini, Marcantonio, citat în Alberi, *Relazione*, vol. 3, pp. 173–209
Doukas, *Decline and Fall of Byzantium to the Ottoman Turks by Doukas: an annotated translation of ‚Historia-Byzantina'*, de Harry J. Magoulias, Detroit, 1975
Dwight, H.G., *Constantinople, Old and New*, New York, 1915
Edip (Adıvar), Halide, *Memoirs*, New York, 1926
Elliot, Sir Henry G., *Some Revolutions and other Diplomatic Experiences*, Londra, 1927
Emo, Giovanni, *Dispacci, 1720–1726*, Arhivele de Stat din Veneţia, Filza 183–185
Eremya Çelebi Kömürcüyan, *Istanbul Tarihi XVII asırda Istanbul*, traducere (din armeană în turcă) H.O. Andreasyan, Istanbul, 1952
Evliya Çelebi, *Narrative of Travels in Europe, Asia and Africa [the Seyahatname]*, traducere [în lb. engleză] Joseph von Hammer, Londra, 1834–1836
Feridun Ahmed Bey, *Nüzhet el-esrar der sefer-i Zigetvar* x., Arhivele Topkapı Sarayi, H1339
Fermanel, Gilles, *Le voyage d'Italie et du Levant*, 1630, Rouen, 1664
Flachat, Jean-Claude, *Observations sur le commerce et sur les arts d'une partie de l'Asie, de l'Afrique, et même des Indes Orientales 1740–1758*, 2 vol., Lyon, 1766, 1777
Freely, John, *Istanbul, The Imperial City*, Londra, 1996
Fresne-Canaye, Philippe du, *Le Voyage du Levant de Phillipe du Fresne-Canaye (1573)*, ed. M.H. Hauser, Paris, 1897
Garzoni, Costantino, *Relazione del impero ottoman [1573]*, în Alberi, vol. I, pp. 369–436
Gibb, E.J.W., *A History of Ottoman Poetry*, 6 vol., Londra, 1900–1909
Giovio, Paolo, *A Shorte Treatise upon the Turkes Chronicles*, traducere [în lb. engleză] Peter Ashton, Londra, 1546, Folio C

Goodwin, Godfrey, *A History of Ottoman Architecture,* Londra, 1971
———, *The Janissaries,* Londra, 1994
———, *The Private World of Ottoman Women,* Londra, 1997
Grelot, Guillaume-Joseph, *Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople,* Paris, 1680
Gritti, Andrea, *Relazione fatta in Pregadi per sier Andrea Gritti ritornato orator del Signor turcho,* în Sanuto, vol. 5, pp. 449–468
Gritti, Francesco, *Dispacci, 1723–1727,* Arhivele de Stat din Veneţia
Gritti, Ludovico, citat în Anton von Gévay (ed.), *Urkunden und Actenstücke zur Geschichte der Verhältnisse zwischen Österreich, Ungern, und der Pforte in XVI. und XVII. Jahrhunderte,* vol. II, partea I, pp. 21, 31
Gülersoy, Çelik, *Dolmabahçe Palace and its Environs,* Istanbul, 1990
———, *The Çirağan Palaces,* Istanbul, 1992
Haidar, HRH Princess Musbah, *Arabesque,* Londra, 1944
Halman, Talat S., *Süleyman the Magnificent Poet,* Istanbul, 1987
Hamlin, Cyrus, *Among the Turks,* New York, 1878
Hammer-Purgstall, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches,* 10 vol., Pesta, 1827–1835
Harington, General Sir Charles, *Tim Harington Looks Back,* Londra, 1940
Hasan Kafi el-Akhisarı, citat în Ipsirli.
Haslip, Joan, *The Sultan: the life of Abdul Hamit II,* Londra, 1958
Hierosolimitano, Domenico, *Relatione della Gran Citta di Costantinopoli* x., Londra, British Museum, Harley 3408, fols. 83–141
Hobhouse, John Cam, *A Journey through Albania and Other Provinces of Turkey during the years 1809 and 1810,* Londra, 1813
Hornby, Lady, *Constantinople during the Crimean War,* Londra, 1863
Ipsirli, Mehmed, *Hasan Kafi el-Akhisarı ve Devlet Düzenine ait Usülü'l-hikem fi Nizami'l-Alem,* Tarih Enstitüsü Dergesi 10–11 (1979–1980): 239–278
Itzkowitz, Norman, *Mehmed Raghib Paşa: the making of an Ottoman grand vezir* (teză de doctorat), Universitatea Princeton, 1959
Jenkinson, Anthony, citat în Lewis
Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi,* Türk Tarih Kurumu, vol. 8, p. 258 (nedatat)
Kâtip Çelebi, *Fezleke,* 2 vol., Istanbul, 1869–1870
Kemalpaşazade, *Tevarih-i al-i osman,* ed. Şerafettin Turan, 2 vol., Ankara, 1954–1957
Knolles, Richard, *The Lives of the Othoman Kings and Emperors,* 2 vol., Londra, 1610

Kritovoulos of Imbros, *History of Mehmed the Conqueror*, traducere [în lb. engleză] Charles T. Riggs, Princeton, New Jersey, 1954

Lane-Pool, Stanley, *The Life of Sir Stratford Canning, Viscount Stratford de Redcliffe*, 2 vol., Londra, 1888

Languschi, Giacomo, *Excidio e presa di Costantinopoli nell'anno 1453 (dalla Cronica di Zorzi Dolfin)*, în Agostino Pertusi, *Testi inediti e poco noti sulla caduta di Costantinopoli*, ed. Antonio Carile, Bologna, 1983, pp. 167–180

Layard, Sir Austen Henry, *Autobiography and Letters*, 2 vol., Londra, 1903

Lello, Henry, *The Report of LelloLello'nun Muhtirasi*, ed. O. Burian, Ankara, 1952

Lewis, Bernard, *Istanbul and the Civilization of the Ottoman Empire*, Norman, Oklahoma, 1963

Leyla Hanım, *The Imperial Harem of the Sultans*, traducere [în lb. engleză] Landon Thomas, Istanbul, 1994

Lokman bin Seyyid Hüseyin, *Hünername* x., 2 vol., Muzeul Topkapı Sarayı, H 1523–1524

Loti, Pierre, *Aziyadé*, Paris, 1892

Ludovisi, Daniello de', citat în Alberi, *Relazione*, vol. 1, pp. 1–32

MacFarlane, Charles, *Constantinople in 1828*, 2 vol., Londra, 1829

———, *Turkey and its Destiny*, 2 vol., Londra, 1850

Magni, Cornelio, *Quanto di piu curioso e vago ha potuto raccaopgliere nel primo biennio da esso consumato viaggi e dimore per la Turchia*, 2 vol., Parma, 1673–1674

Mansel, Philip, *Constantinople, City of the World's Desire, 1453–1924*, Londra, 1995

Mayes, Stanley, *An Organ for the Sultan*, Londra, 1956

McCullagh, Francis, *The Fall of Abdul-Hamid*, Londra, 1910

Melek Hamm, *Thirty Years in the Harem*, Istanbul, 1872

Menavino, Giovantonio, *I cinque libri della legge, religione, et vita de Turchi et della corte; & alcune guerre del Gran Turco*, Florența, 1548

Merriman, Roger Bigelow, *Suleiman the Magnificent, 1520–1566*, Cambridge, Massachusetts, 1944

Midhat, Ali Haydar, *Hatıralarım, 1872–1946*, Istanbul, 1946

Miller, Barnette, *Beyond the Sublime Porte: the grand seraglio of Istanbul*, New Haven, Connecticut, 1931

———, *The Palace School of Muhammed the Conqueror*, Cambridge, 1941

Moltke, Helmuth von, *Briefe aus der Türkei*, Berlin, 1873

Montagu, Lady Mary Wortley, *The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu*, ed. Robert Halsband, vol. 1: 1708–1720, Oxford, 1965
Morgenthau, Henry, *Secrets of the Bosphorus: Constantinople, 1913–1916*, Londra, 1918
Moro, Giovanni, citat în Alberi, *Relazione [1590]*, vol. 3, pp. 323–380
Morosini, Gianfrancesco, *Relazione [1585]*, în Alberi, vol. 3, pp. 251–322
Moryson, Fynes, *An Itinerary Containing his ten yeeres Travell*, vol. 2, Glasgow, 1907
Müller, Mrs Max, *Letters from Constantinople*, Londra, 1897
Mustafa Ali, citat în Babinger, p. 428
Naima, Mustafa, *Annals of the Turkish Empire from 1591 to 1659*, traducere [în lb. engleză] Charles Fraser, Londra, 1831
Nani, Agostino, *Calendar of State Papers*, Veneția, vol. 9, ob. 950
Navagero, Bernardo, citat în Alberi, *Relazione [1553]*, vol. 1, pp. 33–110
Necipoğlu, Gülrü, *Architecture, Ceremonial and Power: the Topkapı Palace in the fifteenth and sixteenth centuries*, Cambridge, Massachusetts, 1991
Osman II, Sultan, *Letter to James I of England*, citat în Ross
Osmanoğlu, Ayșe, *Babam Abdülhamid*, Istanbul, 1960
Ostrorog, Count Leon, *The Turkish Problem*, traducere [în lb. engleză] Winifred Stevens, Londra, 1915
Palmer, Alan, *The Decline and Fall of the Ottoman Empire*, Londra, 1992
Palmer, J.A.B., *Fr. Georgius de Hungaria, O.P., and the Tractatus de Moribus Condicionibus et Nequicia Turcorum* în *Bulletin of the John Rylands Library* 34 (1951), pp. 44–68
Papadakis, A., *Gennadius II and Mehmed the Conqueror* în Byzantion 42 (1972)
Pardoe, Julia, *The Beauties of the Bosphorus*, Londra, 1839
Pears, Sir Edwin, *Forty Years in Constantinople*, Londra, 1916
———, *Life of Abdul Hamid*, Londra, 1917
Peçevi, Ibrahim, *Tarih*, 2 vol., Istanbul, 1864–1867
Peirce, Leslie P., *The Imperial Harem: woman and sovereignty in the Ottoman Empire*, New York și Oxford, 1993
Penzer, N.M., *The Harem*, Londra, 1936
Pingaud, Léonce, Choiseul-Gouffier, *La France en Orient sous Louis XVI*, Paris, 1887
Porter, Sir James, *Observations on the Religion, Government and Manners of the Turks*, 2 vol., Londra, 1761
Postel, Guillaume, *De la République des Turcs*, Poitiers, 1560
Ragazzoni, Jacopo, citat în Alberi, *Relazione*, vol. 2, p. 97

Roe, Sir Thomas, *The Negotiations of Sir Thomas Roe in His Embassy to the Sublime Porte,* 1621–1628, Londra, 1740

Rosedale, H.E., *Queen Elizabeth and the Levant Company,* Londra, 1904

Ross, E. Denison, *A Letter from James I to the Sultan Ahmad* în *Bulletin of the School of Oriental Studies,* Londra, vol. VII, partea a doua, 1934

Roth, Cecil, *The House of Nasi: the Duke of Naxos,* Philadelphia, Pennsylvania, 1949

Ryan, Sir Andrew, *The Last of the Dragomans,* Londra, 1951

Rycaut, Paul, *The Present State of the Ottoman Empire,* Londra, 1680

Sadeddin, Hoca, *Tacü't-tevarih,* 2 vol., Istanbul, 1862–1863

Safi, Mustafa bin Ibrahim, *Zübdetü't-tevarih,* 2 vol., Istanbul, 1862–1863

Sagredo, Giovanni, citat în Babinger, p. 408

Sagundino, Alvise, *Relazione [1496],* în Sanuto, vol. 1, p. 323; *Relazione [1499],* în Sanuto, vol. 2, p. 600

Salomone, Rabbi, citat în Rosedale, p. 23

Sanderson, John, *The Travels of John Sanderson in the Levant, 1584–1602,* ed. Sir William Foster, Londra, 1931

Sanuto, Marino, *I Diarii di Marino Sanuto* (1496–1533), 58 vol., Veneția, 1879–1903

Şehsuvaroğlu, Haluk, *Sultan Aziz hayati hal'ım ölümü.* Istanbul, 1949

———, *Çırağan Sarayına dair bazı hatırılar,* Ziarul *Aksam,* 26 noiembrie 1947

Selaniki, Mustafa, *Mustafa Selaniki's History of the Ottomans* (teză de doctorat), ed. Mehmed Ipsirli, Universitatea din Edinburgh, 1976

Seymour, Sir Hamilton, *Collected papers,* British Library

Shaw, Ezel Kural și C.J. Heywood, *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500–1800,* Los Angeles, 1972

Shaw, Stanford, *Between Old and New: the Ottoman Empire under Sultan Selim III, 1789–1807,* Cambridge, Massachusetts, 1971

Shaw, Stanford, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey,* vol I: *Empire of the Gazis: the rise and decline of the Ottoman Empire,* Cambridge, Massachusetts, 1976

Shaw, Stanford și Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey,* vol. II: *Reform, Revolution, and Republic, 1808–1975,* Cambridge, Massachusetts, 1977

Shay, Mary Lucille, *The Ottoman Empire from 1720 to 1734, As Revealed in Despatches of the Venetian Baili,* Urbana, Illinois, 1944

Sherley, Sir Thomas, *Discourse of the Turkes,* ed. E. Denison Ross, Londra, 1936

Sitwell, Edith, *Victoria of England*, Londra, 1936

Skilliter, S. A., *William Harbone and the Trade with Turkey, 1578–1582*, Londra, 1977

Soranzo, Jacopo, citat în E. Spagni, *Una Sultana veneziana*, în *Nuovo Archivio Veneto* 19 (1900), pp. 241–348

Spandugino, Teodoro, *De la Origini delli imperatori ottomani, ordini de la corte, forma del guerreggiare loro, religione, rito et costumi de la natione*, în C. Sathas (ed.), *Documents inédits relatif à l'histoire de la Grèce*, 9 vol., Paris, 1880–1890, pp. 138–261

Suleiman des Gesetzgebers, *Tagebuch [Jurnal al campaniei spre Viena]*, ed. și trad. W.F. Behrnauer, Gerold, Viena, 1858

Sumner-Boyd, Hilary și John Freely, *Strolling through Istanbul*, Istanbul, 1972

Swallow, Charles, *The Sick Man of Europe: Ottoman Empire to Turkish Republic, 1789–1923*, Londra, 1973

Tavernier, Jean-Baptiste, *The Six Voyages ... through Turkey into Persia, and the East Indies, finished in the Year 1670... Together with a New Relation of the present Grand Seignor's Seraglio*, traducere [în lb. engleză] J. Philips, Londra, 1678

Tott, François Baron de, *Mémoires du Baron de Tott sur les Turcs et les Tartares*, 2 vol., Paris, 1785

Tournefort, Joseph Pitton de, *A Voyage into the Levant...* Londra, 1741

Tuğlacı, Pars, *The Ottoman Palace Women*, Istanbul, 1985

Tursun Beg [Bey], *The History of Mehmed the Conqueror by Tursun Beg*, Facsimil cu comentarii de Halil Inalcık și Rhoads Murphey, Minneapolis și Chicago, 1978

Uluçay, M. Çagatay, *Osmanli Sultanlarına Ask Mektuplarını... (Scrisorile de dragoste ale sultanilor otomani)*, Istanbul, 1950

———, *Harem'den Mektuplar (Scrisori din harem)*, Istanbul, 1956

Valier, Cristoforo, raport în Barozzi și Berchet, *Le Relazioni*, 1: 302–303

Vambéry, Armenius, *His Life and Adventures, told by himself*, Londra, 1896

Vandal, Albert, *Une ambassade française en Orient sous Louix XV: la mission du Marquis de Villeneuve, 1728–1741*, Paris, 1887

Venier, Maffeo, *Description dell'Imperio Turchesco (1582)*, Biblioteca Patriarchalis, Sala Monico Cod. 34 și Biblioteca Marciana Classe VI, Cod. DCCCLXXXII (8505)

Venier, Marco, citat în Rosedale, pp. 36–40

Walsh, Robert, *A Residence at Constantinople*, 3 vol., Londra, 1836

Wheatcroft, Andrew, *The Ottomans.* Londra, 1993
White, Charles, *Three Years in Constantinople,* 3 vol., Londra, 1844
Yalman, Ahmed Emin, *Turkey in My Time,* Norman, Oklahoma, 1956
Young, George, *Constantinople,* Londra, 1926
Zographos, Dr Xenophon, *Les derniers Jours de S..M. le Abdulmedjid,* Paris, 1892

INDICE

C

D

E

F

G

H

I

J

K

L

M

N

O

P

R

S

Ş

T

U

V

W

Y

Z

Tiparul executat la:

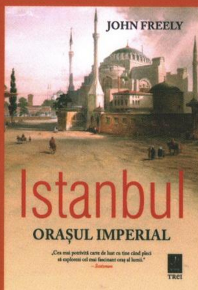
office@tipografiaeurobusiness.ro
www.tipografiaeurobusiness.ro

JOHN FREELY s-a născut la New York în 1926. A intrat în marina militară americană la vârsta de 17 ani, servind în cadrul unei unități de comando în Birmania și China în ultimele luni ale celui de-al Doilea Război Mondial. A obținut un doctorat în fizică la New York University în 1960 și a urmat studii postdoctorale la Oxford University. A predat fizica și istoria științelor la Boğaziçi Üniversitesi și a locuit la New York, Boston, Londra, Atena, Istanbul și Veneția. Este autorul a peste 40 de lucrări, printre care mai multe cărți de istorie și călătorie ce au cunoscut un mare succes (*Strolling Through Istanbul*, *Classical Turkey*, *Strolling Through Athens*, *Strolling Through Venice*, *Children of Achilles* etc.). *Istanbul – Orașul imperial*, publicat și în limba română de Editura Trei, a devenit un ghid cultural inconturnabil al orașului de pe Bosfor. Freely s-a stins din viață pe 20 aprilie 2017, numele său rămânând sinonim cu memoria orașului Istanbul.

Design copertă: Andra Radu
Ilustrație copertă:
© Luisa Ricciarini / Bridgeman Images

În serai relatează povestea Casei lui Osman, dinastia imperială care a condus Imperiul Otoman timp de mai bine de șapte secole, un imperiu care se întindea cândva din Europa Centrală până în Africa de Nord și din Persia până la Adriatică. Impresionanta capitală a acestui imperiu grandios a fost Istanbulul, vechiul Bizanț cunoscut grecilor drept Constantinopol, orașul imperial așezat pe malurile european și asiatic ale Bosforului. În primele patru secole de domnie otomană în Istanbul, sultanii și-au avut rezidența imperială aici, în magnificul palat Topkapı, ale cărui grădini și pavilioane împodobesc și astăzi colina care tronează deasupra confluenței Bosforului cu Cornul de Aur, la locul de întâlnire cu apele Mării Marmara.

Cartea lui John Freely ne poartă în spatele ușilor aurite de la Topkapı Sarayı, în chiar inima palatului și a secretelor pe care le-a ținut bine ascunse veacuri la rând: haremul, unde sultanul se înconjura de soții, concubine, sclave, eunuci, paji, pitici și muți, și unde toate evenimentele furtunoase care reverberau până la granițele îndepărtate ale imperiului aveau adesea loc. Aceasta este istoria unui edificiu fascinant prin pitorescul și opulența sa fabuloasă, cutremurător prin păienjenișul de intrigi și tragismul său și, fără doar și poate, remarcabil prin încărcătura și forța sa politică.

ISBN 978-606-40-0767-4

